

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie, Polska
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

НАУКОВИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ

Збірник матеріалів
VIII Міжнародної науково-практичної конференції
21 травня 2024 року

Ніжин – 2024

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie, Polska
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

НАУКОВИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ

Збірник матеріалів
VIII Міжнародної науково-практичної конференції
21 травня 2024 року

Ніжин – 2024

УДК 378.016: 37.013.42:364] (063)

НЗ4

*Рекомендовано до друку на засіданні кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Протокол № 14 від 29 травня 2024 року*

*Схвалено Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Протокол № 15 від 30 травня 2024 року*

Рецензенти:

Карбовнічек І. – доктор габілітований, професор Академії Ігнатіанум у Кракові (Польща);

Сичова В. В. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціології управління та соціальної роботи Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, м. Харків (Україна).

НЗ4 **Науковий вимір** соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (21 травня 2024 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. – 187 с.

До збірника увійшли статті й тези VIII Міжнародної науково-практичної конференції для молодих науковців «Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення», яка відбулася 21 травня 2024 р. в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя і збрала сто двадцять три молодих науковців із восьми закладів освіти України, Польщі, Австрії.

Для студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів, науковців, фахівців соціальної сфери.

УДК 378.016: 37.013.42:364](063)

© О. В. Лісовець, С. О. Борисюк,
укладання, 2024

© НДУ ім. М. Гоголя, 2024

ЗМІСТ

Розділ I

Теоретичні засади вирішення соціальних та соціально-педагогічних проблем сьогодення

Волобуєва С.

Етичні норми та цінності у роботі соціального працівника територіальної громади..... 8

Гасанова І.

Особливості соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми 10

Горчинський Р.

Формування ненасильницької поведінки через розкриття поняття згоди на сексуальну взаємодію 13

Ковтун Д.

Волонтерство і самодопомога населення як авангард громадянського суспільства в Україні 16

Константиненко Н.

Стратегії запобігання та подолання синдрому професійного вигорання у соціальних працівників 18

Кравченко І.

Профілактика суїцидальної поведінки підлітків 21

Кунгурцева О.

Самотність, як соціальна проблема людства в сучасному світі..... 23

Леміш В.

Фактори впливу на формування дитячо-батьківських відносин у прийомній сім'ї..... 26

Лиман В.

Неформальна освіта дорослих у соціальній роботі з людьми похилого віку 28

Лікаренко А.

Сирітство в Україні в умовах війни 30

Мідько Т.

Особливості соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми 34

Мухалова D.

Praca socjalna w ujęciu pedagogicznym 36

Михальчук В.

Інноваційні підходи до управління персоналом у соціальному закладі 41

Мороз Т.

Тенденції проблеми молодіжного безробіття на сучасному етапі 43

Пей Я.

Теоретичні аспекти формування ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей молодшого шкільного віку 47

Романенко О.	
Соціальна робота в системі психіатричної допомоги.....	49
Сарана Д.	
Соціальна взаємодія як умова формування готовності молоді до усвідомленого батьківства	51
Тетера М., Кільовий В.	
Ділове спілкування в соціальній роботі.....	54
Uhruska A.	
Wykluczenie społeczne jako problem współczesności.....	57
Федоренко Д.	
Навички медіаграмотності соціального працівника в професійній діяльності	61

Розділ II

Зарубіжний і вітчизняний досвід надання соціальних послуг: правові, управлінські, організаційні, технологічні аспекти

Безкровний В.	
До питання соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні.....	64
Гаврись М., Суханов І.	
Соціальний патронаж як форма соціальної підтримки осіб, які звільняються з місць позбавлення волі	67
Гаманок М.	
Деякі аспекти соціальної підтримки молоді з уразливих соціальних груп в Україні	69
Гусєва А.	
Досвід організації соціально-педагогічної роботи з сім'ями з дітьми в США	71
Emerla D.	
O granicach w realacjach z dzieckiem według Jespera Juula.....	74
Заєць А.	
Вплив ідей Мері Річмонд на розвиток сучасної практики соціальної роботи	79
Іванюк В.	
Організація волонтерської допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах територіальних громад західної України	82
Лисенко О.	
Вплив соціальних експериментів Роберта Оуена на розвиток суспільства ...	84
Малишко О.	
Центри дозвілля для людей похилого віку: зарубіжний (Франція) та вітчизняний досвід	86
Мітрофанова С.	
Правові аспекти соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.....	88

Сердюченко А.	
Актуальність впровадження проектів громадських організацій із запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану	92
Тетера М.	
Психологічні чинники виникнення міжособистісних конфліктів у процесі ділового спілкування між соціальними працівниками	94
Угрехелідзе А.	
Особливості соціальної реабілітації військовослужбовців в Україні	97
Утенко Н.	
Досвід впровадження інституту «фостерної сім'ї» в соціальній роботі зарубіжних країн	99
Шумак А.	
Міжнародний досвід щодо забезпечення соціальної захищеності ветеранів (на прикладі республіки Хорватія).....	103
Ю Я.	
The influence of Liang Qichao's pedagogical views on the development of education in China.....	106
Яриновський О.	
Теоретичні аспекти управління якістю соціальних послуг	108

Розділ III

Інклюзія в сучасному соціумі

Аврамець А.	
Соціалізація дітей молодшого шкільного віку з вадами мовлення в умовах навчально-реабілітаційного центру	111
Баранова М.	
Соціально-психологічні особливості дітей з розладом дефіциту уваги та гіперактивності	113
Гаврись М.	
Взаємодія інклюзивно-ресурсного центру з батьками дітей з ООП в освітньому процесі.....	115
Криволап М.	
Корекційна робота з дітьми з розладами аутистичного спектра в умовах закладу загальної середньої освіти.....	117
Matwiejczuk P.	
Arteterapia w pracy opiekuńczo-wychowawczej z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym w placówce socjalizacyjnej	119
Опришко С.	
Питання інвалідності та соціальної роботи в закладах освіти Великобританії.....	126
Проценко Л.	
Інклюзивна освіта в Італії	128
Тичина С.	
Адаптація дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивного середовища закладу середньої освіти.....	130

Третяк Т.	
Особливості адаптації програм розвитку для дітей з порушенням слуху в позашкільних закладах.....	133
Черниш Д.	
Особливості використання анімалотерапевтичних методів в соціальній реабілітації дітей з ООП.....	135

Розділ IV

Соціальні аспекти розвитку і виховання дітей та молоді

Білик М.	
Сімейні традиції та їх роль у соціальному вихованні дітей.....	139
Будакова А.	
Молодіжні субкультури в сучасній Україні	141
Войтович А.	
Вплив виховання на соціалізацію дітей у неблагополучних сім'ях	143
Голованюк К.	
Психолого-педагогічні особливості особистості дитини з неповної сім'ї	146
Golczewska J.	
Agresja u dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym	148
Дворська Л.	
Кібербулінг у підлітковому середовищі	151
Демчук С.	
Волонтерська робота з дітьми в соціальних проєктах	153
Єгоров Є.	
Розповсюдженість психоактивних речовини серед учнівської молоді та наслідки вживання	155
Калініченко О.	
Роль закладів позашкільної освіти у вихованні патріотичних почуттів дітей підліткового віку.....	158
Клименко Л.	
Роль освітнього середовища ЗВО у формуванні усвідомленого батьківства серед студентської молоді	161
Кузьменко І.	
Сучасні тенденції соціального виховання молоді у воєнний час	164
Левандовський М., Денисюк С., Бі Є.	
Соціальна адаптація студентів в умовах освітнього простору ЗВО.....	167
Мигуля Я.	
Роль позашкільної освіти у вихованні екологічної культури дітей на сучасному етапі.....	169
Пільчевська Л.	
Вивчення готовності до усвідомленого виконання материнських обов'язків дівчатами підліткового віку	172
Рудя М.	
Виховні заходи в умовах дистанційного навчання	174

Савченко Л.

«Простір дружній до дитини» як форма соціалізації дітей
в умовах БО «Карітас України» 177

Чжан І.

Конфліктологічна компетентність працівника закладу освіти
у профілактиці підліткових конфліктів 179

Шимко Х.

Вплив неформальної освіти на формування особистості дитини..... 182

Яременко Б.

Особливості розвитку пізнавальних інтересів підлітків
в умовах гурткової роботи..... 184

Розділ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ

ЕТИЧНІ НОРМИ ТА ЦІННОСТІ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Волобуєва Сніжана

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Борисюк С. О.

На сьогодні професійність вітчизняних соціальних працівників під час повномасштабного вторгнення росії підтверджується багаторічним досвідом та компетентністю.

Морально-етичні засади, ціннісні орієнтації, взаємопідтримка, професіоналізм працівників складають разом феномен вітчизняної соціальної роботи, тим більше у воєнних умовах.

Соціальна робота у територіальній громаді на час війни є дезорганізованою, але осмисленою. Усвідомлене поєднання добротності звичайних людей як морально-етичного обов'язку та просте прагнення робити добрі вчинки – є значимим для людини та суспільства в цілому [4].

Формування етичних цінностей та норм працівників соціальної сфери, особливо тих, що взаємодіють з людьми, які потрапили в тяжкі життєві обставини стає все більш актуальним питанням для суспільства. Саме тому вимоги до підготовки майбутніх фахівців цієї сфери підвищуються, бо саме від рівня сформованості системи моральних цінностей, етичних норм та професійної етики залежить результат взаємодії фахівця з отримувачами послуг соціальної сфери.

Інтегрована система взаємообумовлених морально-якісних відносин в соціальній роботі є самоціллю сучасної державної політики соціальної сфери країни. Постійне плавне та послідовне створення етичних норм та цінностей соціального працівника є базою взаємостосунків з отримувачами послуг соціальної сфери.

Систематизація, цілісно спрямована організація соціальної роботи фахівців та формування їх етичних цінностей і норм, матиме позитивний вплив на самосвідомість та трансформуватиме особистісні переконання щодо моральних знань в процесі виконання ними професійних дилем.

Моральний вплив на оточуючих – це основа етичного оцінювання певної професії суспільством. Ось чому соціальна етичність та професіоналізм фахівця соціальної сфери є такими важливими для суспільства.

Основа професійної етики базується на загальнолюдських цінностях. Серед них: повага до отримувача послуг, визнання його ціннісною особистістю, незважаючи на зовнішні фактори, визнання його унікальності, як індивіда.

Крім цього, важливо розуміти, що отримувачі послуг, мають певні права, а саме: підтримка близьких та суспільства в цілому; право на самовизначення та деструктивні дії, реалізація власних бажань, та несення відповідальності за ці рішення.

Канадська асоціація соціальних працівників акцентує увагу на таких ключових цінностях соціальної роботи, як: повага до гідності та цінності людини, визнання суспільної справедливості, конфіденційність, служіння суспільству, чесність, компетентність [3, с. 186].

Якщо говорити про вітчизняний досвід територіальних громад, то досить часто стабільними та надійними партнерами постають громадські організації, а також самоорганізовані громадяни, які намагаються підтримати моральний дух та віру у справедливість.

Інструментом захисту, підтримки, соціалізації, сприянню адаптації громадян в сучасних умовах війни є державне регулювання соціальної роботи в Україні. Ключовими характеристиками соціальної роботи у територіальній громаді є локальність, наявність взаємозв'язків, спільність інтересів та солідарність [1].

На практиці сучасний фахівець соціальної сфери користується власним практичним досвідом вирішення різних етичних та моральних дилем, ну в крайньому разі, досвідом колег.

Періодично фахівці соціальної сфери вимушені стикатися з етичними та моральними дилемами в професійній сфері, що може нести за собою негативні морально-етичні наслідки. Соціальний працівник постає перед вибором: етичні норми та цінності чи особисті власні переконання. Адже, це не врегульовано законодавством в повному обсязі.

Фахівці стикаються з морально-етичними складнощами щодо прийняття справедливого, виваженого, ефективного рішення, оскільки мають справу з соціально-економічними, політичними проблемами, порушеннями принципу соціальної справедливості [2, с. 236].

Рівень вихованості є важливим критерієм для коректного формування етичних норм та цінностей соціального працівника, як індивіда. Освітнє середовище регламентує, якими мають бути етичні норма та цінності соціального працівника, його внутрішній світ, поведінка, манери та звички.

Отож, наявність морально-етичних норм та цінностей фахівця соціальної сфери, а також його відношення до власних професійних зобов'язань, свідчить про рівень сформованості його морально-етичних професійних якостей.

Важливо відмітити, при визначенні рівня сформованості морально-етичних професійних якостей фахівця соціальної сфери, варто враховувати складові етики окремого отримувача послуг.

Необхідно констатувати, що теперішні фахівці соціальної сфери територіальних громад є ще недостатньо кваліфікованими спеціалістами, діють інтуїтивно, згідно власних переконань, адже багато питань не регламентовані державною політикою соціальної сфери країни.

Сформованість системи морально-етичних цінностей та норм фахівців соціальної сфери, мешканців громади, осмислене поєднання доброчинності звичайних людей як морально-етичного обов'язку та просте прагнення робити добрі вчинки є визначальними для стабільності та розвитку кожної територіальної громади.

Література

1. Слосанська Г. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах : дис. ... д-ра пед. наук: Тернопіль, 2019. 687 с.
2. Спіріна Т. П. Прийняття ефективних рішень як складова професійної культури соціального працівника. *Information and innovative technologies in the turbulence era: монографія*. Katowice, 2022. P. 232–249.
3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Академія праці, соціальних відносин і туризму. Київ, 2020. 275 с.
4. Liakh T., Spirina T., Klishevych N. Social prevention of family injury in the territorial community. *Social work and education*. 2022. Vol. 9, no. 2. P. 245–255.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Гасанова Інна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – викл. Шимко Х. В.

Питання організації соціально-педагогічної роботи з обдарованими учнями розглядається в працях І. Аверіна, Ю. Бабаєвої, Ю. Василькової, А. Капської, Г. Майбороди, В. Панова та ін. Теоретичний аналіз соціально-педагогічної літератури дає право стверджувати, що термін «обдаровані діти» є дуже умовним і його все частіше замінюють синонімічними поняттями «розвинуті діти», «швидкий інтелектуальний розвиток» або «діти з очікуваним розвитком», «інтелектуально обдаровані діти», «діти з вищим рівнем когнітивного функціонування».

Тому немає сенсу говорити про інтелектуально або творчо обдарованих дітей з повним (широким) розумінням цих понять, оскільки в ще дошкільному віці ці обдарування мають спільне походження і проявляються переважно в пізнавальній діяльності, яка набирає обертів.

У науковому обігу існують дві точки зору: «всі діти є обдарованими» і «обдаровані діти зустрічаються вкрай рідко». Будувати висновки про обдарованість дитини слід не тільки за її шкільними або позашкільними справами, але за ініційованими нею самою формам діяльності. Дитяча обдарованість часто виступає як прояв закономірностей вікового розвитку. Обов'язковою умовою розвитку творчої обдарованості дітей є гнучка організація навчального процесу.

О. Савенков під терміном «обдаровані діти» розуміють особливу групу дітей, які випереджають у розвитку своїх однолітків. На відміну від цього, термін «обдаровані діти» означає не вибір, а радше те, що кожна людина володіє певним інтелектуальним і творчим потенціалом [1].

Ключові характеристики обдарованих людей можуть включати високий рівень інтелекту, креативність, швидкість мислення, високу самодисципліну, відповідальність і мотивацію. Обдаровані люди часто виявляють особливі здібності в певних сферах, вони виділяються завдяки здатності швидко і ефективно засвоювати нову інформацію, здатності творчо мислити і вирішувати складні завдання. Вони також можуть виявляти велику емпатію та можуть співпрацювати з іншими. Обдарованість може проявлятися

в багатьох різних формах і проявлятися через багато різних ознак. Деякі з них включають: інтелектуальна обдарованість (високий рівень розумових здібностей, здатність швидко засвоювати нову інформацію та розв'язувати складні завдання; творчість (здатність генерувати нові ідеї, вирішувати проблеми нетрадиційними способами та виражати себе у мистецтві, літературі або наукових дослідженнях); соціальна обдарованість (здатність співпрацювати з іншими, приймати лідерські рішення та впливати на інших людей); фізична (психомоторна) обдарованість (високий потенціал у спортивних або фізичних діяльностях, таких як атлетика, танці або акробатика) [2].

Ці ознаки та форми обдарованості можуть співіснувати у кожної особи в різних комбінаціях, роблячи її унікальною в своїх здібностях.

Соціальна робота з обдарованими людьми має велике значення з багатьох причин. По-перше, це допомагає виявити та розвинути потенціал і таланти обдарованих людей. Успіх і реалізація свого потенціалу можуть мати позитивний вплив на самооцінку людей.

По-друге, соціальна робота забезпечує підтримку та розвиток соціальних навичок цих дітей. Обдаровані діти можуть мати унікальні особливості у спілкуванні чи взаємодії з іншими, тому важливо навчити їх адаптуватися до різних ситуацій. Крім того, соціальна робота сприяє формуванню в обдарованій особистості відповідальності та моральних цінностей. Це не тільки допомагає їм досягти успіху в їхніх сферах, але й допомагає їм стати соціально відповідальними громадянами.

В цілому при роботі з обдарованими дітьми виникають різноманітні проблеми, які стають в центрі уваги соціальної роботи. Так, сучасні дослідники Н. Лейтес, А. Савенков, Н. Шумакова та інші виділяють наступне коло проблем:

1. Труднощі у взаєминах з ровесниками, педагогами та батьками, викликані недостатнім розумінням і умінням прийняти таку дитину, з одного боку і недостатніми комунікативними вміннями та навичками самого обдарованого (за винятком деяких типів обдарованості), з іншого.

2. Невідповідність між фізичним, інтелектуальним (творчим) і соціальним розвитком (одне може випереджати інше з різницею в кілька років).

3. Недостатньо адекватна самооцінка, яка відрізняється суперечливістю, нестабільністю – від дуже високої в одних випадках до відчуття повної неспроможності в інших.

Звичайно, для обдарованих підлітків в сучасних умовах створено багато можливостей для реалізації власного потенціалу у вигляді конкурсів, олімпіад, форумів – тобто заходів, які виступають деякими «критеріями» прояву обдарованості.

Можливості використання ресурсів соціальної роботи для вирішення проблем обдарованих підлітків, пов'язаних з соціалізацією розкриваються через технології, форми і методи соціальної роботи, які можна застосовувати у взаємодії з обдарованими підлітками. Технології соціальної роботи різні і можуть бути спрямовані на різний результат, в кожній індивідуальній ситуації використовуються різні технології, які будуть ефективні лише в даному випадку. Але існують певні основи технологій соціальної роботи, які застосовуються практично на всіх початкових етапах роботи з різними категоріями дітей. В кожному окремому випадку застосовується технологія, які застосовуються при діагностиці обдарованої дитини і її оточення, психологічного стану, вивчаючи проблеми, які виникають у взаємодії із зовнішнім середовищем.

При роботі з обдарованим використовуються методи, які спрямовані на виявлення проблемних сторін, які заважають успішній соціалізації підлітка в шкільному середовищі, в суспільстві в цілому. Можна говорити про те, що соціальна робота з обдарованими схожа на роботу з іншими групами дітей, соціальний педагог повинен вивчити проблематику і особливості особистості, оцінити ситуацію в шкільному середовищі.

Проблемами соціально-педагогічного розвитку обдарованих підлітків може займатися безпосередньо фахівець з соціальної роботи, завданням якого буде супровід талановитої особистості, допомога у виборі певної установи для занять тим чи іншим видом діяльності, консультаційна допомога при вирішенні проблем у взаєминах з батьками, однолітками і педагогами. Завданням фахівця з соціальної роботи є також допомога в подоланні труднощів соціалізації, які можуть заважати повноцінному функціонуванню обдарованого підлітка в суспільстві.

В соціально-педагогічній сфері використовуються різноманітні технології соціальної роботи з обдарованими підлітками, зокрема технології консультування та посередництва. Соціальний працівник повинен проконсультувати батьків щодо проблеми і можливі труднощі, які можуть виникнути у обдарованих підлітків. В обов'язки фахівця з соціальної роботи входить інформування батьків про спеціалізовані установи, програми їх підтримки, а також налагодження співпраці з іншими фахівцями [3].

Таким чином, фахівець із соціальної роботи використовує технологію соціального посередництва, відстоюючи інтереси, потреби обдарованого підлітка перед обличчям вчителів, батьків. Налагоджує відносини з громадськими організаціями та установами культури, спорту, освіти.

Важливою є технологія консультування обдарованого підлітка передбачає також і інформування його батьків про всілякі шляхи розвитку обдарованості підлітка, про те, як і де він зможе реалізувати себе. Консультування може припускати і соціально-педагогічний супровід обдарованої дитини і підлітка, допомогу в удосконаленні комунікативних навичок, безконфліктного спілкування. Соціально-педагогічний супровід обдарованих дітей є комплексною технологією підтримки, розв'язання проблем особистого розвитку, навчання, виховання, соціалізації, самовизначення. Для успішної самореалізації обдарованої дитини необхідно створити спеціальні умови, які допоможуть розвивати талант та здібності. У роботі соціальний педагог повинен використовувати не тільки методи діагностики, консультування, проектування, тощо, але й вміти аналізувати різні ситуації та планувати діяльність. Також важливо співпрацювати з вчителями, батьками та іншими учасниками навчально-виховного процесу [4, с. 115].

Таким чином, соціальному працівнику в роботі з обдарованими підлітками доводиться стикатися, перш за все, з соціально-психологічними проблемами, під якими розуміють все те, що ускладнює взаємодію педагога з обдарованим підлітком або перешкоджає розвитку конструктивних відносин. Труднощі у взаєморозумінні обумовлені в тому числі і рівнем професіоналізму вчителя і знаннями вікових індивідуально-психологічних особливостей такої дитини. Тому більшість педагогів і психологів вважають даний період найбільш вразливим у розвитку особистості. Отже, важливість соціальної роботи з обдарованими людьми полягає в розвитку їх потенціалу, соціальних навичок і відповідальності, сприяючи їх успішному і гармонійному розвитку.

Література

1. Антонова О. Є. Психолого-педагогічний супровід обдарованої особистості учня. Київ – Житомир – Чернівці: «Букрек», 2020. 356 с.
2. Волощук І. С., Яременко Л. М. Обдарованість та її типологія. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2020. № 4. С. 26-35.
3. Протас О. Л. Соціально-педагогічний супровід розвитку креативно обдарованих дітей в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. 2019. Вип. 33. С. 108-122.
4. Туріщева Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Харків, 2008. 122 с.

ФОРМУВАННЯ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ ЧЕРЕЗ РОЗКРИТТЯ ПОНЯТТЯ ЗГОДИ НА СЕКСУАЛЬНУ ВЗАЄМОДІЮ

Горчинський Руслан

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ
Науковий керівник – канд. пед. наук,
проф. Лях Т. Л.

Одним із основних завдань у сфері запобігання домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі, визначеними відповідним профільними законами «Про запобігання і протидію домашньому насильству» та «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» є формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усвідомлення домашнього насильства як порушення прав людини [4, ст. 1, 18]. Власне нетерпиме ставлення, або ж нульова толерантність до будь-яких форм та проявів насильства, а особливо насильства стосовно дітей, формується у суспільстві за допомогою різних способів впливу – інформаційним, педагогічним, соціальним, культурним чином тощо. І провідна роль у створенні та підтримці суспільної установки щодо нетолерування насильства має закладатись в процесі соціально-педагогічної роботи як з дітьми і з батьками окремо, так і під час комплексної соціальної роботи з сім'єю.

Нульова толерантність до будь-яких проявів насильства має ґрунтуватись не на залякуванні покаранням, а на усвідомленому виборі на користь ненасильницьких методів вирішення конфліктних ситуацій. Тобто будь-яка особа, яка потенційно розглядає варіант вчинення насильства, має зупинитись не стільки через страх невідворотного покарання, а через неприйняття вчинення насильства як такого. Але для обрання ненасильницьких дій особа (у тому числі дитина) має чітко розуміти, що власне є «насильством», а що – ні. Тобто така особа потребує особисту сформовану систему індикаторів, яка вчасно дасть потрібний сигнал – чи є поведінка прийнятною або ж вона є насильницькою.

Розглядаючи питання запобігання і протидії сексуальному насильству, одним із основних індикаторів норми для кожної особи має бути фактор згоди. Якщо особа, яка

досягла віку сексуальної згоди, власне надає цю згоду, сексуальні діяння та сексуальна взаємодія вважаються добровільними, тобто ненасильницькими. Якщо ж особа не надавала згоду або ж не досягла відповідного віку – такі діяння цілком можуть кваліфікуватись як насильницькі. При цьому мінімальний вік сексуальної згоди (тобто вік, починаючи з якого особа вважається спроможною дати усвідомлену згоду, повноцінно розуміючи наслідки власного діяння) в українському законодавстві визначений з 16 років [1].

Власне прийняття обов'язковості врахування фактору згоди кожною особою є фундаментом для формування нульової толерантності щодо будь-яких проявів сексуального насильства, у тому числі стосовно дітей. І через розгляд і розуміння поняття згоди має відбутись особиста нормалізація і прийняття концепції згоди як невід'ємної частини здорових партнерських стосунків.

Словник української мови [2] дає кілька тлумачень поняття «згода». Серед них: позитивна відповідь, дозвіл на що-небудь; взаємна домовленість; порозуміння, спільність поглядів, думок і т. ін.; одностайність; взаємна дружба, мирні стосунки. Як бачимо, прийняття обов'язковості врахування згоди одразу переводить будь-яку взаємодію, у тому числі сексуальну, у площину домовленостей, порозуміння, спільності поглядів, тобто у площину ненасильницьких дій.

Кримінальний кодекс України [3, ст. 152, 153], описуючи такі злочини, як зґвалтування та сексуальне насильство, використовує поняття «без добровільної згоди потерпілої особи» і дає важливе уточнення: «згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин». Відповідно, формуючи розуміння згоди, ми маємо визначити необхідні ознаки – чи дійсно та чи інша домовленість є згодою і, відповідно, індикатором ненасильницької поведінки.

На нашу думку, є п'ять основних невід'ємних ознак згоди на сексуальну взаємодію:

1. **Добровільність.** Згода має бути надана виключно із доброї волі особи, без застосування будь-якого примусу. Не кожне вимовлене «Так» дорівнює добровільній згоді. Згода від особи, на яку чиниться тиск, якою маніпулюють, яку явним чи неявним чином примушують, не вважається правомірною, адже однозначно надана не з доброї волі. То ж будь-які сумніви щодо добровільності згоди мають дорівнювати відсутності її як такої.

2. **Усвідомленість.** Згода має бути надана свідомо, із чітким розумінням всіх наслідків і врахуванням всіх ризиків. Саме через цю ознаку і існує мінімальний вік згоди, адже висока вірогідність нерозуміння наслідків та ризиків щодо будь-яких сексуальних дій у дитини у віці до 16 років. Так само поняття усвідомленості накладає наступні обмеження на ситуацію надання згоди:

- Згода не є усвідомленою, якщо надана під дією будь-яких наркотичних чи психотропних речовин, а також у стані алкогольного сп'яніння;

- Згоду не може надати особа, що спить або ж перебуває у стані без свідомості.

Якщо ж згода була надана в одному із перелічених станів, вона не є правомочною. Відновивши стан свідомості (наприклад, прокинувшись), особа цілком може по-іншому подивитись на ситуацію і не воліти надавати згоду – а це вже означає, що відбувся факт сексуального насильства.

3. Згода надається на дію **«тут і зараз»**. Згода є діючою на конкретний момент і на конкретні обставини. Якщо особа бажає сексуальної взаємодії, то це означає, що вона бажає її саме у цей момент і саме у цьому місці. Відповідно, у інший час чи у інших обставинах згода цілком може бути відсутньою. І навіть факт одруження чи інших домовленостей не робить згоду на сексуальну взаємодію пролонгованою чи постійно діючою. Саме ця ознака згоди уможливорює притягнення до відповідальності за такий злочин, як зґвалтування у шлюбі. Адже «Так», сказане під час шлюбної церемонії, не дорівнює «так» на сексуальну взаємодію у будь-який момент спільного життя. І стереотипне уявлення про секс як «подружній обов'язок» якраз і має бути розвінчаним ознакою «тут і зараз».

4. **Відкличність**. Попередня ознака створює можливість для іншої не менш важливої складової – відкличності. Це означає, що згоду можна забрати у будь-який момент. Особа має право передумати, особа має право діяти тільки так, як вважає за найкраще для себе у даний момент. Відповідно, навіть якщо згода була надана, вона може бути відкликана під час процесу сексуальної взаємодії. І у цей момент згода втрачає свою чинність.

5. **Конклюдентність**. Сексуальна взаємодія є важливою складовою життя кожної людини, і може відбуватись із тією періодичністю, яка є бажаною для контрактної особи. Однак кожного разу офіційно оформлювати згоду не є ані логічною, ані зручною дією. До того ж, ознака відкличності залишає можливість змінити точку зору від моменту укладання умовного офіційного договору до моменту настання виконання такого договору. Тому згода цілком може і має бути виражена конклюдентно – за допомогою слів, жестів, міміки, інших подібних дій. Складова конклюдентності якраз і уможливорює дотримання принципу «тут і зараз» - є усвідомлене рішення і є вираження його в моменті. Відповідно, будь-яка сексуальна взаємодія має відбуватись «з чітко вираженою, переконливою добровільністю» [1].

Приймаючи ці ознаки як невід'ємні, ми формуємо загальне розуміння поняття згоди в першу чергу як інструменту вільного та свідомого вибору людини, як основи поваги до особистої позиції кожної особи. Сприймаючи відсутність згоди як однозначну ознаку насильницьких дій, ми можемо підготувати неповнолітню особу до моменту входження у вік сексуальної згоди із чітким розумінням важливості власного вибору, цінності права на захист від будь-яких форм та проявів насильства, реальності даного захисту та взаємної поваги. А відтак – закладати основи нульової толерантності до будь-яких проявів насильства соціально-педагогічними методами при роботі як з дорослими, так і з дітьми.

Література

1. Відповідальність за зґвалтування – WikiLegalAid. *Платформа правових консультацій* - *WikiLegalAid*. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Відповідальність_за_зґвалтування (дата звернення: 17.05.2024).

2. ЗГОДА – тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК – тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=згода> (дата звернення: 17.05.2024).

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.05.2024).

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 17.05.2024).

5. Скіпальська Г. Б., Лях Т. Л., Клішевич Н. А. Жінки, які постраждали від насильства, як об'єкт соціальної роботи. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. №5, С. 82–89.

ВОЛОНТЕРСТВО І САМОДОПОМОГА НАСЕЛЕННЯ ЯК АВАНГАРД ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Ковтун Діана

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – викл. Б'янка Г. Г.

Наявність активного волонтерського руху притаманна кожній демократичній країні в світі. Розвинена волонтерська діяльність це показник громадянського суспільства, а також характеристика суспільства з активною соціальною позицією. Тому розвинена волонтерська діяльність є одним із головних інститутів демократичного громадянського суспільства і являється показником свободи, безпеки громадян та прагнення миру. Ще з 2001 року волонтерство було визнано одним з важливих чинників розвитку людства. Визнаючи беззаперечну користь та особливу роль волонтерської діяльності Організація Об'єднаних Націй у своїх резолюціях рекомендувала враховувати та передбачати волонтерство у своїх програмах соціально-економічного розвитку, національних стратегіях та внести зміни до національного законодавства у випадку, якщо воно встановлювало будь-які обмеження щодо волонтерської діяльності. Метою створення резолюцій було привернення уваги суспільства до діяльності людей, які витрачають свій особистий час та безоплатно допомагають іншим.

Особливості волонтерської діяльності у соціальних службах висвітлено у працях О. Главник, Н. Романової, Т. Дружченко, Р. Кравченко. Як складову соціально-психологічної діяльності організацій обґрунтовано волонтерство в праці Л. Рудевої. Статус і стан світової волонтерської діяльності розкривається у роботі Г. Крапівіна.

На думку І. Зверєвої, волонтерський рух – це добродійна робота, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот та суспільства в цілому. Людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим особам та соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, називають волонтером [4, с. 134].

Є багато способів участі у волонтерській діяльності, це може бути як фарбування парканів, або роздача листівок, так і приготування їжі, або надання притулку. Через зростання людських потреб і неспроможності держави задовольняти ці потреби виникають благодійні організації, які займаються цим самостійно. Проте, треба розуміти, що кожен окремий вид волонтерської діяльності, хоч і направлений на одну специфічну сферу або на специфічний вид допомоги, все рівно потребує кваліфікаційних хоча б базових навичок у волонтера.

Завдання волонтерської діяльності, зазвичай відповідають завданням оплачуваного персоналу. Волонтерів можна порівняти з асистентами або помічниками в тих сферах діяльності, які залишаються важливими для досягнення поставленої мети. Волонтерська робота повинна бути ефективно організована та вестися на професійному рівні. Різновид роботи може бути різноманітним, навіть така робота, що не вимагає професійної підготовки.

Волонтер – це не тільки соціальний працівник чи помічник, що піклується про оточуючих, а і може бути фахівцем з комп'ютерів, вчителем, політиком, дизайнером або інженером.

Визначаючи завдання для волонтерів, організації орієнтуються на індивідуальні можливості кожного. Волонтерська діяльність може полягати у виконанні завдань, які не відносяться до постійних оплачуваних робіт; привносити нові ідеї в організацію; залучати нових людей в організацію, створювати і поширювати суспільну думку про певну організацію; допомогти при зборі коштів на певні потреби; заохочувати громадську активність [1].

Другою міцною хвилею, яка підштовхнула українське суспільство займатися волонтерською діяльністю, стали події пов'язані з повномасштабним вторгненням РФ на територію України. На першому етапі збройної агресії в лютому – квітні 2022 р. сотні тисяч людей знов розпочали волонтерську діяльність задля допомоги співгромадянам в організації опору російській агресії, надання медичної та психологічної допомоги постраждалим, евакуації та розміщенню мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Люди діяли за покликом душі, емоційно, часто не маючи необхідних документів, свідоцтв та дозволів тощо. Саме така суспільна мобілізація допомогла в перші місяці російської навали.

Волонтери як представники нових соціальних демократичних рухів ставлять на меті розв'язання соціальних завдань, і тому традиційно мають велику підтримку суспільства та авторитет. Одночасно останніми місяцями лунають гучні скандали та арешти, пов'язані з розкраданням коштів та гуманітарної допомоги як деякими волонтерськими організаціями, так і пов'язаними з ними чиновниками регіонального рівня. Такі випадки не поодинокі – на 23 червня 2022 р. поліція зареєструвала 247 кримінальних проваджень щодо незаконних дій з гуманітарною допомогою, серед яких розкрадання.

Волонтерська діяльність охоплює не тільки тилове забезпечення фронту, а й інші напрями діяльності – допомога соціально вразливим верствам населення, тим хто втратив житло, порятунок тварин, тощо. Також і далі працюють екологічні волонтерські організації, діяльність яких спрямована на підтримку гендерної рівності, жінок, права меншин, боротьбу з корупцією, соціальну відповідальність бізнесу, і контроль за доброчесністю правоохоронних органів, суддів та ін. – вони не пов'язані з фронтом, але забезпечують здобування європейських стандартів відповідно до набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС. Доцільно пам'ятати, що волонтерські організації є проявом реального демократичного процесу в умовах воєнного стану і потребують підтримки з боку держави. Питання полягає в тому: якою має бути ця підтримка?

Масова самопомога в Україні є мережевою, складається із симпатиків, а не членів, має мозаїчне фінансування і попри певні недоліки та скандали є проявом

реальних демократичних процесів, спрямованих на забезпечення стійкості тилу для перемоги на фронті.

Отже, волонтерська діяльність є дуже важливою у сучасному суспільстві. Волонтери є повноправними суб'єктами соціальної роботи. Волонтерська діяльність є основою побудови та розвитку громадянського суспільства, втілює в себе найшляхетніші прагнення людства – прагнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх людей.

Література

1. Волонтерство в соціальній роботі / Упоряд.: О. Главник, Н. Романова, Т. Дружченко. Київ: Главник, 2006. 126 с.
2. Волонтерська служба недержавної організації соціальної сфери / Упоряд. Кравченко Р.І. Київ: Благодійне товариство „Джерело”, 2000. 92 с.
3. Ларіонова Н., Кратінова В., Караман О. Історико-феноменологічний аналіз волонтерства. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 3. С. 99–105.
4. Міненко Г. М. Волонтерський рух: становлення та розвиток. *Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Лисичанськ 27 лютого 2017 р.). Лисичанськ: ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка». Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г. 2017. С. 133–137.
5. Янц Н. Д. Основи волонтерської діяльності. Курс лекцій / Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький., 2009. С. 35–79.
6. Семиног Л. Історичні витоки волонтерства. *Добра Воля*. № 1 (27). Київ: РЦ «Гурт», 2004. 35 с.

СТРАТЕГІЇ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Константиненко Назар

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц.
Конончук А. І.

Швидкий темп життя, соціально-політичні та соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні сьогодні, висувають до працівників соціальної сфери складні, високі вимоги. Специфіка даної професії полягає у значній кількості емоційно складних та когнітивно-насичених міжособистісних контактів, які впливають на їх психологічний стан, обумовлюють виникнення емоційного напруження та розвиток професійних стресів. Одним із найскладніших наслідків його довготривалого впливу є виникнення синдрому професійного вигорання, високий рівень якого дезорганізує діяльність працівника, знижує його здатність до саморегуляції поведінки і управління ситуаціями різної складності.

Синдром професійного вигорання, зокрема його емоційна форма, є основним та найпоширенішим професійним ризиком для соціальних працівників. Дослідження з даної області проводили такі вчені, як Е. Махер, Л. Карамушка та Т. Турова. Вплив

професійного вигорання на працівників соціальних закладів досліджували Г. Каплан, І. Куш, Г. Робертс, Дж. Седок, В. Семеніхіна, К. Черніс, А. Юр'єв. Щодо соціальних працівників, вивчення проводили О. Романовська, Т. Ронгінська, О. Фурсенко, Т. Марек, Я.Юрків, Т. Скорик, Т. Форманюк та інші. Аспекти професійного стресу та прояви синдрому професійного вигорання у працівників освітніх закладів досліджували О. Баранов, В. Зеньковський, Л. Колеснікова, Ю. Львов, В. Никонов, А. Реан, А. Шафранова та інші. Методи діагностики синдрому професійного вигорання були розроблені В. Бойко, Н. Водоп'яною, С. Джексоном, К. Маслач, О. Старченковою та іншими дослідниками [5, с. 104].

Н. Водоп'янова стверджує, що професійне вигорання - це складний процес, який виникає в результаті тривалого перевантаження та стресу на роботі соціального працівника. За словами науковиці, професійне вигорання може мати такі ознаки: емоційне виснаження, коли соціальний працівник втрачає енергію та інтерес до своєї роботи, стає безтурботним, апатичним і невідповідальним. Деперсоналізація, коли працівник соціальної сфери стає безжалісним та безпристрасним у ставленні до клієнтів, відчужується від них і втрачає здатність співпереживання. Зниження професійної компетентності, коли особистість починає відчувати, що не може впоратися зі своїми обов'язками, втрачає впевненість у своїх знаннях та навичках. За даними досліджень, професійне вигорання може призвести до серйозних наслідків для соціального працівника, таких як депресія, тривожність, відчуття безсилля, а також може призвести до збільшення кількості помилок та недостатньої роботи з клієнтами [4, с. 48].

М. Л. Авраменко та В. Юрків є відомими експертами з соціальної роботи в Україні, які зосереджуються на дослідженні проблеми професійного вигорання соціальних працівників. За їх визначенням, професійне вигорання – це складний процес, що відбувається на фізичному, психологічному та емоційному рівнях. Це пов'язано з перевантаженістю, конфліктами, відсутністю мотивації та надії, а також з нездатністю знайти баланс між роботою та особистим життям. У своїх дослідженнях вони показали, що професійне вигорання може стати передумовою для виникнення інших проблем у соціальних працівників, таких як емоційне виснаження, депресія, почуття безсилля та втрати контролю над життям [6, с. 77].

О.Л. Главацька переконана, що для попередження та подолання професійного вигорання серед працівників соціальної сфери, необхідно задовольняти їх потреби в контролі, збільшуючи відповідальність, делегуючи повноваження та доручаючи більш складну роботу. До того ж, важливо використовувати систему заохочень, що включає премії, цінні подарунки, подяки, додаткові вихідні дні та відпустки, творчі відпустки, направлення на престижні курси підвищення кваліфікації, участь у нагородженнях за підсумками року та інше. Ефективне використання особистих та соціальних ресурсів соціальних працівників може допомогти попередити та подолати синдром професійного вигорання [4, с. 43].

У зв'язку з високою імовірністю розвитку синдрому професійного вигорання у представників соціальних професій, актуальності набуває питання психопрофілактичних заходів попередження та подолання даного явища. Існують два основних напрями профілактичної та реабілітаційної роботи: заходи щодо профілактики синдрому професійного вигорання: навчання соціальним (комунікативним) навичкам, навичкам самоврядування і самовладання, оволодіння конструктивними моделями поведінки; реабілітація осіб з синдромом професійного вигорання: відновлення

психоенергетичного потенціалу та сенсу професійної діяльності і життя, актуалізація особистісних ресурсів, підвищення самооцінки [5, с. 100].

Huett & Parker у своїх дослідженнях визначають чотири параметри, балансування яких має велике значення для загального добробуту співробітників і зменшує ймовірність довгострокового та надзвичайного тиску: задоволення від роботи, повага співробітників, турбота керівника, інтеграція роботи та життя [1, с. 684].

Um M.Y., Harrison D.F. виявили, що соціальна підтримка виступає як проміжний і пом'якшувальний фактор між виснаженням і незадоволеністю роботою. Основна мета підтримки полягає в знятті емоційного напруження з працівника, яке накопичується протягом робочого дня. Участь співробітників в підтримуючих групах сприяє розумінню свідомих і несвідомих механізмів, що впливають на здатність ефективно працювати з клієнтами, перешкоджають особистісному зростанню і сприяють позитивній груповій динаміці [3, с. 102].

E. G. Saunders визначає основні методи саморегуляції: розвиток доброзичливості та оптимізму; контроль над своєю поведінкою; впровадження елементів розрядки в діяльність; самонавіювання [2, с. 25].

Усе частіше починають в практиці використовувати тімбілдінг для попередження професійного вигорання серед фахівців соціальної роботи, що передбачає комплекс заходів, призначених для створення командного духу серед співробітників організації, згуртування колективу.

Окрім вищезазначених способів профілактики, ми вважаємо прогресивним театральньо-драматичний метод – соціальний театр (або театр пригнічених, форум-театр). Протягом гри відбувається викид негативних емоцій у творчому пориві, а також перетворення його на позитивні емоції. Автором технології соціального театру є Аугусто Боаль, його технологія спрямована на соціальні зміни через наснаження та підвищення обізнаності членів громади. В рамках технології соціального театру є кілька методів, підвидів: форум-театр, імаж-театр, райдуга бажань, невидимий театр, пряма дія та інші [4, с. 23].

Отже, у контексті профілактики професійного вигорання у соціальних працівників існує широкий спектр стратегій, форм і методів. Ці підходи спрямовані на підтримку та збереження психічного стану соціальних працівників, а також на запобігання розвитку негативних наслідків емоційного навантаження.

Література

1. Арефнія С.В. Психологічний аналіз видів професійного вигорання та їх порівняльна характеристика. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т.Х. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія.* Вип. 24. Київ. 2013. С. 16–29.

2. Главацька О. Л. Попередження та подолання професійного вигорання соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота.* Ужгород: Говерла, 2019. Вип. 2 (45). С. 41–45.

3. Чубук Р. В. Подолання синдрому професійного вигорання у майбутніх соціальних працівників. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Соціологія.* 2012. Т. 184, Вип. 172. С. 102–105.

4. Юрків Я. І. Синдром «професійного вигорання» соціальних педагогів при роботі з сім'ями розумово відсталих дітей. *Соціальна педагогіка: теорія та практика. Social Work and Education.* 2017. С. 76–82.

5. Hyett, M. P., & Parker, G. B. (2015). Further examination of the properties of the Workplace Well-Being Questionnaire (WWQ). *Social Indicators Research*, 124(2), 683–692.

6. Saunders, E. G. (2021). Six causes of burnout, and how to avoid them. In *HBR guide to beating burnout* (pp. 23–28). Harvard Business Review Press. Boyes, A. (2021). How to get through an extremely busy time at work. In *HBR guide to beating burnout* (pp. 29–34). Harvard Business Review Press.

7. Um, M.Y. & Harrison, D.F. (1998). Role stressors, burnout, mediators, and job satisfaction: A stress-strain-outcome model and an empirical test. *Social Work Research*, 22, 100–115.

ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Кравченко Ірина

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – викл. Шимко Х. В.

Проблема профілактики суїцидальної поведінки серед підлітків є надзвичайно актуальною в сучасному українському суспільстві. Останнім часом спостерігається зростання кількості випадків спроб самогубства серед учнівської молоді. За останнє десятиліття частота таких випадків серед підлітків та молоді збільшилася практично утричі, і вони наразі посідають друге місце за частотою серед причин смерті у цій віковій групі. Зростання випадків суїцидів серед молоді вимагає системних заходів з боку уряду, громадських організацій та спеціалістів у сфері соціальної роботи. Соціальні працівники відіграють ключову роль у цьому процесі, оскільки вони працюють на перетині різних сфер життя і можуть ефективно координувати зусилля для запобігання суїцидам серед підлітків.

За даними безвиїзного моніторингу випадків суїциду серед дітей та підлітків Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини впродовж 2023-2024 років кількість самогубств зростає на 15 % [3]. Ця статистика свідчить про необхідність негайних заходів з профілактики та підтримки цієї вразливої групи населення. Соціальні працівники мають унікальні можливості та компетенції для ефективної роботи з підлітками та їхніми сім'ями, спрямованої на зменшення ризику суїциду та покращення їхнього психологічного благополуччя.

Передумови скоєння суїцидів є багатофакторними і які безпосередньо пов'язані з адаптаційними процесами у підлітковому віці, серед них можна виділити наступні: клімат у родині, фізичний стан, антисоціальна поведінка, проблеми у навчанні, вплив ЗМІ та інтернет-ресурсів, матеріально-побутовий стан родини, відносини у колективі, з друзями, кохання тощо.

Одна з найважливіших функцій соціального працівника – це пошук оптимальних і найбільш ефективних способів розв'язання кризових ситуацій в житті клієнта, що передбачає наявність особливих знань і умінь, а також значущих особистісних якостей. Так як різні життєві ситуації часто приводять до прояву у клієнтів девіантної поведінки, головним завданням соціальної роботи є своєчасне її виявлення і попередження [2].

Саме тому, важливим є раннє виявлення факторів ризику та суїцидальних настроїв у підлітків. Для цього використовуються різноманітні методи діагностики, серед яких анкетування, спостереження та співбесіди. За допомогою цих інструментів працівники здійснюють аналіз психологічного стану та життєвих обставин клієнта.

Після виявлення осіб з суїцидальними настроями соціальні працівники проводять індивідуальну роботу з кожним клієнтом [4], вони надають психологічну підтримку, допомагають у вирішенні конфліктних ситуацій та надають інформацію про наявні ресурси та послуги, які можуть допомогти у вирішенні проблеми. Комплекс профілактичних заходів щодо попередження самогубств доцільно будувати на дослідженні причин і особливостей суїцидальної поведінки саме у підлітковому віці [1].

Важливим моментом у профілактиці самогубств є відверта розмова про бажання суїциду, думки про нього і ступінь їх вираженості. Коли людина, обмірковуючи свій суїцидальний намір, знаходить того, хто їй співчуває і згоден поговорити про її переживання, вона часто відчуває полегшення. Таке спілкування допомагає зрозуміти свої почуття, виразити їх не соромлячись, відверте обговорення проблеми самогубства призводить до конструктивного розв'язання суїцидогенного конфлікту [2].

Однак, робота з суїцидальними підлітками часто потребує співпраці з іншими професіоналами, такими як психологи, психіатри та лікарі загальної практики. Важливою складовою успішної профілактики є міждисциплінарний підхід та взаємодія між різними спеціалістами.

Основним напрямом профілактики суїцидів серед учнів є освіта педагогів та батьків, в результаті якої необхідно націлювати дорослих на уважне і чуйне ставлення до дітей і молоді, на формування активної життєвої позиції і визначення дійсних ціннісних орієнтацій в житті [1], саме тому окрім індивідуальної роботи, соціальні працівники також відіграють важливу роль у проведенні освітніх заходів як серед підлітків, так і серед батьків і освітян щодо проблем суїцидальної поведінки та психічного здоров'я. Організація лекцій, тренінгів та групових сесій, спрямовані на підвищення обізнаності та навичок з психологічного саморегулювання.

Робота соціальних працівників у профілактиці суїцидів серед підлітків в Україні важлива та актуальна, особливо з урахуванням зростаючої кількості випадків самогубств серед молоді. Завдяки їхнім професійним знанням та досвіду знижується ризик втрати життя серед підлітків та забезпечується підтримка та захист їхнього психічного здоров'я. Однак, для досягнення більшої ефективності в цій сфері необхідно збільшити фінансування та підвищити якість підготовки соціальних працівників. Тільки завдяки комплексному підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін можна досягти значного зниження кількості суїцидів серед підлітків та створити безпечне та сприятливе середовище для їхнього розвитку. Намагаючись подолати виклики та обмеження, які існують у сфері соціальної роботи з профілактики суїцидів, суспільство має зосередити свої зусилля на підтримці та розвитку цієї важливої галузі, яка забезпечує безпеку та добробут наших молодих громадян.

Література

1. Гук О., Гринник І. Профілактика суїцидальної поведінки підлітків як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Молодь і ринок*. 2021. № 2. С. 81–85.
2. Мекшун А. Д., Скирда О. Д. Особливості соціальної роботи з людьми, які мають суїцидальні наміри. *Інноваційний потенціал соціальної роботи в сучасному*

світі: на межі науки та практики: матеріали I Міжн. наук.-практ. конф. Чернігів. 2021. С. 133–135.

3. Моніторинг випадків суїцидів серед дітей. Омбудсман України. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/monitoring-vipadkiv-suyicidiv-sered-ditej (дата звернення: 11.05.2024).

4. Орешета Ю. В. Фахівці із соціальної роботи як ключові суб'єкти сфери соціальної роботи. *Грані*. 2014. № 11. С. 124–129.

САМОТНІСТЬ, ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Кунгурцева Олена

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Останіна Н. С.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство переходить до якісно нового сутнісного наповнення – інформаційного суспільства. За останні десятиріччя світ пережив не мало потрясінь та змін, нестримний розвиток технологій, комп'ютерної індустрії, медицини, фармації. Загальна глобалізація є основою до переходу суспільства з якісно новим наповненням - інформативного суспільства. Віртуальне спілкування є нормою та майже повною заміною особистісному спілкуванню.

Отже, за умов постійних змін, руйнування звичних моральних норм та цінностей, зростаючої мобільності, людині не легко знайти і зрозуміти своє місце в цьому світі. У суспільстві де людина відчуває дефіцит спілкування, чи воно обмежене віртуальними стосунками, дуже часто постає питання самотності.

Самотність зазвичай визначають як неприємне психологічне явище, реакція на відсутність бажаних соціальних відносин. Самотність – це одне з тих тонких, «болючих» питань людської душі, яке зачіпає всіх, незалежно від матеріального стану та віку. Самотність як проблема особистості існувала в усі часи, проте саме наш час породив проблему самотності, як вагомий психологічний і соціальний феномен. У сучасному швидкоплинному світі особистість – як духовний персонаж зі своїми потребами і проблемами, часто не знаходить свого призначення. Вона губиться серед досягнень науки і техніки, які несуть за собою не тільки комфортніші умови, але й духовний нігілізм та занепад.

Сучасні процеси глобалізації, урбанізації, трансформації знищують традиційні етнокультурні цінності, призводять до утворення так званої «безликої людини» – людини сірого натовпу, людини масового суспільства, котра занурена лише в тілесні потреби. Усі ці фактори загострюють проблему людської самотності, яка активно досліджується фахівцями різних наукових напрямків. Філософи різних епох і народів прагнули віднайти визначення самотності, з'ясувати її особливості, знайти шляхи і способи щодо її подолання. Аспекти проблеми самотності стали предметом дослідження вітчизняних науковців (В. Андрущенко, І. Бойченка, П. Кравченка, В. Кременя, В. Загороднюка та ін.).

Проте, самотність схожа, але й відмінна від соціальної ізоляції, яка визначається відсутністю соціальних контактів, а самотність фізичною віддаленістю від соціальних зв'язків. Майже кожна четверта доросла людина у світі повідомляє, що почувається або дуже або досить самотньою. Про це йдеться у новому дослідженні Meta-Gallup, проведеному у 142 країнах [1].

Виклад матеріалу. Еллін Мейс, старша консультантка з досліджень Gallup, зазначає, що існує безліч досліджень, які вказують на небезпеку самотності та соціальної ізоляції. Консультантка наголосила, що самотність не лише проблема для старшого покоління, адже це явище може стосуватися кожного в будь-якому віці. Згідно дослідження 24 % людей віком до 15 років повідомили, що почуваються досить або дуже самотніми. Серед людей віком від 19 до 29 років рівень самотності складав 27 %. Найнижчі показники були серед людей віком від 65 років: 17 %. Також слід відмітити, що показник самотності у жінок був вищий і складав 61,37 %, у чоловіків 38,63 %, що узгоджується з оцінками поширеності самотності в інших країнах Європи [3].

Люди – соціальні істоти, соціальні зв'язки життєво важливі для їхнього емоційного та фізичного благополуччя. Однак, час проведений на самоті, також, може бути корисним, оскільки він може відігравати позитивну роль у психологічному аспекті буття людини. Наприклад, проведення часу на самоті, дозволяє відпочити від соціального тиску, надлишку спілкування, особливо, якщо робота пов'язана з безпосередньою комунікацією, розібратися у своїх почуттях, виділити свої бажання. Так, у дослідженні 2020 року, опублікованому в журналі Nature Communications, дослідники виявили, що соціальна ізоляція, що у більшості може сприйматися як самотність, призводить до підвищення активності нейронних ланцюгів, пов'язаних з уявою. Коли мозку бракує соціальної стимуляції, він активізує свої творчі мережі, щоб заповнити порожнечу [3].

Самотніми люди можуть почуватися з багатьох причин, в основному це відбувається коли вони перестають відчувати себе потрібними, усвідомлюють стан своїх відносин з іншими людьми; мають незадоволені соціальні потреби, фізичні вади, поганий настрій. Загалом самотність для особистості – це складний стан, який різними людьми може сприйматися по-різному. Та в будь-якому випадку це те, з чим час від часу стикається кожен з нас: переїзд на нове місце, зміна роботи, школи, втрата коханої людини, навіть у шлюбі поруч зі своїм партнером людина може почуватися самотньою. За даними ComRes серед 1000 опитаних жінок, що побували у відпустці по догляду за дитиною протягом останніх 10 років 47 % почувалися самотніми, – повідомляє газета BBC [4].

Поняття самотності широке, включає в себе: самотність як вибір; як ізоляція та відсутність контакту; відчуження від інших чи втрату зв'язків; як тимчасовий стан пов'язаний з життєвою ситуацією; розривом відносин, зміною роботи, тощо. Коли люди позбавлені фінансових, емоційних чи розумових ресурсів вийти і задовольнити свої соціальні потреби, виникає хронічна самотність. Тимчасовій самотності передують короточасний напад почуття самотності, який повністю зникає, не залишаючи після себе слідів. Існує різниця між фактичною самотністю, тобто ізоляцією, та переживанням самотності як такої. У залежності від визначення стану будуть різнитися і методи її подолання самотності [2]. Одним із підґрунть, на основі якого відбувається подолання людської самотності, є відкритість людини до конструктивного діалогу, повага та любов до іншого «Я», намагання його зрозуміти.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Соціальна робота з самотніми людьми є провідним напрямом соціальної політики країни з метою забезпечення права людини на гідні умови життя. Стратегія соціальної роботи з подолання самотності людей потребує розробки додаткових механізмів та заходів з урахуванням індивідуальних потреб людини за для запобігання поширенню її самотності; забезпечення доступу населення до отримання соціальних послуг, незалежно від місця проживання; мінімізації ризиків соціального відчуження через доступність соціальних послуг, зокрема шляхом активізації роботи мультидисциплінарних виїзних команд із надання соціальних послуг.

Література

1. Daniel L Surkalim, Mengyun Luo, Robert Eres, Klaus Gebel, Joseph van Buskirk, Adrian Bauman, Ding Ding. The prevalence of loneliness across 113 countries: systematic review and meta-analysis. URL: <https://www.bmj.com/content/376/bmj-2021-067068> (дата звернення: 15.02.2024).
2. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Академія праці, соціальних відносин і туризму. Київ: 2020. 275 с.
3. R. Nathan Spreng, Emile Dimas, a Mwilambwe-Tshilobo, Alain Dagher Philipp Koellinger. The default network of the human brain is associated with perceived social isolation. URL: <https://www.nature.com/articles/s41467-020-20039-w> (дата звернення: 14.10.2020).
4. Емма Барнетт. BBSNEWS Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-46414867> (дата звернення: 02.02.2024).

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН У ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї

Леміш Вікторія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Хлеб'юк С. Р.

На сьогоднішній день сімейна форма влаштування дітей-сиріт та дітей, що залишилися без піклування батьків є пріоритетною. Наслідком довготривалого перебування в умовах інтернатних закладів є виникнення психічної депривації, яка призводить до психофізіологічних відхилень та деформації особистості дитини загалом. Причинами появи емоційної депривації виступають такі чинники, як відсутність спілкування з родичами (особливо з матір'ю); деформація родинних зв'язків; дефіцит і відсутність любові, ласки, уваги з боку значущого дорослого; обмеженість кола спілкування в інтернаті; жорстка регламентація розпорядку дня; формальне ставлення персоналу до формування особистості дитини; відсутність свободи вибору та дій; брак довірливих відносин в колективі та ін. Н. Комарова, Г. Бевз, Л. Волинець основними наслідками емоційної депривації називають високий рівень тривожності, агресивності та фрустрації, специфічність страхів, неадекватність самосприйняття, невпевненість у собі, низький рівень самооцінки, невміння розпізнавати та

диференціювати емоційні стани себе та оточуючих, низький рівень емпатії відчуття ворожості до соціуму; закомплексованість та ін. Вирішенням цієї проблеми стала прийомна сім'я.

Виховуючи прийомних дітей, особливо підліткового віку, прийомні батьки зіштовхуються із цілим рядом проблем. Оскільки підлітковий вік – період значних змін у житті дитини, її ставлення до оточуючих і самої себе [1].

Дітям підліткового віку, які залишилися без батьківського піклування, потрібна особлива увага, терпіння, віра й розуміння. Таких дітей беруть у свої сім'ї батьки, які володіють особливим даром мудрості, любові й терпіння. Саме підліткам дуже важливо потрапити у сім'ю й одержати досвід відповідальності, взаємної турботи один про одного. Власне підлітковий вік – це той вік, коли іще можна щось виправити в душі дитини. І тому величезна відповідальність лягає на сім'ї, які виховують прийомних дітей підліткового віку [2].

На думку Г. Бевз, характер дитячих та батьківських відносин при вихованні прийомних дітей визначають 3 ключові фактори:

- мотив усиновлення;
- наявність або відсутність таємниці всиновлення та ставлення прийомних батьків до рідних батьків дитини;
- ступінь ригідності сімейної системи [4, с. 29].

Українські науковці (Л. Волинець та ін.), розглядаючи мотиви сімей щодо створення прийомної сім'ї, визначають ряд дисфункційних ознак, що можуть привести до певних труднощів при вихованні прийомних дітей [3, с. 34-35]:

1. У сім'ї була смерть рідної дитини, і батьки прагнуть знайти їй заміну. У цьому випадку відносини батьків та дітей характеризуються симбіотичною взаємодією, на дитину покладаються певні очікування з боку батьків, і можуть не враховуватися її індивідуальні психологічні особливості. Спершу дитина намагатиметься бути «хорошою» для батьків, виконуватиме встановлені ними правила. Однак вона все одно не замінить рідної померлої дитини, вона це відчуватиме (або батьки це озвучуватимуть чи показуватимуть), і характерним для неї стає негативне ставлення до себе, зниження самооцінки. Вона страждатиме від недостатності емоційних контактів з батьками.

2. Сім'я не може мати дітей з медичних причин, тому вирішує взяти під опіку дитину із інтернатного закладу. Тут відносини батьків та дітей характеризуються гіперопікою, надмірно великими є очікування у батьків із приводу дитини, що може викликати характерні проблеми в подружніх відносинах. Особливості адаптації дитини визначаються у характерних проявах у поведінці та ставленнях до батьків. Так, формування амбівалентної прихильності до них, буде спонукати її до прояву подвійного ставлення до близького дорослого – «прихильність-відкидання»; вона буде то леститися, то грубити.

3. Сім'я хоче «зробити гарну та добру справу», піклуючись про дітей, які позбавлені батьківського піклування загалом і бажаючи допомогти їм реально. При цьому відносини дітей та батьків характеризуються також симбіотичною прихильністю, постійне очікування та вираження подяки батькам за їхній учинок. Проблеми адаптації дитини тут полягають у виникненні дезорганізованої прихильності. Дитина може відчувати «пресинг» через те, що батьки очікують подяки за те, що взяли її у сім'ю. І тоді вона може стати злою, грубою, навмисно демонструвати свої не найкращі якості,

може порушувати правила сім'ї, а то й закони, відмовляти від батьківської від прихильності.

4. Сім'я бере прийомну дитину для того, щоб реалізувати свій педагогічний потенціал, бажаючи зробити з «важкої» дитини гідну та успішну людину через «правильне та успішне» виховання. Щодо проблем адаптації дитини у такій сім'ї, то тут буде характерною для дитини уникаюча прихильність. Важливими ознаками поведінки будуть похмурість, замкнутість (бо її не сприймають такою, яка вона є, її хочуть зробити іншою, «хорошою»). Дитина, особливо підліткового віку, не допускати довірливих відносин з дорослими й рідними дітьми, хоча може любити тварин. Основний її мотив – «нікому не можна довіряти».

5. Самотня жінка, яка не має власної сім'ї, вирішує створити її шляхом усиновлення дитини в неповну сім'ю. Для таких відносин характерна також симбіотична прихильність, а також труднощі сепарації. На дитину покладається обов'язок зробити прийомну матір щасливою, адже дитину беруть саме для цього. Проблеми адаптації дитини полягають у тому, що у неї може сформуватися «розмита» прихильність – вона легко прив'яжеться до нової матері, але коли на неї покладаються «чужі» обов'язки (дорослого батька), то вона так само може легко відпускати (відторгати) матір.

Значним є і зв'язок між індивідуальними особливостями дитини, характером її відносин із прийомними батькам та наявністю у сім'ї таємниці всиновлення, а також ставлення прийомних батьків до біологічних батьків дитини.

Г. Бевз говорить про випадки, коли наявність таємниці всиновлення може також викликати дисфункцію у відносинах дітей і прийомних батьків [4, с. 81–82].

Поява у сім'ї прийомної дитини вимагає зміни існуючих сімейних відносин, і багато чого у взаєминах з нею залежить від того, наскільки легко сім'я може пристосуватися до вимог середовища, що змінюється, та до нової внутрішньої сімейної ситуації.

Для дітей прихильність дорослих – це життєва необхідність. Прихильність – це прагнення бути близьким з іншою людиною й старання цю близькість зберегти. Глибока прихильність до батьків сприяє розвитку в дітей довіри до інших людей, і одночасно – упевненості в собі. Відсутність прихильності до дорослого дезорієнтує дитину, змушує відчувати свою малоцінність й уразливість [5, с. 37]. Покинуті діти емоційно неблагополучні – і це знижує їх інтелектуальну й пізнавальну активність. Уся їх внутрішня енергія йде на боротьбу із тривогою й пристосування до пошуків емоційного тепла в умовах його жорсткого дефіциту [5, с. 37].

Отже, страх бути відкинутим, питання контролю й незалежності, можливе почуття відчуженості, підвищений інтерес до минулого, невизначеність майбутнього є найбільш значимими для прийомного підлітка. Для знаходження підлітком певної цілісності в сприйнятті себе, подолання відчуття «вирваного коріння» необхідні час і наявність поруч розуміючих, чуйних, відкритих людей, які мають чітку життєву позицію й усталену систему цінностей.

Література

1. Інформаційно-ресурсний центр «Дитинство без насильства». Попередження жорстокого поводження з дітьми. URL: <https://rescentre.org.ua/poperedzhennia-zhorstokoho-povodzhennia-z-ditmy/pidlitkovyi-vik> (дата звернення: 02.04.2024).

2. Інформаційно-ресурсний центр «Дитинство без насильства». Підлітковий вік. URL: <https://rescentre.org.ua/poperedzhennia-zhorstokoho-povodzhennia-z-ditmy/pidlitkovyi-vik> (дата звернення: 23.04.2024).
3. Соціальне становлення дитини у прийомній сім'ї. Соціальний супровід: навч.-метод. посіб. / Л. С. Волинець, А.Й. Капська, Н. М. Комарова та ін. Київ: Український інститут соціальних досліджень, 2009. 127 с.
4. Бевз Г. М. Прийомні сім'ї (оцінка створення, функціонування та розвитку). Київ: Главник, 2006. 29 с.
5. Лапіна М. Емоційний інтелект прийомних дітей. *Психологія та соціальна робота*, 2019. № 10. С. 35–41.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Лиман Вікторія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц.
Конончук А. І.

У сучасному світі соціальна робота з людьми похилого віку потребує нових підходів і методів, що відповідають змінним умовам суспільства. Одним із важливих інструментів, які можуть значно покращити якість життя літніх людей, є неформальна освіта дорослих. Ця стаття спрямована на висвітлення ролі та значення неформальної освіти у соціальній роботі з людьми похилого віку, а також на обґрунтування необхідності впровадження подібних програм у практику соціальної роботи.

Вивченням питань неформальної освіти дорослих та її ролі у соціальній роботі з людьми похилого віку займалися багато відомих науковців: А. Капська, І. Зязюн, Л. Лазарева, І. Васильченко, О. Дубасенюк та ін. Ці науковці зробили вагомий внесок у розуміння ролі неформальної освіти у соціальній роботі з людьми похилого віку, розробляючи теоретичні та практичні основи для покращення якості їхнього життя через освіту та соціальну інтеграцію. Мета нашої статті – дослідження ролі та значення неформальної освіти дорослих у соціальній роботі з людьми похилого віку, обґрунтування необхідності інтеграції програм неформальної освіти у практику соціальної роботи, з метою створення більш інклюзивного та сприятливого середовища для людей похилого віку.

Неформальна освіта – це форма навчання, яка відбувається поза межами офіційної освітньої системи і не обмежується встановленими програмами чи структурами. Вона охоплює різноманітні види діяльності, які мають освітній характер, але не призводять до отримання офіційних кваліфікацій або дипломів. Основними характеристиками неформальної освіти є її гнучкість, добровільність, орієнтація на потреби та інтереси учасників, а також інтерактивний підхід до навчання [3].

Ідея неформальної освіти з'явилася у 1960-1970-х роках як реакція на обмеження традиційних формальної та неформальної (інституційної) освіти. У цей період, багато педагогів, соціологів та громадських діячів почали усвідомлювати, що офіційні освітні

системи не завжди відповідають потребам суспільства, особливо в умовах швидких соціальних та економічних змін [2].

Вагомий внесок у розвиток концепції неформальної освіти зробили наступні науковці:

1. П. Фрейре – бразильський педагог, автор книги «Педагогіка пригноблених», який наголошував на важливості освіти як засобу для соціальних змін і розвитку критичного мислення серед людей.

2. І. Ілліч – австрійсько-американський філософ, який у своїй книзі «Deschooling Society» критикував традиційну систему освіти і запропонував ідею навчання, що базується на реальних життєвих потребах та соціальному контексті.

3. М. Ноулз – американський педагог, який розробив концепцію андрагогіки, зосереджену на навчанні дорослих і підкреслював значення самоосвіти та неформальних методів навчання.

У контексті соціальної роботи з людьми похилого віку, неформальна освіта відіграє важливу роль, сприяючи соціальній інтеграції, розвитку нових навичок, покращенню психічного здоров'я та підтримці активного способу життя. Впровадження програм неформальної освіти для літніх людей допомагає знизити рівень соціальної ізоляції, підвищити самооцінку та створити сприятливі умови для активного старіння.

Аналіз праць дослідниці проблеми розвитку неформальної освіти Л. Лук'янової [1], дає підстави стверджувати, що установи неформальної освіти тривалий час не визнавалися формальними навчальними закладами, проте на сучасному етапі розвитку суспільства знань потреба в неформальній освіті помітно зростає, а відтак постає питання щодо конкретизації місця і ролі цієї освітньої ланки в системі освіти. До основних характеристик неформальної освіти можна віднести наступні: організована та має підтримку, яка надається фахівцем або навчальною системою в тих чи інших галузях знань і практичних навичок; може мати конкретні цілі навчання або бути спрямованою на загальне підвищення розумово – пізнавальної і творчої діяльності; не обмежена часом, але, як правило, короткострокова; зазвичай, не підкріплена документальним засвідченням набутих знань та навичок, якості засвоєного матеріалу, рівня кваліфікації тощо; більш гнучка, ніж формальна; застосовує інноваційні методи навчання [1, с. 56-57].

Неформальна освіта включає в себе всі види навчання та навчальних заходів, які проходять поза формальною освітньою системою. Вона може охоплювати різноманітні активності: клуби за інтересами, тренінги, курси, семінари, зустрічі в бібліотеках та інших громадських місцях. Основною характеристикою неформальної освіти є її добровільність, гнучкість і орієнтованість на потреби та інтереси учасників.

Для людей похилого віку неформальна освіта виконує кілька важливих функцій:

1. Підтримка соціальної активності: Літні люди, які беруть участь у різних освітніх заходах, мають більше можливостей для спілкування та взаємодії з іншими, що сприяє зниженню рівня соціальної ізоляції.

2. Покращення психічного здоров'я: Активна участь у навчальних програмах допомагає зберегти когнітивні функції, зменшити ризик депресії та тривожних станів.

3. Розвиток нових навичок: Завдяки неформальній освіті літні люди можуть освоїти нові технології, зайнятися творчістю або навіть знайти нові хобі, що підвищує їх самооцінку та впевненість у собі.

4. Підтримка незалежності: Освітні програми можуть включати тренінги з самообслуговування, здорового способу життя та інших важливих аспектів, що допомагають літнім людям залишатися незалежними якомога довше [1].

Інтеграція неформальної освіти в систему соціальної роботи з людьми похилого віку є необхідною умовою для підвищення якості їхнього життя. Це дозволяє не лише зберегти активність та незалежність літніх людей, але й покращити їх психологічний стан та соціальну взаємодію. Впровадження подібних програм потребує підтримки з боку держави, громадських організацій та соціальних працівників, які повинні бути готові до співпраці та розвитку нових підходів у роботі з літніми людьми.

Таким чином, неформальна освіта є потужним інструментом, що дозволяє створювати більш інклюзивне та сприятливе середовище для людей похилого віку, сприяючи їхньому активному та здоровому старінню.

Література

1. Лук'янова Л. Б. Неформальна освіта дорослих: проблеми і перспективи. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український, українсько-польський щорічник*. 2011. Т. 1. №. 13. С. 327–333.

2. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [ред. кол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2015. Вип. 1 (10). 272 с.

3. Плинокос Д. Д, Коваленко М. О. Неформальна освіта: теоретичні аспекти і наукові підходи. *Наукові праці Кіровоградського нац. тех. ун-ту: зб.наук. пр.* 2016. Вип. 29. С. 53–60.

4. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб. / Іванова І. Б. Київ: Університет «Україна», 2023. 220 с.

5. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей: навч. посіб. / А. Й. Капська, І. В. Пеша; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Інститут соціальної роботи та управління. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 231 с.

СИРІТСТВО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Лікаренко Анна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Качалова Т. В.

Актуальність та постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року актуалізувало і загострило проблему сирітства, що сформувалася ще навесні 2014 року – захист і підтримка дітей-сиріт. Війна є неприпустимою формою вирішення міждержавних взаємин. Лише станом на 28 травня 2022 року офіційні статистичні відомості свідчать про 682 дитини, які постраждали від війни, зокрема 242 – загинули та 440 – отримали поранення. Усвідомлюючи те, що ці цифри документально зафіксовані, й невідомо про жертви серед дітей на тимчасово окупованих територіях, зокрема Маріуполі, ця цифра може бути значно більшою, тим

паче, що війна вже триває більше двох років. Ще менше інформації про кількість дітей, яких окупаційна влада насильно вивезла на територію росії. Станом на 31 березня 2022 року ця кількість становила близько 84 тис. неповнолітніх, то в квітні 2024 року згідно інформації уповноваженої Верховної Ради України з прав людини, до росії вивезли понад 160 тис. українських дітей, з яких понад 2000 - діти-сироти.

Окрім цього, варто звернути увагу й на іншу проблему захист прав дітей-сиріт, яких евакуювали із зони бойових дій. Кількість таких дітей вимірюється сотнями. Характерно, що евакуація дітей-сиріт, дітей з інвалідністю відбувалася як в західні області України, так і за межі держави. Висока ймовірність того, що чіткої фіксації переміщення дітей не здійснювалося. Власне наслідки війни, а також відомості Міністерства соціальної політики про те, що в Україні щороку сиротіє близько 10 тисяч дітей, свідчать про гостроту проблеми захисту та супроводу дітей-сиріт в Україні і в найближчі роки ця проблема тільки зростатиме.

Метою публікації є актуалізація проблеми сирітства в Україні в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Роль сім'ї надзвичайно важлива для дитини. Батьки дають життя дітям, несуть відповідальність за догляд і виховання, несуть матеріальну відповідальність, мають юридичні повноваження, в тому числі право приймати важливі рішення від імені дітей. Батьки допомагають відчувати взаємну теплоту і любов, передають дітям досвід поколінь, життєві цінності та духовність, виховують дітей, задовольняють щоденні потреби, стають прикладом для наслідування та поступово прищеплюють соціальні та побутові навички, необхідні для самостійного життя. Усі ці потреби життєво необхідні кожній дитині, незалежно від віку.

Кожній дитині потрібно надати можливість повністю реалізувати свій потенціал. Для неї слід забезпечити: максимально можливий рівень фізичного та психічного здоров'я, доступ до отримання якісної освіти, безпечне життя та захист від заповідання шкоди, позитивні емоційні переживання, відчуття того, що її люблять та цінують, розвиток навичок догляду за собою й вирішення повсякденних проблем, позитивне уявлення про себе саму, формування самоідентичності, розвиток навичок міжособистісного спілкування і впевненості у різних ситуаціях суспільної взаємодії. Тільки сім'я здатна забезпечити задоволення основних потреб дитини, надавати стимули для її подальшого розвитку, створювати стабільну атмосферу. Якщо не існує можливості для дитини жити з рідними батьками, найкраща альтернатива – усиновлення/ удочеріння, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу.

Система державної опіки в Україні створювалася за умов старої політичної системи. В її основу були закладені ідеї колективного виховання дітей. Відповідно, Україна успадкувала систему великих інтернатних закладів, де діти позбавлені індивідуальної опіки. Водно) час прийомні сім'ї як форма державного виховання має глибокі історичні корені в Україні, які частково були загублені у період повної інституціоналізації. Час повернутися до історичних витоків, трансформувати існуючу систему опіки і піклування від колективних форм виховання до сімейних.

Особливої уваги наразі набуває проблема сирітства, яка загострилась у зв'язку з повномасштабним вторгненням рф в Україну. Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року актуалізувало і загострило проблему, що сформувалася ще на весні 2014 року - права дитини і захист дітей сиріт, їх супровід і підтримка.

У аспекті нашого дослідження заслуговує на увагу позиція й А.Д. Дрозд, за якою сучасне сирітство як соціальне явище має тісний зв'язок з дитячою бездоглядністю,

внаслідок не тільки переселення з небезпечних регіонів, але й через масову трудову міграцію батьків, зокрема, внаслідок скрутного їх матеріального становища (насамперед це стосується західного регіону, а найбільше таких дітей у Львівській, Івано-Франківській та Закарпатській областях), внаслідок чого діти все частіше починають прогулювати школу, стають агресивнішим, скоюють дрібні правопорушення та є більш схильними до втягнення їх до алкоголізму та наркоманії [3, с. 419].

Такий чинник деякі науковці розглядають як міграційне сирітство розуміючи під ним дітей трудових мігрантів, які не виконують взагалі або ж, у зв'язку з тривалою відсутністю, частково виконують свої обов'язки щодо виховання своїх дітей.

Невтішною в Україні була і статистика щодо кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування й до 2014 року. Ще більше на зростання кількості таких дітей вплинули загарбницькі дії РФ, які спочатку призвели до проведення антитерористичної операції на сході України, а потім 24 лютого 2022 року переросли в повномасштабне вторгнення Росії на територію України. Так, за даними Національної соціальної сервісної служби України у період з початку військових дій РФ до 1 квітня 2023 року було виявлено понад 8500 дітей, які залишилися з різних причин без батьківського піклування в умовах війни, з яких майже 1500 стали сиротами. На жаль, ці події мали негативний вплив і на кількість усиновлених дітей з інтернатів та дитячих будинків (якщо за 2014 р. було усиновлено 1358 дітей, то за 2022 р. та перший квартал 2023 р. – лише 435 [5]).

Як зазначає І. Яніцька, військова агресія, з одного боку, стала причиною понівечення доль тисяч українських дітей, занурила їх у вир страждань, болю та невизначеності, а з іншого – породила нові виклики у сфері захисту прав дітей, особливо тих, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни [6, с. 797]. Вчена зазначає, що такий стан речей потребує оперативної реакції законодавця щодо вироблення нових правових норм на належне врегулювання влаштування дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування у важких, критичних умовах сьогодення.

Поділяють таку позицію Л. Бельо та О. Тарантаєва акцентуючи увагу на тому, що через війну в Україні суттєво збільшилася кількість дітей, батьки яких загинули або ж про їхню долю і місце перебування нічого невідомо, і такі діти стали сиротами або ж були позбавлені батьківського піклування [1, с. 678].

Сім'ї у сучасних українських реаліях, як слушно зазначає С. Миколюк, потерпають від бойових дій на території України, внаслідок чого спостерігається сплеск такого явища як сирітство [4, с. 62].

На наш погляд, слушною є і позиція Г. Грабовської та А. Лисюк, які відмічають, що військова діяльність поряд із супутніми наслідками (збільшення безробіття та зниження економічної активності, знищення та руйнування міст і сіл), призводять й до погіршення соціальної ситуації дітей. Нерідко діти, які втратили батьків у війні потрапляють до системи інтернатного утримання, де далеко не завжди може бути забезпечити повне задоволення потреб таких дітей, що має негативні наслідки для фізичного та психологічного здоров'я дітей та безпосередньо впливає на їх майбутнє [2, с. 82], а держава не надає цьому достатньої уваги, забуваючи, що належне виховання дітей-сиріт, та дітей позбавлених батьківського піклування повинно бути пріоритетом для будь-якої держави, особливо й умовах війни.

Висновок. Збройна агресія РФ проти України, поряд із супутніми наслідками (збільшення безробіття та зниження економічної активності, знищення та руйнування міст і сіл, в тому числі багатьох закладів освіти та виховання дітей), породила нові виклики у сфері захисту прав дітей, особливо тих, які залишилися без батьківського піклування в умовах війни. Навіть у таких складних умовах держава не повинна забувати, що належне виховання дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування є її пріоритетом завданням, що потребує оперативних, виважених дій щодо відповідного забезпечення сімейних, житлових, освітніх, соціально-побутових та інших потреб таких дітей.

Література

1. Бельо Л. Ю., Тарантаєва О. О. Особливості влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах війни в Україні. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.): у 2 т. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 678–681.*
2. Грабовська Г. М., Лисюк А. М. Захист прав дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування під час військових дій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 80–84.
3. Дрозд А. Д. Проблема сирітства в Україні: основні причини. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: тези доповідей I Міжнародної науко-во-практичної інтернет конференції (м. Дніпро, 6-7 лютого 2020 р.)*. Дніпро, 2020. Т. 1. С. 417–421.
4. Миколюк С. Сирітство в Україні в умовах війни: соціальна робота та соціальна допомога. *Ввічливість. Humanitas*, 2022. № 3. С. 61–68.
5. Штокалюк Ю. Війна і сирітство: скільки дітей в Україні залишилися без батьків та як змінився рівень їхнього усиновлення. *Юридична газета*. 2023. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/viy-na-i-siritstvo-skilki-ditey-v-ukrayini-zalishilisya-bez-batkiv-ta-yak-zminivsysya-riven-yihnogo-usi.html> (дата звернення: 08.04.2024).
6. Яніцька І.А. Встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 797–801.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Мідько Тетяна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – ст. викл. Зінченко Т. В.

На сьогодні не існує універсального, визнаного і прийнятого всіма дослідниками визначення поняття «обдарованість». Найвідомішим і найпоширенішим у західній науці є визначення, запропоноване у свій час ще В. Штерном, який розумів обдарованість як загальну здатність індивіда свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги, як загальну здатність психіки пристосовуватися до нових завдань і умов життя.

Широке використання у науковій літературі терміну «обдарованість» пов'язано із періодом утвердження педагогіки, а потім і психології як самостійних наук. Коренем слова «обдарованість» є «дар», тому як в українській, так і англійській (giften) мовах це поняття має однозначне трактування – подарунок. Цим ніби підкреслюється, що людина володіє чимось таким, що нею не заслужено, не зароблено, а тим, що їй подаровано від народження. Природно, що одним із найважливіших питань, яке турбувало вчених протягом багатьох століть, була проблема походження цього дару.

Відомий американський учений У. Ешбі підкреслював, що значні здібності, талановитість і навіть геніальність визначаються набутими якостями і, перш за все, тим, якою буде програма інтелектуального розвитку у процесі навчання. Якщо така програма орієнтована на вирішення творчих завдань, можна сподіватися на більш високий рівень обдарованості тих, хто навчається за такою програмою, порівняно з особами, які орієнтовані на репродуктивні завдання. На його думку іншим значущим чинником розвитку обдарованості У. Ешбі вважав працездатність, тому здібним вважається той, хто після тисячі невдалих спроб робить тисяча першу і приходиться до відкриття, нездібний же вже після першої невдачі залишає проблему невирішеною. І якщо геніальність – це доля небагатьох, то здібностями до певних видів діяльності і здатність до творчості може і повинен оволодіти кожний. Безумовно, для цього треба докласти зусиль, які були б спрямовані на саморозвиток.

На основі аналізу родоводів, перш за все видатних учених, і всебічного обстеження близнюків Ф. Гальтоном було розроблено висновок про те, що інтелектуальні досягнення людини визначені заздалегідь його генетичними ресурсами. Обдарованість - це природні схильності до певного виду діяльності і задатки, розвинуті відповідним вихованням, високий рівень розвитку здібностей людини, завдяки чому вона досягає значних успіхів у певних галузях діяльності.

Існує певна залежність між віком, у якому виявляється обдарованість, і сферою діяльності. Найбільш рано дарування виявляється у сфері мистецтва, особливо в музиці. Трохи пізніше обдарованість виявляється у сфері образотворчого мистецтва [3]. У науці досягнення значущих результатів у вигляді видатних відкриттів, створенні нових галузей і методів дослідження відбувається, зазвичай, пізніше, ніж у мистецтві. На думку більшості дослідників провідним компонентом у структурі обдарованості, її якісним показником, є здатність до творчості - наявність творчих

(креативних) здібностей, знань, умінь, навичок, а також мотивів, завдяки яким створюється новий, оригінальний, унікальний продукт.

Одним з питань, що постійно дискутуються стосовно проблеми обдарованих дітей, є питання про частоту виявлення дитячої обдарованості. Існують дві крайні точки зору: «всі діти є обдарованими» - «обдаровані діти зустрічаються надто рідко». Прихильники першої вважають, що до рівня обдарованого можна розвинути практично будь-яку здорову дитину шляхом створення сприятливих умов. Для інших обдарованість – унікальне явище, і в цьому випадку основна увага приділяється пошуку обдарованих дітей.

За якими ж ознаками можна ідентифікувати обдаровану дитину? Більшість практиків відповість на це питання, не замислюючись, адже таких дітей найчастіше виявляють простим методом педагогічного спостереження. Обдаровану дитину серед інших дітей відрізняють багатство словникового запасу, оригінальність мислення, швидкість і точність виконання розумових операцій, рання захопленість будь-якою сферою діяльності (музикою, спортом, живописом та ін.), допитливість, висока пізнавальна активність, успішність засвоєння навчального матеріалу, здатність до творчості [2]. Ще однією умовою ефективної роботи з обдарованими дітьми є наявність у педагогів навичок розпізнавання обдарованості своїх учнів, створення для них оптимальних умов для розвитку здібностей і відносин з однолітками. У зв'язку з цим робота з обдарованими дітьми вимагає спеціально підготовлених фахівців: вчителів, соціальних педагогів, соціальних працівників, які володіють необхідним набором як загальних, так і професійних якостей.

На думку фахівців, які працюють з обдарованими дітьми, у нашій країні відсутня чітка система виявлення, відбору, підтримки талановитих людей. Найбільш активна робота здійснюється, як правило, з уже «проявленими даруваннями». Однак, багато обдарованих людей із-за нерівності стартових умов не можуть проявити себе. У зв'язку з цим найдієвішим механізмом виявлення обдарованості підлітків і молоді на сьогоднішній день є конкурси та олімпіади.

Підтримка творчої обдарованості на законодавчому рівні є одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні. Обдарованою дитиною визнається дитина віком до 16 років, яка є переможцем міської, регіональної, всеукраїнської або міжнародної олімпіади, конкурсу або змагань і має офіційне письмове підтвердження такої перемоги. Державна підтримка обдарованої молоді – це сукупність заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері молодіжної політики з метою створення умов, гарантій і стимулів для розкриття творчих здібностей у сфері науки, освіти, культури і мистецтва [4].

Обдаровані діти найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності, поведінки та мислення, вони більш сприйнятливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відносини і зв'язки. Обдарована дитина схильна до критичного ставлення не тільки до себе, але і до оточуючих. Тому педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, мають бути досить терпимі до критики взагалі і себе зокрема. Метою освіти (навчання і виховання) обдарованих дітей відповідно є формування знань, умінь і навичок у певних сферах, а також створення умов для пізнавального й особистісного розвитку учнів з урахуванням їх обдарування.

Педагоги мають навчити батьків розвивати творчі здібності у їхніх дітей. Тут важливе значення мають відкриті запитання, творчі дискусії, глибоке знання батьками

психолого-педагогічної сутності творчого процесу, віра в інтелектуальні сили дитини. Фахівці давно відзначили, що обдаровані діти часто виростають в інтелектуальних сім'ях, і справа тут зовсім не в особливих генах геніальності, а справа в сімейній атмосфері, у системі сімейних цінностей [1]. Головне завдання батьків - прагнути, щоб навчальна праця їх дитини приносила їй радість, а не муки й гіркоту невдач. Дитина, яка захоплена справою, яка їй до вподоби, виявляє наполегливість, силу волі, критичне ставлення до загальновідомого. У творчості дитина може реалізувати всі наявні в неї знання, уміння й здібності. Батькам потрібно знати, що обдарована дитина прагне довірливого спілкування. Вона хоче бачити у батьках мудру дорослу людину, яка збагатить її уявлення про світ і про саму себе, допоможе подолати труднощі. Дітям дуже хочеться, щоб батьки сприймали їх як рівноправних в особистісному плані партнерів. Їм не хочеться, щоб їх повчали, вони прагнуть рівноправного спілкування, щоб їх сприймали як особистості й реагували на них як на особистість. Звичайно, перед батьками стоїть проблема формування й плекання не просто особистості, а особистості обдарованої, особистості свідомого українського громадянина.

Література

1. Волощук І. С. Обдарованість: сутність і типологія. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*: зб. наук. пр. Вип. 2. Київ: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. С. 9–25.
2. Карабаєва І. І. Комплексний підхід у вивченні обдарованих дітей старшого дошкільного віку. *Обдарована дитина*. 2018. № 8. С. 23–28.
3. Кузьменко В. У. Вікові особливості розвитку естетичної обдарованості дітей старшого дошкільного віку. *Навчання і виховання обдарованої дитини*. 2014. Вип. 2. С. 128–139.
4. Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді: Указ Президента України від 30.09.2010 №927/2010. *Урядовий кур'єр*. 2010. 05 лист. (№ 184).

PRACA SOCJALNA W UJĘCIU PEDAGOGICZNYM

Mykhalova Daria

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
w Chełmie (Polska)

Promotor – dr Bejger H.

Praca socjalna to działalność zawodowa mająca na celu pomoc osobom i rodzinom, bez względu na posiadany dochód, we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi. Praca socjalna ma charakter interdyscyplinarny, korzysta z takich dyscyplin naukowych jak: socjologia, pedagogika, polityka społeczna, psychologia, prawo i innych z dziedziny nauk społecznych. Studia łączą teorię z jej twórczym zastosowaniem.

Praca socjalna jest specyficzną działalnością zawodową, mającą na celu lepszą adaptację wzajemną osób, rodzin, grup i środowiska społecznego, w jakim żyją, oraz rozwijanie poczucia godności osobistej i odpowiedzialności jednostek na drodze odwoływania się do potencjalnych możliwości poszczególnych osób, do powiązań

międzyprofesjonalnych, a także sił i środków społecznych. Praca socjalna wspiera zmiany społeczne, rozwiązywanie problemów w stosunkach międzyludzkich oraz wydobywanie z ludzi sił i wolności, aby mogli osiągnąć dobrobyt. Używając teorii zachowań ludzkich i systemów społecznych, praca socjalna oddziałuje tam, gdzie ludzie wchodzą w interakcje ze środowiskiem. Fundamentem pracy socjalnej są zasady praw człowieka i sprawiedliwości społecznej.

Polska praca socjalna jest od swojej genezy ściśle związana z pedagogiką społeczną, a twórczyni „polskiej szkoły” Helena Radlińska pedagogiki społecznej wyróżniała pracę socjalną jako jej dziedzinę/subdyscyplinę. Pedagogika społeczna dzięki swojemu normatywno-epistemologicznemu charakterowi koncentruje się na jednostce – jej możliwościach rozwojowych i partycypacyjnych. Zgodnie ze stanowiskami przedstawicieli polskiej pedagogiki społecznej (H. Radlińskiej, R. Wroczyńskiego, A. Kamińskiego, S. Kawuli, E. Marynowicz-Hetki), którzy określają charakter pedagogiki społecznej jako dyscypliny teoretyczno-praktycznej i badawczej zajmującej się diagnozą stanu badanej rzeczywistości społeczno-wychowawczej, planowaniem i projektowaniem działań i dążeniem do wprowadzania zmian jakości życia zgodnie z akceptowanymi wartościami i celami, staje się ona normatywno-pragmatyczną koncepcją obecną w teorii i praktyce pracy socjalnej.

Pedagogika społeczna jest nauką o wychowaniu środowiskowym, o stymulowaniu rozwoju człowieka w różnych fazach życia i różnych formach aktywności, jest więc nauką o towarzyszeniu w rozwoju, o wspieraniu, o dialogu, o spotkaniu człowieka z drugim człowiekiem. Natomiast praca socjalna jako profesja i praktyka działania społecznego promuje społeczne zmiany, rozwiązywanie problemów we wzajemnych relacjach człowieka ze środowiskiem, wzmacnianie w ludziach zdolności do osiągnięcia dobrostanu.

Głównym podmiotem zainteresowań teoretyczno-praktycznych zarówno pedagogiki społecznej, jak i samej pracy socjalnej pozostaje sam człowiek oraz jego relacje wychowawcze ze środowiskiem, a praca socjalna, będąca reakcją społeczeństwa na negatywne zjawiska społecznego wykluczenia jednostki/grupy i pozytywne zmiany oraz wsparcie umożliwiające rozwój staje się autonomicznym podsystemem, którego specyficzną funkcją jest integracja społeczna.

Pedagogika społeczna jako nauka teoretyczno-praktyczna rozwija się na skrzyżowaniu wielu nauk, w tym: biologicznych, filozoficznych, społecznych dzięki własnemu punktowi widzenia, przez co istotnie rozszerza zakres swoich zainteresowań na środowiskowe uwarunkowania wychowania człowieka. We współczesnej pedagogice społecznej pozycja pracy socjalnej pozostaje szczególna: to właśnie przez pracę socjalną różnorodne teorie pedagogiczne niejednokrotnie nabierały społecznego znaczenia, były społecznym sprawdzianem, stanowi ona też dla pedagogiki społecznej istotne zadanie poznawcze i wyzwanie praktyczne. Ze względu na przedmiot swoich zainteresowań, może posłużyć konstruowaniu modeli pracy socjalnej.

Pedagogika społeczna w odniesieniu do pracy socjalnej jest jednym z podejść teoretycznych i wielowątkowych. Łączy w sobie aspekty filozoficzne i aksjologiczne określające jej sens, celowość i podstawy edukacyjne oraz aspekty działania, pozwalające na ogląd rzeczywistości społecznej i jej przekształcanie w wymiarze indywidualnym i społecznym.

W pracy socjalnej działania, które są podejmowane przez profesjonalistów społecznych, ukierunkowane są na pomoc w rozwoju jednostek, grup i społeczności, na

poprawianie relacji interpersonalnych, na aktywizowanie i mobilizowanie do pozytywnych zmian oraz podnoszenie jakości własnego życia. Normatywne funkcje pracy socjalnej zbliżają ją do podejść pedagogicznych, określają też zasady w jej obszarze, które są oparte przede wszystkim na ochronie praw człowieka, sprawiedliwości społecznej, pomocniczości i solidarności społecznej.

W polskiej tradycji pedagogiki społecznej dążymy do społeczno-pedagogicznego uwarunkowania pracy socjalnej, a jednocześnie to połączenie pozwala uchwycić i wyjaśnić mechanizmy przekształcania i projektowania zmian w środowisku, w jakim odbywa się praca socjalna. W ten sposób pedagogika społeczna zapewnia wymiar edukacyjny pracy socjalnej. W pedagogice społecznej i pracy socjalnej ludzie postrzegani są jako jednostki aktywne, dążące do przemiany własnego życia i środowiska społecznego. Aby wywołać zmianę, potrzebna jest wewnętrzna transformacja zgodna z ich wartościami, która prowadzi do przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych. Rolą pracownika socjalnego jest uświadamianie faktu, że osoba, z którą pracuje, jest współodpowiedzialna za budowanie swojej wspólnoty i życie w zgodzie z innymi.

Pedagogika społeczna pojmowana jako szczególny typ wychowania koncentruje się na aktywizowaniu wszystkich generacji wiekowych i kręgów środowiskowych do ulepszania środowiska życia. Z kolei praca socjalna jest częściej kojarzona z działaniem społecznym, jak również profesjonalnym sposobem budzenia wyższych potrzeb, uświadamiania celów i mobilizowania jednostek, grup oraz społeczności do umiejętnego podejmowania wysiłków zmierzających do polepszenia swego losu.

W obszarze zainteresowań badawczo-praktycznych zarówno pedagogiki społecznej, jak i pracy socjalnej pojawiają się problemy, z którymi spotyka się społeczeństwo polskie, a które są charakterystyczne dla wielu neoliberalnych społeczeństw w Europie i na świecie, tj.: poczucie osamotnienia, przemoc domowa, różne formy wykluczenia społecznego (osób starszych, niepełnosprawnych, osób o odmiennej orientacji seksualnej, uchodźców, chorych psychicznie, osób dotkniętych depresją czy też osób oraz młodzieży uzależnionych od urządzeń elektronicznych i Internetu). Generowane są też nowe problemy społeczne, które wcześniej nie istniały, gdyż do działań wspierających wzywają także „inne” dyskursy podsycane przez polityków i media, często skierowane do grup mniejszościowych, społeczności LGBTQ+, migrantów. Są to kwestie praw kobiet czy globalne choroby, takie jak COVID-19. W ostatnich latach pracownicy socjalni stają więc często przed pytaniami: czy są w stanie radzić sobie z nowymi problemami w sposób systemowy, czy sprostać nowym, powierzonym im zadaniom.

Działalność pracownika socjalnego jako podmiotu działającego, odwołująca się do inspiracji pedagogicznych, zakłada także: dostrzeganie indywidualnych różnic i relacji w przestrzeni działania; dopuszczanie różnorodności postaw, poglądów, zachowań i uczenie aktywnego oraz odpowiedzialnego funkcjonowania w miejscu życia; stwarzanie możliwości aktywności i autokreacji oraz kreowania podmiotu za pośrednictwem miejsca, w którym ta aktywność przebiega; przygotowywanie do działania na rzecz pozytywnych zmian w środowisku społecznym.

Koncepcja pracy społecznej sformułowana przez H. Radlińską umożliwiającą orientowanie działania społecznego na tworzenie wspólnoty oraz jej wielowymiarowa struktura oznaczały równocześnie cel działania (dla społeczności) i sposób osiągania działania nie tylko „dla społeczności”, ale i „poprzez społeczność”. Praca społeczna rozumiana jako pole praktycznych zastosowań pedagogiki społecznej, tj. jako dystrybucja

dóbr, lecz także jako wsparcie w pokonywaniu trudności poprzez odnajdywanie sił społecznych (w jednostce i środowisku), nadal znajduje swoje zastosowanie w teorii i praktyce pracy socjalnej.

Dziś praca socjalna jest autonomicznym kierunkiem studiów przygotowujących do zawodu na poziomie studiów licencjackich i magisterskich, podczas gdy pedagogika społeczna jest przedmiotem akademickim i nie jest uznawana za odrębny zawód przez potencjalnych pracodawców. W środowisku akademickim mamy wielu profesorów i doktorów pedagogiki społecznej, którzy identyfikują się jako pedagodzy społeczni i podejmują badania skoncentrowane na temacie pracy socjalnej.

Akademickie kształcenie do pracy socjalnej w nowej odsłonie rozwijane jest w Polsce od ponad 30 lat, a uczelnie przygotowujące do zawodu pracownika socjalnego zbudowały programy edukacji, które korespondują z uznanymi koncepcjami profesjonalnej edukacji, standardami międzynarodowymi i nowymi potrzebami. W większości uczelni proponujących kształcenie na kierunku praca socjalna dyscypliną obecną w podejściach teoretyczno-metodycznych i programach studiów jest pedagogika (społeczna). Niepoślednią rolę w rozwoju badań i kształceniu do pracy socjalnej odgrywa Polskie Stowarzyszenie Szkół Pracy Socjalnej, które od 1990 roku uczestniczy w promocji badań i akademickich standardów kształcenia do pracy socjalnej, tworząc symboliczną i rzeczywistą przestrzeń rozwoju pracy socjalnej jako działalności profesjonalnej i dyscypliny, a także wymiany idei oraz doświadczeń teoretyczno-praktycznych wokół problematyki pracy socjalnej w Polsce. Nie bez znaczenia jest wkład Stowarzyszenia w kreowanie współpracy naukowo-dydaktycznej na gruncie międzynarodowym.

Koncepcja edukacji na kierunku praca socjalna jest oparta na wszechstronnej aktywności studentów łączącej teorię z praktyką, prowadzącej do holistycznego kształcenia. Programy akademickiego kształcenia umożliwiają studentom zdobycie zarówno wiedzy, umiejętności, jak i kompetencji niezbędnych do prowadzenia badań naukowych, jak również podjęcia pracy w zawodzie. Studenci przygotowują i realizują projekty w miejscach praktyk, biorą udział w seminariach i konferencjach naukowych, podejmują aktywność w ramach kół naukowych.

Pedagogika społeczna poprzez jej wymiar edukacyjny i wychowawcze podejście do pracy socjalnej, będąc jedną z kategorii naukowych konstytuujących teoretyczne podstawy obszaru działania społecznego pozostaje dobrym łącznikiem między zespołem nauk o wychowaniu, kulturze i społeczeństwie.

Jedną z ważnych funkcji pracy socjalnej jest jej funkcja integracyjna i normalizująca stosunki społeczne. Aby zadania te mogły być realizowane, konieczne jest poszerzenie oddziaływania pracy socjalnej poprzez nauczanie nowych specjalizacji. Odpowiadają na to uczelnie wyższe zrzeszone w Polskim Stowarzyszeniu Szkół Pracy Socjalnej, które oferują bogaty wachlarz programów profesjonalnego kształcenia na poziomie studiów licencjackich i magisterskich.

Mimo tego, że praca socjalna odniosła znaczący sukces jako uznana przez społeczność międzynarodową dyscyplina naukowa i profesja, w Polsce nadal doświadcza trudności dotyczących jej wewnętrznej integracji i tożsamości naukowo-profesjonalnej oraz należnego uznania społecznego. Nakłada się na to proces dynamicznie zachodzących zmian, który prowadzi do zróżnicowania właściwości i statusu pracy socjalnej. Z jednej strony charakteryzuje się ona bogatymi doświadczeniami i ogromnym dorobkiem zawartym w wielu publikacjach charakteryzujących interdyscyplinarny obszar teorii i praktyki

społecznej, z drugiej strony jej status naukowy dalej podlega kwestionowaniu, a związki z innymi naukami i profesjami społecznymi osłabiają pozycję zawodu pracownika socjalnego i jego ekonomiczno-społeczne miejsce w przestrzeni publicznej.

Praca socjalna jest usługą świadczoną zwłaszcza w środowisku zamieszkania klienta, którego wspiera i to dlatego z jego pracą wiążą się zagrożenia wynikające z przebywania z osobami uzależnionymi, zakażonymi wirusem HIV, chorymi na różne choroby zakaźne, cierpiącymi na zaburzenia psychiczne lub przebywającymi wcześniej w zakładzie karnym. Oprócz możliwości zarażenia się chorobami zakaźnymi jest on narażony także na pobicie czy inną przemoc fizyczną, co może przyczynić się do powstania u niego różnego rodzaju obciążeń psychicznych, czemu ma przeciwdziałać m.in. superwizja.

Praca socjalna jest działalnością o charakterze pomocowym. Podstawowym jej celem jest niesienie pomocy ludziom w znajdującym się w różnych sytuacjach, nie tylko związanych z problemami materialnymi, ale także psychicznymi, emocjonalnymi czy duchowymi. Za najstarszą i najbardziej podstawową wartość w pracy socjalnej uznawana jest godność osoby ludzkiej. Pracownik socjalny pracuje w środowisku, ale także w placówkach stacjonarnych, takich jak m.in.: dom pomocy społecznej. Pracownikowi socjalnemu podczas wykonywania czynności przysługuje ochrona prawna przewidziana dla funkcjonariuszy publicznych. W pracy socjalnej działania, które są podejmowane przez profesjonalistów społecznych, ukierunkowane są na pomoc w rozwoju jednostek, grup i społeczności, na poprawianie relacji interpersonalnych, na aktywizowanie i mobilizowanie do pozytywnych zmian oraz podnoszenie jakości własnego życia.

Bibliografia

1. Granosik M., *Profesjonalny wymiar pracy socjalnej*, Wyd. Śląsk, Katowice 2006.
2. Grzybek G., *Etyczne podstawy pracy socjalnej*, Wyd. ATH, Bielsko-Biała 2007.
3. Grzybek G., *Podstawy pracy socjalnej. Ujęcie antropologiczno-etyczne*, Wyd. ATH, Bielsko-Biała 2006.
4. Kantowicz E., *Koncepcje kształcenia do pracy społecznej w ujęciu Aleksandra Kamińskiego*, E. Marynowicz-Hetka, H. Kubicka, M. Granosik (red.), *Aleksander Kamiński i jego twórczość pedagogiczna*, Łódź 2004.
5. Kantowicz E., *Pedagogika w pracy socjalnej*, wyd. 2, Olsztyn 2003.
6. Lalak D., Pilch T., *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Żak Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1999.
7. Lisowska K., Łojko M., *Praca socjalna jako kategoria polskiej pedagogiki społecznej. Dyskurs z pogranicza pedagogiki społecznej i pracysocjalnej*, „Kwartalnik Naukowy Fideset Ratio” 2020, nr 2(42).
8. Piekut-Brodzka D., Kuczyńska-Kwapisz J., *Pedagogika specjalna dla pracowników socjalnych*, WAPS, Warszawa 2004.
9. Radlińska H., *Pisma wybrane*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1961.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У СОЦІАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Михальчук Василь

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Лісовець О. В.

Управління персоналом є ключовим аспектом ефективної діяльності будь-якого соціального закладу. Традиційні методи управління часто не враховують сучасні вимоги та виклики, які постають перед соціальними організаціями. Тому інноваційні підходи до управління персоналом допомагають адаптуватися до нових умов, підвищувати ефективність роботи та забезпечувати якісний соціальний захист населення. Дослідженню проблем управління персоналом присвячені праці багатьох вітчизняних та закордонних учених: Д. Богині, А. Колота, Й. Завадського, А. Шегди, О. Віханського, А. Єгоршина, А. Кібанова, С. Шекшні, Дж. Лафти, Дж. Грейсона, Г. Деслера та інших. Проблемам впровадження інноваційних технологій в управління персоналом присвячені праці І. Балабанова, В. Бичіна, А. Булгакової, В. Гуніна, О. Довгаль, В. Дрохви, В. Куцевола, Є. Макарової, В. Половинко, Б. Санто та інших, проте дослідження питань впровадження інноваційних технологій в управління персоналом в соціальному закладі у сучасних конкурентних умовах вимагає дедалі більшої уваги.

У цій публікації ми розглянемо основні інноваційні підходи до управління персоналом у соціальних закладах.

Наголосимо, що управління персоналом – це цілеспрямована діяльність керівництва організації, спрямована на розробку концепцій, стратегій кадрової політики та методів управління людськими ресурсами. К. Речка визначає управління персоналом як багатогранний і складний процес, який характеризується специфічними особливостями та закономірностями, і якому властива системність та комплексність у вирішенні проблем та їх відтворенні [4]. За визначенням О. Довгаль, управління персоналом – це стратегічне завдання, що передбачає розробку кадрової стратегії, заснованої на спільних зусиллях для розвитку та просування окремих функцій, з метою зниження витрат на робочу силу і створення позитивної соціальної та психологічної атмосфери на робочому місці [1]. Тому управління персоналом є і наукою, і мистецтвом ефективного управління людьми в умовах їхньої професійної діяльності. Це система принципів, методів і механізмів, що забезпечують оптимальне комплектування, розвиток, мотивацію та раціональне використання персоналу. Власне інновації в управлінні персоналом передбачають цілеспрямовану діяльність керівників і фахівців організації, спрямовану на забезпечення ефективних темпів і масштабів оновлення кадрової роботи на основі нововведень, відповідно до перспективних і поточних цілей розвитку організації. Підходи до управління персоналом в інноваційній організації значно змінюються у порівнянні з традиційним управлінням, що зумовлює необхідність адаптації до нових викликів і можливостей. Результатом управління персоналом на інноваційних засадах є інноваційна культура закладу. Згідно із Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в

Україні» [3], інноваційна культура розглядається як складова інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної та соціально-психологічної підготовки особистості і суспільства в цілому, до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах.

Серед основних інноваційних підходів до управління персоналом у соціальному закладі науковці відносять наступні:

1. Впровадження цифрових технологій, що передбачає автоматизацію процесів управління персоналом і дозволяє значно знизити витрати часу та ресурсів. Це може бути як використання спеціалізованих програм для підбору кадрів чи управління персоналом, для нарахування заробітної плати та моніторингу ефективності роботи тощо, так і використання онлайн-платформ для навчання та розвитку персоналу. Останнє особливо важливо для соціальних працівників, які повинні постійно підвищувати свою кваліфікацію та бути в курсі нових методів роботи.

2. Практикування гнучких форм зайнятості, що передбачає впровадження дистанційної роботи, яка стає все більш актуальною в сучасних умовах, створення гнучких графіків роботи, що сприяє підвищенню мотивації персоналу та зменшенню рівня стресу, дозволяє працівникам ефективніше розподіляти свій робочий час та особисте життя, що позитивно впливає на їхню продуктивність.

3. Персоналізований підхід до мотивації та розвитку, який передбачає складання індивідуальних планів розвитку для кожного працівника, впровадження програм наставництва та коучингу.

4. Соціальна відповідальність та благополуччя працівників, що передбачає забезпечення фізичного та психічного здоров'я працівників через програми медичного страхування, заняття спортом, психологічної підтримки тощо.

Таким чином, інноваційні підходи до управління персоналом у соціальних закладах є необхідністю в умовах сучасного світу. Це дозволяє підвищити ефективність роботи та якість соціальних послуг, що надаються. Впровадження цих підходів сприяє створенню сприятливих умов для працівників, що в свою чергу позитивно впливає на їхню продуктивність та задоволеність роботою.

Література

1. Довгаль О. В. Інноваційне управління персоналом. Ефективна економіка. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4227> (дата звернення: 02.05.2024).

2. Лісовець О. В. Правові основи соціальної роботи: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 193 с.

3. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 16.01.2003 № 433-ІУ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 12.05.2024).

4. Речка К. М. Загальні риси управління персоналом у системі менеджменту аграрного підприємства. *Економічна наука*. 2018. № 3. С. 67–70.

ТЕНДЕНЦІЇ ПРОБЛЕМИ МОЛОДІЖНОГО БЕЗРОБІТТЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Мороз Тетяна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – викл. Клименко Л. В.

Ринкові перетворення в Україні супроводжуються багатьма відчутними соціально-економічними наслідками для суспільства, в тому числі й безробіттям населення. Безробіття молоді на сьогоднішній день є дуже актуальною проблемою. Щорічно на ринок праці виходить велика кількість випускників шкіл, професійно-технічних та вищих навчальних закладів. Юнакам і дівчатам після закінчення навчання, як правило, дуже важко влаштуватися на роботу.

Молодь – це головна складова ринку робочої сили. Вона володіє необхідним потенціалом, реалізація якого найближчим часом може істотно поліпшити економічне та соціальне становище суспільства і відродити національно-духовні надбання українського народу.

Вагомий внесок у дослідження проблем зайнятості молоді в Україні зробили такі вчені: С. Бандур, О. Вишняк, М. Долішній, Ю. Краснов, Е. М. Лібанова, Л. Семенова, О. Хомра, О. Яременко [4].

Явище безробіття досліджували такі науковці: працевлаштування молоді досліджували Г. Радіонова, Е. Лібанова, М. Мутяк, Г. Нікольська, О. Грішнова, О. Трюхан; дослідженнями впливу економічних зв'язків займалися М. Туленков, К. Зайцева, Н. Діденко [2].

Саме молодь визначає майбутнє суспільства, напрямок та інтенсивність розвитку країни, тож не можна й надалі залишати цю категорію населення в умовах обмежених можливостей самореалізації.

Значну частину безробітної молоді становить контингент молодих людей – випускників професійно-технічних і вищих навчальних закладів, які здобули професію (спеціальність) і вперше виходять на ринок праці. На думку фахівців, тенденція до зростання на ринку праці кількості освіченої молоді поглиблюватиметься і в найближчій перспективі.

Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина працездатного населення не може знайти роботу; ситуація дисбалансу ринку праці, коли пропозиція робочої сили перевищує попит [3].

Основними причинами молодіжного безробіття є проблеми якості профорієнтації, диспропорції попиту та пропозиції робочої сили, невідповідність надаваної навчальними закладами освіти вимогам потенційних роботодавців, також відсутність налагодженої системи взаємодії навчальних закладів, підприємств та держави та інші фактори.

Вивчаючи наслідки молодіжного безробіття, їх можна умовно розділити на дві групи: соціальні та економічні.

До соціальних можна віднести:

- формування «втраченого покоління», соціальна невизначеність молоді особистості;
- загроза соціального неспокою, заворушень, збурень;

- зростання кількості психічних захворювань, ускладнення криміногенної ситуації в країні;
 - нераціональне використання трудового потенціалу.
- До економічних наслідків можна зарахувати такі:
- зростання витрат на допомогу по безробіттю;
 - марне витрачання коштів державного бюджету на навчання спеціалістів, які потім не знаходять роботи;
 - зниження рівня ВВП;
 - зниження рівня життя населення даної категорії [5].

Таким чином, можна вважати, що наслідки молодіжного безробіття чинять загрозу добробуту держави.

Для розуміння сутності і масштабів проблеми молодіжного безробіття особливий інтерес являє аналіз становища молоді на українському ринку праці. Його необхідність обумовлюється двома найважливішими обставинами: по-перше, молоді люди складають біля 33 % працездатного населення України, по-друге, вони – майбутнє країни.

Сьогодні значна частина молоді подає документи до вищих навчальних закладів та намагається продовжити своє навчання. Та відчувається недосконалість старої системи підготовки робочих кадрів і молодих спеціалістів, яка раніше не була орієнтована на вимоги ринку праці та продовжує своє інерційне існування й нині. Щороку українські навчальні заклади випускають понад 500 тис. молодих спеціалістів, які не знаходять відповідного попиту на отриману спеціальність або не мають можливості задовольнити свої вимоги щодо рівня оплати праці [1].

Щорічно в Державну службу зайнятості звертаються близько 5–7 % (92 тис) випускників навчальних закладів [1].

Основною проблемою працевлаштування молодого випускника є пошук роботи за фахом. Однак багато підприємств беруть на роботу найбільш успішних випускників вищих навчальних закладів і оцінюють рівень знань, отриманих молодим фахівцем. Деякі роботодавці бачать перевагу прийому на роботу молодих спеціалістів в економії фінансових коштів на оплату роботи працівників. Багато роботодавців шукають молодих спеціалістів з хорошими твердими теоретичними знаннями, вважаючи, що практичний досвід краще отримувати на тому підприємстві, на якому фахівець буде працювати. Тому виникає проблема підвищення ефективності методів розвитку кар'єри випускників навчальних закладів.

Також, у даний час, посиленню напруги на українському молодіжному ринку праці сприяли такі фактори: криза в економіці, демографічний фактор, ліквідація робочих місць з менш жорсткими та створення нових – з більш жорсткими вимогами найму, перехід підприємств у руки приватних власників.

Дослідницька агенція «*Info Sapiens*» на основі власних досліджень визначила, що в серпні 2023 р. рівень безробіття в Україні становив 15,1 %. Це – найнижчий показник від початку повномасштабної війни, що свідчить про поступове відновлення ринку праці [1]. За даними Державної служби зайнятості, станом на 1 серпня 2023 р. офіційний статус безробітного мали 112,3 тис. осіб. Вік 23,9 тис. (22 %) із них не перевищував 35 років, тобто частка безробітних серед молоді була суттєвою (табл. 1). Серед безробітних 1,8 тис. осіб (2 %) є випускниками навчальних закладів (вони раніше ніде не працювали). Більше ніж половина молодих людей, які мають

роботу, працюють не за фахом, що, зокрема, підтверджує необхідність синхронізації потреб ринку праці та ринку освітніх послуг.

Таблиця 1

Чисельність та питома вага безробітних молодого віку, станом на 1 серпня 2021- 2023 р. за віковими групами

Категорія безробітних				
Вікова група, років	чоловіки		жінки	
	тис. осіб	% від загальної кількості безробітних чоловіків	тис. осіб	% від загальної кількості безробітних жінок
2021 рік				
15–24	6,1	4,9	11,2	5,7
25–29	10,4	8,4	17,4	8,8
30–34	14,7	11,8	26,2	13,3
2022 рік				
15–24	5,2	4,7	10,2	5,5
25–29	8,2	7,4	15,3	8,4
30–34	12,7	11,4	22,8	12,3
2023 рік				
15–24	1,3	4,2	4,4	5,4
25–29	1,6	5,1	5,8	7,2
30–34	2,8	8,9	9,3	11,6

За даними Національного інституту стратегічних досліджень

Варто зазначити, що число офіційно зареєстрованих безробітних молодого віку в період війни зменшилось унаслідок зняття з обліку тих, хто мігрував за кордон. Це переважно жінки (78 %), вік більшості з них (80 %) – 18–40 років, тобто найбільш продуктивний. Водночас наведена статистика повною мірою не відображає ситуації в країні, адже не містить даних про осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Крім того, частина безробітного населення не реєструвалася в службах зайнятості. Також спостерігається скорочення кількості безробітних чоловіків у віці до 35 років, що, з одного боку, пояснюється мобілізацією їх до лав ЗСУ, з іншого – небажанням бути мобілізованими, через що вони не прагнуть ставати на облік до служби зайнятості.

Молодь під час пошуку роботи стикається з характерними переважно для цієї вікової категорії перепонами, як-от: відсутність досвіду й навичок професійної адаптації, соціальна незрілість і незахищеність, невідповідність першого робочого місця рівню та якості отриманих професійних знань, високі вимоги роботодавців до професійних компетенцій та невідповідність запитів перших реальним професійним обов'язкам тощо. Усе це суттєво посилює напруженість на ринку праці серед молодіжного сегмента. Молодь, з одного боку, є відкритим, активним, цілеспрямованим, прогресивним ресурсом, швидко вчиться, більшою мірою соціально мобільна, здатна до професійного зростання та здійснення трудової діяльності протягом тривалішого часового періоду. Однак, з іншого боку, відсутність практичних навичок та професійного досвіду знижує конкурентоспроможність молоді на ринку праці. Криза в економіці, пов'язана з воєнними діями на території України, різко звузила для молодих людей перспективи на ринку праці.

Значна кількість безробітних вікової групи 15–24 років підкреслює, що складність і тривалість переходу від навчання до стабільної та задовільної роботи залишається суттєвою проблемою. Саме молодь цього віку перебуває в зоні постійного ризику соціального відчуження.

Для подолання проблеми безробіття, зокрема серед молоді, державною службою зайнятості здійснюються заходи активної політики сприяння зайнятості населення: надання інформаційних, консультаційних та профорієнтаційних послуг, створення банку вакансій та пошук підходящої роботи, сприяння в працевлаштуванні громадян, у тому числі шляхом організації підприємницької діяльності, організація професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації безробітних, організація і фінансування громадських робіт, виплата допомоги по безробіттю.

Проблемною є мотивація працевлаштування випускників. Аналіз трудової орієнтації випускників професійних навчальних закладів показав, що майже дві третини випускників за 2-3 місяці до закінчення навчання не знають свого майбутнього місця роботи. Тобто, навчальні заклади готують певним чином неконкурентоспроможну на ринку праці робочу силу, тобто майбутніх безробітних, витрачаючи на це значні кошти внаслідок несформованості механізму реалізації мотивів.

Висновок. У сучасних умовах необхідно активізувати процеси підтримки ініціатив молоді щодо професійної підготовки та працевлаштування, заохочення її до активного пошуку роботи й отримання спеціальності або професії, що користується попитом на ринку праці. Для цього дуже важливою є повна та кваліфіковано надана інформація щодо перспектив професійного зростання молоді.

Варто створювати такі умови, завдяки яким молодь була б зацікавлена в регламентованих видах діяльності, сприяти відродженню ціннісних орієнтацій до праці, які є основними засобами досягнення різноманітних цілей і, отже, виконують функцію регулятора соціальної поведінки особи.

Засоби масової інформації, молодіжні організації повинні психологічно готувати молодь до усвідомлення нею тієї ролі, яку вона може та буде відігравати в розвитку своєї країни, зміни ставлення до деяких поширених серед молоді форм діяльності, що є тимчасовими та неперспективними за умов функціонування цивілізованого ринкового середовища.

Література

1. Державна служба зайнятості України [Електронний ресурс]. URL: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=3054 (дата звернення: 07.01.2024).
2. Ринок праці та зайнятість населення: проблеми теорії та виклики практики: кол. моногр. / Ред. – коорд. М. В. Туленков. Київ: ІПК ДСЗУ, 2013. 363 с.
3. Маршавін Ю. Профорієнтація незайнятого населення і молоді як чинник досягнення професійної відповідності попиту і пропозиції на ринку праці. *Україна: аспекти праці*. 2020. № 2. С. 20–24.
4. Соціальна робота у сфері зайнятості населення: навчальний посібник для студентів спеціальності соціальна робота / за ред. В. В. Харабет, А. І. Андрющенко, В. М. Ніколаєвського. Маріуполь: Новийсвіт, 2015. 568 с.
5. Професії майбутнього для України: наук.-практ. розробка / Л. М. Капченко, Н. В. Савченко, Л. Й. Літвінчук, О. В. Грамма. Київ: ІПК ДСЗУ, 2017. 47 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пей Ян

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Хлеб'юк С. Р.

Вимоги сучасності потребують переорієнтації змісту виховання підростаючого покоління, зміщення акцентів на створення умов для поступального, повноцінного, всебічного розвитку особистості. Для того, щоб навчити дітей жити, успішно діяти у світі, самовизначитись в ньому, необхідно сформуванню у них ціннісне ставлення до себе, свого образу «Я», одним із компонентів якого є «Я-здоровий».

Як стверджують провідні українські науковці І. Бех, О. Кононко, В. Котирло, Т. Пироженко та інші, теоретичною основою цього процесу є визнання провідної ролі шкільного дитинства у становленні особистості, формування у дитини, особливо молодшого шкільного віку, ціннісного ставлення до самої себе, здатності в певний спосіб впливати на умови життєдіяльності, усвідомлювати власне «Я».

Концептуальною ідеєю є визнання того, що ціннісне ставлення до власного здоров'я дітей молодшого шкільного віку є складним утворенням. Воно характеризується наявністю у школярів необхідних знань про основи здоров'я, мотивації щодо його збереження, усвідомлення цінності здоров'я, навичок здорового способу життя.

У філософській, соціологічній і психологічній літературі термін «цінність» використовується для визначення культурного і соціального значення для людини певних предметів і явищ дійсності. Предмети діяльності людини, суспільні відносини, а також природні явища, які мають вплив на життєдіяльність індивіда, виступають у якості предметних цінностей як об'єктів ціннісного ставлення. Способи і критерії, на основі яких відбувається оцінювання відповідних явищ, закріплюються в суспільній свідомості і культурі як «суб'єктні цінності». Вони є орієнтирами діяльності людини.

Ціннісні орієнтації з філософської та психологічної точок зору є важливим елементом внутрішньої структури особистості, який виражається у вибіркового ставленні людини до матеріальних і духовних цінностей. Це система установок, переконань, яка формується при засвоєнні соціального досвіду і закріплюється життєвим досвідом індивіда. Сукупність сформованих ціннісних орієнтацій утворює основу свідомості, яка забезпечує стійкість особистості, дотримання певного типу поведінки і діяльності, що виражається у спрямованості її потреб та інтересів. У структурі діяльності вони тісно пов'язані з її пізнавальними та вольовими сторонами. У силу цього ціннісні орієнтації виступають чинником, який регулює поведінку особистості.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що коли певна суспільна цінність, об'єкт чи явище набувають для індивіда особистісного смислу, стають особистісно значимими, то вони переходять у категорію «особистісної цінності», яка проектує в подальшому поведінку індивіда.

Питання формування особистісних цінностей знайшло відображення у дослідженнях І. Беха. За визначенням ученого, особистісна цінність – це

“психологічне новоутворення, що виражає найбільш безпосередньо значущу для суб'єкта узагальнену форму довкілля, через ставлення до якої він виділяє, усвідомлює і утверджує себе, своє «Я», і в результаті цього дана сфера стає простором його діяльності [1, с. 11]. Учений доводить, що процес усвідомлення особистістю своїх якостей зводиться до того, що кожна особистісна якість виражає певне ставлення, тобто конкретну дію, яка знаходить відбиток у вчинках.

Відповідно до даного визначення можна припустити, що дитина, у якої буде сформоване сприйняття власного здоров'я як особистісної цінності, намагатиметься свідомо коригувати свою поведінку щодо здорового існування. На думку І. Беха, виховна тактика щодо рівня розвитку особистісних цінностей має полягати в забезпеченні їх прояву як ставлення, що не має чітко окреслених меж. При цьому шлях формування особистісних цінностей, який може бути успішно методично інструментований науково обґрунтованою виховною технологією, має полягати у сходженні від конкретного до загального [1, с. 14]. Тобто першочерговим завданням позашкільної освіти має бути формування в дітей молодшого шкільного віку усвідомлення цінності власного здоров'я з тим, щоб у подальшому підвести їх до розуміння цінності здоров'я тих, хто їх оточує, а також цінності здоров'я для суспільства. Ступінь розвиненості ціннісних орієнтацій, особливості їх становлення дозволяють дати оцінку рівню розвитку особистості, цілісність і стійкість якої «виступає як стійкість її ціннісних орієнтацій».

На формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей молодшого шкільного віку особливий вплив мають соціальні чинники. Перш за все – це ставлення суспільства до здоров'я як до цінності. Таке ставлення дитина сприймає через поведінку дорослих, що її оточують, а також розкриття здоров'язберігаючої тематики в літературних творах, народних та сімейних традиціях тощо. О. Кононко вказує, що кожна зміна ставлення дитини до навколишнього світу та самої себе є новим етапом у розвитку її свідомості і самосвідомості, пов'язана з тим, як саме дитина вирізняє себе з довкілля, як із ним співвідноситься [2, с. 12].

Ціннісне ставлення є складним новоутворенням особистості, у якому в органічній єдності взаємодіють інтелектуальні, емоційні, мотиваційні і вольові процеси, що відіграють важливу роль у формуванні ціннісного ставлення. Це відповідає таким структурним компонентам ціннісного ставлення: когнітивно-інтелектуальному; емоційно-мотиваційному; поведінково-діяльнісному.

Когнітивно-інтелектуальний компонент передбачає наявність двох підсистем: уже засвоєні (цілеспрямовано або стихійно) знання, уміння, навички, на яких ґрунтується вивчення нового, і власне нові знання та способи дій, які є об'єктом засвоєння.

Емоційно-мотиваційний компонент забезпечує формування в дітей стійкого позитивного ставлення до діяльності. Мета мотивації ціннісного ставлення до власного здоров'я, на нашу думку, має полягати в необхідності: активізувати і закріпити в дітей позитивні емоції, пов'язані зі здоровим існуванням; викликати інтерес до засобів підтримання здоров'я; активізувати бажання самостійно мислити; вчити знаходити причинно-наслідкові зв'язки між поведінкою і станом здоров'я; сформувані стійке прагнення до самостійного піклування про власне здоров'я.

Однією з найважливіших форм вияву ціннісного ставлення дитини до об'єкта або явища є її діяльність, зумовлена різноманітними мотивами, тобто поведінково-діяльнісний компонент ціннісного ставлення. Це твердження повною мірою можна

застосувати і до розуміння дитиною стану власного здоров'я. У процесі спільної з дорослим і самостійної діяльності в неї закріплюються ті чи інші характеристики здоров'я, які згодом знаходять відображення в її свідомості. формується певний образ здорової людини, якого вона зможе дотримуватися в подальшому житті.

Отже, становлення ціннісних орієнтацій учнів є актуальною проблемою, оскільки йдеться про розвиток особистості як соціальної одиниці. У зв'язку із цим, питання формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в науковій літературі набуває все більшої актуальності. Занепокоєність станом здоров'я підростаючого покоління спонукає науковців до пошуку нових підходів щодо формування ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей молодшого шкільного віку. Цей період є найсприятливішим для оволодіння знаннями і навичками збереження і зміцнення здоров'я, які згодом перетворюються у важливий компонент загальної культури людини, вплинуть на формування здорового способу життя усього суспільства. Аналіз теоретичних джерел і наукових досліджень щодо формування в дітей молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до власного здоров'я дає змогу зробити висновок про те, що основною умовою для формування ціннісного ставлення є наявність знань про певну цінність, мотивації до діяльності щодо її збереження і дотримання відповідної поведінки.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2-х кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ, Либідь, 2003. 280 с.
2. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2001. 37 с.
3. Лисенко О. Ціннісне ставлення до здоров'я як системотворча складова ціннісних орієнтацій особистості. *Освітній простір України*. 2017. Вип. 11. С. 144–154.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В СИСТЕМІ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Романенко Олена

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин
Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Лісовець О. В.

У сучасному світі, де психічне здоров'я стає все більшою та більшою проблемою, соціальна робота в системі психіатричної допомоги відіграє важливу роль у забезпеченні повного та комплексного підходу до лікування та реабілітації пацієнтів. Актуальність соціальної роботи в системі психіатричної допомоги підтверджується і зростанням психічних захворювань, і необхідністю інтеграції психічної та соціальної підтримки, і потребою в інтеграції послуг. Саме соціальна робота забезпечує комплексний та ефективний підхід до лікування та підтримки людей з психічними захворюваннями.

Основні підходи до соціальної роботи в закладах охорони здоров'я та проблемні питання, пов'язані з цим досліджували Д. Данко, Л. Клос, Т. Семигіна, Р. Кравченко, В. Чайковська та ін. Однак питання залучення соціальних працівників до вирішення проблем психічного здоров'я, змісту й функцій їх діяльності у державних закладах охорони психічного здоров'я залишається відкритим.

Метою цієї публікації є розгляд сутності та важливості соціальної роботи в психіатричній допомозі, визначення завдань та методів цієї діяльності.

Соціальна робота в системі психіатричної допомоги орієнтована на підтримку та покращення якості життя людей, які стикаються з різними психічними проблемами. Це передбачає не лише надання психотерапевтичної допомоги, але й забезпечення пацієнтів необхідними соціальними, емоційними та практичними ресурсами для подолання їхніх труднощів та інтеграції в суспільство. Соціальні працівники в цій сфері виконують низку важливих завдань, включаючи адаптацію до нових умов життя, підтримку у вирішенні соціальних проблем, надання консультацій та ресурсів для самопомоги, сприяння у взаємодії з іншими службами, а також підтримку родин.

Основні завдання соціальної роботи в системі психіатричної допомоги включають:

- психосоціальну підтримку (надання емоційної та психологічної підтримки пацієнтам та їхнім родинам у періоди кризи та переходів);
- соціальну адаптацію (допомогу пацієнтам у навчанні необхідним життєвим навичкам та впровадженні їх у практику для успішної інтеграції в суспільство);
- координацію послуг (сприяння у співпраці з іншими службами, включаючи медичні, освітні та трудові організації, для забезпечення комплексної допомоги пацієнтам);
- підтримку родин (надання ресурсів, консультацій та практичної допомоги родинам пацієнтів у сприйнятті та управлінні психічними захворюваннями).

Д. Данко, підкреслюючи значимість соціальних аспектів надання психіатричної допомоги, виокремлює такі напрямки соціальної роботи в системі психіатричної допомоги:

1. Соціотерапевтичне втручання, орієнтоване на пацієнта. Воно передбачає організацію медичної допомоги та спостереження, обмеження і пом'якшення наслідків захворювання, підвищення якості його життя, зміцнення зв'язків хворого з навколишнім світом, підвищення адаптації та соціалізації, соціальної компетентності, забезпечення максимально високого рівня особистісного і соціального функціонування, подолання соціального дефіциту. Діапазон цих форм втручання варіює від відновлення навичок незалежного життя (елементарні навички гігієни і самообслуговування, ведення домашнього господарства, користування транспортом, розподіл бюджету та ін.) до подолання дефіциту соціальних навичок, важливих для успішного соціального функціонування (поліпшення соціальної взаємодії, спілкування, соціально прийнятної поведінки; навчання навичкам впевненої поведінки, відновлення трудової зайнятості та ін.) [1].

2. Психосоціальне втручання. Воно проводиться на мікросоціальному рівні і спрямоване на роботу з найближчим оточенням хворого, включаючи як сімейні форми втручання, так і вплив на інші компоненти середовища (залучення пацієнтів до групової роботи, в тому числі груп самопомоги, психосоціальних клубів). Інтеграція соціальної роботи в систему психіатричної допомоги має значний вплив на покращення якості життя пацієнтів та їхніх родин. Завдяки професійним навичкам та підтримці соціальних працівників, люди з проблемами психічного здоров'я можуть знаходити шляхи до зцілення, стабілізації та самореалізації у своєму житті.

3. Соціальне втручання на макросоціальному рівні. Цей рівень відноситься до сфери впливу суспільно-орієнтованої психіатрії як концепції, що сприяє підвищенню толерантності населення до психічно хворих, подоланню проблеми стигматизації,

вдосконалення законодавства в галузі охорони психічного здоров'я та соціальній сфері, профілактиці психічних і психосоціальних розладів, залученню уваги як державних, так і приватних, благодійних, громадських організацій, засобів масової інформації до проблем психічного здоров'я та психосоціальної реабілітації осіб з психічними проблемами [1].

Проте, як зазначає М. Чутора, суспільство не завжди є найкращим варіантом для надання допомоги психічно хворим людям. Як вказує науковець, «для успіху деінституціоналізації необхідним є поєднання доступу як до стаціонарних так і до спеціально створених альтернативних закладів. При цьому виникає потреба в залученні соціального працівника, діяльність якого спрямована на полегшення реадaptaції в суспільстві та усунення ефекту госпіталізму» [2].

Як *висновок*, зазначимо, що соціальна робота в системі психіатричної допомоги є невід'ємною складовою процесу лікування та реабілітації людей з психічними проблемами. Вона забезпечує комплексний підхід до покращення психічного здоров'я та забезпечує пацієнтам та їхнім родинам необхідну підтримку та ресурси для подолання труднощів. Тому розвиток та підтримка соціальної роботи в цій сфері є надзвичайно важливим для покращення якості життя та здоров'я всього суспільства.

Література

1. Данко Д. Соціальна робота в медичній сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2011. Вип. 23. С. 39–41.

2. Чутора М. В. Деінституціоналізація як одна з соціальних технологій дестигматизації душевнохворих осіб. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право.* 2011. № 4 (12).

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА

Сарана Дарина

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Качалова Т. В.

Безсумнівним є той факт, що період появи молодого подружжя є особливим етапом у житті інституту шлюбу. Стабільність у розвитку стосунків молодої сім'ї є запорукою її успішного функціонування та розвитку в майбутньому. Молоді сім'ї постійно розвиваються, змінюються разом із суспільством і стикаються з багатьма проблемами, які потребують більш глибокого дослідження.

Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» визначає молоду сім'ю як подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років, або неповну сім'ю, в якій мати (батько) не досягла 35 років [3, с. 116]. Такий вік обґрунтований як психологічними, так і демографічними умовами. Встановлено, що українська молодь найактивніше створює сім'ї та потребує житла у віці від 25 до 35 років.

Визначаючи поняття «молода сім'я», багато дослідників зосереджують увагу на тривалості спільного життя молодих пар. Перші два роки життя є найбільш

травматичним періодом для молодих людей. У цей період виникають різноманітні конфлікти, які негативно впливають на подальший розвиток молодої сім'ї і навіть можуть призвести до розпаду сімейних стосунків та розлучення [2, с. 43].

Слід звернути увагу на те, що при трактовці поняття «молода сім'я», дослідники також звертають увагу на психологічну, емоційну, когнітивну та соціальну готовність молодих людей до шлюбу та народження дітей. Також, слід звернути увагу на такі компоненти як підготовка до змін, стресостійкість, партнерські взаємовідносини, бажання та мотивація та здатність до навчання та змін.

Психологічна готовність до батьківства – це комплексна психологічна підготовка та ставлення, яке відображається у готовності особи взяти на себе відповідальність за виховання та догляд за дітьми. Це не тільки матеріальне та фізичне підготовка, але й емоційна, когнітивна та соціальна готовність стати батьком чи матір'ю.

Емоційна готовність: це здатність відчувати та розуміти власні емоції та емоції партнера щодо становлення батьками. Готовність розповсюджується на прийняття позитивних і негативних емоцій, які можуть супроводжувати батьківство.

Когнітивна готовність: це рівень знань та розуміння про виховання дітей, розвиток, фізичні та психологічні потреби дитини. Це включає у себе готовність навчатися та адаптуватися до нових обставин.

Соціальна готовність: сюди входить здатність спілкуватися з іншими батьками, оточенням та родичами, які можуть надавати підтримку та поради. Це також може означати усвідомлення змін у власних соціальних ролях після народження дитини.

Підготовка до змін: готовність до того, що батьківство призведе до змін у режимі життя, розподілі часу, планах на майбутнє та інших аспектах.

Стресостійкість: здатність впоратися зі стресом, який може виникнути внаслідок батьківства, такий як недосипані ночі, фінансова відповідальність, турбота про здоров'я дитини тощо.

Партнерські взаємовідносини: розуміння та підтримка один одного в партнерстві, адаптація до ролей батьків, здатність знаходити компроміси та спільно приймати рішення [4, с. 110].

Бажання та мотивація: внутрішнє бажання та мотивація бути батьком, готовність вкласти зусилля у виховання та догляд за дітьми.

Здатність до навчання та змін: готовність адаптувати свої думки, підходи та дії відповідно до змінних потреб дитини та нових викликів.

Соціальна взаємодія відіграє ключову роль у формуванні усвідомленого батьківства, надаючи підтримку, навчання та можливість взаємодії з іншими батьками та експертами в сфері виховання та догляду за дітьми. Вона включає в себе систему компонентів:

1. Обмін досвідом:

а) позитивні приклади: соціальна взаємодія дозволяє молодим батькам обмінюватися позитивним досвідом та успіхами, надаючи приклади успішного батьківства.

б) взаємна підтримка: групи взаємодопомоги та мережі родинного оточення створюють можливості для взаємної підтримки та порад у важливих ситуаціях.

2. Навчання та інформування:

а) семінари та тренінги: соціальні ініціативи надають можливість участі в семінарах та тренінгах щодо ефективних педагогічних підходів та аспектів психології дитинства.

б) доступ до ресурсів: сприяння доступу до надійних інформаційних ресурсів допомагає молодим батькам усвідомлено вибирати науково-обґрунтовані методи виховання та догляду за дитиною.

3. Розвиток емпатії та комунікації:

а) емоційна підтримка: спілкування з іншими батьками допомагає розвивати емпатію, розуміння та емоційну підтримку в процесі виховання дітей.

б) взаємодія з експертами: можливість консультування з досвідченими фахівцями та психологами сприяє формуванню навичок ефективної комунікації та взаєморозуміння [3, с. 156].

Соціальна взаємодія відіграє надає комплексну підтримку та ресурси для успішного виховання дітей. Здатність обмінюватися досвідом, отримувати інформацію від експертів та оточення, а також активна участь у соціальних мережах дозволяють молодим батькам розвивати не лише конкретні навички виховання, але й сприяють їхньому особистісному росту та розумінню важливості батьківської ролі.

Спільноти батьків, групи взаємодопомоги та соціальні мережі стають просторами, де формується емоційна підтримка, емпатія та взаєморозуміння. У цьому контексті розвивається важливий аспект соціальної компетентності, який визначається не тільки здатністю взаємодії з іншими, але й розумінням власних потреб та відповідальності за дитину [5, с. 64].

Позитивні взаємодії дозволяють молодим батькам відчувати себе частинами спільноті, де цінності, досвід та підтримка є важливими складовими для збереження емоційного благополуччя та забезпечення гармонійного виховання дітей. У свою чергу, це веде до створення усвідомленого батьківства, базованого на довірі, розумінні та прагненні до постійного розвитку.

Відзначаючи важливість соціальної взаємодії в формуванні усвідомленого батьківства, слід підкреслити її вплив на виховання наступних поколінь. Забезпечення здорового та навченого підходу до батьківства стає не лише особистою перемогою кожної родини, але й стратегічним кроком у створенні суспільства, яке виховує своїх членів в атмосфері підтримки, розуміння та любові.

Соціальна взаємодія також може проявлятися у вигляді соціальних стереотипів. Соціальні стереотипи – це загальнопоширені уявлення, переконання або узагальнення про групи людей чи соціальні категорії, які можуть бути базованими на різних характеристиках, таких як стать, вік, етнічна належність, рівень освіти тощо. Вони впливають на сприйняття, поведінку та взаємодію з іншими людьми.

Література

1. Вахняк Н. В. Соціально-педагогічний аналіз проблеми усвідомленого батьківства. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Сер.: Педагогічні науки*. Луганськ: Вид-во «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2011. № 20 (231). Ч. II. С. 297–303.

2. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3 (25). С. 75–86.

3. Красін С. А. Формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти: дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2020. 254 с.

4. Трубавіна І. М. Усвідомлене і відповідальне батьківство: спільне і відмінне. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Сер. : Педагогічні науки*. 2013. № 13 (4). С. 96–101.

5. Тюття О. В., Лук'яненко Н. М. Технологія формування усвідомленого батьківства в груповій взаємодії. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Сер.: Психологічні науки*. 2015. Вип. 6. С. 107–111.

ДІЛОВЕ СПІЛКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Тетера Марина

Кільовий Віктор

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц.
Борисюк С. О.

У сучасних реаліях все більше людей потребують допомоги спеціально підготовлених фахівців у сфері соціальної роботи. Для максимальної ефективності соціальні працівники повинні добре розуміти закономірності процесу спілкування, оскільки спілкування є специфічним аспектом соціальної роботи як професійної діяльності. Професійна соціальна робота є одним з основних способів реагування суспільства на зміни у світі. Це діяльність, спрямована на гармонізацію людських стосунків через захист, підтримку та реабілітацію окремих осіб і груп.

Тема спілкування постійно привертає увагу вчених з різних галузей науки: філософії, психології, педагогіки, лінгвістики, менеджменту, соціальної роботи тощо. Окремі нюанси спілкування в соціальній роботі висвітлені в роботах таких вчених, як А. Капська, Н. Кабаченко, О. Карпенко та ін.

Ділове спілкування – це контакт між співрозмовниками, коли одна зі сторін має необхідні для цього повноваження. Головна мета цього спілкування – вирішити конкретні проблеми. Л. Кайданова та Л. Пляка визначають ділове спілкування як процес встановлення та розвитку взаємодії з суб'єктами спілкування, змістом якого є сумісна діяльність.

Професійна діяльність – це трудова діяльність, яка передбачає ефективне, надійне, систематичне виконання своєї роботи. Образ спеціаліста соціальної сфери складається з: соціально-економічних, соціально-політичних, соціально-культурних чинників та явищ.

Як бачимо, основа тут – соціальні установки, які, в свою чергу, характеризують соціального працівника як активну, компетентну особистість [1]. Успіх професійної діяльності соціального працівника залежить від вміння спілкуватися. Саме соціальний працівник, як правило, є ініціатором комунікативної взаємодії з клієнтами, серед яких: безробітні, безхатченки, люди з не благополучних родин, люди з інвалідністю тощо.

Тобто, це представники вразливих груп населення, які часто перебувають в складних обставинах. А отже спілкування з ними має бути професійним, продуктивним та ефективним. Тобто воно має бути направлено на вирішення проблем клієнтів. Один із видів спілкування в соціальній роботі є ділове спілкування. Його суть полягає у вирішенні проблем ділового співробітництва при взаємодії партнерів.

Ділове спілкування – це досить специфічна форма взаємодії, бо люди тут представляють не самих себе, а свої організації. Його складовими є обмін [3]:

- інформацією,
- пропозиціями,
- вимогами,
- мотивацією з метою вирішення конкретних проблем як всередині організації, так і за її межами.

Ділове спілкування буває безпосереднім та опосередкованим. Безпосереднє або пряме ділове спілкування можна охарактеризувати як більш результативне, бо воно підкріплюється емоційно або силою навіювання. Опосередковане ділове спілкування чи непряме характеризується меншою результативністю, адже воно здійснюється по телефону чи в письмовій формі, через що має менший вплив на спів розмовника.

Взагалі, метою ділового спілкування є організація та оптимізація виробничої, наукової, комерційної чи іншої діяльності. Тобто, будь-якої діяльності, де на першому місці стоять інтереси справи, а не конкретних людей.

В своїй роботі соціальний працівник поєднує різні функції, мета яких: планування, організація, прийняття рішень, узгодження, контроль за мотивацією клієнта. В. Семиченко визначає такі функції спілкування та їх мету [2]:

- контактна – встановлення контакту для передачі та прийняття інформації, підтримки взаємозв'язку у формі постійної взаємо орієнтованості;
- інформаційна – обмін інформацією, думками, рішеннями;
- спонукальна – стимулювання партнера по спілкуванню;
- координаційна – взаємна орієнтація та погодження дій при організації взаємо діяльності;
- розуміння – не тільки сприйняття та розуміння змісту повідомлення, але й розуміння партнерами один одного (намірів, емоційних станів тощо);
- емоційна – збудження у партнера необхідних емоційних станів («обмін емоціями») чи зміна своїх під впливом партнера;
- встановлення та фіксація свого місця в системі рольових, статусних, ділових зв'язків соціуму, серед яких необхідно діяти індивіду;
- вплив – зміна стану, поведінки, особистісно-образних формувань (намірів, установок, рішень, потреб, дії тощо).

С. Максименко виділяє такі функції спілкування:

- комунікативна – це різні форми засоби обміну і передачі інформації, завдяки яким відбуваються збагачення контактів між людьми;
- інтерактивна – взаємодія між індивідуумами, а саме через обмін не лише знаннями, ідеями, а також впливом, взаємними діями тощо;
- перцептивна – це процес сприйняття партнерами один одного, їх взаємопізнання як основи для взаємо розуміння.

Процес спілкування включає в себе:

- формування та розвиток особистості (іншими словами, її соціалізацію);
- розвиток суспільства та суспільних відносин;
- обмін результатами діяльності;
- створення та розвиток суспільних механізмів взаємо дії людей;
- соціально-психологічну адаптацію людини;
- обмін емоціями;

- передачу умінь та навичок;
- обмін інформацією;
- формування ставлення до себе та інших.

На процес спілкування та його ефективність впливають ряд факторів суб'єктивного характеру. До них належать:

- зовнішність людини: привабливість чи не привабливість; фізична врода, почуття смаку, яке проявляється в одязі;
- вираз очей та обличчя: міміка обличчя, пропорційність, зміна виразу;
- інтелект, професійна компетенція, яка проявляються в розумінні проблеми,
- прийняття відповідного рішення та дій;
- мотиваційний фактор, що характеризує зацікавленість сторін у переговорах, їх справжні інтереси, які можуть явно не проявлятися;
- моральний фактор, який проявляється в якості деяких психологічних якостей;
- риси людини, її принципи, світогляд, життєве кредо;
- емоційний фактор.

Отже, резюмуючи, можна окреслити такі функції ділового спілкування соціальних працівників:

1) контактано-пізнавальна функція – це установка контакту, формування готовності до передачі та прийняття інформації, підтримки взаємо зв'язку з клієнтом. Очікується, що в результаті такої комунікації соціальний працівник буде більше знати про клієнта. А отже, зможе запропонувати йому найефективніше рішення його проблем;

2) інформаційна функція – це обмін інформацією, думками, рішеннями. Вона забезпечує соціального працівника потрібними даними, знаннями та інформацією через взаємодію з колегами, клієнтами та соціальними організаціями;

3) соціально-регулятивна функція. В процесі спілкування реалізовується безпосередній вплив на клієнта з метою змінення або збереження на тому ж рівні його поведінки, дій, загальної активності, особливостей сприйняття, системи цінностей;

4) соціально-психологічна функція відображає психологічну підтримку клієнта, якщо ми згадаємо, що до соціальних служб не звертаються, коли все добре.

Підсумовуючи, можна зробити такий висновок. Ділове спілкування соціального працівника має такі функції: контактна функція для налагодження взаємозв'язку та розуміння; спонукальна – для стимулювання взаємо зв'язку; трансляційна – для передачі певних засобів діяльності, оцінок тощо; функція соціального контролю регламентує поведінку та діяльність учасників ділової взаємодії.

Література

1. Козубовська І. В. Деякі особливості ділового спілкування у професійній діяльності соціального працівника. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2016. № 1–2. С. 5–12.
2. Козубовська І. В., Постолик М. І. До питання про теоретико–методологічні аспекти спілкування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Педагогіка, соціальна робота”*. Вип. 32, 2014. С. 95–97.
3. *Методи і форми управлінської діяльності: конспект лекцій* / О. В. Лаврухін, О. М. Костенніков, К. В. Кім, Г. Є. Богомазова. Харків: УкрДУЗТ, 2020. 98 с.

WYKLUCZENIE SPOŁECZNE JAKO PROBLEM WSPÓŁCZESNOŚCI

Uhruska Aleksandra

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
w Chełmie (Polska)

Promotor – dr Bejger H.

Wykluczenie społeczne stanowi jeden z najpoważniejszych współczesnych problemów społecznych i dotyka coraz większą liczbę ludzi na całym świecie. Wraz z rozwojem społeczeństw i gospodarek wzrasta także liczba osób, które znajdują się na marginesie społeczeństwa, pozbawione podstawowych praw i możliwości uczestnictwa w życiu społecznym. Wykluczonymi są osoby, które zostają pominięte czy wyeliminowane z różnych aspektów życia społecznego, jak np. z rynku pracy, systemu edukacji czy środowiska lokalnego.

Każdy człowiek pragnie integracji społecznej oraz równego dostępu do dóbr i usług, które pozwoliłyby na godne i szczęśliwe życie każdej jednostki. Jednak możemy spotkać się z ogromnym problemem, jakim jest zjawisko marginalizacji bądź też wykluczenia. Marginalizacja czyli proces, w którym człowiek znajduje się na styku kilku grup społecznych i nie czuje przynależności do żadnej z nich. Może się to zdarzyć z powodu różnych wydarzeń np. zachowań aspołecznych. Przez wykluczenie społeczne rozumie się sytuację, w której dana jednostka będąca członkiem społeczeństwa nie może normalnie uczestniczyć w działaniach obywateli tego społeczeństwa, przy czym ograniczenie to nie wynika z jej wewnętrznych przekonań, ale znajduje się poza kontrolą wykluczonej jednostki. Wykluczenie społeczne jest zjawiskiem wielowymiarowym i w praktyce oznacza niemożność uczestnictwa w życiu gospodarczym, politycznym i kulturowym, w wyniku braku dostępu do zasobów, dóbr i instytucji, ograniczenia praw społecznych oraz deprywacji potrzeb. Wykluczenie społeczne powoduje, że nie wszyscy mają równy dostęp do możliwości i usług, które pozwoliłyby im wieść godne i szczęśliwe życie. Istnienie zjawiska wykluczenia społecznego ma poważne konsekwencje zarówno dla jednostki, jak i całego społeczeństwa, dlatego niezwykle istotne jest podjęcie działań mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku.

Podmiotem wykluczenia społecznego jest przede wszystkim człowiek, który został wykluczony w sposób przez siebie zawiniony lub też doznał wykluczenia z powodu niewłaściwej polityki państwa. Do grup najbardziej narażonych na wykluczenie społeczne możemy zaliczyć: osoby niepełnosprawne, chore psychicznie, uzależnione, długotrwale bezrobotne, bezdomne, opuszczające zakłady karne i poprawcze, ofiary patologii życia rodzinnego, kobiety samotnie wychowujące dzieci, osoby samotne i starsze, dzieci i młodzież ze środowisk zaniedbanych oraz wychowujące się poza rodziną.

Najczęściej dotknięte wykluczeniem społecznym są osoby z niepełnosprawnością oraz osoby opuszczające placówki resocjalizacyjne. Główną przyczyną marginalizacji osób z niepełnosprawnością jest brak równych szans. Status społeczny i materialny osób dotkniętych niepełnosprawnością sprawia, iż często znajdują się one w sferze ubóstwa, co z kolei powoduje eskalację postaw dyskryminacji oraz izolację społeczeństwa wobec osób niepełnosprawnych. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił w dniu 1 sierpnia 1997 roku Kartę Praw Osób Niepełnosprawnych, w której stwierdza się, iż zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi, osoby z niepełnosprawnością mają prawo do niezależnego,

samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji, czyli doświadczać m.in. braku dostępu do dóbr i usług, leczenia i opieki medycznej, nauki w szkołach wspólnie ze swymi pełnosprawnymi rówieśnikami, pracy na otwartym rynku pracy zgodnie z kwalifikacjami, i możliwościami, życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych oraz pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym. Wykluczenie społeczne osób z niepełnosprawnością jest zjawiskiem powszechnym i problemem, z którym borykają się państwa na całym świecie. Problem wykluczenia społecznego został dostrzeżony przez wiele instytucji m.in. przez Światową Organizację Zdrowia. To także jeden z kierunków działań Unii Europejskiej i państw członkowskich. W Polsce główne zabezpieczenie praw osób z niepełnosprawnością stanowi Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 roku, zapewniająca na mocy art. 32 pkt. 2 prawo do niedyskryminacji oraz nakładająca na władze publiczne (na mocy art. 68) obowiązek zapewnienia osobom z niepełnosprawnością opieki zdrowotnej oraz obowiązek pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej (art. 69). Do cech, które w sposób szczególny przekładają się na zwiększenie ryzyka wykluczenia społecznego możemy zaliczyć:

- cechy indywidualne (m.in. trudna sytuacja materialna, niski poziom dochodów, relatywnie niższy poziom wykształcenia),
- cechy społeczne (słabość otoczenia instytucjonalnego, ograniczone więzi społeczne, uprzedzenia społeczne),
- cechy cywilizacyjne (niski poziom infrastruktury technicznej, brak dostępu do nowoczesnych technologii komunikacyjnych i informacyjnych, niedorozwój infrastruktury zdrowotnej i edukacyjnej).

Drugą grupą najbardziej narażoną na wykluczenie są osoby opuszczające placówki resocjalizacyjne. Postrzegane są one jako osoby niedostosowane społecznie i bardzo często utożsamiane są z uzależnieniami, osoby wchodzące w konflikty z prawem oraz na drogę przestępstw, ubogie, konfliktowe, stosujące przemoc w rodzinie. Są to osoby, które w dzieciństwie nie miały odpowiednich wzorców w domu rodzinnym i nie miały oparcia w rodzicach, jako osoby stanowiące zagrożenie dla innych ludzi, osoby, które nie potrafią lub nie chcą przystosować się do norm oraz zasad obowiązujących w społeczeństwie, jednostki mające negatywny wpływ na środowisko, w którym przebywają i na lokalną społeczność. Osoby niedostosowane społecznie są postrzegane jako te, które nie mają poczucia winy ani wstydu, są nieodpowiedzialne, roszczeniowe, jako osoby, które nie potrafią nawiązać trwałych, uczuciowych relacji z innymi.

Osoby opuszczające placówki resocjalizacyjne często czują się wykluczone społecznie, a marginalizacja tych osób polega przede wszystkim na odrzuceniu zarówno ze strony rodziny jak i znajomych. Młodzież niedostosowana społecznie rzadko jest lubiana, zarówno przez rówieśników jak i osoby dorosłe. Ludzie unikają osób nieprzystosowanych społecznie z obawy przed ich zachowaniem, z trudnością nawiązują z nimi kontakty, co powoduje, że czują się oni wyobcowani w grupie. Obraz osoby wykluczonej bardzo często kształtuje się na podstawie informacji na dany temat. Czasami są to plotki, stereotypy czy też uprzedzenia.

Wykluczenie z grupy następuje na skutek określonych cech osoby odrzucanej. Należy jednak podkreślić, że motorem takich działań najczęściej jest inność – a jak wiadomo, „inny” nie zawsze znaczy „gorszy”. Osoby po odbytej resocjalizacji postrzegane są właśnie jako

„gorsze”, bo w przeszłości dopuścili się czynu zabronionego lub niewłaściwego. Ludzie obawiają się kontaktu z nimi, ponieważ nie wiedzą, czego mogą się teraz po nich spodziewać, czy ich zachowanie zmieniło się, czy resocjalizacja odniosła zamierzony skutek. Odrzucana osoba nie jest zapraszana na wspólne spotkania, nikt nie bierze pod uwagę jej zdania, nie słucha jej, a czasem nawet w ogóle się do niej nie odzywa. Tego typu sytuacje często zdarzają się m.in. w grupach rówieśniczych.

Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu to wszelkie podejmowane działania, które mają na celu zwiększenie zakresu i form wsparcia dla grup szczególnie narażonych na ryzyko marginalizacji i wykluczenia społecznego oraz włączenie tych grup do współdecydowania o potrzebnych formach i metodach pracy. Przepisy dotyczące przeciwdziałania procesowi marginalizacji społecznej zawarte są zarówno w Regulach Narodów Zjednoczonych oraz w Zaleceniach Rady Europy. Reguły przyjęte przez ONZ wskazują na konieczność objęcia wszystkich nieletnich pozbawionych wolności ułatwieniami pomagającymi po zwolnieniu w powrocie do społeczeństwa, życia w rodzinie, w nauce lub pracy. Zalecają też właściwym władzom zapewnienie nieletniemu pomocy w ponownym znalezieniu sobie miejsca w społeczeństwie, łagodzeniu uprzedzeń. Rekomendują, w miarę możliwości, zapewnienie im mieszkania, pracy, odzieży i dostatecznych środków utrzymania. Wskazują przy tym, że odpowiedzialne za to służby powinny nawiązywać kontakt z nieletnimi jeszcze w czasie ich pobytu w zakładzie. W świetle przepisów prawa polskiego postępowanie w sprawie nieletnich reguluje ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, która określa cele postępowania w sprawach nieletnich jako: stwarzanie dzieciom warunków powrotu do normalnego życia, przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości dzieci.

Ważną instytucją, która przeciwdziała procesowi marginalizacji społecznej jest pomoc społeczna. Zgodnie z jej przepisami wychowanek młodzieżowego ośrodka wychowawczego oraz zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich zostaje objęty pomocą mającą na celu jego życiowe usamodzielnienie i integrację ze środowiskiem przez pracę socjalną. Jednocześnie może uzyskać:

- pomoc pieniężną na usamodzielnianie,
- pomoc pieniężną na kontynuowanie nauki,
- pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym,
- pomoc w uzyskaniu zatrudnienia,
- pomoc na zagospodarowanie (w formie rzeczowej).

Aby pomóc osobom dotkniętym problemem marginalizacji, należy objąć je całkowitym programem opieki i to czynią ośrodki resocjalizacyjne. Są one bardzo pomocne, dają możliwość osobom w nich przebywającym uwierzenia w siebie, dostrzeżenia własnych umiejętności i talentów, uczą nawiązywania właściwych relacji międzyludzkich. Przebywając w placówce uczą się również budowania wspólnoty i zaufania. Nabywanie takich umiejętności jest bardzo pomocne i potrzebne w przyszłości po opuszczeniu ośrodka.

W wykluczeniu społecznym istotną rolę odgrywa profilaktyka. Są to działania mające na celu zapobieganie sytuacjom, w których jednostka lub grupa osób znajduje się na marginesie społeczeństwa, są izolowane społecznie, wykluczone z życia społecznego i mają ograniczony dostęp do zasobów materialnych, edukacyjnych czy zdrowotnych. Profilaktyka ma na celu poprawę warunków życia i integrację społeczną osób zagrożonych

wykluczeniem, a także wyeliminowanie przyczyn tego zjawiska. W ramach profilaktyki wykluczenia społecznego podejmowane są działania edukacyjne, terapeutyczne, socjalne i ekonomiczne, które mają przeciwdziałać izolacji społecznej i promować równość szans oraz aktywne uczestnictwo w życiu społecznym. Działania profilaktyczne mogą być podejmowane na wielu płaszczyznach, m.in. poprzez:

- edukację społeczną i promowanie wartości tj. tolerancja, otwartość i akceptacja różnorodności,
- wspieranie rozwoju umiejętności społecznych i zawodowych, które umożliwiają aktywne uczestnictwo w życiu społecznym,
- tworzenie programów integracyjnych, które zapewniają wsparcie osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym,
- budowanie infrastruktury społecznej, która umożliwia łatwiejszy dostęp do usług i zasobów społecznych.

Działania profilaktyczne powinny być ukierunkowane na zapobieganie problemom społecznym i wspieranie integracji społecznej wszystkich grup społecznych.

Wykluczenie społeczne stanowi poważne wyzwanie i wymaga pilnego działania ze strony społeczeństwa, instytucji publicznych oraz jednostek. Tylko poprzez wspólną mobilizację i podejmowanie skutecznych działań można skutecznie zwalczyć ten problem i zapewnić wszystkim ludziom równy dostęp do dóbr społecznych. Ważne jest, abyśmy nie pozostawali obojętni wobec losu osób wykluczonych społecznie, lecz zaangażowali się w różnorodne inicjatywy mające na celu integrację i wsparcie najbardziej potrzebujących. Tylko w ten sposób możemy stworzyć społeczeństwo oparte na solidarności i równości, w którym każdy ma szansę na godne życie i rozwój.

Bibliografia

1. Becker-Pestka D., Kubiński G., Łajko M., *Różne obszary wykluczenia społecznego w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Wyd. Exante, Wrocław 2017.
2. Frąckiewicz L., *Wykluczenie społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2017.
3. Frąckiewicz L., *Zapobieganie wykluczeniu społecznemu*, Wyd. Wydawnictwo AE im. K. Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2005.
4. http://brpd.gov.pl/sites/default/files/prawa_dziecka_-_zbior_dokumentow_onz.pdf, [dostęp: 28.04.2024].
5. <https://www.liberties.eu/pl/stories/wykluczenie-spoeczne/43579>, [dostęp: 28.04.2024].
6. Kacprzak A., Kudlińska I., *Praca socjalna z osobami opuszczającymi placówki resocjalizacyjne i ich rodzinami*, Wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.
7. Kisieleska-Meller J., *Uszkodzenie słuchu a społeczna marginalizacja, dyskryminacja, wykluczenie*, [w:] Grzesiak H, Fryza M, Ratajczak K. (red.), *Wykluczenie społeczne wczoraj i dziś*, Poznań 2012.
8. Organizacja Narodów Zjednoczonych, Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (przyjęte na mocy rezolucji 45/113 Zgromadzenia Ogólnego, 14 grudnia 1990 roku, http://brpd.gov.pl/sites/default/files/prawa_dziecka_-_zbior_dokumentow_onz.pdf, [dostęp: 29.04.2024].

9. Pokrzywa M., Wilk S., *Wykluczenie społeczne. Diagnoza, wymiary i kierunki badań*, Wyd. Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2013.
10. Szarfenberg R., *Marginalizacja i wykluczenie społeczne*, Wyd. Instytut Polityki Społecznej Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2006.
11. Śliwa S., *Wybrane problemy resocjalizacji nieletnich w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych*, Wyd. Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole 2013.
12. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz.U.2018 poz.969.
13. Wolny M., Kładoczny P., *Reintegracja wychowanków placówek resocjalizacyjnych*, <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/12/raport-reintegracja.pdf>.

НАВИЧКИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Федоренко Дар'я

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Новгородський Р. Г.

В сучасному інформаційному суспільстві медіаграмотність стає однією з ключових навичок для представників різних професій, зокрема для соціальних працівників. Соціальна робота передбачає активну взаємодію з різними верствами населення, тому здатність аналізувати, оцінювати та використовувати медіа-ресурси є важливою складовою професійної компетентності соціального працівника.

Проблема медіаосвіти, медіаграмотності її концептуальні засади стали предметом наукового пошуку О. Баранова, О. Баришпольця, О. Журина, Л. Зазнобіної, Г. Онкович, С. Пензіна, Г. Полічко, Б. Потятинника, В. Робака, О. Федорова, І. Чемерис, О. Шарикова, Ю. Усова та інших учених.

Поняття «медіаграмотність» виникло недавно і було сформульоване в американському освітньому просторі як одне з ключових для дисциплін, пов'язаних з масовими комунікаціями. Поруч з таким поняттям використовують терміни медіаобізнаність, медіакомпетентність, медіаосвіта, медіадидактика, медіаекологія, трансграмотність, мультиграмотність, медіа- та інформаційна грамотність. Більшість термінів дублюють один одного, як от «медіаобізнаність» та «медіаграмотність». Загалом дослідники розглядають медіаграмотність як результат медіаосвіти (В. Гура, А. Короченський, В. Монастирський, С. Пензин, Л. Усенко, А. Федоров, J. Pungente, I. Rother, D. Suess, Ch.Worsnop та ін.).

На думку М. Осюхіної, медіаграмотність вона визначає як «сукупність знань, установок, умінь і навичок, які дозволяють отримувати доступ до інформації та знань, аналізувати, оцінювати, використовувати, створювати та поширювати їх з максимальною продуктивністю відповідно до законодавчих та етичних норм і з дотриманням прав людини» [3, с. 5].

Ми поділяємо таку думку, що медіаграмотність – це сукупність навичок та знань, які дозволяють людині критично сприймати, аналізувати, інтерпретувати та

створювати інформацію в різних медіа ресурсах. Вона включає в себе вміння розпізнавати маніпуляції, розрізняти факти від думок, розуміти контекст та мету повідомлень, а також здатність використовувати медіа-ресурси для ефективної комунікації.

За результатами наукових досліджень Г. Майборода, М. Матвійчук медіаграмотність виступає основою результатів медіаосвіти [2, с. 13]. Дослідники продемонстрували логічну послідовність (рис. 1):

Рис. 1. Результати медіаосвіти

Медіаграмотність як важлива компетентність соціального працівника важлива для його професійної діяльності наступними аспектами:

- інформаційна безпека (соціальні працівники часто працюють з вразливими групами населення, які можуть бути мішенню для різних видів медіа-маніпуляцій. Навички медіаграмотності дозволяють їм захищати себе та своїх клієнтів від дезінформації та шахрайства;

- ефективна комунікація з отримувачами соціальних послуг та іншими фахівцями (соціальні працівники використовують медіа для інформування громадськості про соціальні програми та послуги, а вміння створювати зрозумілі та достовірні медіа-повідомлення підвищує ефективність їх роботи);

- підтримка психологічного здоров'я (ментальне здоров'я) – уміння критично оцінювати медіа-контент допомагає соціальним працівникам підтримувати психологічне здоров'я своїх отримувачів послуг та власне, зменшуючи вплив негативних новин та маніпулятивних повідомлень;

- освіта та інформування отримувачів послуг (соціальні працівники можуть навчати своїх клієнтів основам медіаграмотності, допомагаючи їм розвивати критичне мислення та захищати себе від інформаційних загроз.

Аналізуючи погляди сучасних дослідників можемо зазначити, що вони виокремлюють основні аспекти груп навичок медіаграмотності, які необхідні для соціальних працівників, зокрема:

- навички критичного мислення (уміння аналізувати джерела інформації, вміння визначати надійність та достовірність джерел, уміння виявляти упередження, навички розпізнавання прихованих мотивів та упереджень у медіа-повідомленнях);

- навички інформаційної грамотності (уміння здійснювати пошук необхідної інформації, уміння ефективно використовувати Інтернет-ресурси та бази даних для отримання необхідної інформації, уміння оцінювати інформацію, визначати актуальність, достовірність та точність інформації);

– навички цифрової грамотності (уміння використовувати цифрові інструменти – вміння працювати з соціальними мережами, блогами, онлайн-платформами; уміння захищати інформацію – знання основ кібербезпеки та захисту персональних даних тощо);

– комунікаційні навички (уміння створювати медіа-контент, вміння створювати ефективні та інформативні медіа-повідомлення; уміння використовувати медіа для взаємодії з громадськістю та отримувачами соціальних послуг).

Для реалізації в практичній діяльності навичок медіаграмотності соціальному працівнику необхідно:

1. Постійне займатися самоосвітою та навчанням (участь у тренінгах та семінарах з медіаграмотності, онлайн-курси та спеціалізовані ресурси тощо).

2. Практичне застосування у власній професійній діяльності (використання критичного аналізу під час взаємодії з медіа, проведення занять та консультацій з основ медіаграмотності для різних груп населення).

3. Співпраця з медіа-експертами (партнерство з журналістами та експертами з медіаграмотності для підвищення якості медіа-освіти серед отримувачів послуг).

Таким чином, можемо сказати, що навички медіаграмотності є незамінним інструментом у професійній діяльності соціального працівника. Вони допомагають забезпечити інформаційну безпеку, підвищити ефективність комунікації та підтримати психологічне здоров'я клієнтів. Інтеграція медіаграмотності у практику соціальної роботи сприяє розвитку критичного мислення, цифрової грамотності та вміння використовувати медіа-ресурси на благо суспільства.

Література

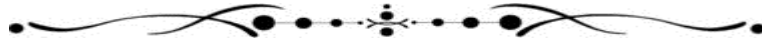
1. Кузьма І. І. Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку: теорія і технологія: монографія / за наук. ред. проф. Чайки В. М. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2019. 188 с.

2. Медіаосвіта соціальних педагогів / Авт.-укл.: Г. Я. Майборода, М. М. Матвійчук: навч.-метод. посіб. Черкаси: ФОРМ Гордієнко Є. І., 2014. 90 с.

3. Осюхіна М. О. Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду): дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01. Дніпро, 2018. 319 с.

Розділ 2

**ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ПРАВОВІ, УПРАВЛІНСЬКІ,
ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Безкровний В'ячеслав

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Іонова І. М.

Соціальний захист осіб з інвалідністю в Україні є вкрай актуальною темою, оскільки відображає соціальні виклики та необхідність забезпечення рівних умов для всіх громадян, особливо в умовах війни. В сучасному світі особи з інвалідністю стикаються з численними перешкодами, адже їх фізичні та психічні особливості можуть обмежувати процес самореалізації. Саме тому необхідною є всебічна підтримка з боку держави та суспільства. В Україні відбувається позитивні зміни у зазначеному напрямі. Прослідковується поступове вдосконалення законодавства, що регулює права та соціальний захист людей з інвалідністю. Змінюється ставлення українського суспільства до цієї категорії громадян, стаючи більш толерантним і розуміючим. Важливу роль у цьому процесі відіграє й міжнародна спільнота, яка ділиться своїм досвідом та знаннями, сприяючи утвердженню принципів інклюзивності.

У широкому розумінні соціальний захист належить до функцій держави і є системою організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах та певних ситуаціях ризику, яка передбачає створення ефективного механізму соціального захисту [2, с. 167]. Інститут соціального захисту передбачає перерозподіл суспільного багатства на користь людей, які тимчасово чи постійно потребують особливої уваги з боку суспільства, а саме: від багатих до бідних, від здорових до хворих, від молодих до літніх, що фактично реалізує принцип солідарності поколінь [3].

У вузькому розумінні соціальний захист розглядають як систему спеціальних заходів щодо захисту населення з огляду на особливості його професійного та соціального статусу. До системи соціального захисту людини відносять заходи з охорони і відновлення фізичного й духовного здоров'я людини, з ліквідації різного роду негативних явищ. Соціальний захист трактують, як одну з основних складових системи людського розвитку, яка включає дії із забезпечення сталого і гідного рівня життя людини, що приводить до її мотивованої продуктивності й ефективного відтворення людського капіталу [4].

Аналіз наведених підходів до визначення соціального захисту дає підстави зробити висновок, що соціальний захист розглядається як функція держави, як загально визначена система суспільно-економічних заходів, які спрямовані на матеріальне

забезпечення громадян у ситуаціях, пов'язаних із соціальними ризиками (нещасний випадок, старість, втрата годувальника, інвалідність, хвороба, каліцтво тощо).

Регулювання питань державної політики у сфері соціального забезпечення населення України здійснюють більше 30 законодавчо-нормативних актів, які містять питання соціального захисту населення. До базових нормативно-правових актів соціального забезпечення осіб з інвалідністю в Україні віднесено:

- **Конституція України, ст. 46** гарантує право на соціальний захист, включаючи людей з інвалідністю;
- **Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»** визначає принципи та види соціального страхування, включаючи страхування від нещасного випадку на виробництві та профзахворювань;
- **Закон України «Про прожитковий мінімум»** встановлює мінімальний рівень доходів, необхідний для забезпечення життєдіяльності людини;
- **Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»** визначає мінімальні державні соціальні стандарти та гарантії в галузі соціального захисту;
- **Закон України «Про соціальні послуги»** регулює надання соціальних послуг, включаючи послуги для людей з інвалідністю.

Особи з інвалідністю, як люди зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження їх життєдіяльності [1], мають повні права і свободи (соціально-економічні, політичні та особисті), закріплені в Конституції України. Держава зобов'язана забезпечити особам з інвалідністю можливість користуватися своїми правами і свободами. Цей обов'язок проявляється у наступних завданнях:

- викрити та ліквідувати перепони, які заважають людині з інвалідністю задовольняти власні потреби (зробити інклюзивним громадський транспорт та об'єкти транспортної інфраструктури, усунути архітектурні бар'єри громадських і державних організацій у тому числі до підприємств);
- забезпечити соціальний захист даної категорії громадян, що включає надання різних видів виплат (пенсії, допомоги, пільги), соціальних послуг, реабілітаційних заходів та встановлення опіки (піклування);
- забезпечити житлом на умовах і в порядку, передбачених чинним законодавством;
- сприяти виконанню індивідуальної програми реабілітації (обладнати житлові приміщення, де проживають люди з інвалідністю спеціальними засобами);
- спонукати до громадської діяльності шляхом надання відповідних умов.

У законодавстві України визначені чіткі механізми регулювання статусу осіб з інвалідністю, включаючи важливі закони та міжнародні декларації. Приклади цього регулювання включають Закон України «Основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», який визначає загальні принципи соціального захисту і встановлює права та обов'язки осіб з інвалідністю.

Особи з інвалідністю в Україні мають право на безоплатне отримання медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Вони також мають право на отримання пільгового забезпечення лікарськими засобами та виробами

медичного призначення. Однак, доступність медичної допомоги для осіб з інвалідністю в Україні є низькою. Це пов'язано з недостатнім фінансуванням системи охорони здоров'я, невідповідністю інфраструктури потребам осіб з інвалідністю та відсутністю кваліфікованих медичних працівників, які мають досвід роботи з особами з інвалідністю.

Особи з інвалідністю мають право на пільги та привілеї у сфері охорони здоров'я, серед яких:

- безоплатне забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;
- безоплатне забезпечення протезами, ортопедичною та реабілітаційною технікою;
- безоплатне забезпечення путівками до санаторно-курортних закладів;
- пільги на оплату житлово-комунальних послуг;
- пільги на оплату проїзду в громадському транспорті [1].

Наслідки проблем соціально-правового статусу осіб з інвалідністю мають комплексний характер і негативно впливають на всі сфери життя суспільства. Важливо пам'ятати, що особи з інвалідністю – це повноцінні члени суспільства, які мають право на щасливе життя. Для вирішення проблем соціально-правового статусу осіб з інвалідністю необхідні спільні зусилля держави, громадських організацій та кожного члена суспільства.

Література

1. Про затвердження Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 р. N 576. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP190576> (дата звернення: 23.04.2024).
2. Скуратівський В. Соціальна політика: навч. посіб. Київ: Вид-во УАДУ. 2003. 265 с.
3. Нікітчина О. В. Особливості формування інституту соціального захисту населення України (на прикладі Житомирської області). [Електронний ресурс]. URL: www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10novpgo.pdf (дата звернення: 10.12.2020).
4. Стойка А. Розвиток системи соціального захисту як основи стратегічного планування в соціальній сфері. [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2010_1/10savpss.pdf (дата звернення: 10.12.2020).

СОЦІАЛЬНИЙ ПАТРОНАЖ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ, ЯКІ ЗВІЛЬНЯЮТЬСЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Гаврись Марина

Суханов Ігор

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Лісовець О. В.

Звільнення з місць позбавлення волі – це крок до свободи, але часто цей процес супроводжується складнощами в адаптації до життя поза стінами пенітенціарної установи. Особи, які тривалий час були відірвані від звичного середовища та ізольовані від суспільства, мали примусовий спосіб життя, обмеження в реалізації потреб особистості, тривале співжиття зі злочинцями, як правило, деградованими розумово й морально, не тільки зазнають матеріальних збитків, але й зазнають негативних змін у психіці, зменшують свою соціальну цінність. І через ці причини вони не можуть потім пристосуватися до норм в суспільстві і взаємодіяти з іншими людьми, відчують часто складнощі в знаходженні роботи, житла, а також при відновленні соціальних зв'язків. Саме тут важливу роль відіграє соціальний патронаж, який надає комплексну підтримку та допомагає звільненим особам впоратися зі складнощами, що виникають у процесі їхнього повернення до суспільства. Питання соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, в тому числі і постпенітенціарного патронажу, досліджують такі науковці як О. Беца, М. Гуцуляк, О. Іванова, В. Кривуша, В. Любченко, В. Лютий, О. Смірнова, Г. Христова, С. Школа та ін. Метою цієї публікації є аналіз та розгляд соціального патронажу як складової соціальної підтримки для осіб, що звільняються з місць позбавлення волі.

Насамперед, наголосимо, що поняття «соціальний патронаж» широко вживається у теорії та практиці соціальної роботи і розглядається як «особлива форма захисту прав особистості» [2, с. 160], як «робота, спрямована на забезпечення соціальної опіки і допомоги соціально-незахищеним верствам населення з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу» [5, с. 144]. Л. Завацька, аналізуючи наукові підходи до визначення поняття «соціальний патронаж», приходять до висновку, що незважаючи на фразеологічні відмінності, сутність соціального патронажу зводиться до однієї з форм соціальної роботи, яка проявляється у наданні адресної соціальної допомоги клієнту з діагностичними, профілактичними, контрольними, адаптивно-реабілітаційними цілями; налагодженні і підтримці тривалих зв'язків з ним, своєчасному виявленні проблемних ситуацій, наданні термінової (економічної, соціально-побутової, лікувально-профілактичної, соціально-педагогічної, психологічної, правової) допомоги [3, с. 78].

Для осіб, які звільняються з місць позбавлення волі, ця форма підтримки має на меті допомогти в їхньому соціальному та професійному відновленні після звільнення. У Законі України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» (2011 р.) під соціальним патронажем визначено «допомогу звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів,

зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію» [4]. Суб'єктами соціального патронажу є центральні і місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, об'єднання громадян, а також фізичні особи, які здійснюють соціальний патронаж. Зокрема, основний акцент у проведенні безпосередньо соціального патронажу звільнених робиться на центр соціальної адаптації, оскільки основною метою діяльності центру є ресоціалізація, соціальна адаптація звільнених. Водночас кількість таких установ протягом останніх кількох років залишається стабільно низькою, і мережа центрів соціальної адаптації не розвивається. Координацію соціального патронажу звільнених осіб віком до 35 років включно здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки, молоді та спорту, а після 35 років – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення [4].

У різних країнах програми соціального патронажу можуть мати різні форми та організаційні структури, але їхня мета завжди спрямована на підтримку осіб, які звільняються з місць позбавлення волі, у їхньому процесі повернення до суспільства. Ця підтримка передбачає:

- психологічну підтримку та допомогу у сприйнятті нового життя після виходу на волю;
- підтримку в пошуку роботи та житла (допомога з пошуком вакансій, складанням резюме, у вирішенні житлових питань);
- допомогу у вирішенні правових питань;
- допомогу у відновленні соціальних зв'язків та встановлення нових.

До того ж працівники патронажної служби мають право відвідувати в установах виконання покарань осіб, яких мають звільнити, для консультування щодо перспектив їх життя на волі.

Таким чином, соціальний патронаж є важливою формою соціальної підтримки для осіб, які звільняються з місць позбавлення волі. Він допомагає їм у відновленні психологічного благополуччя, знаходженні роботи та житла, вирішенні правових питань та відновленні соціальних зв'язків. Соціальний патронаж сприяє їхньому успішному поверненню до суспільства та забезпечує можливість належного інтегрування в нього.

Література

1. Гуцуляк М. Я. Соціальна адаптація засуджених як основна ознака ресоціалізації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 361–368.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
3. Завацька Л. М. До питання про поняття та особливості здійснення патронажу у соціально-педагогічній діяльності. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету / Чернігівській національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О.* Чернігів: ЧДПУ, 2011. Вип. 84. С. 77–81.
4. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3160-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text> (дата звернення: 12.05.2024).
5. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. Київ, 2000. 260 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ З УРАЗЛИВИХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП В УКРАЇНІ

Гаманок Марина

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Іонова І. М.

Кардинальні та стрімкі зміни у різних сферах соціального життя в Україні призводять до різноманітних відхилень у житті суспільства, а особливо – у житті молоді. Молоді люди на певному етапі свого життя часто потрапляють у складні життєві обставини, і не завжди здатні самотійно впоратись зі своїми проблемами. Складні життєві обставини – це обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно [1]. Зазвичай, в складних життєвих обставинах можуть перебувати молоді люди із вразливих категорій населення. До вразливих категорій молоді зазвичай відносять: молодь з особливими потребами; внутрішньо переміщених осіб; молодь з девіантною та асоціальною поведінкою; студентські родини; молодь із багатодітних та малозабезпечених сімей; ВІЛ-інфікованих; молодь із ЛГБТ спільнот; неповнолітніх одиноких матерів, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дітей інвалідів; молодь, батьки яких загинули або були учасниками АТО в Україні; осіб, які порушили закон і були за це покарані тощо [2]. Саме тому, молоді люди із вразливих категорій потребують соціального захисту та особливої соціальної підтримки з боку держави, адже вони перебувають в стані утвердження та формування власних життєвих позицій і болісно відчують на собі тягар економічної кризи та недостатність державних асигнувань на соціальні потреби.

Поняття «вразливі групи молоді» трактується у статті першій Закону України «Про молодь» як групи молодих осіб, які через вплив зовнішніх (соціальних, економічних, природних, політичних, екологічних тощо) та внутрішніх чинників (матеріальний стан, фізичні та розумові вади розвитку, спосіб життя тощо) потребують соціальної підтримки для розвитку свого потенціалу, самореалізації, участі у суспільному житті.

Вразливість цієї категорії населення виражається у відчутті безпорадності, стресу, ізоляції та потребі в допомозі та підтримці зі сторони спільноти. Тому важливо створювати умови для підтримки та сприяння відновленню їхнього благополуччя та самоповаги.

Пріоритетами молодіжної політики у напрямі підтримки вразливої молоді визначено: здійснення спеціальних заходів для отримання вразливою молоддю рівних можливостей з їх однолітками; забезпечення якості та доступності послуг вразливим групам молоді, впровадження політики рівного ставлення; сприяння в задоволенні потреб вразливої молоді та реалізації соціальних прав; створення умов для соціальної інтеграції вразливих молодих осіб та попередження їх соціального виключення; подолання дискримінації у сфері освіти, працевлаштування, соціальної допомоги, охорони здоров'я та ін.; удосконалення системи виявлення молодих осіб, які не мають постійного місця проживання і засобів до життя, підкинуті та безпритульні; дітей біженців чи мігрантів, які залишилися без батьківського піклування; розвиток

оперативної вуличної роботи; сприяння розвитку мережі закладів для тимчасового перебування дітей та молоді відповідно до потреб громади (центрів соціально-психологічної реабілітації, центрів соціальної допомоги «Мати і дитина разом», центрів соціально-психологічної допомоги, центрів ресоціалізації наркозалежної молоді, притулків для дітей та ін.), вдосконаленню форм та методів їхньої діяльності [3].

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування вживають заходів щодо підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховувалися в інтернатних закладах, особливо в перехідний період від завершення перебування в інтернатному закладі до самостійного життя в громаді, які повинні забезпечити своєчасне отримання якісної підтримки зазначеним особам із метою успішного подолання труднощів та ризиків перехідного періоду та стати повноцінними, успішними членами громади. До прикладу, для забезпечення можливості тимчасового проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, та розвитку самостійності й відповідальності, органи державної влади та місцевого самоврядування вживають конструктивних заходів для створення відповідно до потреб громади соціальних квартир, у яких умови проживання максимально наближені до сімейних.

Актуальною є проблема забезпечення підвищення мобільності, соціальної і культурної інтеграції молоді з уразливих соціальних груп в суспільне життя України та світу. Для її вирішення необхідним є дотримання чинники серед яких:

- забезпечення рівних можливостей для самореалізації молоді та запобігання і протидія стереотипам та дискримінації;
- розвиток волонтерської діяльності та мобільності молоді в межах України та в партнерстві з іншими державами;
- забезпечення участі молоді у міжнародних молодіжних обмінах, зокрема у рамках програм Ради Європи та Європейського Союзу;
- підтримка та заохочення осіб з інвалідністю до повноцінної участі в економічному, соціальному та громадському житті та проведення суспільно-просвітницьких кампаній, спрямованих на виховання у громадян поваги до прав осіб з інвалідністю та заохочення позитивних уявлень про осіб з інвалідністю і кращого розуміння їх суспільством;
- реалізація проектів та здійснення заходів для підготовки молоді до самостійного життя;
- підтримка та заохочення молоді із сімей, які опинилися під загрозою бідності та соціальної ізоляції, для інтеграції та повноцінної участі у соціальному, громадському та економічному житті;
- реінтеграція молоді, яка проживає на тимчасово окупованих територіях України, та з числа внутрішньо переміщених осіб до культурного, інформаційного, освітнього простору та активного суспільного життя в Україні;
- соціальна адаптація молоді, яка відбула покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк;
- сприяння здійсненню заходів, спрямованих на удосконалення механізмів забезпечення молоді житлом [4].

Як висновок, варто зазначити, що складні життєві обставини можуть зачіпати будь-кого, але особливою уразливою категорією населення є молодь. Вони зазнають значного впливу таких обставин через свою недостатню життєвий досвід, формування особистості та пошук свого місця у суспільстві. Для них важливо мати підтримку та належну допомогу в цей важливий період. Саме через це забезпечення психологічної, соціальної та економічної підтримки для молоді стає надзвичайно важливим завданням. Лише злагодженість соціальних інститутів у наданні цієї підтримки може допомогти молоді подолати виклики та стати успішними членами суспільства.

Література

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 N 2671-VIII. URL: <https://document.vobu.ua/doc/9180> (дата звернення: 23.04.2024).
2. Кучер Г. М. Соціальна робота з вразливими категоріями населення в умовах територіальної громади: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. 301 с.
3. Проект Закону України від 10.12.2015 № 3621 «Про молодь» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH2SL00A> (дата звернення: 23.04.2024).
4. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України № 94/2021 від 12.03.21 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення: 23.04.2024).

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ З ДІТЬМИ В США

Гусєва Анна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – ст. викл. Зінченко Т. В.

Сьогодні Україна знаходиться у складних економічних та політичних умовах, спричинених військовими діями. Внаслідок цього погіршується рівень життя населення, зростає соціальне напруження, погіршується психічне та ментальне здоров'я дорослих та дітей. У таких умовах важливість соціальної роботи з сім'ями з дітьми зростає. Для покращення соціальної роботи в умовах воєнного стану доцільно скористатися зарубіжним досвідом, накопиченого у сфері соціальної роботи та соціальної педагогіки, зокрема, досвідом США.

Система соціальних послуг повинна швидко й адекватно реагувати на попит та зміни у потребах людей, щоб бути здатною забезпечувати подолання соціальних ризиків. Це вимагає нових підходів, диверсифікації ресурсів, розширення кола надавачів послуг, а також через створення мережі альтернативних соціальних послуг.

Успішна діяльність соціальних служб в Україні значною мірою залежить від розробки та впровадження в соціально-педагогічній роботі з сім'ями з дітьми інноваційних технологій та організаційних форм роботи. Так, у соціальній сфері під інноваціями розуміють зміни та перетворення у технології певного процесу, способу дій чи впроваджене у практику нововведення, за рахунок якого відбуваються позитивні зміни та досягається значний ефект [4, с. 38].

Запровадження інновацій є важливою умовою розвитку і забезпечення ефективності соціально-педагогічної роботи з сім'ями з дітьми, оскільки сьогодні

спостерігається погіршення комунікації батьків з дітьми, часто батьки не знають, як допомогти дітям справитися зі стресовими ситуаціями. Це, насамперед, і обумовлює необхідність розроблення та випровадження нових технологій, розширення існуючого спектру соціальних послуг і використання ефективних організаційних форм соціально-педагогічної роботи з цими сім'ями.

Основними завданнями соціальних служб по роботі з сім'ями і дітьми в Україні, на наше переконання, мають бути: забезпечення державою досягнення сім'єю з дітьми певного ступеня економічної самостійності; профілактика насильства над дітьми та їхньої експлуатації; створення та підтримка різних інституційних форм опіки, а також підтримка неінституційних форм, зокрема, в рамках місцевої громади.

У США діють соціальні служби з такою структурою, а саме: на рівні певної об'єднаної територіальної одиниці існує спеціальна соціальна організація, яка має дочірні організації по типу центрів соціальної допомоги, які розташовані в районах, у яких проживають більшість клієнтів цих центрів. Така установа співпрацює з «громадськими» центрами допомоги, які знаходяться на даній території, і є добровольчими організаціями жителів цього району [2, с. 126]. Наприклад, у США така спеціальна установа соціальної допомоги сім'ям з дітьми надає їм наступні види допомоги:

- забезпечення денного нагляду за дітьми, батьки яких працюють;
- організація спеціальних груп професійного навчання для батьків, допомога їм у працевлаштуванні;
- створення служб для одиноких батьків при міських центрах здоров'я;
- створення й підтримка служб захисту дітей від насильства в сім'ї;
- створення й інспекція дитячих будинків, притулків, а також робота із прийомними сім'ями, здійснення спостереження за адаптацією дитини;
- допомога батькам у веденні домашнього господарства, розвиток служб допомоги дітям в отриманні освіти [2].

Важливе місце в США займає програма допомоги сім'ям з дітьми, за якою, їм крім грошових виплат безкоштовно надаються перераховані вище послуги. Сім'ї, які не входять до числа користувачів цієї програми, також можуть отримувати ці послуги, проте вже за деяку плату. Окремі послуги, наприклад, захист дітей від домашнього насильства, безкоштовно надаються всім категоріям населення, а в екстремальних ситуаціях - соціальна служба бере на себе турботу про дітей, незалежно від доходів сім'ї.

Спеціальна установа соціальної допомоги сім'ям з дітьми обговорює питання планування надання допомоги дітям та їх сім'ям, оцінює ефективність діяльності служб, розподіляє грошові кошти, здійснює зв'язки державної соціальної служби з іншими формами організації допомоги дітям.

Сьогодні в практиці соціальної роботи США особливо важливе значення має захист прав дитини. Сучасна система служби захисту дітей в США включає чотири аспекти діяльності: 1) повідомлення; 2) розслідування; 3) втручання; 4) завершення справи.

У деяких штатах усіх громадян зобов'язують повідомляти про випадки протиправної поведінки з дітьми в сім'ї, в інших, вимагають це лише від вчителів, медиків, психіатрів. Однак будь-яка людина може зробити таке повідомлення в агентство соціальної служби захисту дітей чи в поліцію. Законодавством

забезпечується недоторканність тих осіб, що повідомляють про таку ситуацію, а за порушення конфіденційності передбачається покарання.

Після отримання такого повідомлення його ретельно розслідують – в екстрених випадках негайно вступають в контакт з сім'єю, де порушуються права дитини, в інших – протягом 48 годин. Розслідування починається із відвідування цієї сім'ї соціальним працівником, який обговорює повідомлення з батьками дитини, спостерігає за нею та оцінює умови життя. Він при розслідуванні має проводити регулярні медичні й психологічні огляди потерпілої дитини. Якщо батьки чинять опір, то соціальний працівник може звернутися до суду. У разі підтвердження порушення прав дитини заводиться справа про захист дитини й ведеться до тих пір, поки це необхідно. Якщо звинувачення не повністю підтверджуються, то справа не заводиться, проте соціальний працівник періодично цікавиться становищем дитини в сім'ї. Коли ж дитині загрожує серйозна небезпека, то соціальний працівник, згідно чинного законодавства, негайно повинен ізолювати дитину від сім'ї [3, с. 392].

Втручання включає конкретну послугу, підтримку й терапію. Конкретна послуга пов'язана із покращенням матеріального становища в сім'ї, оскільки вважається, що причина поганого ставлення до дітей, як правило, криється в недостатньому сімейному доході. Ця конкретна послуга може виражатися у грошовій допомозі, у формі одягу, продуктів, оплати житла чи транспорту. Терапія здійснюється різними агентствами в громаді й припускає терапію сімейних пар, індивідів, загалом усю сім'ю.

Передбачається, що справа може бути завершена протягом 3-12 місяців, але на практиці цей процес значно довший. Справа може бути припинена з таких причин: ситуація в сім'ї покращилась і дитині ніщо не загрожує; ніяких поліпшень немає, тоді дитина ізолюється та поміщається до приймальних установ. У цьому випадку справа про захист дитини закривається й відкривається нова справа про перебування дитини в приймальній установі; мінімальні поліпшення в сім'ї є чи їх немає, проте агентство витратило запаси ресурсів та часу, а також, якщо сім'я відмовляється співпрацювати, а соціальний працівник не має достатніх підстав для звернення до суду.

У США основним методом соціально-педагогічної роботи з сім'ями з дітьми є консультування. На основі аналізу процесу консультування сімей з дітьми в США можна зробити висновок, що при цьому використовуються такі форми консультування сім'ї: нормування, регламентування, приклад, інструктування, наслідування, переконання, заохочення, інформування, критика, перегляд та аналіз відео і аудіо записів, ситуацій, творчих робіт, рольова гра, написання сценарію вирішення проблеми сім'ї, експертні оцінки [1, с. 257]. Вважаємо, що ці форми можна і варто використовувати й в Україні.

Відтак, використання досвіду організації соціально-педагогічної роботи з сім'ями з дітьми в США для його вдосконалення в Україні може бути дуже корисним і перспективним. Разом з тим, вважаємо, за необхідне враховувати культурні та контекстуальні відмінності між країнами й адаптувати ідеї та практики до конкретних умов і потреб українського суспільства.

Література

1. Безлюдна В. В. Взаємодія школи і сім'ї в США. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. [ред. кол. Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]*. Умань: ПП Жовтий, 2011. Вип. 39. С. 248–257.

2. Коляда Н. М., Кравченко О. О., Кучер Г. М. Соціальна робота з дітьми шкільного віку в громаді: практичний досвід. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. Вип. 2. С. 126–132.

3. Слосанська Г., Поліщук В. Соціальна робота в громаді за кордоном: історія та сучасні тенденції розвитку. *Social work and education*. 2019. Vol. 6, № 4. С. 390–407.

4. Столярик О. Ю., Семигіна Т. В., Зубчик О. М. Сімейна соціальна робота: реалії України. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. № 4. С. 38–46.

O GRANICACH W REALACJACH Z DZIECKIEM WEDŁUG JESPERA JUULA

Emerla Dorota

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
w Chełmie (Polska)

Promotor – dr Bejger H.

Człowiek jest istotą społeczną, która we współczesnym świecie coraz bardziej docenia swoją integralność, coraz częściej zastanawia się, jak żyć w zgodzie ze sobą samym będąc we wspólnocie z którą chce współdziałać. Zadaje sobie pytania: Jak zatroszczyć się o swoje potrzeby wyznaczając innym granice? Jak rozpoznać i traktować granice innych osób? Człowiek, aby wiedział czego tak naprawdę chce w życiu, potrzebuje usłyszeć siebie. Nie dotrze do swojego wnętrza w środowisku autorytarnym, kiedy będzie wykonywał tylko polecenia i rozkazy. Dom musi być oazą spokoju, w którym będzie mógł pomyśleć nad sobą i swoim życiem, poznać kim jest i kim jest druga osoba. W środowisku społecznym zakładamy maski, używamy języka oficjalnego, aby być uprzejmym, przyjaznym, aby być konstruktywnym członkiem społeczności. Natomiast to w domu trenujemy, jak mówić: czego chcemy, co lubimy, aby potem odważnie kroczyć przez życie w każdym środowisku. Każdy winien dotrzeć do swojego wnętrza, aby stać się jeszcze bardziej autentycznym, nauczyć się, co jest dla niego dobre, a co złe. Człowiek powinien doświadczyć, uwierzyć, że urodził się po to, by być sobą. Kiedyś tak nie było, rodzice wychowywali tak, aby dziecko spełniało oczekiwania społeczności, zatem nie brano pod uwagę jego osobistych granic, tego co chce zrobić. Nie zastanawiano się, co czuje, myśli, wie dziecko. Teraz w czasach postmodernistycznych, kiedy posłuszeństwo traci swą moc, należy wychować dziecko do odpowiedzialności, aby potrafiło dbać o swoje granice, cele, emocje, potrzeby. Aby potrafiło odpowiedzialnie żyć w społeczeństwie, w danej kulturze i czuło także odpowiedzialność za innych ludzi, szczególnie za tych słabszych. Pamiętajmy, że dziecko posłuszne to takie, które nie będzie czuło się odpowiedzialne za swój los, swoje cele, bo odda swój ster innym osobom, a tego nie chcemy. Rodzice winni nauczyć się tak stawiać swoje granice, muszą tak ograniczać siebie, aby nie niszczyć granic swoich dzieci. Dzięki temu dzieci nauczą się zasad moralnych i postępowania etycznego. To od jakości wychowywania przez dorosłych, będzie zależało, czy dziecko będzie szanowało granice swoje i innych. Dlatego ten temat, który dotyczy granic w relacjach z dzieckiem jest ważny i podjął go znany i ceniony duński terapeuta i pedagog – Jesper Juul. Dzięki niemu powstała także międzynarodowa organizacja *Familylab*, która pomaga rozwijać jego idee i wartości dotyczące wzajemnego szacunku i współdziałania oraz dojrzałego przywództwa rodziców. Najbardziej znaną książką jego autorstwa jest *Twoje kompetentne dziecko*.

J. Juul dostrzegł, że rodzicom trudno jest wychowywać potomstwo w czasach, w których muszą stworzyć własną metodę wychowawczą. Bowiem rodzina i świat jest na etapie eksperymentalnym, gdyż w naszej kulturze odkrywamy na nowo, czym jest rodzicielstwo. W czasach, w których metody przodków są niedozwolone i rodzice mają świadomość, jakie skutki niesie ich stosowanie. Negując styl autorytarny, często próbują pójść w drugą stronę, wychowują liberalnie, oddając dziecku przywództwo. Styl demokratyczny także jest postrzegany jako niekorzystny, gdyż brakuje w nim przywództwa rodziców. Nie wiadomo bowiem kto tak naprawdę w nim decyduje. Rodzice często czują, że te style nie są odpowiednie, natomiast nie wiedzą, jak to zmienić, potrzebują wskazówek. Gdy rodzice i dzieci zaczynają ze sobą walczyć, tracą siły i szacunek do siebie i bliskich. Dzieci przestają czuć bliskość z rodzicami, a także poczucie bezpieczeństwa oraz to, że ich rodzice są „kapitanami”, którzy wiedzą, w którą stronę warto płynąć, gdy pojawi się „sztorm i ciemność”. Istnieją badania naukowe na temat stylów wychowania, które udowadniają, jak bardzo styl autorytarny jest niekorzystny, że powoduje on agresję, lęki, niedostosowanie społeczne. Styl liberalny natomiast niedojrzałość i zależność, brak kontroli nad sobą, braki w rozwoju poznawczym, osłabienie odpowiedzialności społecznej. Nie można także oddać wychowania dziecku społeczeństwu, gdyż zakłada się, że jest ono z góry nieodpowiedzialne. Natomiast styl oparty na autorytecie – autorytarny, jest jak najbardziej korzystny, jest w nim miejsce na miłość, rodzice są zaangażowani w życie rodziny, panują wspólne zasady. Dzieci w takich domach są zdrowe psychicznie, pewne siebie i posiadają kompetencje społeczne.

J. Juul w swoich książkach ukazał, jak ważne jest respektowanie osobistych granic dzieci i dorosłych dla zdrowia oraz dla jakości życia każdego człowieka. Twierdził on, że granice każdego człowieka są tak samo ważne, są równorzędne. Nikt nie może być w centrum, bo kto w nim jest, nie jest członkiem wspólnoty. Wiemy także, że człowiek, który nie potrafi zadbać o swoje granice, jest jak ogród bez ogrodzenia, z którego każdy może czerpać bez pytania w dowolnym momencie. Jesteśmy świadomi, że dzieci rozwijają się prawidłowo, gdy osoby dorosłe potrafią wyznaczać swoje granice, ale jednocześnie należy cenić granice dzieci. Pedagog poucza nas, aby nie tworzyć wymyślnych zasad wspólnego życia, które zostały określone w poradniku, zasłyszane w telewizji, ale żyć w zgodzie ze sobą i swoim dzieckiem. Uważa on, że nie ma jednego sposobu na wychowanie dziecka. Tam gdzie jest miłość, nie potrzeba sztucznych metod. Pedagog uważa, że prawdziwe wychowanie dzieje się poprzez atmosferę, która panuje w domu. Ważne jest, aby pozwolić każdemu człowiekowi stać się człowiekiem, jakim ma się stać, a nie kazać mu grać jak aktorowi w teatrze podczas swojego życia. Rodzice muszą tak kochać i szanować swoje dzieci, aby w przyszłości one w podobny sposób traktowały swoje własne dzieci. Nie można wymagać, aby dzieci były posłuszne w domu, a na zewnątrz asertywne. Zatem, jak człowiek powinien wyznaczać swoje granice, nie naruszając integralności dzieci? Jak ma doceniać różnorodność i inny sposób postępowania? Jak dziecko ma poznać, że wartościowe jest życie, w którym potrafi jako indywidualność żyć harmonii? Jak sprawić, aby wyznawane wartości nie były cenniejsze niż człowiek, który jest nam bliski? Co zrobić, aby te wartości nas nie dzieliły i nie niszczyły?

Zadajemy sobie pytania, jak wychowywać dzieci? J. Juul pociesza rodziców, że te eksperymenty są potrzebne, aby dorośli sami dostosowali sposób wychowania dla dobra dziecka i całej rodziny. Ważne jest, aby dorośli nie oddawali przywództwa dzieciom, gdyż tylko dorośli mogą wziąć odpowiedzialność za jakość ich wspólnego funkcjonowania, gdyż

są dojrzałymi ludźmi. Gdy będą obwiniać dzieci za swoją nieudolność i swoje błędy wychowawcze, będą się one czuły podwójnie odpowiedzialne, winne i zawstydzone, a te trzy czynniki hamują rozwój świadomości i wewnętrznej odpowiedzialności. U młodych osób takie obciążenie powoduje frustracje, lęki, depresję. Dzieci potrzebują wsparcia rodziców w rozwoju, a nie wzięcia na barki naszych obowiązków. Dzieci mogą decydować o daniu na obiad, ale nie są odpowiedzialne za atmosferę panującą w domu, chociaż wiadomo, że mają na nią wpływ. Tylko dorośli mają obowiązek ponoszenia odpowiedzialności za to, co jest nieprawidłowe w rodzinie. Tylko rodzice są świadomi, co tak na prawdę jest potrzebne dzieciom. Dzieci są natomiast pewne, czego chcą, ale gdy będą miały zbyt dużo tego, czego chcą, zabraknie im miejsca na to, czego tak naprawdę potrzebują. Dorośli muszą pamiętać o tym, że jeśli coś nie działa, to należy to zmienić. Bo jeśli nie, to dzieci i oni sami tracą satysfakcję ze wspólnego funkcjonowania.

Pedagog podkreśla, że to na ile znamy swoje granice i w jaki sposób informujemy o nich inne osoby sprawia, że czujemy się albo twórcami swojego życia albo ofiarami, albo jesteśmy odpowiedzialni za swój los, albo pozwalamy się wykorzystywać, lekceważyć itd. Ludzie mogą wcale nie wiedzieć, że nas ranią, a potem robimy z siebie męczenników. O granicach powinniśmy nauczyć się mówić jasno, ponieważ gdy nie jesteśmy do tego zdolni, pojawia się manipulacja albo całkowity brak komunikowania o własnych potrzebach. J. Juul napisał, że w rodzinie konieczna jest nauka mówienia „Nie”, aby świadomie i z radością powiedzieć „Tak”. Jeśli żyjemy wbrew sobie, wypominamy innym, kalkulujemy i obmawiamy za plecami. Jeśli nie będziemy mówili „Nie”, nie będziemy rozumieć dlaczego ktoś inny potrafi tak powiedzieć, bo będziemy oczekiwać tylko słowa „Tak”. Dlatego ważne jest, aby żyć wsłuchując się w siebie i tego należy nauczyć swoje dzieci. Wtedy uczymy się swoich granic, kiedy poznajemy, gdzie one są? Właśnie wtedy, gdy ktoś je przekracza, mówi nam o tym złość, smutek, rozdarcie. Mamy szczęście, gdy żyjemy w środowisku wychowawczym, w którym możemy poinformować innych o tym, że źle się czujemy w tej sytuacji, że zostaliśmy źle potraktowani. A jeśli nie możemy? Co stanie się z dzieckiem lub dorosłą osobą, która nie będzie mogła tego robić, czy w końcu zdobędzie się na odwagę, by nie bać się mówić o swoich uczuciach i będzie akceptowała i lubiła siebie? Ile razy będzie żałować, że nie miała odwagi się przeciwstawić, zanim się nauczy? Dlatego ważne jest, aby dorośli szanowali swoje granice oraz granice dzieci, którymi się opiekują, wychowują i edukują. Dziecko to nie projekt, bo jeśli pojawiają się takie myśli, to nie doceniamy tego kim są, nie dostrzegamy ich pragnień, marzeń, tego czego nie potrafią, a co potrafią doskonale. Często wtedy nie spełniają rodzicielskich oczekiwań. Musimy pamiętać, że człowiek nie powinien się poświęcać dla dobra całej rodziny tracąc swoją integralność, ani zapominać, że nie możemy żyć tylko dla siebie, bo jesteśmy częścią wspólnoty. Szanowanie siebie i innych wymaga codziennej nauki i treningu. Warto pamiętać, że im silniejsze jednostki będą w rodzinie, tym cała rodzina będzie silniejsza. Dlatego rodzina musi wzmacniać swoich członków, a nie ich zwalczać. Dzięki temu, że dorośli będą słuchać i szanować dzieci, one same nauczą się tego samego w stosunku do innych ludzi. Będą miały wspaniały model do naśladowania, bo skoro rodzic potrafi słuchać swojego dziecka, to dziecko także ma prawo powiedzieć „Nie”, gdy ktoś np. proponuje mu używki czy pójdzie na wagary. Gdy rodzic będzie szanował granice dziecka, będzie ono czuło, że może mówić to co czuje, co myśli, za co jest odpowiedzialne. Rodzice muszą pamiętać, że ich dziecko jest w pełni kompetentne i to co do nich mówi, ma głęboki sens. To, jak dziecko się zachowuje, świadczy o tym, jak się czuje i jak jest traktowane. Dziecko pokazuje rodzicom,

czy ich zachowanie sprawia, że czuje się ono nieszczęśliwe, bo działa na nie destrukcyjnie. A jeśli nie zareagują na jego złe samopoczucie, smutek, żal, samotność, dziecko stanie się agresywne albo autoagresywne, przestanie współpracować, bo zbyt długo czekało na akceptację, albo zbyt długo lekceważono jego wolę i uczucia.

J. Juul podkreśla, że dziecko zawsze chce się czuć wartościowym członkiem rodziny. Chce współpracować, ale nie chce być do tego nakłaniane ani zmuszane. Jeśli rodzice chcą, aby ich dziecko nie poddawało się manipulacji, to muszą być świadomi, że konieczne jest, aby nauczyli je troszczyć się o swoje granice przez całe życie. Ważne jest to, że nasze granice się zmieniają, dlatego trzeba sprawdzać ich aktualizację. Gdy rodzic potrafi mówić „nie”, kiedy jeszcze w dzieciństwie nauczy się radzić sobie z frustracją, poznaje, że inni ludzie także mają swoje granice – dzięki temu liczą się z innymi ludźmi, z ich opiniami, uczuciami, potrzebami oraz ich granicami. Rodzic ma być sparingpartnerem, czyli ma stawiać dziecku maksymalny opór bez robienia krzywdy, ma przygotować je do prawdziwego życia, w którym trzeba mówić „Tak” i „Nie”. Dlatego jest ważne, aby rodzice byli „przywódcami stada” i mówili głośno o swoich wartościach, ale nawet nie muszą ich przekonywać o ich słuszności, po prostu mówią „Nie”, bo tak czują. Do swoich wartości także nie powinni przekonywać. Zatem należy traktować dzieci poważnie i nie umniejszać ich pozycji i wartości. Osoba, która szanuje granice innych ludzi, nie będzie napastliwa ani agresywna. Taka osoba będzie chciała sama decydować o sobie jako świadoma swoich celów. Cechować ją będzie zdrowe poczucie własnej wartości. Osoby, które nie są ze sobą zintegrowane, nie potrafią wziąć odpowiedzialności za swoje życie, dają się manipulować i kontrolować. A jeśli człowiek wie czego chce, to potrafi za siebie odpowiadać i chce być równorzędnym partnerem w relacjach. Rodzic nie może kontrolować, ani przeżyć życia za swoje dziecko. Dziecko ponosi odpowiedzialność osobistą, nawet gdy siebie nie szanuje siebie, kiedy zażywa narkotyki czy cierpi na zaburzenia odżywiania. Ważne jest, aby nauczyć dzieci odpowiedzialności za swoje życie. Pedagog uważał, że jeśli w dzieciństwie wymaga się od nas odpowiedzialności za innych, brakuje nam odpowiedzialności za siebie. A jeśli uczymy się odpowiedzialności za siebie, potrafimy się troszczyć także o innych.

J. Juul napisał także, że dziecko, które często jest krytykowane tak samo będzie traktowało innych ludzi. Krytyka jest bardzo szkodliwa, szczególnie dla dzieci, bowiem tracą wtedy poczucie własnej wartości i zamykają się w swoim świecie. Dziecko wychowywane w środowiskach, w których jest agresja, same stają się agresywne albo wykazują zachowania autodestrukcyjne. W domach, w których nie można otwarcie wyrażać swoich myśli, dzieci przestają się zwierzać albo wręcz przeciwnie – stają się gadatliwe. Dzieci, wobec których stosowano przemoc fizyczną czy seksualną, zaczynają się same krzywdzić albo stosują przemoc wobec innych. Jeśli rodzice nie chcą, aby ich dziecko zatracalo siebie na rzecz współdziałania z innymi, muszą nauczyć go szanowania także siebie. Pierwszym sygnałem wewnętrznego konfliktu jest zmęczenie, co ostatecznie może skończyć się np. samobójstwem. Juul napisał, że dzieci zawsze współdziałają, czyli naśladują w swoim działaniu i myśleniu dorosłych. Jeśli zachowują się destrukcyjnie i autodestrukcyjnie, to oznacza, że przynajmniej jedna osoba łamie ich integralność psychiczną – werbalnie lub fizycznie. Im dłużej wpływno na integralność danej osoby, tym większe jest ryzyko powstania trwałego urazu. Integralność jest niszczone przez przymusowe ideologie, indoktrynacje polityczne i religijne, brak współpracy z dzieckiem w procesie wychowywania, przez przemoc fizyczną, molestowanie seksualne, zaniedbania. Dorośli nie mogą niszczyć integralności dziecka, poczucia własnej wartości ani wkraczać w zakres jego odpowiedzialności, jeśli chcą, aby ich dziecko, stało się dojrzałym i szczęśliwym

człowiekiem. Winni obserwować, jak ich dziecko się czuje, co myśli i co mówi. Dziecko, które cierpi, często ma objawy psychosomatyczne, przejawia zachowania destrukcyjne oraz zachowania autodestrukcyjne.

Według pedagoga ważne jest w rodzinie, aby się nie pouczać, ale uczyć się od siebie nawzajem. Dlatego tak ważna jest nauka mówienia „Nie” i nauka respektowania tego słowa. Konieczne jest, aby odbywało się to w pozytywnej atmosferze, bowiem niekorzystna aura powoduje, że dziecko czuje się mało zdolne i dłużej przyswaja wiedzę. Szacunku do granic nie można wymuszać przemocą psychiczną i fizyczną, bowiem dziecko stanie się lękliwe, będzie miało obniżone poczucie własnej wartości. J. Juul podkreśla, aby komunikaty były proste, a ton głosu i język ciała tworzyły całość i współgrały ze sobą. Ucząc dziecko zasad należy różnicować ton i sposób mówienia dla podkreślenia tego, co jest akceptowane, a co nie. Rodzic jako „przywódca stada” musi być autentyczny, być wewnętrznie zintegrowany i żyć w zgodzie ze sobą. Bardzo ważne jest to, aby najważniejsze decyzje były podejmowane przez dorosłych, aby głos rodziców był decydujący. Ważny jest także sposób podejmowania decyzji, jest on ważniejszy niż sama decyzja. Dla prawidłowego funkcjonowania rodziny potrzebny jest dialog, kiedy każdy może powiedzieć to, co czuje, myśli, uważa za ważne. Dziecko, które nie ma przywództwa, chce jakby pomóc mamie, tacie w decyzjach i jakby zaczyna przejmować to przywództwo za nich. Rodzice nie mogą o ważnych sprawach mówić do dziecka pieszczotliwie, dziecinnie. Ważne jest, aby było ono traktowane poważnie, wtedy nie będzie musiało udowadniać swoich racji. Brak dialogu powoduje agresję lub przemoc.

Dzieci chcą poznać wartości, które cenią. Chcą kochać rodziców, lubić swoich nauczycieli nie ze względu na przydzieloną im funkcję, ale za to jakimi są ludźmi. Dzieci szanują te osoby, które im okazują szacunek, a nie te, które mają władzę. Rodzice mają prawo powiedzieć „Nie”, jeśli tak czują, jeśli tak podpowiada im intuicja i nawet nie muszą się z tego tłumaczyć.

Gdy na świat przychodzą dzieci, rodzice muszą zatroszczyć się o nie, często poświęcając swoje potrzeby i granice. Bywa, że dzieci od urodzenia potrafią wyrazić swoją integralność i określić jej granice. Dlatego nie można zmuszać dziecka do snu, jedzenia, zabawy. Bardzo ważne jest, aby rodzice, gdy dziecko przestaje być niemowlęciem, zaczęli uwypuklać swoje osobiste granice. To jest ważne, aby była to rodzina równej godności. Niekorzystny jest model patriarchalny i matriarchalny. Nie satysfakcjonuje go także model demokratyczny, w którym rodzice zaczynają żyć życiem dzieci, zapominając o własnych potrzebach i marzeniach. Jeśli rodzice przekazują miłość poprzez ich obsługiwanie, to dziecko i tak będzie pragnęło prawdziwej miłości, domagając się jeszcze więcej obsługi i prezentów. Jeśli taka sytuacja zostanie zauważona, to rodzice muszą sprawić, aby dziecko przestało być interesowne i roszczeniowe. Juul uważał, że dzieci nie sprawdzają, na ile mogą sobie pozwolić w kontaktach z rodzicami, dorosłymi. Często już same nie wiedzą co mogą, a czego nie, gdyż rodzice nie pokazują im jasno swoich granic, są one jakby rozmyte. J. Juul określił, że przez pierwsze sześć, siedem lat niemal codziennie cała rodzina będzie odkrywać nowe granice. Potem nastąpi mała przerwa, po której znowu rozpocznie się ten sam proces trwający do dwunastu, trzynastu lat. Pedagog przedstawia rodzicom, w jaki sposób dziecko radzi sobie z frustracją, jak po płaczu się uspokaja. Jak wraz z wiekiem przestaje reagować płaczem, tylko się smuci. Bardzo ważne jest przeżywanie smutku z powodu niezaspokojonych potrzeb, bo dzięki temu jako ludzie jesteśmy ich świadomi i możemy znaleźć sposób, aby zostały zrealizowane.

Zdaniem J. Juula dziecięca zdolność dopasowania się do warunków życia w rodzinie jest ograniczona. Dorośli często nie doceniają tego, w jakim stopniu dziecko spełnia

oczekiwania dorosłych. Złuszczą się jednak na brak współdziałania. Potrafią określić swoje granice, ale zbyt zaniedbują własne potrzeby na rzecz współdziałania. Jedyna rzecz, jaka może na tym ucierpieć, to ich miłość do samych siebie. Dziecko może cierpieć z powodu konfliktu pomiędzy integralnością a współdziałaniem, który objawia się zmęczeniem, utratą koncentracji, niską tolerancją na frustrację oraz coraz silniejszym nastrojem depresyjnym, co doprowadza często do depresji klinicznej. Obowiązkiem dorosłych jest dbanie o to, by dziecko było zdrowe i mogło prawidłowo funkcjonować w społeczeństwie. Należy zatem zadbać o podmiotowe relacje, o porozumienie, empatię, elastyczność, aktywność w życiu rodzinnym. Dorośli muszą zatroszczyć się o to, by dziecko nauczyło się głośno mówić o tym, czego nie lubi, a co lubi, czego chce, a czego nie chce po to, by mogło zadbać o siebie, o swoje granice. Aby nie poświęcało siebie dla przynależności do grupy czy drugiego człowieka. Dlatego konieczne jest pokazanie dzieciom, w jaki sposób mogą dystansować się od grupy, która im nie służy. Dzieci potrzebują dorosłych, za którymi mogą z ufnością podążać, a nastolatki osoby, która będzie im towarzyszyć i doradzać.

Bibliografia

1. Juul J., *Kryzys szkoły*, Wydawnictwo MiND, Podkowa Leśna 2014.
2. Juul J., Jensen H., *Kompetencje relacyjne w edukacji*, Wydawnictwo MIND, Podkowa Leśna 2023.
3. Juul J., *Nastolatki. Kiedy kończy się wychowanie*, Wydawnictwo MiND, Podkowa Leśna 2014.
4. Juul J., *„Nie” z miłości*, Wydawnictwo MiND, Podkowa Leśna 2011.
5. Juul J., *O granicach*, Wydawnictwo MiND, Podkowa Leśna 2020.
6. Juul J., *Rodzic jako przywódca stada*, Wydawnictwo MiND, Podkowa Leśna 2017.
7. Juul J., *Twoje kompetentne dziecko*, Wydawnictwo MiND, Podkowa Leśna 2011.
8. Juul J., *Życie w rodzinie*, Wydawnictwo MiND, Podkowa Leśna 2013.
9. Juul J., *Twoja kompetentna rodzina*, Wydawnictwo MiND, Podkowa Leśna 2011.

ВПЛИВ ІДЕЙ МЕРІ РІЧМОНД НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Заєць Альона

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Борисюк С. О.

Сучасне суспільство стикається з низкою складних соціальних проблем, таких як бідність, безробіття, наркоманія, сімейні кризи та інші форми соціальної дезадаптації. Ці проблеми вимагають комплексного підходу та ефективних стратегій вирішення. У цьому контексті соціальна робота як наука та професія, відіграє важливу роль у поліпшенні якості життя тих, хто зазнає соціальних проблем. Історичний огляд та аналіз зародження соціальної роботи як професії є ключовим для розуміння сутності та еволюції цієї галузі.

Проблема дослідження полягає у розкритті внеску Мері Річмонд у розвиток соціальної роботи та визначенні ключових аспектів їхньої діяльності, які вплинули на сучасну практику соціальної роботи. Це включає аналіз її концепцій, методів та підходів, а також оцінку впливу М. Річмонд на сучасну професійну практику та наукове

розуміння соціальної роботи. Дослідження цієї проблеми має на меті не лише виявлення історичних коренів та традицій цієї професії, а й визначення їхньої актуальності та значущості для сучасного соціального практика та теорії. Вона дозволяє дослідити період становлення соціальної роботи як науки та професії та розкрити внесок видатних діячів у цей процес. Підвищення ефективності соціальної роботи в сучасному світі вимагає глибокого розуміння її історичних коренів та традицій, що робить це дослідження насамперед актуальним.

Актуальність дослідження полягає в необхідності розуміння історичних коренів та розвитку соціальної роботи як професії. В контексті сучасних соціальних викликів, таких як бідність, безробіття, наркоманія та інші форми соціальної дезадаптації, історичний аналіз зародження соціальної роботи надасть важливі висновки та уроки для розвитку ефективних стратегій вирішення сучасних соціальних проблем. Дослідження внеску Мері Річмонд у цей процес є актуальним, оскільки воно дозволить розкрити ключові аспекти їхньої діяльності та оцінити їхній вплив на сучасну соціальну практику. Враховуючи постійну еволюцію суспільства та соціальних проблем, розуміння історичного контексту і формування соціальної роботи дозволить ефективніше використовувати цінні досвід та принципи для подальшого розвитку професії та вирішення актуальних соціальних викликів.

Мері Річмонд, американська соціальна працівниця та дослідниця, вважається однією з найвпливовіших постатей в історії професії. Її роботи заклали фундамент для сучасної практики соціальної роботи, і її ідеї продовжують використовуватися соціальними працівниками в усьому світі [3].

Ось декілька ключових аспектів впливу Мері Річмонд на сучасну практику соціальної роботи:

1. Процес соціальної роботи: Річмонд розробила систематичний процес соціальної роботи, який включає оцінку, планування, втручання та оцінку. Цей процес і досі використовується соціальними працівниками як основа для їхньої роботи. Вона також підкреслила важливість встановлення стосунків з клієнтами, заснованих на довірі та повазі. Ці стосунки є ключовими для ефективної соціальної роботи.

2. Розуміння соціальних проблем: Річмонд вважала, що соціальні проблеми мають коріння в суспільстві, а не в особистості. Цей погляд на соціальні проблеми став основою для соціальної роботи, яка зосереджена на адвокації та змінах у суспільстві.

Вона також підкреслила важливість розуміння соціального середовища клієнта, яке може впливати на його проблеми.

3. Методи соціальної роботи: Річмонд описала різні методи соціальної роботи, які можуть використовуватися для допомоги клієнтам. Ці методи включають консультування, кейс-менеджмент, адвокацію та групову роботу.

Вона також підкреслила важливість адаптації методів соціальної роботи до потреб кожного клієнта.

4. Етика соціальної роботи: Річмонд розробила етичний кодекс для соціальних працівників, який ґрунтується на принципах конфіденційності, поваги та самовизначення. Цей кодекс і досі використовується як основа для етичної практики соціальної роботи. Вона також підкреслила важливість усвідомлення власних цінностей та упереджень соціальних працівників, які можуть впливати на їхню роботу.

Загалом, Мері Річмонд мала глибокий і тривалий вплив на сучасну практику соціальної роботи. Її роботи заклали фундамент для професії, і її ідеї продовжують використовуватися соціальними працівниками в усьому світі.

Ось декілька прикладів того, як вплив Мері Річмонд проявляється в сучасній практиці соціальної роботи:

- Соціальні працівники використовують процес соціальної роботи, щоб допомогти клієнтам вирішити їхні проблеми. Цей процес включає оцінку, планування, втручання та оцінку.
- Соціальні працівники розуміють, що соціальні проблеми мають коріння в суспільстві, і вони працюють над змінами в суспільстві, щоб допомогти клієнтам.
- Соціальні працівники використовують різні методи соціальної роботи, щоб допомогти клієнтам, такі як консультування, кейс-менеджмент, адвокація та групова робота.
- Соціальні працівники дотримуються етичного кодексу, який ґрунтується на принципах конфіденційності, поваги та самовизначення.
- Спадщина М. Річмонд продовжує надихати соціальних працівників у всьому світі працювати на благо людей, які потребують допомоги [1].

Отже, проаналізувавши життя та діяльність Мері Елен Річмонд зазначаємо, що помітними є впливи економічного, освітнього, соціального, культурного історичного факторів на формування особистого світогляду дослідниці. Легко зосередити увагу на еволюцію особистості М. Річмонд, її професійних поглядів, які від первинних проблем філантропії й її філософії і зосередженості на кількох аспектах перейшли до глибинного і широкого розуміння «соціального зла і занепаду особистості». Професійне зростання, зміна видів теоретичної та практичної діяльності (дослідження серед бідних категорій населення, викладацька діяльність, управління благодійними організаціями тощо) дозволили М. Річмонд сформувати основні емпіричні методи і підходи соціальної роботи та методу «case work» у сфері філантропії й окреслити свій погляд на професію від «працівник, який допомагає у скрутні і є дружнім» XIX ст. до «професійного й освіченого спеціаліста та волонтера, який крім навчання клієнтів вміє вирішувати проблеми і допомагає розвиватись особистості» у XX ст. [2].

Література

1. Лешнівська І. Методологічні засади та історичні аспекти розвитку соціальної роботи. *Часопис соціальної та клінічної психіатрії*. 2007. С. 121–128.
2. Петренко О. Сучасні теоретичні підходи до соціальної роботи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 2015. С. 50–55.
3. Fischer, J., & Corcoran, K. (2019). *The Theory and Practice of Social Work*. Oxford University Press.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Іванюк Вікторія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Криловець М. Г.

Розвиток громадянського суспільства в Україні тісно пов'язаний з активізацією організацій громадянського суспільства, які мають ресурси, яких немає у державних установ та підприємств. Сьогодні сотні тисяч людей залучені до волонтерського руху. Вони допомагають суспільству і державі в організації надання гуманітарної, соціальної, військової та іншої допомоги населенню.

Так, з початку повномасштабного військового вторгнення в Україну інститут волонтерства став потужною рушійною силою багатьох суспільних процесів.

Відповідно до законодавства України волонтерство визначається як добровільна соціально спрямована благодійна діяльність, яка здійснюється волонтерами шляхом надання добровільної допомоги [2].

Одним із напрямків волонтерської діяльності визначеного ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» [1] є, надання добровільної допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру, заходів в особливий період, правових норм про надзвичайний стан чи введення воєнного стану, вжиття необхідних заходів для забезпечення населення, постраждалих від військової агресії російської федерації та/або інших держав проти України внаслідок соціальних конфліктів, ДТП, потерпілих від злочинів, біженців, внутрішньо переміщених осіб.

Влада ОТГ має розуміти правові основи існування волонтерського руху та механізми, за допомогою яких громадяни можуть брати участь у волонтерській діяльності.

Органи місцевого самоврядування мають сприяти поширенню інформації про організації та установи, у діяльності яких задіяні волонтери, шляхом розміщення відповідної інформації на своїх веб-сайтах та в місцевих ЗМІ.

Це регулює Закон України «Про волонтерську діяльність» [2]. У цьому законі також зазначено, що органи місцевого самоврядування повинні створювати сприятливі умови для здійснення волонтерської діяльності, підвищувати соціальний престиж цієї діяльності, створювати умови для її розвитку та підтримувати волонтерську діяльність в Україні.

Війна змусила десятки тисяч людей шукати притулку на західній Україні. Влада та волонтери відкрили десятки центрів підтримки переселенців, розробили онлайн-сервіси та створили чати для пошуку житла.

Спільнота зібрала інформацію про те, як знайти житло у Хмельницькій, Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях та хто допомагатиме переселенцям: [3]

- Центр колективних дій. Волонтери допомагають людям переїхати від війни в безпечніші райони. Можливе проживання для переселенців в Львівській, Закарпатській,

Волинській, Тернопільській, Чернівецькій, Івано-франківській, Хмельницькій та Рівненській областей.

- «Україна зараз» Цей проект спрямований на людей, які не можуть покинути свою територію та потребують підтримки.

- Інформаційна платформа комунікаційних волонтерів, яка надає актуальну інформацію, яка може знадобитися під час війни в Україні. Тут можна знайти інформацію про житло та проживання в Україні, а також інформацію про перетин кордону та допомогу українцям за кордоном. Цей сайт постійно оновлюють 30 волонтерів.

Органи місцевого самоврядування можуть співпрацювати з волонтерськими організаціями зокрема шляхом укладення меморандумів про взаєморозуміння та контрактів.

Підтвердженням цього є проект спрямований на надання допомоги внутрішньо переміщеним особам та місцевим установам у Львівській, Волинській, Івано-Франківській та Закарпатській областях.

Підтримка включає: грошову допомогу на оренду житла, багатоцільові грошові допомоги, психологічні консультації, бізнес-консультації, гранти для мікробізнесу.

Команда проекту бере участь у польових дослідженнях, відвідує громади та працює безпосередньо з бенефіціарами [4].

За період реалізації проекту команда зробила наступне:

- 1090 домогосподарств отримали фінансування для оренди житла влітку та взимку, при цьому подальші заявки все ще розглядаються;

- 98 домогосподарств в Умані отримали багатоцільову грошову допомогу після того, як їхні будинки постраждали від ракетних обстрілів;

- 584 індивідуальні консультації та 65 групових занять провели психологи в Ужгороді;

- 75 підприємств отримують грантову допомогу в рамках проекту «Цільова фінансова підтримка розвитку мікробізнесу».

Ужгородська команда тісно співпрацює з бенефіціарами під час польових візитів, щоб краще зрозуміти їхні потреби та побудувати довіру з громадами на заході України.

Команда створила хаб у місцевому офісі в Ужгороді та регулярно організовує різноманітні групові заняття з психосоціальної підтримки для дітей з внутрішньо переміщених сімей, включаючи арт-терапію, робототехніку та зоотерапію.

Таким з метою налагодження ефективної комунікації з ВПО рекомендовано органам місцевого самоврядування: [5, с. 61]

- створити окремий розділ (кнопку, вкладку чи сторінку) на сайті місцевого самоврядування та опублікувати там всю корисну для представників ВПО інформацію;

- систематизувати та опублікувати рішення, документи, програми та інформацію щодо можливостей внутрішньо переміщених осіб, переміщених підприємств чи громадських організацій у відповідних категоріях на офіційних ресурсах громади з урахуванням офіційних сторінок у соціальних мережах;

- налагодити спілкування через соціальні мережі, Telegram-канали, месенджери тощо, створені від імені спільноти;

- систематично та вчасно оновлювати інформацію та публікувати останні новини про проживання, працевлаштування, підтримку, допомогу, можливості тощо в соціальних мережах, месенджерах та на офіційному сайті громади;

- підтримати та проводити регулярні заходи, де нові жителі можуть поділитися своїм досвідом, висловити свої наміри, висловити свої потреби та поділитися своїми інтересами. Це стосується як людей, так і переміщених підприємств і громадських організацій.

Література

1. Про волонтерську діяльність: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 17.05.2024).
2. Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text> (дата звернення: 17.05.2024).
3. Люди просили на стільчику посидіти: куди евакуюватись та де шукати житло переселенцям. [Електронний ресурс]. URL: <https://suspilne.media/212159-ludi-prosili-na-stilciku-posiditi-kudi-evakuuvatis-ta-de-sukati-zitlo-pereselencam/> (дата звернення: 17.05.2024).
4. Підвищення стійкості громад Західної України. [Електронний ресурс]. URL: <https://help-ukraine.org.ua/projects/pidvishhennya-stijkosti-gromad-zahidnoyi-ukrayini/> (дата звернення: 17.05.2024).
5. Порадник з інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади «Разом вдома: сильна громада, ефективна адаптація ВПО». [Електронний ресурс]. URL: <https://eef.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/Manual-for-communities.pdf> (дата звернення: 17.05.2024).

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ РОБЕРТА ОУЕНА НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Лисенко Оксана

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – викл. Шимко Х. В.

Соціальні експерименти завжди викликали жвавий інтерес у наукових та академічних колах, оскільки вони є важливим інструментом для розуміння поведінки людей у різних ситуаціях та виявлення тенденцій, що виникають у суспільстві. Один із найбільш відомих соціальних експериментаторів – Роберт Оуен, відіграв значну роль у розвитку цієї галузі. Він провів ряд досліджень, які не лише відкрили нові аспекти людської поведінки, але й мали величезний вплив на суспільство в цілому.

Роберт Оуен відомий своїми провокаційними експериментами, спрямованими на вивчення реакцій людей на різні соціальні ситуації. Одним з найбільш відомих прикладів його практичних експериментів є створення містечка Нью-Ленарк у Шотландії. У цьому містечку Оуен впроваджував свої соціально-економічні ідеї, спрямовані на покращення умов життя робітників. Він впроваджував систему допомоги, освіти, медичного обслуговування та культурних заходів для мешканців містечка, спрямовану на підвищення їхнього добробуту і якості життя. Соціальний експеримент у Нью-Ленарку передбачав впровадження низки інновацій у виробничому процесі, спрямованих на поліпшення умов праці та життя робітників. Основними аспектами цього експерименту були: нові умови праці (скорочення робочого дня, обмеження на працю дітей), покращення житлових умов, інноваційна освітньо-виховна система, сприятливе

соціальне середовище. Р. Оуен неодноразово звертався до уряду та промисловців, намагаючись залучити громадськість до поліпшення умов праці дітей, вимагав звільнити їх від експлуатації, добивався права на здобуття дітьми початкової освіти до 12 років [2]. Ці заходи стали прикладом соціально-економічного експерименту, який виявився досить успішним, підвищивши якість життя робітників і ставши першим кроком у напрямку соціальних реформ у Великій Британії та світі.

Оуен вважав, що потрібно побудувати таку систему управління, де людина буде розкріпачена матеріально і духовно; реформувати всю систему людських відносин, здійснюючи виховання людей не в масштабах підприємства чи навчального закладу, а на рівні державної політики [1].

Одним із найбільш відомих аспектів внеску Р. Оуена є його експерименти у сфері соціальної організації. Він спробував втілити свої ідеї у практиці через створення моделей ідеальних містечок і кооперативних спілок, де реалізувалися принципи колективізму, демократії та рівності. Особливої уваги також заслуговують спроби Роберта Оуена створення ідеальних кооперативних спілок, які працювали на принципах колективізму, співпраці та рівності. Ці спілки демонстрували, як можна організувати економічну діяльність на основі принципів солідарності та соціальної відповідальності, оскільки Оуен виступав проти експлуатації робітників капіталістичною системою, а також проти нерівності і соціальної несправедливості. Він підкреслював необхідність соціальних реформ та державного втручання для захисту працівників і забезпечення соціальної справедливості.

Основні ідеї Р. Оуена містять переконання у важливості впливу оточення на формування людини, важливість соціальної реформи для створення сприятливого середовища для розвитку кожної особистості, а також переконання у можливості створення ідеального суспільства через правильно організований соціальний експеримент. Оуен розвинув ідею поєднання навчання з продуктивною працею. Він створив оригінальну систему виховання і здійснив спробу експериментально її запровадити. У своїх публікаціях та промовах Р. Оуен описував свої ідеї про ідеальне суспільство, де кожен член мав би гідні умови праці, освіти та життя. Він бачив це як важливий крок до створення кращого та більш справедливого світу, де люди могли б реалізувати свій потенціал без обмежень.

У світлі останніх подій та викликів, з якими стикається сучасне суспільство, розуміння соціальних процесів та факторів, що впливають на людську поведінку, стає надзвичайно важливим. Дослідження Р. Оуена продовжують бути актуальними і корисними для розвитку стратегій соціальної політики, правосуддя та міжкультурної взаємодії. Р. Оуен вплинув на подальший розвиток соціальної теорії та політики. Його ідеї про кооперацію, соціальну справедливість та рівність стали важливими джерелами натхнення для соціальних реформаторів та політиків в усьому світі. Його спадщина залишається актуальною й сьогодні, нагадуючи про важливість прагнення до соціальної справедливості та рівних можливостей для всіх.

Соціальна утопія Р. Оуена та його реформаторська діяльність мали суперечливий характер, були нереальними, проте здійснили суттєвий вплив на робітничий рух в Англії, діяльність профспілок і на розвиток економічної думки. Незважаючи на помилковість багатьох висновків і невдач експериментів, фантастичність і утопізм вчення, діяльність Р. Оуена відіграла важливу роль у розвитку суспільної думки [3].

Отже, діяльність Р. Оуена відіграла значну роль у формуванні соціальної теорії та практики і залишається актуальною і сьогодні, підкреслюючи важливість соціальної

справедливості та рівних можливостей для всіх членів суспільства. Загалом, соціальні експерименти Роберта Оуена не лише розширили наше розуміння людської поведінки, але й надали важливі підстави для вдосконалення суспільних систем та політик. Їх вплив на розвиток суспільства залишається надзвичайно значущим і вартий подальшого вивчення та застосування.

Література:

1. Герасимчук А. А., Тимошенко З. І. Курс лекцій з філософії: навч. посіб. Київ: Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджм. і бізнесу, 1999. 422 с.
2. Кравцова Н. Г. Нові прогресивні школи США кінця XIX – початку XX століття. *Постметодика*. 2002. № 4 (56). С. 41–42.
3. Чирак І. Роберт Оуен: підприємець, економіст-теоретик і фантаст (до 350-річчя з дня народження). *Вісник економіки*. 2021. № 2. С. 176–190.

ЦЕНТРИ ДОЗВІЛЛЯ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ: ЗАРУБІЖНИЙ (ФРАНЦІЯ) ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Малишко Олена

магістр з соціальної роботи, директор музею «Старобілоуський історичний комплекс», м. Чернігів

«Я хочу старіти, як старіє дерево: з безліччю річних кілець; з корою, яка оновлюється, відшаровуючись; з глибоким корінням, яке не досягне жодна лопата. У такий час все починається знов: здійснюються давніші мрії! Може хтось хоче пізнати - що таке смерть, але не я! Я хочу старіти, як старіє дерево: дарувати мандрівникам у спекотний літній день затінок та захист під своєю короною. У такий час все починається знов»: поетичні строфи німецького автора XX століття - Луї Фурнберга, створені більш ніж півстоліття тому, не лише не втратили своєї актуальності, але й стали сьогодні своєрідним девізом споконвічної цінності – поважного відношення до людей старшого віку [1].

У країнах Західної Європи в останнє десятиліття набувають подальшого розвитку спеціальні програми, пов'язані з забезпеченням повноцінних умов життя людей похилого віку, з їх активною участю в житті суспільства та збереженням якомога довгий час їх задовільного фізичного та психологічного стану. Так, зокрема у Франції, державні та волонтерські структури активно впроваджують програму «Б'єн в'єір» («Старіти красиво»).

Старість – це не медичний діагноз, це закономірний етап в житті людини, свого роду – задача певного ступеню складності, над алгоритмом вирішення якої ми всі рано чи пізно замислюємося. Чи є можливість покращити, або втримати на стабільному рівні моральні та фізичні показники життєздатності людини, яка за своїм віковим показником знаходиться на порозі старості? Сьогодні ми розглядаємо один з варіантів такої допомоги – йдеться про створення своєрідних дозвіллевих осередків, дружніх до людей похилого віку, де вони матимуть змогу зміцнювати своє здоров'я, зустрічатися з друзями, цікаво, змістовно та корисно проводити свій вільний час, отримувати моральну та психологічну підтримку, підвищувати свою самооцінку.

У квітні 2024 р. автору особисто довелося вивчати досвід роботи такого осередку з організації дозвілля людей похилого віку в містечку Левіньяк поблизу м. Тулузи, Франція. Було неймовірно цікаво ознайомитися з фаховими європейськими програмами цього напрямку та порівняти їх з нашими особистими напрацюваннями у цій галузі. Нижче розглянемо принципи роботи та деякі найбільш яскраві приклади діяльності французького «Будинку солідарності» та українського «Будинку дружби».

Вартість життя у Франції, особливо для людини у віці, достатньо дорога. Догляд однієї особи в будинку для літніх людей коштує приблизно 30-35000 євро на рік, враховуючи проживання, харчування та медичний догляд. Тож основна ціль французького проекту «Maison des habitants»- це надати можливість людям похилого віку не залишатися на самоті, бути задіяними у різні програми та акції, тобто «старіти вдома»- цікаво, змістовно, в дружній спільноті однодумців. Такі ж самі ідеї закладені в основу концепції проекту «Будинок дружби», який реалізується на базі приватного музею «Старобілоуський історичний комплекс» в с. Старий Білоус Чернігівського району: покращення (збереження) загального фізичного та психологічного стану здоров'я через дружнє спілкування та спільну участь у культурно-просвітницьких та спортивно-оздоровчих програмах.

Стосовно економічного базису відзначимо, що у Франції діяльність «Будинку солідарності» спонсорується державою при підтримці з боку деяких комерційних структур. Бажаючі взяти участь у програмах можуть стати членом «Будинку солідарності», написавши заяву та сплативши внесок 10 або 20 євро на рік, залежно від розміру пенсії. Український проект «Будинок дружби» не має, на жаль, державної та спонсорської підтримки і тримається виключно на ентузіазмі його учасників, внески не сплачуються.

Стосовно розмаїття програм обох установ, відмітимо, що в більшості прикладів спостерігається їх певна спорідненість, але є і відмінності. Пригадуючи народну мудрість, узагальнимо, що у житті будь-якої людини важливі дві складові: «Хліб та видовища». Так подібними є кулінарні заходи «День вареників», м. Левіньяк та «Прошу пригоститися», с. Старий Білоус. В обох випадках учасники програм приносять продукти з собою, в залежності від меню та особистих уподобань. Додамо лише, що в «Будинку дружби» будь якій захід оформлений театралізовано – зазвичай в контексті тематики музею «Старобілоуський історичний комплекс» (1890–1960).

В осередку Левіньяк на базі місцевого Центру також організовано роботу різноманітних гуртків: наприклад, тут працюють «ательє з цифрових технологій», де бажаючі можуть навчитися працювати з сучасними гаджетами, «ательє мемуар» (заняття з покращання пам'яті), «ательє хісторік» (для любителів історії регіону), а також гуртки з кравецької майстерності, садівництва. Для іноземців організовано курси з вивчення французької мови. Зі спортивного напрямку – працюють секції з настільного тенісу та стрільби з луку.

Учасники «Будинку солідарності» і «Будинку дружби» велику увагу приділяють спортивно-оздоровчим заходам. В першу чергу – це пішохідні екскурсії на різні відстані, а у французькому варіанті – також комбіновані пішохідно-автобусні, причому вартість транспорту оплачує держава. Учасники програм «Будинку дружби» надають перевагу так званим походам-реконструкціям, вивчаючи під час таких подорожей історію рідного краю.

У 2023 р. в музеї «Старобілоуський історичний комплекс» було впроваджено програми: «Посади грядку», «Зелена альтанка», «Казкова стежка», «Садочок

ароматів» тощо. Спілкування з живою природою, з перебуванням на свіжому повітрі в екологічно чистому районі підвищує життєвий тонус учасників програм, покращує настрої та формує естетичні враження, тобто оздоровлює людину комплексно. На останнє згадаємо наші новітні програми «День народження в музеї» та «Створимо музей разом», в яких із задоволенням беруть участь наші гості та постійні відвідувачі.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що люди похилого віку відчувають проблеми соціальної ізоляції, потребуючи якісного соціального обслуговування, зокрема – організації безпечного, здорового та цікавого дозвілля за уподобаннями. Наразі ми спостерігаємо на Чернігівщині обмеження соціально-економічних можливостей держави, байдужість та незацікавленість з боку місцевої громади, заангажованість з огляду контактів з благодійними установами. Але розпочата робота попри всі складнощі буде продовжена, виконуючи своє основне призначення – допомагати людям розвивати власний потенціал та збагачувати своє життя.

Література

1. Furnberg Louis / Alt moechte ich warden. URL: <https://steemit.com/deutsch/@johano/alt-wie-ein-baum> (дата звернення: 23.04.2024).
2. Малишко О. Соціальна робота з людьми похилого віку в культурно-просвітницьких закладах дозвіллевої сфери: квалікаційна робота. Ніжин, 2023. 107 с.
3. Петрова І. Дозвілля в зарубіжних країнах. Київ, 2005. 507 с.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Мітрофанова Світлана

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Іонова І. М.

Система надання гарантій та соціальних пільг у державних органах України, спрямована на забезпечення соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ґрунтується на законодавчому визначенні у Конституції України та інших відповідних нормативних актах. Ця система включає в себе різноманітні заходи, спрямовані на забезпечення дітей доступом до освіти, медичного обслуговування, житла та інших основних потреб, а також надання їм правової та психологічної підтримки. Вона має на меті створення сприятливих умов для повноцінного фізичного, емоційного та соціального розвитку цієї вразливої категорії дітей, щоб вони могли здобути навички та знання, необхідні для успішного втілення своїх життєвих цілей.

Останнім часом спостерігається підвищений інтерес до питань соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, про що зауважується як на державному, так і на міжнародному рівнях. Свідченням є міжнародні документи, спрямовані на захист та підтримку дитинства, а також збільшення уваги до проблеми сирітства в суспільстві [5].

Державна політика щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, реалізується через розгалужену систему органів державної

влади та місцевого самоврядування, які беруть участь у формуванні та втіленні політики в рамках своєї компетенції, і складаються з Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, а також центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Законодавством України визначено три основні категорії сирітства [2]:

1. Біологічні сироти – діти, які втратили батьків через їх смерть або загибель, що підтверджується відповідною документацією. У загальному розумінні їх також називають дітьми-сиротами.

2. Соціальні сироти – це неповнолітні, які мають статус «діти, позбавлені батьківського піклування» згідно із законом. Це можуть бути діти, батьки яких позбавлені батьківських прав, визнані безвісно відсутніми, визнані недієздатними, або батьки, які відбувають покарання у в'язницях. Також до цієї категорії належать діти, батьки яких перебувають у розшуку за відсутністю плати аліментів, або батьки, яких не можна знайти через їх хворобу або інші причини. Це також можуть бути «підкинуті діти», або діти, яких батьки не забирають з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я.

3. Міграційне сирітство – це ситуація, коли діти трудових мігрантів залишаються без достатнього батьківського нагляду через тривалу відсутність батьків, які не можуть або частково виконують свої обов'язки. Хоча цей статус не має чіткого законодавчого визначення, іноді в спеціалізованій літературі цю ситуацію називають «соціальним сирітством».

Серед об'єктивних причин, які сприяють поширенню дитячого сирітства, можна виділити кілька взаємопов'язаних факторів. Серед них: економічна нестабільність; зміна моральних цінностей у суспільстві; криза інституту сім'ї; зменшення цінності шлюбу та дітей; асоціальна поведінка дорослих; зростання кількості розлучень; збільшення неповних сімей та позашлюбних народжень тощо. Навіть при високому рівні реєстрації шлюбів в Україні, статистика розпаду сімей є тривожною, і цей фактор також впливає на зростання числа дітей-сиріт. Інколи це призводить до недбалого ставлення батьків до своїх дітей, що може в майбутньому призвести до позбавлення їх батьківського піклування.

У табл. 1 подано вірогідні ризики для дітей залишитися без піклування батьків (потенційні соціальні сироти) [1].

Таблиця 1

Діти з ризиками залишитися без піклування батьків

Групи соціокультурного ризику	Групи соціально-психологічного ризику	Групи економічного ризику	Групи ризику, що пов'язані зі станом здоров'я
Діти, що народжені поза шлюбом	Діти, які потерпають від сімейного насильства	Діти, чиї родини перебувають у бідності	Діти ВІЛ/СНІД інфікованих батьків
Діти народжені неповнолітніми матерями	Діти, чиї батьки мають наркотичну або алкогольну залежності		-
Діти, які виховуються одним із батьків	Діти, батьки яких виховувалися в інтернатних закладах	-	-
Діти, батьки яких знаходяться у конфлікті із законом			-

Захист прав дітей в Україні є важливим національним пріоритетом і стратегічною метою. Підписавши Конвенцію ООН про права дитини, Україна зобов'язалася дотримуватись чотирьох ключових принципів: першочерговість інтересів дитини, гарантування її повноцінного розвитку, залучення до активної участі у суспільному житті та відсутність будь-якої форми дискримінації.

У сучасних умовах економічної та соціальної нестабільності в Україні проблема дитячої безпритульності та бездоглядності набуває особливого загострення. Дефіцит моральних цінностей та падіння рівня життя суспільства спричиняють зростання кількості дітей, які опиняються без належного піклування та нагляду. Ці діти стикаються з різними викликами, такими як відсутність стабільного житла, недостатнє харчування та обмежений доступ до освіти та медичної допомоги. Такі умови негативно впливають на їхній фізичний, емоційний та соціальний розвиток, загрожуючи становленню здорової та збалансованої особистості.

Виявлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської піклування, які проживають у неблагополучних умовах, є одним з основних завдань та обов'язків органів опіки та піклування. Згідно зі статтею 24 Закону України «Про охорону дитинства», цей обов'язок поширюється на всіх громадян. Законодавство передбачає, що заклади та особи, які виявляють неповнолітніх сиріт або тих, хто залишився без батьківського піклування, або випадки зловживання батьківськими правами, повинні негайно повідомити про це органи опіки та піклування за їх фактичним місцезнаходженням. Механізми опіки та турботи мають здійснюватися в координації з іншими зацікавленими органами та службами, такими як ювенальна поліція, служба у справах неповнолітніх, заклади освіти, охорони здоров'я, житлово-комунальні органи тощо. Цими питаннями займаються відповідні відомства державного управління [4].

Згідно з Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», основним засобом забезпечення соціального захисту таких дітей є впровадження 10 державних соціальних стандартів. Ці стандарти повинні забезпечувати дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, не менше ніж мінімальний рівень прожиткового мінімуму для осіб відповідного віку, включаючи грошовий прожитковий мінімум, предмети першої необхідності та мінімальні соціальні послуги. Мова йде про: забезпечення мінімальних матеріальних потреб, таких як харчування, одяг, взуття; надання житла; забезпечення гарантованого першого робочого місця; надання разової державної фінансової допомоги після досягнення повноліття; щомісячне утримання дітей; доступ до медичного обслуговування; забезпечення іграшками, спортивним інвентарем та літературою; встановлення мінімальних стандартів для дітей до отримання статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування; нормування грошового забезпечення прийомних батьків та батьків-вихователів [3].

Питання, пов'язані з захистом прав дітей, врегульовані Кримінальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом та Кодексом адміністративного судочинства. Ці закони встановлюють процедури захисту прав дітей у випадках конфліктів з приватними особами, державними органами та їх посадовими особами.

Отже, в Україні діє нормативно-правова база, що гарантує пільги для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Це включає застосування десяти державних соціальних стандартів на рівні не меншому за встановлений прожитковий

мінімум для відповідного віку, а також право на зарахування до професійно-технічних навчальних закладів та цільове фінансування витрат на їх утримання. Державна політика у цій сфері реалізується через систему органів державної влади та місцевого самоврядування. Актуальним залишається питання здійснення уніфікації державної системи та змінення роботи соціальних служб на більш консультативно-підтримувальну форму, спрощення процесу отримання пільг, враховуючи онлайн-взаємодію, та активний розвиток сімейних форм виховання для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з метою запобігання соціальному сирітству і забезпечення права кожної дитини на виховання в сім'ї та безпечному середовищі.

Література

1. Золотуха Ю. І. Зміст та сутність соціального захисту дітей-сиріт в Україні. *Актуальні проблеми соціальної сфери: матеріали Всеукраїнського дистанційного конкурсу студентських і учнівських наукових робіт з соціальної педагогіки / за заг. ред. Н. П. Павлик*. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка. С. 14–18.

2. Конституція України: станом на 1 вересня 2016 р.: відповідає офіційному тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

3. Порядок та умови надання у 2019 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на проектні, будівельно-ремонтні роботи, придбання житла та приміщень для розвитку сімейних та інших форм виховання, наближених до сімейних, забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа: постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 877 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 р. № 616). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2017-%D0%BF> (дата звернення: 08.04.2024).

4. Про охорону дитинства: Закон України від 2001р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001, № 30. С. 142.

5. Росіяни вивезли з України вже понад 238 тисяч дітей. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3492644-rosiani-vivezli-z-ukraini-vze-ponad-238-tisac-ditej.html> (дата звернення: 08.04.2024).

АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТІВ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сердюченко Анастасія

Київський столичний університет імені

Бориса Грінченка, м. Київ

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Петрочко Ж. В.

Постановка проблеми. Домашнє насильство є однією з найбільш гострих соціальних проблем у світі загалом та в Україні зокрема, від якої можуть страждати як жінки, так і чоловіки. Насильство не обмежується фізичною, сексуальною та психологічною шкодою. До нього також залякування, страждання, примус і позбавлення свободи. Воно стосується людей будь-якої етнічної приналежності, віку, статі, релігійних переконань і сексуальної орієнтації.

Вирішальну роль у запобіганні домашньому насильству відіграють громадські організації (ГО) через різноманітні проекти. У розвинених країнах практикується державне замовлення чи значне державне фінансування для ініціатив громадськості щодо подолання насильства у сім'ї, надання підтримки жертвам такого насильства, виховання передусім молоді на нових гуманістичних засадах [2, с. 154].

Військова агресія російської федерації, яка наразі триває в Україні, не викреслила з нашого життя домашнє насильство. Вона внесла певні відтінки в її прояви та окреслила нові проблеми у сфері протидії цьому явищу в надзвичайних умовах. З початком повномасштабної війни ризик домашнього і гендерно зумовленого насильства суттєво підвищився у зв'язку зі стрімкими змінами, психоемоційним напруженням, невизначеністю, переживаннями щодо майбутнього, втратою економічних можливостей, вимушеним переїздом чи обмеженням руху. Тому під час воєнного стану актуальність громадських ініціатив щодо запобігання домашньому насильству набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан наукової розробленості проблеми соціальної профілактики домашнього насильства забезпечується дослідженнями таких українських учених, як В. Бондаровська, Т. Журавель, Н. Максимова, Л. Повалій, Н. Олексюк та ін. Сучасними дослідженнями, присвяченими вивченню участі громадських організацій у діяльності із запобігання та протидії домашньому насильству, є роботи Н. Шамрук, К. Левченко, О. Швед, Т. Спіріної. Вчені обґрунтовують, що війна посилює стресові фактори та може збільшити випадки домашнього насильства через підвищене психологічне напруження населення та об'єктивні труднощі функціонування різних соціальних структур.

Мета статті: обґрунтувати актуальність впровадження проектів громадських організацій із запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Проблема домашнього насильства в сучасних умовах України потребує відповідного реагування державних і громадських інституцій. Війна та пов'язані з нею факти насильства негативно впливають на психоемоційний стан людини. Відтак, проблема домашнього насильства через непростий психоемоційний стан чоловіків і жінок стосується як військовослужбовців і їхніх родин, так і тих українських родин, члени яких сьогодні не перебувають на передовій. Загалом, насильство в умовах війни набирає нових форм прояву, стає ще більш жорстокішим. Водночас через наявність різних завдань, пов'язаних з війною, явище домашнього насильства часто стає менш помітним, а потерпілі залишаються незахищеними. Також у суспільстві проявляється така негативна тенденція, коли значна кількість постраждалих утримується від звернень до правоохоронних органів чи соціальних служб, оскільки вважає, що домашнє насильство, у порівнянні з іншими небезпеками війни, не є таким вже великим лихом [1, с. 48].

В Україні, навіть попри військовий стан, активно працюють громадські організації, що реалізують низку проектів із запобігання домашньому насильству. Це такі організації, як: «Ла Страда-Україна», «Неємія», «Міжнародна школа рівних можливостей», громадський рух «Віра. Надія. Любов», Українська фундація громадського здоров'я та інші, які працюють для забезпечення ґендерної рівності, миробудування, запобігання насильству, зокрема, домашньому насильству, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню стандартів прав людини в усіх сферах життя суспільства та держави.

Так, Українська фундація громадського здоров'я, що з 2008 року працює у 22 регіонах України, з метою протидії різним формам насильства реалізовує низку проєктів, серед яких: інтегровані центри комплексної підтримки Brave&Safe, соціальні квартири «Право на здоров'я», онлайн-платформа Safewomenhub, центри «Барнахус». Ці проєкти передбачають також підготовку фахівців для роботи з особами, які постраждали від насильства, залучення психологів і надання психологічної допомоги, створення в центрах дружніх умов для дітей та всіх, кому потрібна допомога.

Інформаційна кампанія «Розірви коло» – це частина масштабної програми UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення із протидії та запобігання домашнього та/і гендерно зумовленого насильства в Україні [4]. Кампанія реалізується за підтримки уряду Великої Британії та сприяння Офісу Віце прем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. З 2015 року кампанія кидає виклик переконанням, які виправдовують гендерно зумовлене насильство, та працює над тим, щоб до 2030 року в українському суспільстві була нульова толерантність до усіх його проявів. На платформах кампанії доступні: інформація про види та ознаки насильства у стосунках, поради для людей, які стали свідками або зазнали домашнього насильства, контакти сервісів допомоги та корисні матеріали для завантаження.

У громадській організації «Неємія» активно працює команда GBV, що приділяє особливу увагу жінкам, які знаходяться у групі ризику або зазнали домашнього насильства [3]. У складі команди працює дорослий та дитячий психологи, здійснюється інформування та перенаправлення до фахівців (юристів, кар'єрних радниць щодо працевлаштування тощо). Також громадська організація «Неємія» бере під супровід родини, в яких є постраждалі від будь-якого насильства, надає підтримку внутрішньо переміщеним та іншим особам, які потрапили в складні життєві обставини, зокрема внаслідок війни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах воєнного стану труднощі мобільності та обмежені ресурси часто перешкоджають ефективності соціальних ініціатив із запобігання домашньому насильству. Однак, попри складні виклики сьогодення, реалізація соціальних проєктів громадських організацій залишається надважливою для подолання домашнього насильства.

Нині громадські організації у співпраці з державними структурами активно реалізують проєкти щодо запобігання домашньому насильству, спрямовані на підвищення обізнаності населення, надання послуг з підтримки постраждалих від насильства та адвокацію реформ соціальної політики. Ці ініціативи не лише забезпечують підтримку постраждалих, а й кидають виклик суспільним стереотипам «толерантного ставлення» до насильства. Окрім цього, боротьба з домашнім насильством узгоджується із більш ширшими завданнями захисту прав людини та підтримки соціальної єдності під час криз.

Зараз є усі підстави вважати, що в найближчому майбутньому зростуть ризики погіршення ситуації з домашнім насильством. Зокрема, одним із факторів такого погіршення може стати посттравматичний синдром у військових. Тому надзвичайно важливим є спрямування ініціатив ГО на якісну своєчасну реабілітацію людей, які беруть чи брали участь у бойових діях. Також існує нагальна потреба в комплексних стратегіях та проєктах, спрямованих на запобігання домашньому насильству, а також дослідженні ефективності їх упровадження, особливо в умовах воєнного стану.

Література

1. Баранов С. О. Протидія домашньому насильству в Україні в умовах військового стану. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3ac5b5ff-ae9e-4f6c-8afa-c24ad409fca9/content> (дата звернення: 06.04.2024).
2. Галай А. О., Галай В. О., Головка Л. О., Муранова В. В. та ін. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / за ред. А. О. Галай. Київ : КНТ, 2014. 160 с.
3. ГО «Неємія». [Електронний ресурс]. URL: <https://nehemiah.org.ua/nashi-proyekty/gbv-go-neemiya.html> (дата звернення: 10.05.2024).
4. Інформаційна кампанія «Розірви коло». [Електронний ресурс]. URL: <https://rozirvykolo.org/campaign> (дата звернення: 18.03.2024).
5. Швед О., Спіріна Т. Роль міжнародних та українських неурядових організацій у протидії сексуальному насильству стосовно дітей. *Взічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 144-151.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ПРОЦЕСІ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ МІЖ СОЦІАЛЬНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ

Тетера Марина

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Борисюк С. О.

Конфлікти як явище суспільного життя виникають у процесі комунікації людей і характерні для всіх рівнів і сфер їх діяльності. Протягом свого життя людина пізнає світ, розвивається, творить завдяки тому, що завжди стоїть перед дилемою проблемних ситуацій. Людське життя суперечливе, у ньому кожний індивід самовизначається й самостверджується в процесі конфліктологічної взаємодії протягом життя.

Конфлікти можуть виникати на різних рівнях організації. Виходячи з цього, можна виділити наступну класифікацію:

- 1) лише на рівні «особистість» конфлікти в організації можуть бути міжособистісними та внутрішньоособистісними;
- 2) лише на рівні «група» - внутрішньогруповими та міжгруповими;
- 3) лише на рівні «організація» - конфлікти всередині організації та між організаціями. [5]

Розглянемо основні конфлікти.

Внутрішньоорганізаційний конфлікт включає в себе всі типи конфліктів в організаціях, які відбуваються з приводу зміни кордонів організаційних функцій. Такі конфлікти мають два виміри: горизонтальний та вертикальний.

Горизонтальні конфлікти мають місце між співробітниками одного рангу у зв'язку з прийняттям нових працівників, розподілом робіт, оплатою праці тощо. Вертикальні конфлікти відбуваються між керуючим персоналом та підлеглими щодо способів управління та виконання функціональних обов'язків. Окремо виділяється конфлікт між самими управлінцями щодо цілей, способів та напрямів спільної діяльності.

Міжорганізаційний конфлікт має місце між двома та більше організаціями. Це може бути конфлікт із конкуруючою компанією, з постачальниками, з клієнтами (юридичні особи) чи державною структурою.

Внутрішньогруповий конфлікт має місце лише всередині групи людей, межі якої чітко визначено. Учасники групи об'єднані спільною метою, реалізованою діяльністю та інші характеристиками. Він буває 2-ох типів:

- 1) конфлікт стосунків;
- 2) конфлікт завдань.

Конфлікт стосунків полягає у тому, що члени групи виборюють збереження або зміну міжособистісних відносин. Цей конфлікт не зачіпає завдань та цілей групи. Конфлікт завдань відбувається тоді, коли члени групи мають розбіжності щодо того, яким саме способом поставлене завдання має бути виконане.

Міжгруповий конфлікт, насамперед пояснюється аутгруповою ворожістю та інгруповою згуртованістю. Кожна організація складається з множин, як формальних, так і неформальних груп, які мають певні межі та рамки. Міжгрупові конфлікти можуть бути поділені на реалістичні та конфлікти, основою яких є відносна соціальна депривація. В організації найяскравішим прикладом міжгрупового конфлікту є конфлікт між адміністрацією та профспілками.

Конфлікт «особистість-група» пов'язаний з несумісністю систем цінностей працівника та організації. Найчастіше ці конфлікти відбуваються під час прийому нового співробітника до штату. У період психологічної «акліматизації» відбувається зіткнення корпоративних цінностей, і правил із внутрішніми установками співробітника. У випадку, якщо новий співробітник адаптується та приймає існуючі правила організації, конфліктогенність знижується, проте внутрішньоособистісний конфлікт пристосування до нової корпоративної культури може тривати досить тривалий час.

Міжособистісні конфлікти – одні з найчастіших які є в організації. Слід зазначити наступні характеристики даного типу конфліктів у організації:

3) міжособистісні конфлікти характеризуються особистим безпосереднім протистоянням двох і більше співробітників організації;

4) у таких типах конфліктів проявляються об'єктивні та суб'єктивні причини конфліктної взаємодії;

5) міжособистісний конфлікт у активній стадії прояву створює поле для прояву особистісних та індивідуально-психологічних особливостей працівників організації [2].

Під час міжособистісного конфлікту, поведінка суб'єктів конфлікту характеризується високою емоційністю, відбувається різнобічний аналіз існуючих міжособистісних відносин. Такі конфлікти організації зачіпають як інтереси самих суб'єктів конфлікту, так й інтереси тих співробітників, із якими пов'язані міжособистісними відносинами.

Внутрішньоособистісний конфлікт, хоч і відрізняється від інших вищенаведених конфліктів, має не менш сильний деструктивний вплив на ефективність діяльності організації. Такий конфлікт досить складно піддається виявленню, діагностуванню та прогнозуванню, оскільки полем для його розвитку є свідомість людини. Його причинами можуть бути незадоволеність роботою, невпевненість, як у собі, так і в організації загалом, стрес. Внутрішньоособистісні конфлікти умовно можуть бути поділені на 3 основні види: мотиваційні, рольові та когнітивні.

Також типологія конфліктів може будуватися на поділі конфліктів на приховані (латентні) та явні (відкриті) [3].

Під латентним конфліктом розуміється ситуація, яка сприймається сторонами як конфлікт, проте існують об'єктивні протиріччя. Явний конфлікт – відкрите протиборство сторін.

Інша типологія конфліктів в організації проводиться на підставі джерел конфлікту і включає 5 основних типів конфліктів: структурні, інноваційні, позиційні, ресурсні та динамічні.

Структурні конфлікти є конфліктами між різними структурними підрозділами. Причинами є суперечності у завданнях, які вирішуються сторонами конфлікту.

Інноваційні конфлікти пов'язані з розвитком організації, її структурними змінами. Причинами такого типу конфліктів є закономірні зміни організаційної структури, помилки у розподілі функцій між співробітниками, порушення звичних норм та правил міжособистісних відносин в організації, невідповідність кваліфікації співробітника інноваційним змінам.

Позиційні конфлікти виникають на основі сумніву у значущості суб'єктів соціальної взаємодії всередині організації. Причинами виступають розбіжності у завданнях та цілях, груповий егоїзм, неадекватність у розумінні місця та ролі тієї чи іншої структурної одиниці в організації.

Ресурсні конфлікти виникають у процесі розподілу та використання ресурсів. Причинами є обмеженість ресурсів, такі як розклади, маршрути, позиції, заробітна плата.

Динамічні конфлікти зумовлені соціально-психологічною динамікою організації. Причинами є соціально-психологічні чинники, які відображають становлення та етапи розвитку колективів всередині організації [1].

Також класифікація може бути здійснена на основі типу функціональної системи:

- 1) організаційно-технологічні конфлікти;
- 2) конфлікти у соціально-економічній системі організації;
- 3) конфлікти в адміністративно-управлінській системі організації;
- 4) конфлікти, пов'язані з функціонуванням неформальної організації;
- 5) конфлікти, пов'язані з функціонуванням соціально-психологічної системи відносин [4].

Таким чином, виникнення конфліктів є об'єктивним і неминучим явищем. Адже життя – це постійний діалектичний процес виникнення проблем та творчого їх вирішення. Конфлікт – це сигнал про те, що відбулося щось негативне в процесі взаємодії між її суб'єктами. Тому конфлікти є однією з умов розвитку особистості, соціальних систем, у діловому спілкуванні, відношень і стосунків. Вони також породжують відповідальність і небайдужість, стимулюють оновлення, є джерелом змін у соціальних та особистісних відносинах.

Література

1. Войцихова А. І. Характеристика індивідуально-типологічних особливостей та їх вплив на взаємостосунки з оточуючими. *Психологічна газета*. 2006. № 14. С. 18–26.
2. Воронцова О. В. Конфліктність та конфліктна компетентність особистості. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Рівне, 2006. Вип. 3 (35). С. 302–307.

3. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. / А. М. Гірник. Київ: Києво-Могилянська академія, 2010. 222 с.
4. Зінчина О. Б. Конфліктологія : навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2007. 164 с.
5. Карамушка Л. М. Особистісний компонент психологічної готовності майбутніх менеджерів до професійно-ділового спілкування в організації: рівень та чинники розвитку / Л. М. Карамушка, Т. І. Пастухова. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. 2012. Вип. 15. С. 229–246.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Угрехелідзе Александра

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Борисюк С. О.

Сучасна ситуація продовження російсько-української війни спонукає до уваги до проблем соціальної реабілітації військовослужбовців та ветеранів, що вимагає комплексного розгляду та розв'язання. Необхідність розуміння та врахування глибинних проблем соціальної реабілітації ветеранів та військовослужбовців зобов'язує до співпраці між державними органами, громадськими організаціями та науковою спільнотою.

Поняття соціальної реабілітації, що має свій корінь у латинській мові і походження у медичному контексті ХХ століття, визначається різноманітністю підходів та інтерпретацій в залежності від соціальних потреб та умов, зокрема стосовно ветеранів, людей з інвалідністю та інших категорій населення. Сучасні тенденції в реабілітаційних підходах орієнтовані на системність та врахування взаємозв'язку функціональних та контекстуальних факторів, що сприяє реалізації відновлювальних можливостей особистості в сучасному суспільстві.

Соціальна реабілітація як процес, спрямований на відновлення соціального статусу та інтеграцію особистості у суспільство, є складним та послідовним процесом, який вимагає застосування соціальних технологій для досягнення кінцевої мети – повноцінного відчуття особистістю своєї ролі в суспільному та економічному житті [2].

Соціальна реабілітація має на меті відновлення порушених або втрачених соціальних зв'язків та відносин у індивіда через різноманітні види підтримки, такі як інформаційна, освітня, професійна, соціально-трудова, соціально-середовищна та соціокультурна, з метою повернення у суспільство, подолання соціальної ізоляції та підвищення їх соціальної активності, що є важливими складовими реабілітаційного процесу. Вона спрямована на відновлення порушених або втрачених індивідом суспільних зв'язків та відносин через комплекс заходів, спрямованих на розвиток здатностей до соціального функціонування.

Загалом, поняття соціальної реабілітації включає в себе розуміння процесу реабілітації у контексті конкретних методів, спрямованих на розвиток соціальної діяльності особистості та вирішення найгостріших соціальних потреб. Втрата соціального статусу є показником потреби в соціальній реабілітації, оскільки вона

може призвести до різних наслідків, таких як емоційні труднощі та відчуття відокремленості від суспільства. Підтримка та ресурси для осіб, що стикаються з втратою соціального статусу, є важливим елементом соціальної реабілітації, спрямованим на допомогу їм у подоланні цього виклику та відновлення позиції в суспільстві [3].

Соціальна реабілітація військовослужбовців включає фізичне та психічне відновлення, соціальну інтеграцію, професійну адаптацію та інші аспекти, які враховуються в різних моделях реабілітації для забезпечення повноцінного та комплексного відновлювального процесу. Розвиток комплексної моделі соціальної реабілітації військовослужбовців спирається на дослідження вчених, які визначають важливі аспекти успішного переходу ветеранів у громадське життя, зокрема, відновлення зв'язків та підтримки від ровесників, сім'ї та широкого співтовариства [2].

Військовослужбовці та ветерани представляють собою групу осіб, які стикаються зі значними соціальними та психологічними викликами, включаючи дезадаптацію. Розуміння цих викликів і розробка ефективних стратегій підтримки стають критичними завданнями для суспільства і влади.

Розрізнення потреб і контексту соціальної реабілітації між військовослужбовцями і цивільними особами виявляється ключовим у визначенні ефективних стратегій допомоги та підтримки для кожної з цих груп.

Аналіз підходів до соціально-психологічної реабілітації учасників військових операцій вказує на необхідність інтегрованого підходу, що враховує психоемоційний стан, індивідуальні потреби та специфіку військової служби для досягнення успішних результатів [1].

Необхідність комплексного підходу до соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців та ветеранів у контексті сучасних викликів та проблем потребує нормативно-правового, науково-інформаційного, кадрового та організаційного забезпечення, забезпечення комплексної підтримки військовослужбовців під час переходу з зони бойових дій у мирне життя через психологічну декомпресію та соціальну реабілітацію.

Важливу роль у сфері соціальної реабілітації ветеранів відіграють фахівці соціальної роботи, тому є необхідність організації їхньої підготовки та перепідтримки для успішної адаптації бійців до мирного життя.

Створення сприятливих умов для взаємодії між соціальними установами, фахівцями та громадськістю з метою забезпечення повноцінної соціальної реабілітації військовослужбовців та ветеранів.

Отже, аналізуючи проблеми та перспективи соціально-психологічної реабілітації ветеранів, можна зрозуміти необхідність інтегрованого підходу, що враховує комплексність їхніх потреб, соціокультурний контекст та індивідуальні особливості для забезпечення успішного процесу реінтеграції бійців та подолання викликів після їх служби у лавах ЗСУ. У процесі протистояння збройній агресії ефективність бойових дій Збройних Сил України визначається не лише вмінням бійців майстерно володіти зброєю, але й створенням та забезпеченням сприятливих соціальних і правових умов для діяльності особового складу, що вимагає повного матеріально-побутового, фінансового забезпечення та особливого правового статусу бійця і після його демобілізації. Роль законодавства та системи соціального захисту ветеранів війни в забезпеченні їхніх прав та соціальних гарантій створюють перспективи в контексті української державної політики у сучасних умовах.

Література

1. Журавльов М. В., Мулява В. Д. Організація військово-соціальної роботи у збройних силах України: основні проблеми становлення та удосконалення в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія «Історія»*. 2021. Вип. 1 (44).
2. Олійник І. В. Соціальна реабілітація як один із напрямів професійної діяльності фахівця із соціальної роботи. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2021.
3. Чуйко О. В. Соціальна реабілітація – підходи до змістових характеристик процесу. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015.

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ «ФОСТЕРНОЇ СІМ'Ї» В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Утенко Наталія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Лісовець О. В.

Сьогодні у світі сім'я є найважливішим соціальним інститутом для соціалізації дитини і як найближчого середовища для її розвитку. Активна розробка теоретичних аспектів проблеми соціального становлення особистості в різних соціально-виховних інститутах, зокрема в умовах сім'ї ведеться як зарубіжними (Е.Домбровський, В. Маркова, І. Лоренц, С. Шардлоу, О. Стивенсон, К. Ханвей, А. Браун), так і українськими дослідниками (Ю. Гапон, А.Капська, О. Кузьменко, В. Лукашевич, О.Карпенко, Б. Кобзар, І. Матюша та ін.).

На сьогодні проблема фостерної допомоги розглядається як допомога, що надається дітям, дорослим, а також сім'ям, які опинилися у важкій життєвій ситуації, що припускає встановлення пара сімейних відносин з людьми, які пройшли спеціальну підготовку (фостер), і по можливості їх спільне проживання поза інституційних установ. Фостерна сім'я – це професійна сім'я, яка здійснює виховання дітей на певний період часу на підставі договору.

У поняття «фостерна сім'я» не входить усиновлення, опіка та піклування над дитиною. Натомість, це поняття означає виховання дитини в умовах сім'ї на основі договору, турботу про дітей, які не пов'язані родинними відносинами з фостерними батьками. Фостерна сім'я – одна з альтернативних форм виховання дітей сиріт. Фостерні батьки при цьому беруть від 1 до 4 дітей на свою житлову площу і виховують їх до 18 років, або до закінчення навчання у закладі вищої освіти [2].

Сучасні дослідники означеної проблеми виділяють три види соціальних функцій фостерної сім'ї: виховна, реабілітаційна та організаційна. Вказані функції пов'язані з педагогічними принципами виховного процесу, його динамікою, змістом і формами відповідають етапам інтелектуального та емоційного розвитку дітей-сиріт, які визначаються не тільки здібностями прийомних дітей, але й здатністю прийомних батьків та їх рідних дітей налагоджувати взаємини з прийомною дитиною [2].

До фостерної сім'ї більше уваги з боку держави, вона регулярно зустрічається з соціальним працівником, працює за наміченим планом над вирішенням проблем дитини, отримує консультації соціального працівника. Прийомна сім'я підписує договір з держорганами про взаємні зобов'язання [1].

Численні дослідження вказують на те, що форми догляду на основі родини та громади є ефективнішими у задоволенні потреб дитини, тоді як інституційний догляд знижує життєві можливості дитини і навіть тривалість життя. Діти в інституціях частіше відчувають проблеми з навчанням, а в підлітковому віці в них погані трудові перспективи. Крім того, в інституціях неможливо гарантувати дотримання базових прав людини.

Інститут фостерних сімей виник у XVI ст. В Англії у 1562 р. було прийнято Закон про бідних, який визначив порядок розміщення в прийомні сім'ї дітей, які залишилися без піклування батьків, до повноліття. Тоді дітей, зазвичай дітей-сиріт або підкидьків, передавали на виховання як помічників майстра в бажуючу сім'ю. Там діти працювали по господарству. Таку опіку було визначено у Законі про бідних у 1601 р. – першому великому законодавчому акті, що регулював сферу соціального захисту в Англії. Вважалося, що залучення сиріт до праці не тільки вирішує проблему бездоглядності і бідності, а й служить своєрідним моральним вихованням для дітей бідняків. У XIX ст. суспільство поступово схилилося в бік закладів опіки.

Пізніше, у XIX ст., соціальні реформи і зростаюча критика закостенілого і безособового середовища закладів опіки призвели до повторної практики «поселення в чужу сім'ю». Вікторіанський соціальний реформатор і засновник відомої дитячої благодійної організації Т. Барнадо був переконаний, що сім'я є найпридатнішим середовищем для виховання дитини. Він створив модель, за якою діти, позбавлені батьківської опіки, проживали і виховувалися в почесних сім'ях на селі. Він також запровадив модель догляду за немовлятами неодружених жінок. Таких матерів влаштовували домашніми служницями, вони мали змогу бачитися зі своїми дітьми у вільний від роботи час [2].

Одним із нововведень вікторіанської реформи було виселення соціально незахищених дітей на територію Британських колоній, таких як Канада і Австралія, що мало на меті дати дітям «нову перепустку» в життя. Таким чином дітей виселяли, починаючи з XVII ст., але це явище стало масовим лише після 1860 р. Це був один зі способів уникнути витрат на утримання дітей під тривалою опікою, а також метод збільшення британського населення в колоніях. Дітей переважно відсилали на проживання у нові сім'ї, а деякі із самого початку потрапляли в заклади опіки.

Після закінчення Другої світової війни в багатьох європейських країнах, зокрема Великій Британії, на державному рівні розроблялися програми влаштування дітей-сиріт та підлітків з неблагополучних родин до нових сімей для перевиховання та соціалізації. Однак знадобилися десятиліття для правового впорядкування, розвитку та вдосконалення інституту прийомних сімей. Натепер система фостерних сімей успішно функціонує та розвивається у Великобританії. Більшість дітей, які з різних причин опинилися без батьківського піклування, проживають не в дитячих будинках, а саме в таких прийомних родин. Правове регулювання цього інституту забезпечує Закон про дітей. Цей документ вперше закріпив термін «батьківська відповідальність» (parental responsibility), під якою розуміють «всі права, обов'язки, моральні зобов'язання, функції, відповідальність і повноваження батьків дитини при спілкуванні з нею і поводженні з її майном, закріплені законодавчо» [3].

До фостерних сімей потрапляють діти, які не досягли 16 років. У фостерній сім'ї не можуть перебувати більше трьох дітей. Винятком із цього правила можуть бути випадки, коли рідні брати і сестри, кількість яких перевищує зазначену, потребують опіки. Крім Закону про дітей, існують також загальні інструкції про влаштування дітей (Arrangements for Placement of Children (General) Regulations) і Правила влаштування дітей на фостерне виховання (Foster Placement (Children) Regulations), нормативні акти більш детально регламентують процес розміщення дитини у фостерній сім'ї з урахуванням різноманітних життєвих ситуацій і обставин.

У 1999 р. Національна асоціація фостерної опіки Великобританії (NFCA) підготувала і опублікувала Національні стандарти фостерного виховання у Великобританії. На додаток до Національних стандартів робочою групою Національної асоціації фостерного виховання Великобританії (NFCA) були підготовлені ще два документи: Звіт і рекомендації Робочої групи Великобританії, що стосуються фостерного виховання, і Кодекс процедур з відбору, оцінки підготовки та підтримки фостерних вихователів. Таким чином, ефективне законодавче регламентування альтернативного сімейного влаштування дітей в Англії сприяє результативності його функціонування [3].

Цікавим є досвід США, де ще в 1909 р. критикувалися великі інтернатні заклади, які поширилися в США наприкінці XIX ст. – на поч. XX ст. завдяки міграції. Супротивники такої форми виховання критикували заклади за велику вартість порівняно з прийомними сім'ями, які вже існували на той час. Того ж року на державному рівні було вирішено відмовитися від системи інтернатних закладів. Натомість першочерговими заходами було визначено дії з підтримки рідних сімей вразливих дітей перед їх влаштуванням у прийомні сім'ї, а інтернатні заклади використовувалися лише у разі особливих обставин. Стрімке зменшення кількості дітей в інтернатних закладах США розпочалося в кін. 1930-х років. Цьому сприяло прийняття у 1937 р. Закону про соціальний захист (Social Security Act), який забезпечив надання фінансової підтримки сім'ям з дітьми, що потрапили у складні життєві обставини. Завдяки цьому закону в наступні роки кількість дітей в інтернатах поступово зменшувалося на 1–2 % щороку [2].

У Швеції процес деінституціалізації дітей розпочався в сер. 50-х років XX століття. Хоча в цій країні політика державного утримання дітей ніколи не була на першому плані: діти, які з різних причин не можуть проживати в рідній сім'ї, переважно влаштовувалися в дитячі будинки сімейного типу. Нині близько 75 % державних дитячих будинків у Швеції опікуються не більше як 9 дітьми одночасно, а їх перебування обмежується коротким проміжком часу [1; 2].

Міжнародні експерти у сфері соціального захисту дитинства стверджують, що процеси деінституціалізації, які сьогодні тривають як в Україні, так і в інших країнах Східної Європи, – це синонім докорінної перебудови старої системи соціального захисту вразливих сімей і дітей. Адже успадкована система, зосереджуючись на інтернатних закладах, нехтувала роллю сім'ї в розвитку дитини і замінювала її державною опікою не лише для дітей-сиріт, а й для дітей з розладами поведінки та особливими потребами.

До масштабної інституціалізації дітей призвела й практика, коли замість підтримки батьків як засіб впливу широко використовували позбавлення батьківських прав. Для вирішення значних проблем цікавим видається досвід Польщі, яка має давні витоки опікунсько-виховних інституцій. Так, вже в кінці середньовіччя система допомоги дітям-сиротам була добре розбудована. Опіку, допомогу та підтримку можна було отримати

в різних інституціях. Занедбанними дітьми і сиротами займалися лікарні для дорослих, заклади опіки при парафіях.

Сучасна Польща має цікавий підхід до соціального захисту. Види соціальної допомоги включають такі, як: допомога інвалідам і хворим; допомога малозабезпеченим; допомога престарілим; допомога особам, які знаходяться в залежності (наприклад, алкогольній чи наркотичній), та їх близьким; утримання і підтримка дитячих будинків, прийомних сімей, надання послуг з усиновлення, допомога сиротам або інші соціальні послуги, адресовані дітям та молоді; організований розподіл речових дарів, одягу, продуктів харчування та фінансової підтримки; утримання притулків для бездомних або допомога їм іншим способом; допомога жертвам стихійних лих; допомога біженцям. При цьому особа може одержувати одночасно декілька видів повноцінних допомог без обмежень. Категорія дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, серед соціально вразливої верстви населення законодавчо не виділяється.

Основним нормативно-правовим актом у сфері соціального захисту дітей-сиріт Польщі є Закон Республіки Польща «Про соціальну допомогу», однак він містить загальні, декларативні положення. Лише ст. 7 визначено, що дітям-сиротам надається соціальна допомога. Допомога надається в двох формах: грошовій та натуральній, де до останньої належать одяг, продукти харчування. Також існує таке поняття, як «сімейна рента» – це грошова виплата, що надається дітям у разі втрати одного чи обох батьків. Ця допомога становить 460 доларів. Чисельність дітей-сиріт не фіксується, тому офіційні дані відсутні. Але найбільш вартою для запозичення Україною є наявність в Польщі різноманітних центрів для підтримки соціально незахищених громадян. Щодо дітей-сиріт, то існує нова модель установ, де одночасно проживають 12–14 дітей, з якими працюють 4–5 вихователів. Вони призначені для тимчасового перебування дітей, поки не буде знайдено для них нову родину. Інша форма виховання – спеціалізовані соціальні гуртожитки для проживання до 30 осіб. Повноваження з улаштування цієї форми делеговані державою громадським організаціям. Місцева влада схвалює співпрацю неурядових інституцій, що створюють соціальні центри, надають підтримку соціально не захищеним верствам населення, та намагається всіляко їм допомагати. Кожна із організацій працює з певною категорією осіб, надаючи їм різноманітну допомогу (психологічну, соціальну, юридичну, матеріальну) [4].

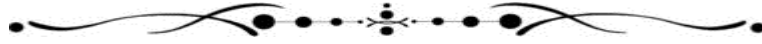
Підводячи підсумки, зазначимо, що для сфери соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні можливо запозичити такий досвід: необхідно запровадити інтенсивний процес деінституціалізації опіки над дітьми, що позбавлені батьківського піклування не лише декларувати, а й реалізувати пріоритетність форм сімейного виховання дитини; стимулювати створення прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу; перейняти досвід Великобританії, закріпивши на нормативному рівні стандарти (правила) виховання дитини у прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу та інших закладах сімейного виховання дітей, що позбавлені батьківського піклування.

Література

1. Грищенко С. Розвиток інституту прийомної сім'ї: огляд міжнародного та національного досвіду. *Вісник представництва EVERYCHILD в Україні*. 2003. № 1. С. 18–22.
2. Доля І. Упровадження ефективних форм виховання в системі державної та сімейної опіки: міжнародний досвід та уроки для України. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/March08/04.htm> (дата звернення: 17.05.2024).

3. Романовська О. О. Дослідження проблеми соціалізації дітей у фостерній сім'ї в Англії. *Наукові записки: Збірник наукових статей НПУ імені М.П. Драгоманова* / Укл. П. В. Дмитренко, Л. Л. Макаренко. 2001. Вип. 42. 210 с., С. 44–50.

4. Фостерна сім'я у Великобританії: основні засади діяльності. *Освіта і управління*. 2002. № 1. С. 163–170.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ВETERANІВ (НА ПРИКЛАДІ РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ)

Шумак Альбіна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Качалова Т. В.

Ветерани російсько-української війни – перше в новітній історії України покоління ветеранів, яких ми як суспільство визнаємо одразу. Але як такої окремої ветеранської політики на рівні держави в Україні немає. Коли почали повертатися ветерани АТО, держава запропонувала цим людям рівно те саме, що було законодавчо закріплено для всіх попередніх поколінь ветеранів бюджетування щодо пільг для ветеранів. Якщо подивитися Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» зі змінами від 18 грудня 2018 року N 12-р/2018), то в ньому визначена це пріоритетизація, першочерговість, але не гарантія і не обов'язок держави щодо забезпечення їх реалізації. Тобто є гучні обіцянки, але дуже мало виділяють на реальне забезпечення ветеранів [1].

Стратегічний рівень відновлення України має передбачити ряд комплексних рішень, спрямованих на удосконалення системи державної підтримки ветеранів, її модернізацію та зникнення бюрократичного хаосу під час отримання гарантованих пільг та послуг, сприяти закріпленню суспільної шани до внеску ветеранів у перемогу, героїзації образу ветерана в суспільстві.

Державна підтримка ветеранів повинна перейти від пільг до послуг, які забезпечували б реінтеграцію та збільшення добробуту ветерана, а також забезпечити участь родини ветерана в процесі реінтеграції до мирного життя.

Ці проблеми особливо загострилися після 24 лютого 2022 року та мають суттєвий вплив на соціально-правовий захист визначеної категорії. Йдеться про потребу реформування державної підтримки ветеранів, захист їхніх персональних даних у сфері надання електронних послуг, забезпечення їх можливістю отримувати послуги разом із членами своєї сім'ї.

Більшість політиків стверджують, що без сильної ветеранської політики, без дієвої турботи про ветеранів та їхніх сімей, не можна пережити наступні історичні віхи. Ветерани – окреслена аудиторія людей, які виявили свою звитягу, які стали на захист України в той час, коли інші цього не зробили. Вони знову будуть здатні стати на наш захист. Сильна політика щодо ветеранів – важлива частина нашої безпеки. Вона має бути поєднана з оборонною, мобілізаційною стратегіями держави.

З 2014 року українські воїни, що зазнали поранень, досягають граничного віку або мають сімейні підстави, завершують службу під час війни. Як і останні 10 років, шлях

ветерана – це шлях воїна, а повернення до цивільного життя – це продовження випробування війною, а не миттєве полегшення від неї. Виклики, з якими стикаються ветерани у цивільному житті, є закономірними для їхнього досвіду. Ці виклики перетворюються на проблеми тоді, коли середовище та спільнота є недоступними або навіть ворожими до ветеранів, не розуміють їхнього досвіду та не надають належної підтримки. Хоча більшість ветеранів успішно подолають виклики при поверненні [3].

На сьогодні експерти у сфері ветеранської політики зазначають, що поточна державна політика щодо ветеранів та їх сімей несе глибинні ризики для її бенефіціарів і всього українського суспільства.

Спільне зусилля суспільства та держави для забезпечення соціального захисту ветеранів війни стає об'єктом ретельного вивчення та пошуку інноваційних підходів на міжнародному рівні. Сучасні реалії світового співтовариства ставлять перед нашими ветеранами нові виклики, вимагаючи надійної та ефективної системи підтримки.

Варто наголосити, що міжнародний досвід в організації соціального захисту ветеранів війни є важливим джерелом натхнення та передових рішень для країн у пошуку оптимальних стратегій. Залучення до цього досвіду дозволяє краще розуміти виклики, з якими стикаються ветерани в різних частинах світу, і вдосконалювати національні підходи до їхнього соціального захисту. Так, на думку вченого Є. Гордієнка, у Норвегії існує інноваційна ініціатива в сфері соціального захисту ветеранів, що визначається освітніми програмами спрямованими на їхній всебічний розвиток. Ці програми не обмежуються лише навчанням новим навичкам, але і ставлять перед собою завдання підвищення рівня кваліфікації ветеранів, роблячи їх більш конкурентоспроможними на ринку праці [2].

Для дослідження ми обрали Хорватію, чий досвід запровадження соціальної підтримки щодо ветеранів може бути цікавий для вивчення з огляду варіативності соціально-політичного контексту цих країн. Так, Хорватія та Сербія – постсоціалістичні країни із високим відсотком ветеранів серед загального населення, і окремі інструменти із їх досвіду можуть бути адаптовані для України. У Хорватії через війну за незалежність у 1991-1995 роках пройшло майже все доросле чоловіче населення країни. Хорватія та Україна уже розпочали співпрацю задля обміну досвідом щодо соціальної підтримки ветеранів. Міністерство у справах ветеранів України отримало від Міністерства у справах хорватських захисників (Республіка Хорватія) перекладену українською мовою законодавчу базу щодо соціальної підтримки ветеранів і розвитку ветеранської політики у Хорватії.

Під соціальною підтримкою ветеранів та членів їх сімей у Хорватії, спираючись на проаналізовані політики та законодавство, вважають забезпечення та підтримку повноцінної участі бенефіціарів у житті суспільства. При цьому, ключовими елементами є психосоціальна інтеграція та матеріальна підтримка. Соціальну підтримку та інтеграцію ветеранів та постраждалих внаслідок Вітчизняної війни здійснюють через залучення психологів, юристів та інших спеціалістів у центрах психосоціальної підтримки та ветеранських центрах. Матеріальна підтримка реалізується через ряд пільг, виплат, підвищені пенсії, а також програми, спрямовані на професійну перепідготовку та підтримання ветеранських бізнесів та самозайнятості.

Оцінка потреб та планування соціальних послуг відбувається на основі даних зокрема служби зайнятості, даних Міністерства економіки та сталого розвитку,

Міністерства охорони здоров'я, а також через проведення додаткових заходів — як-от проведення форумів для бенефіціарів для їх інформування щодо наявної підтримки.

У Республіці Хорватія функція опіки за ветеранами та членами їхніх родин чітко закріплена за Міністерством у справах ветеранів. З моменту потрапляння до Реєстру ветеранів, який поповнюють Міністерство оборони та Міністерство внутрішніх справ, ветеран та його родина переходять під опіку саме Міністерства ветеранів. Раніше функції піклування про ветеранів та членів їх родин лежали на різних Міністерствах, які кілька разів реформувалися до того, як нарешті утворилася наявна урядова структура. Саме Міністерство ветеранів у Хорватії відповідає за надання значної кількості соціальних та медичних послуг – зокрема для ветеранів з інвалідністю.

Для кращого адресування потреб та запитів ветеранів у Хорватії надання послуг та консультивання ветеранів передано до органів місцевого самоврядування та спеціальних ветеранських центрів, які створюються державою і також передаються в управління місцевим адміністраціям.

Отже, ветеранська політика надзвичайно складна сфера для держави, адже включає в себе одночасно проблеми медичного забезпечення, соціального захисту, працевлаштування, тощо. Всі ці сфери мають бути врегульовані таким чином, щоб вони гармонійно поєднувалися і працювали, як ціле. Це потребує неабиякої вправності від законодавців, урядовців та чиновників, адже всі ці сфери зазвичай належать до різних міністерств, управлінь, агенцій, які потрібно якимось чином скоординувати в роботі на благо ветеранів. Ця нетривіальна задача поєднується з тим, що ветеранська політика, яка має свою специфіку, мусить бути вписана в загальну соціальну політику держави. Яким чином це слід робити, враховуючи специфіку ветеранського досвіду, не завжди очевидно. Не дивно, що різні країни, на практиці, вирішують ці питання по різному.

Література

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T355100?an=908806> (дата звернення: 04.05.2024).
2. Гордієнко Є. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні: дис. ... докт. філос. з публ. управл. та адміністр. Харків, 2021 р. 217 с.
3. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні рекомендації. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.pryncyp.com/analytics/1114/> (дата звернення: 04.05.2024).

THE INFLUENCE OF LIANG QICHAO'S PEDAGOGICAL VIEWS ON THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN CHINA

Ю Ян

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Борисюк С. О.

Liang Qichao was the first thinker and educator who advocated teacher education in China's history. His ideas on teacher education opened the way for the theory of teacher education in China and promoted the emergence of modern teacher education in China. He put forward a lot of insightful opinions on the purpose, content, specific setting methods, curriculum and many other issues of teacher education, which had a great influence on the development of history education at that time and later generations.

Liang Qichao has always been at the forefront of culture and education of the times, and has become a well-deserved navigator in the process of localisation of modern Chinese teacher education.

The famous sociologist Fei Xiaotong once said, "Cultural self-awareness refers to the fact that people living in a particular culture have a certain degree of self-knowledge about the origin, the process of emergence, the main features and the trend of development of their own culture, so as to enhance the ability of the organisations in which the individuals are located to transform their culture. But this transformation should neither be a 'return to the origin of the retro' nor in favour of 'total otherisation'." As a thought pioneer at the time of the alternation of old and new history and the collision of Chinese and Western theories, Liang Qichao has always been at the forefront of culture and education of the times, and has become a well-deserved navigator in the process of localisation of modern Chinese teacher education. Striving to be the trend-setter of the times, he took the lead in contacting Western and Eastern studies; he translated and introduced a great deal of educational and cultural knowledge, and actively promoted the experience of teacher education in developed countries; and he published a great number of teacher education speeches, enthusiastically conveying his own thoughts and expectations. Liang Rengong was keenly aware that the Qing Dynasty had become increasingly rigid in its system of admitting scholars through imperial examinations inherited from the previous dynasty, and that most of the local governmental schools had been inherited from the Ming Dynasty, with most of the local prefectures and counties having their own schools, as well as community schools in the countryside. However, the content and form of education of the teachers in these schools were far behind the Western school education which aimed at the acquisition of modern scientific knowledge and the cultivation of practical talents needed by the country. Therefore, in order to change the society, it is necessary to have qualified teachers and to set enlightened goals for school education. In this regard, Liang analysed the important role of teacher education in fostering a new type of nationals and saving the national crisis from the perspective of the rise and fall of the country, and his insights were extremely forward-looking. This understanding also awakened the intellectual class to attach importance to teacher education, so that teacher education gradually had a broad social ideological basis, and eventually was included in the scope of decision-making on education reform. It can be said that Liang Qichao's unremitting efforts to promote the establishment of modern teacher training colleges in China [1].

Over the past thousands of years, the Chinese nation has created brilliant cultural achievements, but when it was passively involved in the great internationalisation of the modern world, it was plunged into an unprecedented historical dilemma under the powerful guns of Western capitalism. The development of world culture always continues in an imbalance, and when Chinese culture is challenged, it is also the time when opportunities come. The cultural thinking of modern China has never fundamentally left the issue of Chinese and Western cultures. Whether it was the "use of Chinese culture for Western purposes" of the foreign affairs school or the "nationalism" of the late Qing Dynasty, they were all reflections on the conflict and fusion of Chinese and Western cultures. Liang Qichao had an in-depth understanding and study of Chinese and foreign cultures, and he often compared the differences and similarities between Chinese and Western cultures, as well as their strengths and weaknesses, in his academic writings. Although it cannot be said that the new is entirely good and the old is entirely bad, nor can it be said that the ancient is entirely true and the modern is entirely false. Neither the old nor the new is sufficient to determine good and evil, for all theories can be divided into two categories: those that are contemporary and those that are not. His specific views on culture varied from time to time, while the idea of integrating the ancient and the modern with the Chinese was always present [2].

In the fierce collision between Chinese and Western culture and education and the painful ideological transformation of Chinese scholars, the values that underpinned the localised development of teacher education in modern China gradually evolved. Regardless of whether the traditional concept of cultural education has been exaggerated or devalued, the deep-rooted cultural consciousness has always been the basis for the continuation of education in the Chinese nation. More importantly, it is based on the objective affirmation, inheritance and development of the reasonable factors in traditional cultural education that makes the scientific education ideas of modern sages local, inclusive and forward-looking.

Liang Qichao, as a pioneer in promoting the localisation of teacher education in modern times, had an indestructible cultural self-consciousness. He took the ideal of "new people" as his logical starting point, and the concept of "fusion of East and West" as his theoretical resource, and gradually explored the development of local teacher education.

What is particularly rare is that his reflection on the value and rationality of teacher education is of great historical value and modern significance, revealing that in the current development of teacher education, we should not only take root in our own country's actuality and learn from foreign experience, but also be conceptualised first, and endeavour to innovate concepts on the basis of cultural introspection, and actively incorporate concepts on the basis of cultural self-awareness, so that we can achieve the cultural constructs of educational theories on the basis of cultural innovation, cultural construction.

Bibliography

1. 庞守兴.国民性教育三题[J]. 集美大学学报(教育科学版), 2017. 18(5). URL: https://kns.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=C_qHzaiysLUjtYZIfUOIhuo5Bxyb8JXr2_EU-cyaeG3SXITvjK6ps-_AMzgmqFmZeTej0jDfRWHGsy-ZUOSbMwAfxi7wNkQzR029cRAv0eJ-tWXI6JrI8QENFiKyEE-6x3cVXKoQ9wKKLWVYrX1SCw==&uniplatform=NZKPT&language=CHS
2. 高力克.梁启超的现代中国想象[J]. 政治思想史, 2019, 10(04). URL: https://kns.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=C_qHzaiysLUhvBDePd7IKBfx3r-YH2paVwvM7UQMFTF2PvzQXrfwHtPmjwQXXHqG_DyxxvWhVZzm3HJ87h71Vv7tcsMCdTI690bSanvsczoklhA3rQbqA-dT-JG1Mal3oc3mKoMbP86YY5b4dBC7_-w==&uniplatform=NZKPT&language=CHS

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Яриновський Олександр

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Лісовець О. В.

У сучасному світі, де соціальні проблеми та потреби населення стають все більш різноманітними та складними, ефективне управління якістю соціальних послуг відіграє важливу роль у забезпеченні благополуччя та підтримки громадян. Теоретичні та практичні проблеми управління якістю соціальних послуг висвітлено у працях таких науковців: Я. Белевцова, О. Бражко, М. Карлсон, І. Кузик, С. Міщенко, Л. Сідельнік, О. Шапран та ін.

Проблема поліпшення якості надання соціальних послуг у соціальній сфері є досить гострою. У світлі існуючих соціальних проблем, що відображаються в дисбалансі суспільних відносин, коли посилюються відмінності між багатими та бідними верствами населення, покращення якості надання соціальних послуг як державними, так і некомерційними організаціями має сприяти нормалізації відносин у цій сфері. Якісне надання соціальних послуг може суттєво згладити недосконалість соціальної політики держави. Ситуація, що склалася, створює мотивацію до об'єднання зусиль усіх інститутів громадянського суспільства – держави, підприємницьких структур, громадських організацій, політичних партій, всього населення у наданні соціальних послуг різним категоріям населення.

Визначення рівня якості соціальних послуг є принципово важливим питанням для реалізації права на соціальний захист та соціальне забезпечення, що надається державою. Як вказує О. Бражко, «політика держави щодо виконання міжнародних зобов'язань, зокрема щодо підвищення якості соціальних послуг та задоволення потреб отримувачів цих послуг, запровадження стандартів якості соціальних послуг та контролю за дотриманням якості цих послуг, є цілком виправданою» [2, с. 301]. Фактично, держава має не лише гарантувати надання певних соціальних послуг, а й забезпечувати відповідний рівень їх якості.

У нормативному аспекті порядок проведення моніторингу та оцінки якості надання соціальних послуг затверджений відповідною постановою Кабінету Міністрів України № 449 від 1 червня 2020 року [4] та здійснюється відповідно до ст. 11 Закону України «Про соціальні послуги» [5], де визначено порядок проведення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості та запроваджено єдиний підхід до збору, обробки та узагальнення інформації щодо моніторингу та оцінки соціальних послуг. Суб'єктами такого моніторингу є національні служби соціального захисту населення, структурні підрозділи з питань соціального захисту населення державних адміністрацій, місцеві органи соціального захисту населення, що надають соціальні послуги.

Для досягнення необхідних результатів передбачено такі методи оцінки якості надання соціальних послуг:

- опитування отримувачів соціальної послуги або їх законних представників;

- спостереження за процесом надання соціальної послуги;
- інтерв'ю та бесіди з працівниками суб'єкта, що надає соціальну послугу;
- вивчення документів суб'єкта, що надає соціальну послугу, інших документів, у тому числі скарг отримувача соціальної послуги, отримувача соціальної послуги [4].

Аналізуючи процес управління якістю соціальних послуг, варто наголосити, що ключовими його компонентами є такі: визначення цілей і завдань, планування, розробка стратегій надання послуг та їхня реалізація, моніторинг, оцінювання та внутрішній контроль якості послуг, а також постійне поліпшення аспектів надання соціальних послуг.

Наголосимо, що у процесі управління якістю соціальних послуг важливим є зовнішній менеджмент, метою якого є визначення задоволеності отримувачів соціальними послугами, оцінка їх якості та забезпечення дотримання індикаторів якості послуг та їх сертифікація. Такий зовнішній контроль здійснюють як відповідні центральні органи виконавчої влади, місцеві адміністративні органи, та і незалежні інспекції, громадські об'єднання та ін.

Якість соціальних послуг оцінюється та контролюється за такими основними критеріями: задоволення потреб отримувачів послуг, повнота, своєчасність та якість послуг відповідно до вимог нормативних документів та стандартів якості, результативність надання послуг. Процедури здійснення управління якістю та ефективністю надання соціальних послуг мають бути визначені у відповідних нормативно-правових актах.

Виділяють якісні (наприклад, рівень компетентності та досвіду фахівців, які надають послуги, індивідуальний підхід до отримувачів послуг, дотримання морально-етичних норм) і кількісні (наприклад, статистичні показники надання послуг за певний період часу, витрати на надання послуг, час очікування на послуги та час надання послуг) критерії оцінки якості та ефективності надання соціальних послуг

Науковці вказують такі принципи управління якістю та ефективністю надання соціальних послуг: 1) зосередженість на задоволенні потреб бенефіціарів; 2) створення та підтримка сприятливої атмосфери для роботи персоналу; 3) участь персоналу у прийнятті рішень; 4) системні підходи до процесів та управління; 5) постійне вдосконалення; 6) взаємодія із зацікавленими сторонами та ін.

Ці принципи лежать в основі міжнародних стандартів системи управління якістю ISO і є частиною серії стандартів ДСТУ ISO. Сьогодні ці стандарти є всесвітньо визнаними інструментами управління, які дозволяють будь-якій організації підвищити якість своїх послуг, забезпечити прозорість управління, задовольнити потреби споживачів та ефективно функціонувати на ринку. Вони встановлюють єдиний підхід до оцінювання систем якості на міжнародному рівні та регулюють відносини між виробниками та споживачами товарів і послуг і орієнтовані виключно на потреби та очікування споживачів.

Таким чином, управління якістю соціальних послуг є комплексним та багатогранним процесом, який вимагає інтеграції різних підходів, принципів та методів. Орієнтація на клієнта, залучення працівників, системний підхід та постійне покращення є ключовими принципами, що лежать в основі ефективного управління якістю. Використання різноманітних методів оцінки та покращення якості дозволяє забезпечити високий рівень соціальних послуг, що сприяє підвищенню добробуту громадян.

Література

1. Бєлевцова Я. С. Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків. 2021. 20 с.
2. Бражко О. В. Особливості управління якістю і ефективністю надання соціальних послуг на державному та місцевому рівні. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 5 (7). С. 297–308.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг: наказ Міністерства соціальної політики України від 27.12.2013 № 904. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0904739-13#top> (дата звернення: 05.04.2024).
4. Про затвердження Порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг: постанова Кабінету Міністрів України № 449 від 01.06.2020, ред. від 18.05.2022, підстава № 560-2022-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2020-п#Text> (дата звернення: 05.04.2024).
5. Про соціальні послуги: Закон України від 2019 року, ред. від 27.04.2022, підстава № 2193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

Розділ 3.

ІНКЛЮЗІЯ В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВАДАМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Аврамець Анна

Національний університет «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Карпова І. Г.

Молодший шкільний вік являється важливим періодом для розвитку мовлення дітей. В цей період воно розвивається у декількох напрямках: по-перше, при комунікації дитини з однолітками та дорослими вдосконалюється усне мовлення, по-друге, мова є ґрунтом для перебудови психічних процесів дитини. Сьогодні, коли діти молодшого шкільного віку багато часу витрачають на спілкування з комп'ютером та смартфоном, розвиток мовлення стає актуальною проблемою не лише для дітей, а і для педагогів та батьків.

Педагоги відмічають пізній початок мовного спілкування дитини, численні порушення звуковимови, невеликий об'єм словникового запасу та інші вади. Особливо помітним є повільне накопичення словника та його малий об'єм. Якщо вдома та у закладах освіти систематично не проводиться робота у цьому напрямку, то діти відчують труднощі у спілкуванні, що є однією з причин появи проблем, пов'язаних із навчанням та соціалізацією ще у початковій школі.

Соціалізація – це вкрай необхідний аспект входження дитини до шкільного колективу, у якому мовлення відіграє важливу роль. Активна соціалізація дитини в умовах навчально-реабілітаційного центру відбувається з розвитком навичок мови й засвоєння основних норм поведінки в колективі.

Розкриваючи суть процесу соціалізації, О. Хохліна акцентує увагу на засвоєнні людиною накопиченого людством суспільного досвіду у вигляді знань про явища оточуючої дійсності, норми поведінки, відповідні способи дій [1, с. 332–338].

Слушну думку щодо соціалізації висловив Г. Олійник, який вказав на її нерозривний зв'язок із індивідуалізацією особистості, оскільки її зміст вбачається у формуванні індивідуальності. Він зазначив, що процеси соціалізації не можуть бути однаковими для усіх, індивідуальний досвід для кожної людини унікальний [2, с. 178-185].

Процес соціалізації дітей із вадами мовлення відбувається із значними складнощами, а його особливості полягають в ускладненні мовлення. Мовлення є найважливішим засобом соціальної взаємодії. Діти, спілкуючись, вчать не лише відповідати на уроках, а й товаришувати, вирішувати проблемні питання та ділитися радістю.

Усвідомлюючи власну неспроможність правильно висловлювати свої думки, внаслідок наявних вад мовлення, дитина соромиться, втрачає мотивацію до спілкування, замикається у собі, тому втрачає навички соціалізації. Саме тому діти з вадами мовлення як категорія осіб з особливими потребами, вимагають до себе окремої уваги та організації навчального процесу в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Навчально-реабілітаційний центр – це заклад загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку [3]. Мета діяльності навчально-реабілітаційного центру полягає у реалізації права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку, їх інтеграції в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень.

Навчально-реабілітаційний центр являється інноваційним, новим типом навчального закладу. Можемо виділити такі специфічні напрями роботи сучасних навчально-реабілітаційних центрів, які полягають у:

- підтримці інклюзивних навчальних закладів: забезпеченні корекційно-розвивальних реабілітаційних послуг для дітей з особливими потребами; консультативно-методичній допомозі педагогам та батькам, наданні необхідних ресурсів;
- ранній допомозі, супроводі батьків дітей із особливими потребами.
- професійні підготовці учнів.

Діяльність навчально-реабілітаційного центру передбачає проведення корекційної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з вадами мовлення. Робота над розвитком активного і пасивного словникового запасу повинна здійснюватися в режимних моментах, при проведенні практичної діяльності та ігор, при організації спостереження в природі, при проведенні безпосередньої освітньої діяльності.

Торкаючись проблеми соціалізації дітей з вадами мовлення, слід звернути увагу на широке використання у навчальному процесі інтерактивних методів. Науковець О. Пироженко інтерактивне навчання назвав спеціальною формою організації пізнавальної діяльності, метою якої є створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність [4, с. 5].

У ході занять, спрямованих на розвиток словника, можуть здійснюватися наступні основні види діяльності дітей із використанням казок як засобу реалізації інтерактивного навчання:

1. Слухання і запам'ятовування казок.
2. Розігрування казок (інсценування, ляльковий театр, музичні спектаклі).
3. Розвиваюча гра на основі казкових образів і сюжетів, пов'язаних з природою і тваринами.
4. Переказ казки однією дитиною або по черзі (по фразях) групою дітей.
5. Вигадування продовження до відомої казки або іншого кінця казки.
6. Вигадування казок (групове або індивідуальне).
7. Малювання казок.

Працюючи над формуванням словника дітей, потрібно дотримуватися тематичного підходу до підбору матеріалу казок. Вважаємо, що за допомогою ігор на основі казкових образів та сюжетів діти молодшого шкільного віку в умовах навчально-реабілітаційного центру зможуть збільшити словниковий запас, покращити мовлення, отримати навички спілкування з однолітками, навчитися взаємодіяти у колективі, що в сукупності сприятиме ефективності процесу соціалізації.

Література

1. Хохліна О. П. Формування діяльності як засіб соціалізації учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2015. Вип. 30. С. 332–338.

2. Олійник Г., Пилюк Н. Особливості соціалізації дітей з особливими потребами у сучасному українському суспільстві. *Social Work and Education*. 2020. № 2. Vol. 7. P. 178–185.

3. Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.05.2024).

4. Пометун О. І., Пироженко Л. В., Біда О. А. та ін.. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів: метод. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 304 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ З РОЗЛАДОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ

Баранова Марина

Національний університет «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Рень Л. В.

Проблему вивчення, дослідження та аналізу проблеми синдрому дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ) знаходимо в численних наукових публікаціях зарубіжних і вітчизняних учених, як-от: Л. Алексєєва, Р. Барклі, П. Бейкер, У. Брек, І. Брязгунов, А. Єськова, О. Єфіменко, М. Заваденко, О. Касатікова, А. Комелева, І. Лангмейєр О. Лютова-Робертс, З. Матейчик, Г. Моніна, В. Оклендер, О. Романчук, А. Сиротюк, Є. Суковський, О. Тохтамиш, З. Тржесоглава, Л. Чутко та ін.

Розлад дефіциту уваги та гіперактивності (РДУГ) є одним з найбільш поширених нейропсихіатричних розладів у дітей та підлітків. Він характеризується стабільними симптомами неувважності, гіперактивності та імпульсивності, які впливають на функціонування і розвиток дитини. Діагностика і розуміння соціально-психологічних особливостей дітей з РДУГ є важливими аспектами для ефективного надання їм допомоги [1, с. 13].

Етіологія РДУГ є багатофакторною. Генетичні дослідження показують, що спадковість відіграє значну роль у виникненні РДУГ. Також важливими є пренатальні і перинатальні фактори, зокрема вживання алкоголю і тютюну під час вагітності, передчасні пологи та низька вага при народженні. Психосоціальні фактори, такі як стрес у родині, також можуть впливати на розвиток РДУГ, хоча вони переважно розглядаються як модифікуючі, а не основні причини.

РДУГ маніфестує різноманітними симптомами. Невважність може проявлятися у вигляді труднощів з утриманням уваги, легкого відволікання, проблем з організацією завдань та діяльності. Гіперактивність часто включає постійне рухання, неспокій та труднощі з дотриманням спокою у ситуаціях, коли це необхідно. Імпульсивність проявляється у непередбачуваних діях, нездатності дочекатися своєї черги та перериванні інших. Для діагностики РДУГ використовуються критерії DSM-5 або ICD-10, які включають оцінку поведінки дитини в різних контекстах, таких як школа і дім [4, с. 128].

Діти з РДУГ часто мають проблеми у соціальній взаємодії. Вони можуть мати труднощі з утворенням і підтримкою дружніх відносин через імпульсивну поведінку

і нездатність дотримуватися соціальних норм. Часто вони стають ізольованими через відторгнення з боку однолітків, що може призводити до розвитку вторинних проблем, таких як низька самооцінка, тривожність та депресія.

Проблеми у стосунках з однолітками можуть мати тривалі наслідки. Діти з РДУГ частіше стають жертвами булінгу або самі виявляють агресивну поведінку. Відсутність соціальної підтримки та нерозуміння з боку оточуючих може поглиблювати симптоматику РДУГ і ускладнювати її корекцію.

Психологічний профіль дітей з РДУГ часто включає низьку самооцінку, підвищену тривожність та емоційну нестабільність. Вони можуть відчувати себе неуспішними через часті невдачі в академічній сфері і соціальних взаємодіях. Це може призводити до розвитку депресивних станів, особливо у підлітковому віці.

Діти з РДУГ часто мають значні труднощі у навчанні. Проблеми з концентрацією уваги і організацією навчальної діяльності призводять до низької успішності, незважаючи на нормальний інтелектуальний потенціал. Вчителі можуть не завжди бути обізнаними щодо специфіки РДУГ, що ускладнює надання необхідної підтримки.

Розробка індивідуальних навчальних планів, адаптація методів навчання та створення сприятливого навчального середовища є ключовими для успішного навчання дітей з РДУГ. Важливим є також залучення батьків до процесу навчання та їхня співпраця з педагогами [3, с. 114].

Існує кілька видів психотерапії, які можуть бути ефективними для дітей з РДУГ. Когнітивно-поведінкова терапія спрямована на розвиток навичок управління поведінкою, навчання стратегій подолання труднощів та зміцнення самооцінки. Тренінги соціальних навичок можуть допомогти дітям покращити взаємодію з однолітками і навчитися адекватної комунікації.

Ігрова терапія часто використовується для молодших дітей і сприяє емоційному вираженню і розвитку соціальних навичок. Батьківське консультування також є важливою частиною терапевтичного процесу, оскільки батьки відіграють ключову роль у підтримці і вихованні дитини з РДУГ.

Медикаментозне лікування є однією з основних методів корекції РДУГ. Найбільш ефективними препаратами є стимулятори, такі як метилфенідат і амфетамінові препарати. Вони допомагають зменшити симптоми гіперактивності та імпульсивності, поліпшити увагу і виконання завдань. Нестимулюючі препарати, такі як атомоксетин, також використовуються і можуть бути ефективними для деяких дітей.

Однак медикаментозна терапія має свої ризики і побічні ефекти, тому важливою є індивідуальна оцінка і регулярний моніторинг стану дитини. Комплексний підхід, що включає медикаментозне лікування та психотерапію, зазвичай є найбільш ефективним.

Сім'я відіграє критичну роль у житті дитини з РДУГ. Підтримка, розуміння і адекватне реагування на потреби дитини з боку батьків і родичів є фундаментальними для її успішного розвитку. Важливо, щоб батьки були обізнані щодо особливостей РДУГ і мали доступ до ресурсів для підтримки своєї дитини.

Підтримка у школі також є важливою. Вчителі, соціальні педагоги та шкільні психологи повинні бути підготовленими до роботи з дітьми з РДУГ, надаючи їм необхідну допомогу і адаптуючи навчальний процес відповідно до їхніх потреб.

Діти з РДУГ потребують комплексного підходу до діагностики і лікування, що включає медичну, психологічну та соціальну підтримку. Розуміння соціально-психологічних особливостей цих дітей є ключовим для їх успішної адаптації в суспільстві, академічній

успішності та загального благополуччя. Інтеграція зусиль сім'ї, школи та медичних працівників дозволить забезпечити найкращі умови для розвитку і соціалізації дітей з РДУГ [2].

Отже, розлад дефіциту уваги та гіперактивності є складним нейропсихіатричним станом, що впливає на різні аспекти життя дитини. Діти з РДУГ стикаються з численними викликами в соціальній взаємодії, академічній успішності та емоційному розвитку. Ефективне управління цим розладом потребує комплексного підходу, який включає медичне лікування, психотерапевтичну підтримку та соціальні заходи.

Генетичні та біологічні чинники відіграють ключову роль у розвитку РДУГ, однак психосоціальні фактори також можуть мати значний вплив на перебіг розладу. Діагностика повинна базуватися на ретельному аналізі поведінки дитини в різних контекстах, а лікування має бути адаптованим до індивідуальних потреб кожної дитини.

Соціально-психологічна підтримка дітей з РДУГ є надзвичайно важливою. Вона включає розвиток соціальних навичок, поліпшення самооцінки та емоційного благополуччя. Сім'я і школа грають критичну роль у наданні цієї підтримки, забезпечуючи середовище, в якому дитина може розвиватися і навчатися.

Комплексний підхід, який поєднує медикаментозне лікування, психотерапію, освітню адаптацію та соціальну підтримку, є найбільш ефективним для дітей з РДУГ. Важливо, щоб всі залучені сторони – батьки, вчителі, медичні працівники, соціальні педагоги та психологи – працювали разом для забезпечення найкращих умов для розвитку та соціалізації цих дітей. Тільки за таких умов можна досягти значного покращення якості життя дітей з РДУГ і їх успішної інтеграції в суспільство.

Література

1. Атаманчук Н. М. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку із синдромом гіперактивності. *Психологічний часопис: збірник наукових праць / за ред. С. Д. Максименка*. № 1 (11). Вип. 11. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2018. С. 9–25.
2. Деметер Є. Гіперактивні діти: кому вони потрібні? URL: <http://www.rionews.com.ua/statjag.php?id=15075> (дата звернення: 11.04.2024).
3. Романчук О. Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги у дітей. Львів: Джерело, 2018. 326 с.
4. Суковський Є. Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги у дітей. Порадник для батьків. Львів: Колесо, 2008. 141 с.

ВЗАЄМОДІЯ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ООП В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Гаврись Марина

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин
Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Лісовець О. В.

Взаємодія з батьками дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) є надзвичайно актуальною і важливою в умовах розбудови системи інклюзивної освіти. Адже кожна дитина з ООП має унікальні потреби, і співпраця з батьками дозволяє краще розуміти ці потреби та адаптувати програми й підходи до навчання відповідно до них. Для батьків дітей з ООП, особливо на початкових етапах,

психологічна підтримка та можливість обміну досвідом з іншими батьками також надзвичайно важлива. Саме інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) може стати місцем, де батьки отримують таку підтримку.

Розробкою питань впровадження педагогіки партнерства в освітній процес дітей з ООП займаються такі сучасні українські дослідники: А. Колупаєва, Т. Коновець, С. Миронова та ін. Питання співпраці з батьками, які виховують дітей з ООП, досліджували такі вітчизняні науковці: М. Бевзюк, М. Буйняк, З. Борисенко, А. Висоцька, О. Галян, Т. Ілляшенко, Т. Жук, С. Михальська, А. Шевцов, Д. Шульженко та ін. Окремі дослідження присвячені питанням взаємодії з інклюзивно-ресурсними центрами (С. Миронова, Н. Савінова, І. Спіріна). Саме ці питання ми розглядаємо у цій публікації.

Інклюзивно-ресурсний центр в освітньому процесі відіграє важливу роль у сприянні розвитку дітей з особливими освітніми потребами, а взаємодія з батьками є ключовим аспектом цієї роботи. Така взаємодія допоможе забезпечити ефективну роботу мультидисциплінарної команди супроводу.

Як наголошують Н. Савінова та І. Спіріна, взаємодія партнерства фахівців ІРЦ з батьками дітей з ООП має базуватися на таких принципах як «рівність сторін, довіра між учасниками взаємодії, добровільність прийняття рішень, право вибору та відповідальність за нього, діалог як основна форма взаємодії» [3, с. 121]. При цьому необхідно донести до батьків важливість такої співпраці для досягнення спільної мети, вселити впевненість в батьків та забезпечити підтримку при появі труднощів. Лише наявність довіри у стосунках між фахівцями та батьками дитини з ООП дозволяє забезпечити ефективну комунікацію на шляху до спільної мети. Тобто, партнерство базується на гуманістичних принципах та ідеях, передбачаючи забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між фахівцями ІРЦ та батьками дитини з особливими освітніми потребами. Сутність і зміст такої взаємодії включає в себе кілька важливих аспектів, які ми проаналізуємо далі.

1. Систематичність взаємодії. ІРЦ сприяє встановленню стійких партнерських відносин між батьками та фахівцями з метою спільної роботи над навчальним та розвивальним процесом дитини. Це означає взаємне слухання, врахування думки батьків і взаємну підтримку.

2. Здійснення інформування та консультування батьків. ІРЦ має забезпечувати батьків зрозумілою інформацією про особливості розвитку їхніх дітей, доступні програми та сервіси, а також консультувати щодо можливих стратегій підтримки дитини вдома.

3. Організація навчальних заходів і тренінгів. ІРЦ має проводити для батьків тренінги, семінари та інші заходи, що спрямовані на розвиток навичок, необхідних для взаємодії з дитиною з ООП, таких як методи комунікації, підтримка навчання тощо.

4. Надання психологічної підтримки батькам. ІРЦ може створити сприятливу атмосферу для відкритого обговорення емоційних аспектів батьківства дитини з ООП, надати психологічну підтримку та спільно з батьками працювати над вирішенням проблем.

5. Залучення батьків до прийняття рішень. ІРЦ може залучати батьків до процесу прийняття рішень щодо освітньої траєкторії дитини, враховуючи їхні побажання та спостереження.

6. Моніторинг і оцінка. ІРЦ може проводити моніторинг успішності та прогресу дитини, а також оцінювати задоволеність батьків роботою центру та їхню готовність до подальшої співпраці.

Загалом, сутність і зміст взаємодії ІРЦ з батьками дітей з ООП полягає у створенні партнерських відносин, спільній роботі над підтримкою дитини та забезпеченні необхідної підтримки та інформації для батьків.

Література

1. Миронова С. Партнерство як провідний принцип забезпечення якості інклюзивного навчання. 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Про затвердження положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. N 545. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п>. (дата звернення: 23.04.2024).
3. Савінова Н., Спіріна І. Взаємодія партнерства фахівців інклюзивно-ресурсного центру з батьками дітей з ООП. *Collection of Scientific Papers «ЛОГОС», (November 11, 2022; Paris, France)*. 2022. С. 121–122.

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ДІТЬМИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Криволап Маргарита

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Рень Л. В.

Розлади аутистичного спектру (РАС) є одними з найбільш поширених нейророзвиткових розладів, що характеризуються значними труднощами в соціальній взаємодії, комунікації, а також наявністю стереотипних інтересів і поведінкових патернів. В останні десятиліття спостерігається зростання кількості діагностованих випадків РАС, що обумовлює підвищену увагу до питань діагностики, лікування та корекційної роботи з дітьми, які мають цей розлад.

Корекційна робота з дітьми з розладами аутистичного спектру в умовах закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) є надзвичайно актуальною темою у сучасному суспільстві. Інклюзивна освіта передбачає створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами, включаючи дітей з РАС, у ЗЗСО [3, с. 83]. Це вимагає розробки та впровадження ефективних методик корекційної роботи, які б забезпечували повноцінну інтеграцію дітей з аутизмом у навчальний процес і соціальне середовище. Діти з РАС часто стикаються зі значними труднощами у соціальній взаємодії та комунікації. Відсутність належної підтримки може призвести до ізоляції та обмеження їхніх можливостей у майбутньому. Ефективна корекційна робота сприяє розвитку соціальних та комунікативних навичок, що є ключовим для успішної адаптації та інтеграції в суспільство [1, с. 34].

Багато вчених працювали над розвитком корекційних технологій та методів у роботі з дітьми з РАС. До них відносяться: програма – ТЕАССН (Р. Райхлер і Г. Месібов), розроблена в Америці; Програма активності (M.&Ch. Knill), Метод «Доброго старту», «Терапія повсякденним життям» (Daily Life Therapy, K. Kitahara, S. Greenspan), «Метод вибору» (Option Therapy, B.&S. Kaufman; методи альтернативної комунікації, метод розвивального руху В. Шерборн, нейропсихологічні корекційні методи, музико-, ігрова-, арт-, кінезо- іпотерапії тощо) [2, с. 13].

У країнах Західної Європи, а також в Японії і США висвітлені підходи до корекції аутизму, які були зібрані у довіднику Національного аутистичного товариства Великобританії «Підходи до корекції аутизму» (1995). Підсумовуючи світовий досвід вивчення аутизму, такі вітчизняні науковці, як К. Островська, О. Романчук, Т. Скрипник, Г. Смоляр, Г. Хворова, А. Чуприков, Д. Шульженко розробляють власні способи допомоги дітям з РАС. Т.Скрипник з колегами, наприклад, пропонує психолого – педагогічну діагностику дітей з аутизмом та створення індивідуальних корекційних програм [2, с. 21].

Метою тез є дослідження теоретичних аспектів корекційної роботи з дітьми з РАС в умовах ЗЗСО.

Інклюзивні заклади забезпечують сприятливі умови для досягнення рівних можливостей для усіх дітей і повної участі у суспільній діяльності. Для максимального ефекту необхідна спеціальна підготовка вчителів та їх асистентів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Психічний розвиток дітей з РАС не просто порушується чи затримується, він змінюється. Змінюється сам стиль організації взаємовідносин з оточуючим світом. І найбільше труднощів виникає саме у взаємодії з іншими людьми [3, с. 91]. Дитина перебуває не у своєму внутрішньому світі, а світі своїх чуттєвих вражень (образів, звуків, дотиків тощо). Спектр розладів дітей з РАС дуже широкий, тому і діти дуже різні. Отже, педагогу складно добитися стійкої уваги дитини; такі діти майже не дивляться в очі, не можуть сфокусуватися на буквах, предметах, цифрах, особливо якщо їх багато. Тому це створює певні складності у діяльності педагогів звичайних закладів й ізоляваність таких діток створює певні проблеми. Педагоги сприяють тому, щоб залучити дітей в освітній простір. Тому процес залучення дитини з РАС в освітній простір має бути продуманим і підготовленим [1, с. 35-36].

Комплексний підхід повинен охопити як медикаментозну підтримку здоров'я дитини, так і інтенсивний корекційний вплив, який буде сприяти її розвитку. Також характерним є те, що у дитини з аутизмом не формуються потрібні для спілкування рухи (вказівні жести, рухи головою для згоди та заперечення, привітання, прощання тощо). Від успішного результату сенсорної інтеграції залежить координація рухів, увага, а також емоційна рівновага. Дотримання принципу структурованості освітнього простору та візуальної підтримки підвищує ефективність навчання дитини з РАС. Створення високоорганізованого простору робить довкілля для дитини з аутизмом чітким, впорядкованим і передбачуваним.

Допомогти зорієнтуватися у навколишньому світі такій дитині допоможуть чіткі правила та стереотипні асоціації: чітка структура шкільного дня і шкільна атрибутика. Крім того, попереднє моделювання уроку допоможе дитині з аутизмом навчитися використовувати мову як засіб комунікації. Перед педагогом постає проблема навчити дитину ставити і відповідати на питання, просити про допомогу, перебувати на уроці, слухати вчителя, користуватися навчальним приладдям, виходити до дошки, чути інструкції [1, с. 38]. Це дає можливість не тільки отримати певні навички, необхідні для залучення в шкільне життя, а також подолати страх і тривожність перед чимось новим, зробіть шкільну ситуацію знайомою і передбачуваною. Необхідною умовою успішної адаптації дітей з аутизмом є організація не тільки інклюзивних класів, але і ресурсних кімнат, зон відпочинку, тихих куточків. У цих зонах повинні бути будь-які зорові, тактильні, слухові стимулятори.

Корекційна діяльність з дітьми з РАС повинна бути системною, а першочергове завдання педагогів – створити атмосферу довіри, спонукати дитину до вимовлення коротких слів, активізувати невербальні методи спілкування [1, с. 41].

Отже, дітям з аутизмом необхідна системна допомога, розтягнута у часі, а при плануванні корекційної та освітньої діяльності необхідно враховувати вік, стать, особливості розвитку та рекомендації спеціалістів. Вчителю важливо пам'ятати, що навчальний матеріал для дитини з аутизмом має підкріплюватися візуальним супроводом, що відображає чіткий алгоритм дій, а також виконанням практичних завдань. У результаті своєчасно розпочатої наполегливої корекційної роботи можливе подолання аутичних тенденцій і поступове входження дитини в соціум.

Література

1. Нагорна О. Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. Рівне, 2016. 141 с.
2. Островська К. О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги: навч. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 110 с.
3. Сухіна І., Риндер І., Скрипник Т. Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом: посіб. Київ : НАПН України, Ін-т спец. педагогіки НАПН України; Чернівці: Букрек, 2017. 191 с.

ARTETERAPIA W PRACY OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZEJ Z DZIEĆMI W WIEKU WCZESNOSZKOLNYM W PLACÓWCE SOCJALIZACYJNEJ

Matwiejczuk Paulina

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
w Chełmie (Polska)

Promotor - dr Bejger H.

Sztuka posiada uniwersalny język, który jest w stanie przekroczyć granice kulturowe i językowe, potrafi integrować ludzi i przełamywać bariery między nimi. Umożliwia nam porozumiewanie się, w momencie, gdy inne środki komunikacyjne zawodzą. Jak twierdzi M. Oleś, u „osób leczonych z powodu różnorodnych zaburzeń psychicznych obserwuje się znaczne braki w zakresie umiejętności społecznych”. Właśnie z takich powodów jak ten w ostatnich latach wzrosło zainteresowanie metodami obejmującymi szeroko rozumianą sztukę, która kryje się pod nazwą „arteterapia”. Rozwój arteterapii sprawił, że działania twórcze przestały należeć do osób zdolnych, a stały się dostępne dla każdego. Terapia przez sztukę odnajduje zastosowanie w różnych dziedzinach dotyczących działalności pedagogicznej i leczniczej.

Pedagodzy coraz częściej sięgają po nowe metody i techniki diagnozy, co wynika z dynamicznych przemian społecznych, samoświadomościowych, ekonomicznych, demograficznych etc. Przykładem jednej z takich metod jest arteterapia, która coraz mocniej zaznacza swoją obecność.

Dzieło, które powstaje podczas arteterapii nie musi wpasowywać się w wyznaczone kryteria, gdyż celem pośrednim jest ekspresja uczuć, natomiast końcowym pozytywne zmiany. Czym więc jest arteterapia? Według definicji Stowarzyszenia Arteterapeutów Polskich „Kajros” „Arteterapia jest działalnością ukierunkowaną na człowieka i jego

środowisko, mająca na celu przywrócenie, poprawę lub utrzymanie zdrowia i dobrej jakości życia, prowadzoną przez osoby o odpowiednich kwalifikacjach, której specyfika polega na tym, że do realizacji tego celu wykorzystuje sztukę, w różnych jej formach, traktowaną jako narzędzie terapeutyczne oraz związek terapeutyczny zachodzący między prowadzącym terapię a jego podopiecznym”. Pacjent podczas terapii przez sztukę doznaje różnych wrażeń, które oddziałują na jego zmysły. Z. Kulczycki wyróżnia trzy funkcje arteterapii: rekreacyjną, edukacyjną i korekcyjną. Funkcja rekreacyjna polega na tworzeniu warunków, dzięki którym człowiek może oderwać się od codziennych problemów. W funkcji edukacyjnej najistotniejsze jest rozwijanie wiedzy. Funkcja korekcyjna umożliwia przekształcanie mniej wartościowych mechanizmów i struktur w bardziej wartościowe.

Zdaniem A. Araszkiwicz i W. Podgórskiej arteterapia pełni także podstawowe funkcje terapeutyczne: umożliwia pacjentowi pozyskanie wglądu we własne problemy, ułatwia odreagowanie silnych przeżyć emocjonalnych, pozwala na zmianę postaw i zachowań, wpływa na poprawę relacji, ułatwia proces integracji wewnętrznej oraz wprowadza w stan relaksacji. Arteterapia zatem wpływa korzystnie na osobowość człowieka oraz otoczenie, w którym przebywa. Działania arteterapeutyczne wspomagają koordynację statyczną i dynamikę całego ciała, poprawie ulega precyzja ruchów oraz zdolność do wykonywania ruchów szybkich. Funkcje arteterapii są różnorodne, działa bowiem korzystnie na kształtowanie samoświadomości i tożsamości, które przyczyniają się również do odkrycia zainteresowań dziecka. Dzięki temu uzyskuje ono możliwość odkrycia swoich mocnych stron, pobudza swoją wyobraźnię i kreatywność, które są szalenie ważne w danej terapii.

Arteterapia w znaczeniu szerokim obejmuje „muzykoterapię, choreoterapię, biblioterapię, a ponadto działania terapeutyczne z wykorzystaniem teatru, filmu oraz sztuk plastycznych, takich jak malarstwo, rzeźba, grafika i inne”.

Muzykoterapia. Muzyka i jej terapeutyczne działanie było znane już w starożytności, kiedy to odkryto, że obcowanie z nią sprzyja osobowości i uwrażliwia na problemy osobiste oraz innych ludzi. W obecnych czasach muzykoterapia odbierana jest jako „forma psychoterapii, która wykorzystuje muzykę i jej elementy jako środki stymulacji, strukturalizacji oraz ekspresji emocjonalnej i komunikacji niewerbalnej w procesie diagnozy, leczenia i rozwoju osobowości człowieka”. W medycynie i psychologii występuje kilka nurtów, które rozpatrują muzykę pod kątem jej terapeutycznych właściwości. Należy do nich nurt psychofizjologiczny obejmujący „wszelkie oddziaływania na pacjenta, traktujący muzykę jako środek relaksacyjny, prowadzący zarówno do uzyskania stanu odprężenia psychicznego, jak i rozluźnienia mięśniowego oraz regulacji czynności układu autonomicznego, zwracający przy tym szczególną uwagę na psychologiczne i fizjologiczne aspekty odbioru muzyki”. Muzyka ma działanie aktywizujące lub osłabiające czynność mózgu, a jej sedatywne właściwości sprawiają, że spowalnia akcję serca, obniża ciśnienie krwi, normuje oddech i osłabia ból. Dlatego przedstawiciele tego nurtu skupiają się na właściwościach muzyki, które oddziałują na człowieka podobnie jak środki farmakologiczne.

Choreoterapia. Taniec od wieków odgrywał szczególną rolę w procesie uszlachetnienia człowieka. W czasach antyku - Sokrates uznał, że „dzięki usprawnieniu sztuki tanecznej ciało jest w lepszej formie, a umysł bardziej giętki i swobodny”. Choreoterapia definiowana jest „jako wykorzystująca ruch forma psychoterapii, której celem jest osiągnięcie przez jednostkę integracji psychofizycznej”. Głównym celem choreoterapii jest odrzucenie przez pacjenta swojej cielesności i rozwijanie samoświadomości. Wynika to

z założenia, że doświadczenia życiowe jednostki są blokowane w jej układzie mięśniowym i kostnym, a pozytywne „zmiany na poziomie neuromięśniowym będą powodowały nie tylko fizyczne, ale i psychiczne zmiany”.

Teatroterapia. Sięga swymi korzeniami do starożytności, jednak jej szersza działalność dotyka początku XX wieku. Ten rodzaj terapii oczyszcza umysł, gdyż „sprzyja odreagowaniu stłumionych uczuć, pozwala częściowo (w ramach przedstawienia) stać się osobą, którą chciałoby się być”.

Biblioterapia. „Biblioterapia to dział psychologii czytelnictwa znajdujący się również w sferze zainteresowań medycyny, pedagogiki i socjologii. Zakłada wykorzystanie książek i czasopism do regeneracji systemu nerwowego i psychiki człowieka chorego. Bada także możliwość profilaktycznego traktowania książki i czytelnictwa w szerszych zbiorowościach społecznych. Obiektem działania biblioterapii są pacjenci szpitali i sanatoriów oraz chorzy indywidualni, przebywający stale w domu. W zakres biblioterapii wchodzi działalność praktyczna w dziedzinie oddziaływania książki w różnych środowiskach społecznych poprzez odpowiedni dobór lektur oraz metod i form pracy z czytelnikami wymagającymi szczególnej opieki”.

Arteterapia jest szeroko pojmowana, na co wskazują jej liczne definicje. Początkowo była odnośnikiem do szeroko wykorzystywanej sztuki w dziedzinie psychoterapii i psychiatrii. Z czasem zaczęła być środkiem rozwoju twórczego, zaczęto ją stosować w psychologii i pedagogice jako narzędzie korekcji i rozwoju. W czasie rozwoju arteterapii zaczęły powstawać różne hipotezy dotyczące twórczości – K.Kukielczyńska wyraża pogląd, że szeroko rozumiana twórczość „objawia się nie tylko tym, co ludzie malują i komponują, ale także tym co widzą i słyszą. Każde działanie człowieka wykraczające poza recepcję jest twórczością”. Socjologia natomiast ukazuje twórczość, która opiera się na założeniu, że artysta żyjący w określonych warunkach zwyczajowych i kulturowych „podlega wpływom środowiska, w związku z czym jest w pewnym sensie jego wytworem, a twórczość powstaje niejako na zamówienie społeczne”. Kolejna teoria dotyczy wychowania estetycznego, które ma w swoich założeniach uwrażliwić jednostkę na wartości estetyczne oraz zakłada, że wychowanie poprzez sztukę kształtuje osobowość integralnie, zarówno pod względem moralno-społecznym, jak i poznawczym. Przedstawiciele tego nurtu są zdania, że dyspozycje twórcze, wyobrażenia oraz przeżycia estetyczne wynikają z ludzkich doświadczeń obejmujących doznania i działania. Teoretycy z zakresu postaw moralnych uważają, że bogactwo wnętrza człowieka składa się z doświadczenia „postaw afirmacyjnych, jak i dramatycznych, wiodących ku osiągnięciu własnej prawdy moralnej”. Ostatni zakres oddziaływania sztuki dotyczy sfer doznań intelektualnych, charakteryzujący się zdobywaniem wiadomości i modelowaniem mechanizmów poznawczych”.

Arteterapia wykorzystuje w swojej działalności bogactwo natury oraz wskazuje na jej istotę, ponieważ natura ma duży wpływ na człowieka. Ważne jest również to, aby zajęcia odbywały się w przyjaznej i swobodnej atmosferze, gdzie nikt nie obawia się oceny. Pozytywna atmosfera korzystnie wpłynie na wychowanków, którzy w wieku wczesnoszkolnym, bardziej zwracają uwagę na radość z zabawy, niż na rezultaty, które mogą zaistnieć w trakcie tego procesu.

Za podstawę teoretyczną arteterapii psychologowie uznali również teorię emocji. Uważają oni, że naturalną prawidłowością jednostki jest dążenie do doznania emocji o znaku dodatnim, do których można zaliczyć radość, nadzieję i przyjemności zmysłowe. To właśnie sztuka nierozzerwalnie łączy się ze sferą emocjonalną, która wpływa na

powstawanie silnych emocji, ułatwiając ich ekspresję. Już sam kontakt ze sztuką sprzyja podejmowaniu działań, wskazuje na istotę potrzeb i wartości, ułatwia przekazywanie komunikatów. Należy pamiętać, że przed przystąpieniem do działań terapeutycznych ważne jest wcześniejsze rozpoznanie sytuacji osób, względem których podejmowane mają być określone działania. Chcąc lepiej zrozumieć wychowanka placówki socjalizacyjnej, warto zapoznać się ze zdrowiem i emocjami, które towarzyszą mu w danym momencie. Należy odnaleźć mocne strony dziecka oraz poznać, jakie ma relacje z najbliższym otoczeniem i rodziną. Arteterapia nawiązuje również do teorii potrzeb, które są podstawą ludzkiego funkcjonowania. To właśnie potrzeby fizjologiczne pobudzają do biologicznego istnienia, natomiast potrzeby przejawiające się pragnieniem kontaktu emocjonalnego, bezpieczeństwa i przynależności, a wynikają z psychospołecznego rozwoju człowieka. Szczególnie ważną rolę pełni tu intelekt jednostki, jej zdolność do przetwarzania informacji, oryginalność myślenia oraz chłonność nowych doświadczeń. Arteterapia otwiera człowieka – sprawia, że człowiek jest ciekawy świata, chętny do podejmowania działania i nie obawia się nowych wyzwań.

Najczęstszą formą arteterapii zarówno indywidualnej, jak i grupowej jest grafoterapia w postaci psychorysunku – ma on istotne znaczenie podczas diagnozy i uzyskania wskaźnika dojrzałości poznawczej osoby, a także stymuluje stany emocjonalne. Kolejną metodą jest malowanie spontaniczne, które zezwala na kreatywność. Terapia przez sztukę wykorzystuje kreację plastyczną do ukazania trudnych emocji, dzięki czemu dokładność i precyzja nie są konieczne. Arteterapia umożliwia spojrzenie na świat w inny sposób oraz na relacje z innymi, a także poprawia nastrój i zwiększa wiarę we własne możliwości. Niezwykle ciekawa jest metoda Creative Mind Orderin, która polega na malowaniu bez wzoru, a jej głównym celem jest wspomaganie kreatywności oraz spontaniczności.

Terapia przez sztukę umożliwia korzystanie z niej wszystkim, bez względu na wiek i stan zdrowia. Taka forma zajęć pozwala uczestnikom na wyrażanie ukrytych myśli i odczuć, którymi nie zawsze chcą się podzielić lub mają problem z wyrażaniem ich. Wyjątkowość ukazanej terapii polega na relacji, która zostaje nawiązana nie tylko z samym prowadzącym zajęcia, ale także z dziełem, które powstaje w trakcie sesji. Atrakcyjnym walorem arteterapii jest jej kreatywny trening i dobrze spędzony czas, co zapewnia swoboda tworzenia i brak kryteriów działania oraz brak barier. W momencie tworzenia dzieci mają możliwość wyzbycia się problemów, dzięki atrakcyjnej ekspresji, ale nie tylko, gdyż sztuka daje okazję do wyciszenia się i oczyszczenia z negatywnych odczuć, które nam towarzyszą. Rola terapeuty jest tu bardzo istotna, gdyż powinien być osobą twórczą, ale też winien umieć rozwijać kreatywność u swoich podopiecznych, jednak musi pamiętać, że nie może narzucać swojego punktu widzenia innym.

Wychowankowie placówek socjalizacyjnych nieco różnią się od dzieci, które wychowywały się w swoich domach rodzinnych z bliskimi. Dzieci, których potrzeby psychiczne i biologiczne były zaspokajane, żyły w atmosferze miłości i troski najbliższych, różnią się od tych, którzy obecnie przebywają w placówkach. Do placówek socjalizacyjnych trafiają osoby z rodzin dysfunkcyjnych z licznymi deficytami rozwojowymi, które to wymagają specjalistycznych działań terapeutycznych i różnych form pomocy opiekuńczo-wychowawczej. Wspomniane wcześniej deficyty są skutkiem złych warunków, genetyki, zaniedbań środowiskowych oraz złego oddziaływania opiekuńczo-wychowawczego, które negatywnie wpływa na rozwój dziecka. Literatura opisuje skutki dotyczące rozwoju osobowości dziecka, które pozbawione zostało rodziny i więzi z matką. Negatywne

konsekwencje choroby sieroczej są tym większe, im wcześniej dotknęły dziecko. Liczne badania dowodzą, że wczesna rozłąka z rodziną, a szczególnie matką powoduje zmiany w psychice, które są nieodwracalne. Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej mogą przejawiać zaburzenia w zachowaniu i osobowości. Przejawiają one trudności w zrozumieniu siebie oraz innych, a także powodują zahamowanie rozwoju intelektualnego. Dla dzieci w wieku wczesnoszkolnym bardzo ważne stają się relacje z otoczeniem społecznym. W tym okresie przejawiają zdolność do odbierania punktu widzenia innych osób, jednak w przypadku wystąpienia zaniedbań i deficytów, sfera ta może nie być dostatecznie rozwinięta. Występują u nich trudności w koncentracji uwagi oraz nadpobudliwość ruchowa. Cechuje je słaba wyobraźnia, a także niechęć do działania, bierność i niskie postępy w nauce. Ukazane konsekwencje wskazują na konieczność objęcia wychowanków oddziaływaniem terapeutycznym.

Przedstawione odmienności wychowanków są w znacznym stopniu skutkiem zaniedbań opiekuńczych oraz warunków, w jakich funkcjonowały dzieci. Wyzbycie się konsekwencji, które towarzyszą wychowankom placówki, wymaga długotrwałego i złożonego oddziaływania, jednak rezultaty nie zawsze są adekwatne do oczekiwań. Wychowankowie narażeni są na spotęgowanie własnych negatywnych doświadczeń wyniesionych z domu rodzinnego. Na dzieci oddziałuje nadmierna ilość bodźców i różnorodnych, często sprzecznych ze sobą wpływów, które obciążają ich system nerwowy. Zmęczenie nadmiarem ruchu, hałasu, może powodować pewne reakcje neurotyczne, drażliwość, skłonności do płaczu, konfliktowość i zachowania agresywne. Zastosowanie arteterapii w pracy z wychowankami, nie zmieni ich sytuacji, jednak może wpłynąć na ich życie w znaczący sposób. Szczególnie pomoże w oddziaływaniu emocjonalnym dzieci, czyli pozwala uwolnić negatywne emocje oraz wzbudza pozytywne przeżycia.

Halina Bejger w swoich badaniach, które przeprowadziła w okresie od stycznia 2017.r. do marca 2018.r., w Chełmskim Centrum Pomocy Dziecku i Rodzinie wskazuje, że do placówki typu socjalizacyjnego trafiają dzieci zaniedbane przez swoich rodziców. Podkreśla, iż najpowszechniejszym problemem są nieprawidłowości w społecznym i emocjonalnym rozwoju dzieci, wynikające z dysfunkcyjności środowiska, w których przebywały dotychczas. W przedstawionej placówce kadra pracowników wskazuje na stosowanie poszczególnych form arteterapii.

Tabela 1. Formy arteterapii wykorzystywane w pracy z wychowankami wg opinii kadry pedagogicznej

Lp.	Formy arteterapii	Odpowiedzi kadry pedagogicznej	
		N	%
1.	muzykoterapia	7	38,5
2.	sztuki plastyczne (wizualne)	9	49,5
3.	zajęcia literackie (biblioterapia)	7	38,5
4.	choreoterapia	1	5,5
5.	teatroterapia	8	44,0
6.	pantomima	4	22,0

Źródło: H. Bejger, Arteterapia i edukacja twórcza w praktyce wychowawczej placówki socjalizacyjnej, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” Vol. 13, 2018/2, nr 48, s. 76.

Duże zainteresowanie zyskała arteterapia w formie sztuk plastycznych, muzykoterapia i biblioterapia, co wiąże się z liczbą specjalistów w określonej dziedzinie oraz zaciekawieniem dzieci. Na uwagę zasługują również inne, mniej popularne formy, jak: pantonima i choreoterapia. Opisana placówka dostarcza wychowankom wiele różnych form, które dają możliwość, aby każdy znalazł ciekawą alternatywę dla siebie, zgodną z jego preferencjami. Wychowankowie mają okazję, by poznać swoje mocne strony i zainteresowania poprzez aktywność w różnych formach, które proponuje Chełmskie Centrum Pomocy Dziecku i Rodzinie. Wśród technik stosowanych w trakcie zajęć z arteterapii dominują: rysunek, malarstwo, literatura, film i multimedia, jednak występują również takie techniki, jak: rzeźba, kolaż, ceramika, decoupage oraz szycie z filcu, quilling, malowanie na szkle i tworzenie kartek okolicznościowych.

Tabela 2. Kryteria doboru technik arteterapii wg opinii kadry pedagogicznej

Lp.	Kryteria	Odpowiedzi	
		N	%
1.	potrzeby wychowanków	8	44,0
2.	realizacja aktu twórczego	2	11,0
3.	zgodność z zainteresowaniami wychowanków	7	38,5
4.	wykorzystywanie mocnych stron w funkcjonowaniu dzieci	7	38,5
5.	wykonalność proponowanych zadań	3	16,5
6.	unikanie sytuacji powodujących stres wychowanków	1	5,5
7.	unikanie rywalizacji i dominacji niektórych wychowanków	1	5,5
8.	atrakcyjność dla uczestników	8	44,0
9.	bezpieczeństwo	1	5,5

Źródło: H. Bejger, Arteterapia i edukacja twórcza w praktyce wychowawczej placówki socjalizacyjnej, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” Vol. 13, 2018/2, nr 48, s. 78.

Podczas pracy z dziećmi, terapeuci kierują się przede wszystkim indywidualnymi potrzebami wychowanków oraz atrakcyjnością zajęć. Równie ważne podczas doboru technik arteterapii jest zwrócenie uwagi na mocne strony, zainteresowania oraz poprawne wykonanie zadań przez dzieci. Arteterapia umożliwi wychowankom wykorzystanie swoich mocnych stron i zainteresowań do rozładowania silnych emocji, które im towarzyszą oraz do komunikowania się z innymi w sposób niewerbalny. Dzięki takiemu rozwiązaniu arteterapia nie kojarzy się dzieciom z przymusem, lecz z wyborem, gdyż poprzez dziecięce próby uprawiania sztuki mogą wyrazić to, co czują, natomiast w innym przypadku mogłyby szybko się znudzić.

Badania H. Bejger ukazują również skutki oddziaływań terapeutycznych w arteterapii według opinii kadry pedagogicznej oraz wychowanków. Uczestnicy badania podczas wskazywania skutków oddziaływań, szczególnie zwracali uwagę na: odzyskanie wiary we własne możliwości, przez wychowanków, którzy poczuli się sprawczą, chętniej brali udział w terapii i pracowali nad sobą; uczenie się zachowań aprobowanych przez społeczeństwo i odreagowanie napięcia emocjonalnego, co wiązało się z uzyskaniem lepszego samopoczucia. Poprawie uległ również rozwój poznawczy, emocjonalny i społeczny. Dzieciom łatwiej było wyrażać emocje i komunikować się z innymi. Arteterapia zapewniła wychowankom poznanie nowych technik w plastyce oraz zjawisk w muzyce, sztuce i literaturze, których dotąd nie znali. Ustalenie swoich potrzeb i problemów przez dzieci było

możliwe, dzięki skutecznemu wprowadzeniu w ich życie arteterapii, dzięki czemu miały okazję wyzbyć się skutków frustracji i poprawić swój los.

Placówki socjalizacyjne przyjmują dzieci z licznymi deficytami i zaniedbaniami, które wywołane są złym oddziaływaniem rodziców. Zadaniem placówek jest poddanie dzieci oddziaływaniom, które mają za zadanie eliminować deficyty. Arteterapia obejmuje dzieci z różnymi deficytami, jak: silne napięcia emocjonalne, problemy z komunikacją, przejawy niedostosowania społecznego, wysokim poziomem agresji, itp. Analizując przedstawione badania powyżej, możemy wyłonić główny cel arteterapii, jakim jest zapobieganie trudnościom życiowym oraz eliminowanie przeszkód, które zakłócają proces samorealizacji. Arteterapia umożliwia wizualizowanie trudnej przeszłości przez sztukę oraz zmianę zachowań na przyszłość. Wychowankowie, którzy uczestniczą w terapii przez sztukę, odnajdują w sobie chęć do zmiany, która wkrótce wskazuje im cel i sens życia. Uczestnictwo w zajęciach arteterapeutycznych pełni ważną rolę w rozwoju dzieci, usprawnia je fizycznie, psychicznie i społecznie, a stosowane techniki poszerzają zakres oddziaływań terapeutycznych w pracy z wychowankami.

Bibliografia

1. Andrukowicz W., *Edukacja integralna*, Oficyna Wyd. „Impuls”, Kraków 2001.
2. Araszkievicz A., Podgórska W., *Doświadczenia w stosowaniu różnych metod arteterapii w kompleksowym leczeniu nerwic* [w:] L.Hanek, M.Pasella (red.), *Arteterapia*, Zeszyt Naukowy nr 57, Akademia Muzyczna, Wrocław 1990.
3. Bejger H., *Arteterapia i edukacja twórcza w praktyce wychowawczej placówki socjalizacyjnej*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” Vol. 13, 2018/2, nr 48.
4. Bejger H., *Dom dziecka jako środowisko stymulujące rozwój wychowanków o szczególnych potrzebach edukacyjnych*, [w:] *Rozwój integralny dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Środowisko i programy wspomagające*, red. M. Babiarz, Kielce 2013.
5. Dykcik W., *Poszukiwanie nowatorskich i alternatywnych koncepcji indywidualnej rehabilitacji oraz społecznej integracji osób niepełnosprawnych – aktualnym wyzwaniem praktyki edukacyjnej* [w:] W. Dykcik, B.Szychowiak (red.), *Nowatorskie i alternatywne metody w praktyce pedagogiki specjalnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001.
6. Galińska E., *Kierunki rozwojowe w polskiej muzykoterapii*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu”, 1988, nr 45.
7. Galińska E., *Muzykoterapia jako jedna z form terapii poprzez sztukę*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1989, nr 48.
8. Gładyszewska-Cylulko J., *Arteterapia w pracy pedagoga*, Kraków 2011.
9. Głąbiowski K., Świdorski B., Więckowska H., *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, „Zakład Narodowy im. Ossolińskiego”, Wrocław 1976.
10. Konieczna E.J., *Arteterapia w teorii i praktyce*, Kraków 2007.
11. Koziełto D., *Taniec i psychoterapia*, Instytut Historii i UAM, Poznań 1999.
12. Kran M., *Taniec jako forma psychoterapii*, „Arka” 2001, nr 36.
13. Kukielczyńska K., *Proces twórczy jako terapii przez sztukę*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 2000, nr 57.
14. Kulczycki M., *Arteterapia i psychologia kliniczna*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57.
15. Oleś M., *Asertywność u dzieci w okresie wczesnej adolescencji*, „Towarzystwo Naukowe KUL”, Lublin 1998.

16. Repelewicz E., *Wykorzystanie arteterapii w pracy z wychowankami Domu Małego Dziecka*, Zielona Góra 2005.
17. Skorny Z., *Psychospołeczne mechanizmy agresywnego zachowania się w arteterapii*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57.
18. Szulc W., *Sztuka w służbie medycyny. Od antyku do postmodernizmu*, Wydawnictwo Akademii Medycznej w Poznaniu, Poznań 2001.
19. Akademia Kreatywnej Edukacji (<https://akademiakreatywnejedukacji.wordpress.com/?s=arteterapia>) (dostęp: 26.04.2024.r.)
20. ENDO (<https://endo.pl/blog/arteterapia-dla-dzieci-co-to-jest/>) (dostęp: 26.04.2024.r.)
21. SAP Kajros rok zał. 2003, (<http://www.kajros.pl/szulc/index.html>) (dostęp: 26.04.2024.r.)

ПИТАННЯ ІНВАЛІДНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Опришко Сергій

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Борисюк С. О.

Широкий спектр тем сучасних досліджень з проблеми інклюзивного навчання окреслює критичну роль соціальних працівників у житті людей з обмеженими можливостями. Незважаючи на це, у багатьох програмах із соціальної роботи не вистачає достатньої уваги до цього питання в їхніх навчальних планах. Результати опитування щодо курсів, пов'язаних з інвалідністю, політики та участі викладачів і студентів з обмеженими можливостями в програмах соціальної роботи Великої Британії свідчать про актуальність проблеми та необхідності більшої кількості інклюзивних освітніх практик та важливості боротьби з ейблізмом у цій галузі.

Незважаючи на розширення політики інклюзивної освіти, незрозуміло, чи справді ці зміни були ефективними для підвищення рівня інклюзивності для осіб з обмеженими можливостями у закладах вищої освіти [5, с. 15-29]. З 2003 року школи соціальної роботи Великої Британії є обов'язковими для залучення користувачів послуг до різноманітних сфер, включаючи «відбір студентів, розробку ступеня, положення про викладання та навчання, підготовку до практики навчання, надання стажувань, угоди про навчання, оцінювання студентів і забезпечення якості» [1, с. 156].

До середини 1990-х років навчальні заклади, включаючи університети та коледжі Великої Британії, мало, якщо взагалі мали політику, яка була б спрямована на більше залучення та підтримку людей з обмеженими можливостями [3, с. 35-48]. У 1995 р. британський парламент прийняв закон про дискримінацію через інвалідність. Це законодавство виступало за більш широке залучення людей з обмеженими можливостями до всіх аспектів життя британського суспільства, включаючи вищу освіту. Рада з фінансування вищої освіти у 1999 році підтримала людей з обмеженими можливостями в доступі до вищої освіти, виступаючи за збільшення представництва

людей з обмеженими можливостями у закладах вищої освіти [2, с. 503-514]. Незважаючи на те, що законодавчі зміни призвели до розвитку більш інклюзивного середовища, потрібно робити подальші кроки для впровадження більш прогресивної політики, пов'язаної з інвалідністю [4, с. 59].

У зв'язку з потребою у підготовці соціальних працівників, які можуть ефективно працювати з людьми з інвалідністю та враховуючи зростаючі вимоги до інклюзії та підтримки осіб з обмеженими можливостями, серед керівників усіх акредитованих шкіл та відділів соціальної роботи Великої Британії було розповсюджено онлайн-опитування [4, с. 81-82]. Результати цього опитування показали, що більшість програм з соціальної роботи у Великій Британії мають обмежену кількість курсів, присвячених питанням інвалідності. Опитування також виявило відсутність систематичних практик для інклюзії студентів з інвалідністю, а також невелику кількість викладачів з інвалідністю у цих програмах. Це підкреслює необхідність посилення фокусу на питаннях інклюзії у навчальних планах соціальної роботи.

Соціальна робота та навчання осіб з обмеженими можливостями у Великій Британії досягли значних успіхів стосовно стипендій, співпраці з іншими департаментами та створенні міжнародних альянсів. Дослідники питань інвалідності та працівники соціальної роботи зробили багато, щоб зосередити увагу на інвалідності та на соціальній моделі інвалідності щоб забезпечити підтримку та поширювати обізнаність про актуальність проблеми на національному та міжнародному рівнях [4, с. 74]. Незважаючи на те, що британські науковці надали приклад для наслідування міжнародним школам соціальної роботи своєю наполегливою підтримкою соціальної моделі інвалідності, учасники дослідження зазначили, що потрібно робити більше для сприяння доступу та пристосувань для людей з інвалідністю. Науковці повинні залишатися пильними, незалежно від того, чи думають вони про інвалідність у формі педагогіки, курсів, послуг для студентів, викладачів або персоналу з обмеженими можливостями, чи працюють у місцевих, національних і міжнародних комітетах для просування знань про інвалідність та доступність. Як зазначили учасники цього дослідження, ми повинні поміркувати над роботою вчених, які досліджують питання інвалідності щодо підтримки та розширення соціальної моделі інвалідності, зокрема, щоб включити осіб з вадами психічного здоров'я, інтелектуальними вадами або вадами розвитку, а також людей з хронічними захворюваннями разом із їхніми родинами.

Одним із важливих аспектів є розуміння основних проблем інклюзії та соціальної роботи в закладах освіти Великої Британії:

1. Програми соціальної роботи мають недостатньо курсів, присвячених інвалідності. Ця проблема вирішується введенням нових курсів, орієнтованих на питання інвалідності, у програми соціальної роботи, проведенням тренінгів для викладачів з метою кращого розуміння потреб студентів з інвалідністю, впровадженням сучасних технологій, інклюзивної політики і практики для забезпечення рівного доступу до освіти.

2. Низька представленість викладачів з інвалідністю в закладах освіти. Звертаючи увагу на розробку програм для залучення викладачів з інвалідністю, включаючи стажування і наставництво, вдосконалюючи інфраструктуру, надаючи технологічні засоби для полегшення роботи викладачів та впроваджуючи політику рівних можливостей та антидискримінаційні заходи у закладах освіти, Велика Британія

є країною, досвід якої варто використовувати у залученні викладачів з інвалідністю до освітніх процесів та соціальної роботи.

Ці проблеми вказують на необхідність реформування навчальних програм для покращення інклюзивності та забезпечення рівного доступу до освіти.

Література

1. Beresford, P. & Boxall, K. (2012). Service users, social work education and knowledge for social work. *Social Work Education*, 31(2), 155-167.
2. Crawshaw, M. (2002). Disabled people's access to social work education: Ways and means of promoting environmental change. *Social Work Education*, 21(5), 503–514.
3. Goode, J. (2007). Managing disability: Early experiences of university students with disabilities. *Disability and Society*, 22(1), 35–48.
4. MacDonald et. al., "Disability and Social Work" *Canadian Journal of Disability Studies CJDS* 3.3 (September 2014).
5. Roulstone, A., & Prideaux, S. (2008). More policies, greater inclusion? Exploring the Contradictions of new labour inclusive education policy. *International Studies in Sociology of Education*, 18(1), 15–29.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В ІТАЛІЇ

Проценко Людмила

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – ст. викл. Зінченко Т. В.

Італія – це країна, яка посідає чільне місце у впровадженні ідей інтегрованого та інклюзивного навчання, оскільки однією з перших серед європейських країн визнала інтегративне та інклюзивне навчання для неповносправних дітей найприйнятнішою формою здобуття ними освіти. За визначенням директора Департаменту Національних досліджень у галузі освітніх інновацій в Італії Р. Tortora, Італія у цьому відношенні стала лабораторією для всього світу, оскільки саме латинська культура зорієнтована на визнання автономності та гідності кожної людини.

Інклюзивна освіта – важливий компонент соціальної політики, система освітніх послуг, що заснована на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах закладу середньої освіти. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, яка забезпечує однакове ставлення до всіх дітей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами.

В Італії освітню реформу щодо інклюзивного навчання було проведено у 1972 році, а ініціював цю реформу громадський рух під назвою «Демократична психіатрія». Головна мета цього руху полягала у досягненні прогресивних змін у психіатричних лікувальних установах, усунення уособлення й ізоляції соціально небезпечних осіб з порушеною психікою, які стали в'язнями ізольованих закладів. Учасники цього руху вважали, що виникнення психічних відхилень часто провокується суспільством і школою, в тому числі, і спеціальними закладами. Під тиском громадськості в Італії у 1971 році був прийнятий новий «Закон про освіту», який

законодавчо закріпив право батьків на вибір навчального закладу, визначив статус масових шкіл, де навчаються всі діти з проблемами в розвитку, забезпечив державну підтримку щодо здобуття освіти дітям з особливостями психофізичного розвитку. Як зазначає Vanathy Bela, «закон затвердив зміни, що наступили у житті, оскільки цього вимагав час» [3].

У 1977 р. були розроблені додатки до «Закону про освіту», які визначали, що діти з особливостями розвитку мають ходити до школи поблизу домівки та навчатися в класах разом зі своїми однолітками, наповнюваність класів не може перевищувати 20 осіб, не більше двох таких дітей з порушеннями можуть навчатися в класі; спеціальні класи в масових школах анулюються. В оновленому «Законі про освіту» 1992 року, у розділі про навчання дітей з особливими потребами, серед пріоритетів визначено роботу щодо взаємодії шкіл з установами різного підпорядкування з метою надання різнобічної допомоги школярам з особливими освітніми потребами різнопрофільними фахівцями, які мають працювати у тісному взаємодіюванні; залучення батьків до процесу навчання дітей з особливостями розвитку.

Прикладом впровадження інклюзивного навчання є одна із шкіл міста Риму під назвою Quasimodo. У класі звичайної державної школи навчається близько двадцяти дітей, може бути і по двоє дітей з особливими освітніми потребами, це залежить від стану їхньої спроможності, але загальне правило: на клас – одна дитина з інвалідністю. Зі слів педагогів, вони часто практикують групові завдання вже у початковій школі. У групі обирають учня-лідера, і один з його обов'язків – допомагати особливим учням. За таких обставин діти вчатьс я толерантного ставлення до однокласника/ці, який є багато в чому повільнішим, і може по кілька разів повторити сказане. Словом, дидактично-навчальна програма класу, та й школи, в цілому, розробляється з метою якомога ширшого залучення учнів з інвалідністю. Такі діти не отримують оцінок, а лише відгуки на зразок “молодець” або “подивись уважно”. Якщо такий учень/ця успішно опанує шкільну програму, отримує диплом про закінчення школи, то зможе вступати до вищого навчального закладу чи шукати роботу на конкурсній основі. Якщо вчителі визнають результати успішності задовільними, тоді на руки видають атестат відвідування занять, який не дає можливостей на подальше навчання чи працевлаштування за конкурсом.

Крім вчителів-асистентів, учнів зі складними випадками супроводжують також соціальні асистенти від комуни, які допомагають дитині з особливими потребами у їдальні або у здійсненні її санітарно-гігієнічних потреб. Для зручності дітей з особливими потребами школа обладнана пандусами та ліфтом.

Великий внесок у навчання таких особливих дітей, насамперед, несуть вчителі-асистенти. Посада вчителя-асистента є важливою і вимагає від фахівця, наявність високих моральних принципів, толерантність, розуміння і витримку у роботі з особливими дітьми, що сприятиме підвищенню якості їх роботи.

Крім цього, у школах активно ведеться боротьба з будь-яким виявом дискримінації дітей з особливими потребами, ще більше допомагаючи таким особливим дітям адаптуватися і комфортно навчатися у шкільному середовищі.

Найбільш фундаментальним втіленням прав людини на міжнародному рівні є Загальна Декларація ООН про Права людини, що була прийнята у 1948 р. Хоча вона і не мала прямого відношення до осіб з обмеженими можливостями здоров'я, проте проголосила рівність прав «усіх людей без винятку». У преамбулі цього документу

зазначається, «що визнання вродженої гідності та рівних і невід'ємних прав усіх членів людської спільноти є основою свободи, справедливості та миру у світі» [4, с. 32].

Таким чином, започатковане в Італії інклюзивне навчання дітей постійно удосконалюється й успішно крокує по країнах світу.

Література

1. Впровадження інклюзивної освіти в Італії. [Електронний ресурс]. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-vprovadzheniya-inklyuzivno-osviti-vitali-207330.html> (дата звернення: 02.05.2024).

2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ : САММІТ-книга, 2008.

АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Тичина Світлана

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Хлеб'юк С. Р.

На сучасному етапі життя суспільства, яке постійно змінюється, а також в умовах зростаючих вимог до особистості, особливу увагу набуває орієнтація державної молодіжної політики на формування потреби в саморозвитку та самореалізації інтелектуального та творчого потенціалу дітей та молоді, в тому числі-з особливими освітніми потребами.

Розуміння педагогами глибинних потреб дітей з особливими освітніми потребами є важливим чинником успішності інклюзивного навчання. Кожна дитина з особливими освітніми потребами унікальна. Важливо, щоб педагоги розуміли її потреби, можливості та обмеження. Це дозволить створити індивідуальні навчальні підходи, які враховують особливості кожної дитини [1].

Адаптації та модифікація у контексті освіти дітей з особливими освітніми потребами є дуже важливими для забезпечення їм якісної освіти та соціалізації.

Адаптація змінює характер навчання без змін змісту або поняттєвої сутності навчального завдання. Вона застосовується у випадках, коли дитина з ООП повністю сприймає мету й завдання загальної навчальної програми, проте потребує додаткового обладнання або додаткових пояснень. Модифікації змінюють характер навчання зі зміною змісту або поняттєвої сутності навчального завдання. Іноді діти з когнітивними порушеннями не можуть опанувати загальноосвітню програму навіть за певної адаптації. У таких випадках команда супроводу модифікує навчальні програми, змінює кількість предметів, навчальне навантаження та кінцевий результат відповідно до освітніх потреб дитини.

Адаптації та модифікації дозволяють педагогам створювати індивідуалізовані підходи до навчання, враховуючи потреби та здібності кожної дитини з особливими освітніми потребами. Це може включати зміни в змісті матеріалу, методах навчання, обсязі завдань тощо. Адаптації можуть бути спрямовані на стимулювання уваги дитини, забезпечуючи оптимальні умови для зосередження на навчанні. Наприклад,

використання спеціальних методів викладання, інтерактивних матеріалів або регулярних перерв під час навчання.

Адаптації в освітнє середовище сприяють інтеграції дитини з ООП шляхом створення сприятливої атмосфери для її взаємодії з однолітками та педагогами. Це може включати організацію групових проектів, тренування соціальних навичок та підтримку комунікації. Адаптації спрямовані на забезпечення доступності навчального матеріалу для дітей з ООП. Через використання спеціальних технологій, аудіо-або візуальних матеріалів, адаптацію текстів чи завдань [2].

Детальне вивчення потреб дітей з ООП дозволяє педагогам створювати оптимальне освітнє середовище. Це може включати адаптацію класної кімнати, застосування спеціальних методик навчання, розробку індивідуальних навчальних планів та використання спеціальних ресурсів. Діти з особливими освітніми потребами мати особливості щодо соціального та емоційного розвитку. Педагоги, які розуміють в чому полягають ці потреби, забезпечують підтримку у формуванні міжособистісних навичок, самовизначенні та розвитку дружніх відносин.

Аналіз особливостей дітей з ООП допомагає педагогам визначити найефективніші методи навчання для кожної дитини, що сприяє підвищенню академічного успіху, самооцінки та самоповаги учнів [3].

В ході освітнього процесу педагоги створюють індивідуалізовані підходи до навчання, враховуючи потреби та здібності кожної дитини з особливими освітніми потребами. Це може включати зміни в змісті матеріалу, методах навчання, обсязі завдань тощо. Адаптації можуть бути спрямовані на стимулювання уваги дитини, забезпечуючи оптимальні умови для зосередження на навчанні. Наприклад, використання спеціальних методів викладання, інтерактивних матеріалів або регулярних перерв під час навчання.

Діти з особливими освітніми потребами можуть мати різні причини для формування незадовільного стану здоров'я і різні потреби у прилаштуванні до освітнього середовища. Навіть якщо це не спеціалізований заклад освіти, є багато засобів, які школа може використовувати для створення більш доступного освітнього середовища для дітей з різними видами обмежень при облаштуванні місць загального вжитку, таких як столова кімната, бібліотека, кімната для відпочинку та інші загальні зони. Наприклад, встановлення спеціальних столиків або стільців для дітей з обмеженими можливостями. Для вчителів та персоналу варто проводити тренінги щодо роботи з дітьми з різними видами обмежень, а також надавати необхідні ресурси та підтримку для виконання індивідуальних планів навчання та реалізації завдань інтеграції дитини освітній простір установи.

Різні підходи можуть сприяти створенню більш інклюзивного та дружнього середовища для дітей з різними видами обмежень. Важливо, щоб школа прагнула до постійного удосконалення свого середовища та пристосування до потреб всіх учнів, забезпечуючи їм максимальні можливості для навчання, розвитку та соціальної інтеграції.

Сприяючи успішній адаптації дитини з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі є важливим завданням для психологів і педагогів. Організація зрозумілого та структурованого середовища допомагає дитині почуватися більш захищеною та успішно інтегруватися в навчальний процес.

Планування занять з урахуванням потреб дитини з ООП є важливим. Дитина повинна мати доступ до чіткого розкладу з покроковими інструкціями та планами уроків. Це допоможе дитині розуміти, що очікується від неї впродовж дня і які завдання їй потрібно виконати. Використання візуальних засобів, таких як списки правил, графіки розкладу та покрокові інструкції, допоможе дитині легше орієнтуватися. Великі та чіткі зображення, іконки або схеми можуть підсилити розуміння та сприйняття інформації. Важливо попереджати дитину з ООП про будь-які зміни в розкладі або незаплановані події. Це дозволяє дитині підготуватися до нових умов і уникнути стресу. Також варто мінімізувати періоди очікування, щоб уникнути невпевненості та стресу, пов'язаного з бездіяльністю [1].

Педагоги і психологи повинні використовувати індивідуальні підходи до комунікації з кожною дитиною з ООП. Це може включати використання простої мови, розміщення важливої інформації на видимих місцях та підтримку зрозумілої та послідовної взаємодії. Допомога дитині розвивати навички саморегуляції може допомогти управляти стресом та негативними емоціями, пов'язаними з невизначеністю чи змінами.

Раціонально організований освітній процес допомагає дитині з ООП розвивати навички та знання відповідно до її можливостей. Це може включати використання спеціальних методик навчання, індивідуальних підходів до оцінювання та стимулювання успіхів [3].

Ефективним підходом до навчання дітей з особливими освітніми потребами є розділення завдань на менші, більш досяжні частини. Цей метод дозволяє забезпечити успішність у навчанні без спрощення завдань або змінення програми, а просто шляхом використання доступних способів подання матеріалу та організації процесу навчання з урахуванням особливостей дитини. Нестандартні підходи до навчання допомагають забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини з ООП, дозволяючи їм розвиватися відповідно до своїх здібностей та потреб. Важливо, щоб педагогами було створене стимулююче та сприйнятливий навчальне середовище, яке допомагатиме підтримувати успішність кожного учня.

Розуміння глибинних потреб дітей з особливими освітніми потребами відкриває двері до успішного та ефективного інклюзивного навчання, де кожна дитина має можливість розвитку та успішної інтеграції в суспільство. В цілому, адаптації та модифікації спрямовані на створення оптимальних умов для навчання та соціального розвитку дітей з особливими освітніми потребами, забезпечуючи їм повноцінність участі в освітньому процесі і сприяючи їхньому загальному успіху та самореалізації.

Література

1. Непран А. О. Інклюзивна освіта як умова соціальної адаптації дітей з особливими потребами. *Науковий пошук молодих дослідників. Педагогічні науки.* – №1. Ч. II. Старобільськ: ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, 2020. С. 79–85.
2. Романюк С. В. Сучасні технології навчання осіб з особливими освітніми потребами. *Педагогічний пошук.* 2019. №1 (101). С. 37–40.
3. Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти: монографія / за ред. М. Є. Чайковського. Київ: Університет „Україна”, 2019. 460 с.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Третяк Тамара

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Новгородський Р. Г.

Теоретичним підґрунтям наукових досліджень щодо дітей з особливими освітніми потребами на сьогодні є розробки Е. Данілавічюте, В. Засенко, А. Колупаєвої, Т. Костенко, Л. Прохоренко, О. Чеботарьова, у питаннях організації інклюзивного освітнього середовища відомі дослідження Л. Коваль, І. Горбенко, Т. Скрипник, О. Таранченко, О. Федоренко, Н. Ярмола та ін., особливості навчання та супроводу дітей з порушеннями слуху розглядалися В. Жук, В. Литвинова, О. Таранченко, В. Шевченко та ін. Саме в роботах згаданих науковців розглядається основна ідея щодо дітей з особливими освітніми потребами, яка полягає у тому, що слід пристосовувати середовища та навчального процесу до індивідуальних можливостей та потреб кожної дитини.

Адаптація програм розвитку для дітей з порушенням слуху є важливою складовою освітнього процесу в позашкільних закладах. Враховуючи специфічні потреби таких дітей, необхідно створювати умови, які б сприяли їх повноцінному розвитку та інтеграції в суспільство

Перед педагогом постає два важливих завдання: виявити відмінності між учнями та адаптувати навчальний процес так, щоб матеріал засвоювали всі діти, в тому числі й діти з порушеннями слуху різного ступеня, але у доступний кожному спосіб та на доступному кожному максимальному рівні.

Для подальшого врахування при організації навчання слід визначити рівень підготовленості учнів, особливості сприйняття матеріалу (слухові можливості, рівень розуміння мовних одиниць тощо), найзручніший для дитини спосіб представлення знань (усно, дактильно або жестово, через продукт діяльності), темп засвоєння матеріалу та виконання завдань різного характеру, а також індивідуальний стиль навчання і вподобання дітей. Цю інформацію можна отримати шляхом вивчення особової справи дитини, тестування, спостереження, бесід з дитиною та батьками, анкетування [3, с. 22-23].

Для організації інклюзивної освіти в закладах позашкільної освіти педагогам слід розумітися на особливостях дітей з порушенням слуху. Так діти з порушенням слуху мають ряд специфічних потреб:

- комунікативні потреби (труднощі у вербальному спілкуванні, потреба в використанні жестової мови);
- когнітивні особливості (можливі затримки у розвитку мовлення та мислення);
- соціальні потреби (потреба в інтеграції в колектив, підтримка емоційного та психологічного комфорту).

У визначенні змісту навчання дитини з порушенням слуху існує два основні орієнтири. Перший з них вимагає дотримання державних вимог до рівня знань, умінь та навичок дітей. Другий орієнтир — приведення змісту у відповідність до індивідуальних можливостей конкретної дитини. Для дітей з порушеннями слуху можна скористатися програмою спеціальних шкіл для глухих дітей, програмою спеціальних шкіл для дітей зі

зниженим слухом, загальноосвітньою, адаптованою чи модифікованою програмою. Згідно з нормативними документами, в інклюзивному класі для дитини з порушенням слуху рекомендується розробляти індивідуальний навчальний план або індивідуальну навчальну програму [4].

Адаптація програм розвитку базується на принципах інклюзивної освіти, що передбачає рівні можливості для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних чи психологічних особливостей. Для дітей з порушенням слуху важливо забезпечити доступ до інформації через альтернативні канали сприйняття, такі як зорові, тактильні та візуальні засоби.

Так в своїй роботі педагоги можуть використовувати такі елементи адаптації як:

- використання жестової мови та мови тіла (залучення сурдопедагогів та перекладачів жестової мови або навчання педагогів основам жестової мови для кращого спілкування з дітьми, застосування шрифту Брайля);
- зорові та візуальні методи навчання (використання відеоматеріалів, інтерактивних дошок, проєкторів, створення візуальних посібників, малюнків та схем);
- тактильні прийоми роботи (тактильні ігри та вправи, використання спеціальних навчальних матеріалів з тактильними елементами);
- Інтеграція дітей з порушенням слуху у загальні групи з іншими дітьми, організація спільних заходів, спрямованих на розвиток комунікативних та соціальних навичок дітей з порушенням слуху;
- адаптації середовища (рівень освітлення, шуму тощо);
- адаптація змісту, методів навчання та результатів діяльності дітей;
- адаптація оцінювання навчальних досягнень;
- адаптації фізичного навантаження (скорочені заняття, поєднання різних видів діяльності) [3; 4].

Працюючи з дітьми з порушенням слуху педагогам слід орієнтуватися на індивідуальний підхід у своїй роботі, що має передбачати розробку індивідуальних планів розвитку для кожної дитини з урахуванням її потреб та можливостей. Педагог має постійно та регулярно здійснювати моніторинг прогресу та корекція програм відповідно до досягнень дітей.

Важливим елементом у професійній діяльності педагогічного працівника є підвищення кваліфікації педагогів, зокрема проведення тренінгів та семінарів для педагогів щодо особливостей роботи з дітьми з порушенням слуху, обмін досвідом з колегами та залучення фахівців тощо.

На нашу думку, важливу роль при організації навчально-пізнавальної діяльності в закладах позашкільної освіти з дітьми з порушенням слуху виступає співпраця з батьками:

- активне залучення батьків до освітнього процесу;
- консультації та спільна розробка індивідуальних планів розвитку;
- підтримка постійного зв'язку з батьками для обговорення успіхів та труднощів дітей [4].

Велике значення для роботи з дітьми з порушенням слуху є також створення адаптивного середовища, зокрема це обладнання класів (груп) відповідно до потреб дітей з порушенням слуху; використання сучасних технологій для покращення доступу до інформації; пришкольна територія, внутрішньошкільний простір (специфічні показники, випуклі поверхні стін, підлоги тощо).

Відповідно навчання повинно будуватися навколо конкретної дитини, а не на спільних для всіх учнів документів, повинно бути максимально індивідуалізованим та зорієнтованим на дитину. На кожному етапі для кожної дитини добирається:

- обсяг матеріалу;
- спосіб подачі матеріалу;
- спосіб презентації знань дитиною; комунікативні засоби;
- темп засвоєння;
- проміжні здобутки та кінцевий результат [3, с. 20–25].

Висновки. Адаптація навчально-виховного процесу до потреб дитини, включаючи дітей з порушенням слуху, є кроком від авторитарної педагогіки до педагогіки співпраці. Навчальний процес перестає бути просто співіснуванням двох відносно автономних діяльностей: учіння та навчання. Відповідно адаптація програм розвитку для дітей з порушенням слуху в позашкільних закладах є важливим аспектом забезпечення рівних можливостей для всіх дітей. Використання спеціалізованих методів та індивідуальний підхід дозволяють створити сприятливі умови для повноцінного розвитку та соціалізації таких дітей. Успішна реалізація адаптованих програм вимагає підвищення кваліфікації педагогів, тісної співпраці з батьками та створення інклюзивного освітнього середовища.

Література

1. Висоцька А. М. Організація позакласної виховної роботи в спеціальних навчальних закладах для дітей з розумовою відсталістю (5-10 класи): методичні рекомендації. Київ, 2012. 106 с.
2. Демчук С. Ігрова діяльність як головний чинник соціальної адаптації молодших школярів із депривацією слуху. *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 15. Наук.-пед. проблеми фіз. культури (фіз. культура і спорт)*. 2016. Вип. 3. С. 38–43.
3. Жук В. В. Адаптація навчального процесу до потреб дитини з порушенням слуху. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2013. Вип. 4(1). С. 20–25.
4. Освіта дітей з порушеннями слуху: сучасні тенденції та технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Таранченко, С. В. Литовченко, О. Ф. Федоренко, В. В. Жук, В. В. Литвинова, В. М. Шевченко. Київ: Вид ФОР Симоненко О. І., 2018. 250 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АНІМАЛОТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ В СОЦІАЛЬНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ООП

Черниш Дар'я

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Качалова Т. В.

Актуальність. Аналіз умов життєдіяльності сучасної людини свідчить про їх стресогенний характер та негативний вплив на стан фізичного, психічного і ментального здоров'я. Більшість вчених на даний час активно досліджують шляхи оптимального відновлення душевно-духовної сфери та здоров'я людини. Особливо це стосується підростаючого покоління.

Як підтверджує практика, анімалотерапія дуже ефективний метод психологічної допомоги та реабілітації, який не потребує великих матеріальних витрат та легкий

у застосуванні. В наш час цей метод терапії набуває все більшої популярності, зокрема і в Україні. Але потрібно зазначити, що на сьогоднішній день анімалоційних організацій в Україні налічується небагато, а соціальні працівники не володіють необхідною інформацією щодо використання тварин з метою реабілітації дітей з особливими освітніми потребами та їхніх сімей, а відтак не використовують цю інформацію у своїй професійній діяльності.

Актуальність теми нашого дослідження підтверджується і тим фактом, що анімалотерапія отримала досить широке визнання і поширення за кордоном і на сьогодні вивченням цієї проблеми займається багато вітчизняних вчених, незважаючи на те, що в Україні цей метод вважається нетрадиційним.

Особливої уваги набувають проблеми, які пов'язані із використанням анімалотерапії в соціально-реабілітаційній роботі з дітьми з ООП, адже сучасний етап розвитку системи освіти характеризується посиленням уваги фахівців до проблем дітей, які мають особливі освітні потреби. Ефективність навчання цих дітей пов'язана з вивченням специфіки їхнього розвитку і пошуком способів психолого-педагогічної допомоги та реабілітації в процесі соціалізації та особистісного розвитку.

Аналіз останніх публікацій та досліджень з проблеми соціальної реабілітації дітей з ООП показав, що велика кількість вчених присвятили свої роботи вивченню інклюзії як соціально-педагогічного явища. Не залишилась без уваги проблема реабілітації дітей з особливими освітніми потребами у освітньому середовищі. Серед вітчизняних вчених ці питання вивчали: Н. Софій, Р. Дименштейн, І. Зверєва, Т. Качалова, Ю. Найда, Р. Новгородський, С. Хлебик, Н. Шматко, М. Чайковський, Н. Мирошніченко та ін.

Проте, особливості використання анімалотерапії як методу соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами наразі залишаються недостатньо вивченими.

Мета публікації полягає у визначенні функціональних можливостей та особливостей використання анімалотерапевтичних методів у соціально-реабілітаційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Для нашого дослідження важливо, перш за все, визначення терміну «анімалотерапія». Термін анімалотерапія має декілька трактувань. Зокрема, одним із розповсюджених є наступні: «Анімалотерапія (від лат. animal – тварина і грец. θεραπεία – лікування), або фаунотерапія, зоотерапія – вид терапії, в якій використовуються тварини, а також їх звуки та символи (зображення, малюнки, казкові герої) для лікування, реабілітації та профілактика захворювань, надання психотерапевтичної допомоги.

У той час, як програми лікування тваринами стали більш широко використовуватися в кінці 20-го століття, перші спроби цілющого зв'язку між тваринами і людьми датуються початком 19-го століття, коли Флоренс Найтінгейл – одна з найвідоміших медсестер Великобританії і видатний громадський діяч – помітила, що домашні вихованці знижували рівень занепокоєння у її пацієнтів [44].

У визначенні дефініції поняття і сутності анімалотерапії ми спираємось на результати досліджень вітчизняних науковців А. Лабінського, М. Грицини, Б. Гутий, Г. Лабінської, які стверджують, що анімалотерапія є одним із видів терапії, що включає використання тварин як засобу лікування. Мета такої терапії – покращення і відновлення соціальних, емоційних або когнітивних функцій особистості. Науковці розрізняють спрямовану анімалотерапію (використання спеціально навчених тварин

за розробленими терапевтичними програмами) і ненаправлену терапію (взаємодія з тваринами в домашніх умовах). Вчені зазначають, що використання методів анімалотерапії, на відміну від інших методів реабілітації, дозволяють не тільки зменшити м'язовий тонус, збільшити обсяг пасивних рухів, набути нові активні рухові навички і, крім кінезіологічної реабілітації впливають на виконання таких функцій: психофізіологічна функція; психотерапевтична функція; реабілітаційна функція; функція задоволення потреби в компетентності; функція самореалізації; комунікаційна функція.

У нашій країні, як і в усьому світі, дуже динамічно зростає категорія «діти з особливими потребами» – з ДЦП, аутизмом, синдромом Дауна, синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, реактивність, різні неврози, нервові розлади, психічні розлади. Тільки для цього контингенту анімалотерапія є найефективнішим лікуванням та засобом реабілітації [1].

Спираючись на аналіз наукової літератури з означеної проблеми, ми констатуємо, що анімалотерапія – це вид терапії, що використовує тварин та їх образи для надання психотерапевтичної допомоги і реабілітації. Це цивілізований науковий метод лікування і профілактики захворювань. Всесвітня організація охорони здоров'я визнала, що живі істоти в житті людини і дитини, зокрема, відіграють величезну роль і приносять позитив і користь.

У анімалотерапії також використовуються і символи тварин: образи, малюнки, казкові герої, іграшки, проте все ж таки роль живої істоти є беззаперечною за умови, коли спілкування з нею є безпечним. Досягти бажаного реабілітаційного ефекту можна не лише за наявності вдома пухнастої тваринки, але й спілкуючись з дельфінами в океанаріумі, спостерігаючи за ящіркою в тераріумі або просто слухаючи спів пташок на природі. Та головну роль все ж таки відіграють домашні улюбленці. Перш за все, присутність поряд з нами живої істоти – маленької та беззахисної, такої як кицька чи папуга; або великої та сильної, як собака або кінь – пробуджують почуття відповідальності. Догляд і турбота дають можливість людині відчути себе потрібною і зрозуміти свою значущість. У родинях вони сприяють гармонізації стосунків: спільна опіка та ігри з ними допомагають згуртувати сім'ю.

У процесі нашого дослідження ми виокремили такі особливості використання анімалотерапевтичних методів у реабілітації дітей з ООП:

- Команда анімалотерапії проводить втручання спеціалізованими методами для досягнення терапевтичних цілей. Найчастіше до таких робіт залучають собак і коней [2].

- Фахівці з реабілітації використовують анімалотерапію для вирішення широкого кола дитячих і сімейних проблем, включаючи проблеми розвитку, соціальні, емоційні та поведінкові проблеми. Так, наприклад, іпотерапія, каністерапія та інші види тварин використовуються в роботі з дітьми з проблемами навчання та синдромом дефіциту уваги, опозиційною поведінкою, депресією, сором'язливістю та соціальною ізоляцією, різними залежностями, для навчання керувати своїм гнівом, у разі тяжких втрат, домашнього насильства, знущань, після стихійних лих і під час роботи з травмами, тривоги та проблемами залежності.

- Метод анімалотерапії може бути різним чином використаний у прийомних сім'ях, а також для неповнолітніх та молоді з протиправною поведінкою у виправних установах.

Вчені доводять, що анімалотерапія з дітьми має сенс, тому що діти і тварини мають багато спільного:

- 1) вони залежать від дорослих,
- 2) вони існують переважно «тут і зараз» і дають чесний зворотний зв'язок,
- 3) їх основною формою спілкування є невербально-конкретна форма,
- 4) вони вміють грати природно і почувуються вільно.

Отже, ці фактори в поєднанні з великим інтересом дітей до тварин свідчать про те, що анімалотерапія є потенційно корисним інструментом у реабілітаційному арсеналі практиків соціальної роботи.

Література

1. Анімалотерапія – перспективний напрямок реабілітаційного лікування людини. / А. Й. Лабінський, М. Р. Грицина, Б. В. Гутий, Г. Б. Лабінська. [Електронний ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/animaloterapiya-perspektivniy-napryamok-reabilitatsiyogo-likuvannya-lyudini> (дата звернення: 11.03.2024).
2. Водка М. Є., Алієва Т. А., Вашкіте І. Д. Анімалотерапія як метод роботи з дітьми з ранньою затримкою психічного розвитку. [Електронний ресурс]. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apmm/article/view/10531> (дата звернення: 11.03.2024).

Розділ 4.

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

СІМЕЙНІ ТРАДИЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Білик Марина

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – викл. Клименко Л. В.

В умовах швидких змін, характерних для сучасного суспільства, важливого значення набуває вивчення проблеми соціального виховання підростаючого покоління. Багато науковців із різних галузей науки приділяли увагу вивченню проблеми соціального виховання, зокрема: представники філософії освіти В. Андрущенко, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнєв'юк; активна взаємодія людини і середовища в процесі соціалізації описані у працях Дж. Міда, О. Сухомлинської, Т. Алексєєнко, І. Зверєвої, С. Харченка, С. Хлебик; в контексті андрагогіки важливими є напрацювання В. Поліщук, В. Лугового та ін.

На сьогоднішній день, соціальне виховання виступає однією з важливих складових суспільного життя. Як зазначають дослідники, основними цілями, на досягнення яких спрямовано соціальне виховання є, насамперед: 1) забезпечення сприятливих умов для соціалізації підростаючого покоління; 2) саморозвиток людини як особистості та суб'єкта діяльності.

Соціальне виховання, на думку авторського колективу Л. Коваль, І. Зверєвої та С. Хлебик, є системою соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння та засвоєння дітьми та молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки [3].

Сучасні дослідники зазначають що під «соціальним вихованням» у його сучасному тлумаченні слід розуміти створення умов і стимулювання розвитку людини, її соціального становлення з використанням усіх соціальних впливів. Ю. Поліщук характеризує поняття як «комплексне, інтегративне, що передбачає повноцінне функціонування всього суспільного арсеналу виховних засобів і можливостей з метою морального та соціального формування особистості».

О. Безпалько зауважила, що соціальне виховання забезпечується суспільством та державою в спеціально створених для цього організаціях – школах, мережі позашкільних закладів освіти, дитячих та молодіжних організаціях [1].

На нашу думку, соціальним вихованням на сьогоднішній день можна вважати процес формування у особистості навичок та знань, необхідних для ефективної взаємодії та адаптації у суспільстві. Цей процес включає розвиток соціальних компетенцій, таких як комунікативні навички, емпатія, моральні та етичні цінності, а також здатність до роботи в команді та розв'язування конфліктів. Тобто соціальне виховання передбачає створення умов та стимулювання розвитку людини, її соціального становлення з використанням всіх можливих соціальних впливів.

Як зазначає М. Васильєва, у сучасному світі, враховуючи війну в Україні, провідна роль у соціальному вихованні окремої особистості належить інституту сім'ї, а також освітнім та культурним закладам. Це підтверджується і тим фактом, що ворог кожного дня прицільно нищить школи, заклади вищої освіти, культурну спадщину, а на тимчасово окупованих територіях вводить свої програми, намагаючись маніпулювати свідомістю підростаючого покоління.

Пріоритети соціального виховання у сучасному соціумі полягають у допомозі людині не просто вижити у суспільному потоці, але і у допомозі зреалізуватися, стати успішною, здатною відповідати на виклики сьогодення. З огляду на це, важливим, на нашу думку, є розгляд впливу сімейних традицій на соціальне виховання.

Сімейні традиції визначаються науковцями як «звичні, прийняті в певній родині норми, манери поведінки, звичаї, погляди ритуали, які передаються із покоління в покоління» [4]. Цікавою є думка Г. Ващенко, який порівнює роль традицій у розвитку людства з розвитком пам'яті окремої людини, зауваживши: «Основна функція пам'яті полягає у збереженні набутого досвіду. Отже, ця функція консервативна. А проте, коли б людина не володіла пам'яттю, коли б вона не зберігала попередніх вражень, уявлень і думок, вона не тільки не рухалась би вперед, а взагалі не могла б існувати. Через це молодим поколінням не треба започатковувати культурний рух: їм залишається продовжувати й удосконалювати те, що вже здобули предки» [2].

Сучасні науковці відзначають такі функції родинних традицій як засобу формування особистості: *пізнавальна* – знайомить із родоводом, особливостями родинних, родинно-громадських стосунків тощо; *конструктивна* – визначають методи виховного впливу на підростаюче покоління; *комунікативна* – впливають на вироблення нормативів доброзичливих взаємовідносин у сім'ї; *організаційна* – здійснюють вплив на формування режиму праці та відпочинку дітей; *суспільну* – формують світогляд та моральні якості особистості; *соціалізуюча* – традиції допомагають визначити особистості типи соціальної взаємодії з іншими людьми в конкретних історичних умовах.

Як зазначає В. Постовий, саме родина відіграє важливу роль у вихованні підростаючого покоління, спрямовуючи свої зусилля на розкриття для дитини простору людських почуттів: співпереживання, співучасті, шанобливості, підтримки, відданості, працьовитості та ін. До сімейних цінностей автор відносить: подружню вірність та любов, піклування про дітей та старших членів родини, гостинність, взаємини між рідними, родичами; родинне звичаєве право, розвиток самостійності та ініціативи [5].

Аналіз літературних джерел свідчить, що найпоширенішими власне родинними традиціями на сьогодні є: родильні, весільні, поховальні звичаї та обряди, пов'язані із народженням людини, з освяченням шлюбу, зі смертю людини та гідним вшануванням її пам'яті. Узагальнюючи вплив кожної із означених традицій на формування особистості зазначимо, що: *родильні звичаї та обряди* виховують моральні принципи поваги до роду, шанобливе ставлення до батьків, делікатність, гуманність, доброту, привчають до дбайливого ставлення і догляду за дитиною; *весільні звичаї та обряди* спрямовуються на виховання шанобливого ставлення до дівчини, вірності, відчуття обов'язку та відповідальності перед родиною, вимогливості, гордості, благородства; *поховальна обрядовість* формує потребу у збереженні пам'яті про померлих, повагу до пращурів, до загиблих воїнів, що є особливо актуальним під час вторгнення росії,

пробуджує здатність до співчуття та емпатії, виховує гідність і шляхетність, відданість батьківщині, вказує на безперервність родовідних традицій.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що сімейні традиції відіграють важливу роль у соціальному вихованні, забезпечуючи передачу моральних цінностей, культурних норм та соціальних навичок від покоління до покоління. Завдяки сімейним традиціям, діти навчаються взаємодіяти з іншими, розвивають почуття відповідальності та поваги до культурної спадщини, старші члени сім'ї слугують прикладом для молодших, передаючи їм важливі життєві уроки. Таким чином, сімейні традиції не лише сприяють особистісному розвитку, але й підтримують соціальну згуртованість та збереження культурної ідентичності. З огляду на це, слід зауважити про важливість порушеної теми та перспективи подальших наукових розвідок.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посіб. Київ: Центр навч. літератури, 2003. 140 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава, 1994. 510 с.
3. Коваль Л. Г., Зверєва І. Д., Хлебик С. Р. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: навч. посіб. Київ: ІЗМН, 1997. 390 с.
4. Опанасенко Л., Дрозд О. Психологічні аспекти впливу сімейних традицій на професійне становлення особистості. *Психологія особистості. Габітус*. Вип. 36. 2022. С. 201–206.
5. Постовий В. Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім'ї: монографія. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2006. 190 с.

МОЛОДІЖНІ СУБКУЛЬТУРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Будакова Аліна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин
Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Криловець М. Г.

Субкультура – система цінностей і норм, установок, способів поведінки і життєвих стилів певної соціальної групи, відміна від пануючої в суспільстві культури, хоча і пов'язана з нею. В сучасному суспільстві існує значна кількість таких субкультур.

Це класові, етнічні, молодіжні субкультури та ін. В тому або іншому ступені кожна людина належить до якоїсь субкультури, хоча частіше вони не мають ні самоназви, ні системи символів, що позначають їх межі. В молодіжних формуваннях найбільш часто мають місце молодіжні субкультури, контркультури, кримінальна субкультура і елементи дитячої субкультури [2, с. 148–149].

Молодіжна контркультура, за визнанням дослідників, вимагає свідомої відмови від системи традиційних цінностей та заміни їх контрцінностями – свободою самовираження, особистої причетності до нового стилю життя, установкою на ліквідацію репресивних і регламентуючих моментів людських відносин, повною довірою до спонтанних проявів почуттів, фантазії, уяви, невербальних способів спілкування. З точки зору культурології субкультура – це такі об'єднання людей, які не суперечать цінностям традиційної культури, а доповнюють її.

Ознаки субкультур:

- Субкультура може відрізнятися від домінуючої культури мовою, манерою поведінки, одягом і т. д.
- Основою субкультури можуть бути стиль музики, спосіб життя, певні політичні погляди.
- Деякі субкультури носять екстремальний характер і демонструють протест проти суспільства або певних суспільних явищ. Деякі субкультури носять замкнутий характер і прагнуть до ізоляції своїх представників від суспільства.

Кожна субкультура має певні риси. Молодіжна субкультура, як будь-яка культура, є динамічною системою, зміни якої на кожному новому тимчасовому відрізку, фіксовані в зовнішніх проявах, відображають здатність даної системи, з одного боку, відповідно реагувати на зовнішні і внутрішні процеси, а з іншого-адаптування до змінних зовнішніх та внутрішніх умов свого існування. Отже, саме необхідність адаптації молодіжної субкультури до об'єктивних змін в зовнішній і внутрішній ситуації, не завжди усвідомлюваної не тільки суспільством, але і субкультурною молоддю, є рушійною силою феномена молодіжної субкультури [3, с. 124].

Виділимо основні причини приєднання молоді до субкультур. По-перше, у субкультурній спільноті підліток отримує можливість належати до обраної групи однолітків, що є для нього референтною, виникає об'єднуюче почуття «ми», що підвищує рівень психологічної значущості кожного.

По-друге, субкультура дозволяє молодій людині краще відчутти і проявити самостійність свого «я».

По-третє, вона допомагає підлітку звільнитися від переживань, викликаних конфліктом з світом дорослих, з пануючою в суспільстві культурою [1, с. 75-77]. Період активної ціннісно-творчої діяльності стикається у молодій людині з обмеженим характером практичної, творчої діяльності, неповним включенням молоді людини в систему суспільних відносин.

З метою дослідження даної теми, провели у квітні -травні 2024 р. соціологічне опитування на тему «Молодіжні субкультури у сучасній Україні». Опитування було проведено серед 30 осіб і здійснювалося у формі анкетування студентів НДУ та звичайної молоді різних вікових груп та факультетів.

Респонденти у віці менше 18 років склали 33,3% від всіх опитаних; у віці від 18 до 25 років – 53,3%; у віці від 26 до 35 років – 13,3%; Серед опитуваних 56,7% респондентів жіночої статі та, 43,3% чоловічої.

Ціль проведеного дослідження полягала у отриманні інформації про діючі молодіжні субкультури; основні джерела інформації для молоді; про різні субкультури; про ступінь ідентифікації з молодіжними субкультурами; причини приєднання до субкультур.

Поняття *молодіжна субкультура* у дослідженні ми визначаємо, як «соціальна група, що володіє системою символів, норм та цінностей і соціальних інститутів, які визначають самоідентифікацію, поведінку та діяльність індивідів, що входять до неї, регулюють значну частину їх життєдіяльності».

Серед найбільш відомих молоді субкультур перші місця посідають «Аніме» – 76,7 % від всіх опитаних; на другому місці «хіп-хоп» – 46,7%, третє місце поділили «блогери» (40 %) та «скейтери» (30 %). Далі за популярністю ідуть «хіпстери» – 16,7 %, «готи» – 13,3 %, «емо» – 6,7 %, «фріки» – 3,3 %.

На основі аналізу відповідей на питання анкети «Які характеристики субкультури на Вашу думку найбільш важливі?», можна виділити 5 основних груп «субкультур» (а також суспільних організацій, груп, які респонденти відносять до субкультур), виділені молодими респондентами (у %): Аналіз співвідношення виділених «субкультурних груп» в молодіжному середовищі, показує, що головним систематизуючим критерієм є «загальні збори» та «музичні смаки», менш важливими є «зовнішній вигляд» та «загальна знакова система».

Сучасне суспільство представляє собою систему багатоподібних субкультур. Молодіжна субкультура є одним з багатьох видів субкультур і особливою частиною суспільної культури. Кожен представник субкультури приймає норми, цінності, картини світу, стиль життя та інше – за зразок свого існування. Але паралельно з цим існують і зовнішні атрибути, які свідчать про приналежність до певного угруповання.

Молодь дуже часто вибудовує свою соціокультурну реальність, залучаючись до цінностей та норм певної субкультури, переймаючи її моделі поведінки, стилістичні особливості, ціннісні орієнтири, які з часом будуть формувати цілі, мотиви вибору того чи іншого життєвого шляху, наслідування тих чи інших ідеалів.

Література

1. Завацька Л. М. Особливості детермінантного впливу молодіжної субкультури на соціалізацію учнівської молоді. *Практична психологія та соціальна робота* / гол. ред. Губенко О. В.; Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Київ: Вид-во Науковий світ. 2009. № 6. С. 75–77.
2. Гусак П. М., Остапйовський І. Є. Соціальна педагогіка: навч.-метод. посіб. Луцьк: П. П. Іванюк В. П., 2009. С. 148–149.
3. Слюсаревський Н. М. Субкультура як об'єкт дослідження. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг* / Ін-т соціології НАН України. 2002. №3. С.127.

ВПЛИВ ВИХОВАННЯ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ У НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМ'ЯХ

Войтович Анна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – ст. викл. Зінченко Т. В.

На сучасному етапі розвитку держави особливого значення набуває проблема розвитку та зміцнення сім'ї, як основного осередку виховання підростаючого покоління, оскільки за офіційними даними в Україні розпадається кожна друга сім'я - кількість розлучень по країні в цілому сягає 60 відсотків.

Поняття «неблагополучна сім'я» досить широке. Зазвичай, до неблагополучних відносяться сім'ї, які повністю або частково втратили свої виховні можливості через ті чи інші причини. У результаті цього в таких сім'ях об'єктивно чи суб'єктивно складаються несприятливі умови для виховання дітей. Ці сім'ї характеризуються певними негативними проявами, а саме:

- батьки зловживають алкогольними напоями, наркотичними засобами; ведуть аморальний спосіб життя, вступають у конфлікт із морально-правовими нормами суспільства, - тобто припускаються різних видів правопорушень;
- низьким морально-культурним рівнем батьків;

- неповні сім'ї;
- постійними конфліктами між дітьми і батьками;
- зовні благополучні сім'ї, які допускають серйозні помилки, прорахунки в системі

родинного виховання внаслідок низької педагогічної культури та неосвіченості. Причому такі помилки та прорахунки мають не ситуативний, а стійкий характер. Це означає, що в таких сім'ях постійно порушуються педагогічні вимоги. Сімейне неблагополуччя негативно позначається на формуванні особистості дитини. Дитяче виховання в умовах негативного емоційно-психологічного сімейного мікроклімату визначається ранньою втратою потреби у спілкуванні з батьками, егоїзмом, замкненістю, конфліктністю, упертістю, неадекватною самооцінкою (заниженою або завищеною), озлобленістю, невпевненістю у власних силах, недисциплінованістю, втечами з дому тощо.

Усе це свідчить про те, що діти з неблагополучних сімей мають більше причин для поповнення рядів важковиховуваних і правопорушників.

Для порівняння розглянемо благополучну сім'ю. Говорячи про сімейне благополуччя, В. Сухомлинський зазначав, що в такій сім'ї батько та мати живуть у злагоді, між ними панують тонкі відносини в почуттях, взаємна повага, розуміння найтонших відтінків настрою один одного. При таких взаємостосунках між батьками в дитини утверджується віра в людську красу, душевний спокій, рівновагу. Благополучна сім'я міцна своїми внутрішніми зв'язками, високим рівнем координації. У такій сім'ї чільне місце посідають взаєморозуміння, повага, позитивна моральна атмосфера, спільність поглядів на більшість сфер духовного життя, взаємна довіра, доброта, чуйність, раціональні способи вирішення всіх сімейних проблем, розуміння завдань сімейного виховання як батьком, так і матір'ю. Така сім'я позитивно впливає на формування особистості дитини, яка допомагає дитині відчувати себе рівноправним членом сімейного колективу, де її люблять; вона має свої права й обов'язки; до її потреб відносяться з розумінням. Благополучна сім'я є запорукою душевного комфорту дитини. У нормальній сімейній обстановці дитина виростає доброзичливою, гуманною, здатною до співчуття, спокійною, оптимістичною, добрим товаришем, з почуттям гумору, має тверді етичні правила. Отже, для нормального розвитку дитини потрібна щаслива, повноцінна сім'я, де щасливі між собою батьки, а також батьки та діти [2].

Життєдіяльність неблагополучної сім'ї є причиною появи важковиховуваних дітей. Синонімічними поняттями є «важкі діти», «педагогічно занедбані». Та це не змінює сутності даного явища.

Педагогічний словник тлумачить «важковиховуваність» як «свідомий або несвідомий супротив дитини цілеспрямованому педагогічному впливу, викликаний найрізноманітнішими причинами, включаючи педагогічні прорахунки вихователів, батьків, дефекти психічного та соціального розвитку, особливості характеру, інші особистісні характеристики учнів, вихованців, що ускладнюють соціальну адаптацію, засвоєння навчальних предметів і соціальних ролей».

Причини виникнення даного явища коріняться вже у періоді дошкільного дитинства. Видатний український педагог В. Сухомлинський наголошував: «Важкою дитина стає саме в цьому віці - від року до семи-восьми років». Саме в цей період закладається фундамент особистості – формуються основні мотиваційні, інструментальні та стильові риси, первинні етичні поняття та категорії, здатність

бачити прекрасне навколо себе. У свідомості дитини виникає розуміння власних можливостей та свого місця в системі суспільних відносин. Дитина поступово входить у суспільне середовище, формується як особистість, яка постійно розвивається. Перетворення людського індивіда на особистість відбувається у процесі соціалізації, яка є процесом входження дитини в соціальне середовище, що включає в себе засвоєння мови, норм і правил поведінки, моральних цінностей. Якщо в цей відповідальний і значущий період дитиною не займаються й не приділяють їй достатньої уваги, виникають затримка та негармонійність розвитку, неуспішність і непродуктивність діяльності, порушення у процесах самовизначення, реалізації особистісного потенціалу, психологічна вразливість дитини [3]. Наслідком недостатнього засвоєння позитивного соціального досвіду стає важковихованість. Зокрема, О. Булгакова, О. Азаріна, наголошують, що педагогічна занедбаність, яка виникла в дошкільний період на поведінковому рівні, набуває новоутворень дидактичного рівня в молодшому шкільному віці, згодом переходить у соціально-педагогічну - в підлітків. Виховна функція вважається однією з найголовніших функцій особистості, адже її мета полягає в передачі власного досвіду, знань, цінностей, норм, ролей, умінь та навичок майбутньому поколінню, а відповідно, успішність її залежатиме від виховного потенціалу, матеріальних та побутових умов, чисельності, структури сім'ї, відношення між її членами, особистого прикладу батьків та їх педагогічної культури, самого процесу сімейного виховання. Часто батьки намагаються забезпечити хоча б матеріальну сторону забезпечення особистості, задовольняючи лише фізичні потреби, та при цьому забуваючи про її духовний розвиток [1].

Неблагополучна сім'я визначається за наявності фізичних, афективних, інтелектуальних, соціальних, та духовних характеристик, які мають матеріальне неблагополуччя, порушення емоційних стосунків у сім'ї, відсутнє спільне змістовне дозвілля, неблагополуччя внутрішніх та зовнішніх комунікацій у сім'ї, а також духовного та морального здоров'я.

Отже, неблагополучна сім'я має негативний вплив на розвиток, формування та виховання особистості дитини, тому такі сім'ї мають бути під контролем соціальних працівників, психологів, педагогів та потребують постійної уваги, емоційної підтримки, систематичної, чітко спланованої корекційної роботи. Проте, налагодження позитивних сімейних стосунків, успіхи у вихованні дітей залежать від готовності батьків /вихователів до усвідомленого батьківства й материнства на основі щирої безумовної любові до своїх дітей

Література

1. Булгакова О. Ю., Азаріна О. В. Теоретичні основи вивчення дитячо-батьківських стосунків у психологічних дослідженнях. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Психологія»* 2019.
2. Гончар Л. В. Ретроспектива та сучасне осмислення проблем сімейного виховання. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріал звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2016 рік, Івано-Франківськ (Україна), 15 березня, 2017.*
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям : Вибрані твори: в 5 т. Київ : Радянська школа, 1976.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ З НЕПОВНОЇ СІМ'Ї

Голованюк Катерина

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Конончук А. І.

На розвиток особистості дитини впливають немало факторів. Один з них, позитивний психологічний клімат у родині, дружні сімейні відносини, у середовищі яких відбувається виховання і розвиток дитини. У взаєминах з батьками вона набуває досвід спілкування з людьми, сприймає головні сімейні цінності, намагається відповідати установкам, нормам і традиціям, які притаманні сім'ї її батьків. Разом з тим сьогодні маємо констатувати, що значна кількість сімей є неповними, тобто, де з різних причин відсутній один із подружжя, найчастіше – батько. Це порушує повноцінне функціонування сім'ї і має вплив на розвиток і виховання дітей. Так, соціальна ситуація розвитку підлітків із неповних сімей має свої особливості, що накладають відбиток на їх поведінковий аспект. Як показує статистика, діти з неповних сімей схильні до девіантної поведінки, і мають стійку тенденцію до скоєння правопорушень.

Діти дуже чутливо й швидко ловлять навіть найменші нюанси у відносинах батька й матері між собою. Взаємини матері й батька для дитини поступово стають зразком для наслідування. Якщо батьки між собою доброзичливі, не конфліктні, дружні, допомагають один одному, поважають, то подібні відносини в них формуються і з їхніми дітьми, які у свою чергу так само будуть ставитися до всіх оточуючих їх людей. Якщо батьки ворогують, постійно сваряться за лідерство в сім'ї, то й діти, як правило, поведуться аналогічно. Коли батько авторитарний у стосунках з дружиною, а мати спокійна й добра, то зразком для наслідування може стати "чоловічий ідеал". Особливо це відноситься до хлопчиків. Але у наш час при рівноправності між статями і дівчата цілком можуть додержуватися чоловічого зразка поведінки. Взаємини між батьком і матір'ю це та підстава, на якій найчастіше формується в людини вибір її власного життєвого стилю. Найбільш такі загальні характерні риси дітей однієї сім'ї є відбиттям тієї позитивної атмосфери, що панувала в їхньому рідному домі і раніше. Хоча, діти однієї й тієї ж сім'ї зовсім не подібні один на одного. Найчастіше вони бувають зовсім різними.

Отже, значним фактором, що обумовлює вплив сім'ї на формування особистості дитини, є сімейне оточення. Для кожної родини характерні певні відносини між її членами. Кожна сім'я має свої відмітні риси, що вирізняють їх з поміж інших [3, с. 209].

Сім'я завжди починається з матері, батька й дитини. Роль матері відрізняється від ролі дружини. Роль батька відрізняється від ролі чоловіка. Поява дитини приносить нові особливості у взаємини між батьками. Дитина - їхня єдина і важлива істота, навколо якої зосереджується вся увага. Між цими трьома членами родини створюються певні відносини. Найчастіше в центрі всього сімейного життя виявляється дитина. Так, обов'язки в матері стосовно дитини, особливо в перші роки її життя, значно більші, ніж у батька. Таке призначення жінки-матері.

При народженні другої дитини знову змінюється положення кожного члена родини. «Король-дитина» виявляється «скинутим із престолу». Відтепер він має зайняти місце відповідно до положення, яке змінилося, і невідомо чому мама і тато це допустили. Це трапилося тому, що нова людина - дитина - зайняла місце першої дитини, яка шукає можливість відновити своє колишнє положення, причому на правах старшого. Тим часом дитини, що з'явилася на світ, звикає до свого місця в родині в якості «дитини». Але таке її положення для старшої дитини має зовсім інший, більш суттєвий зміст.

Роль старшого серед дітей в одній сім'ї цілком залежить від того, як кожна окрема дитина її розуміє. Не всі первістки прагнуть бути ведучими. Будь-яка родина є унікальною в своєму плані завдяки своїм тлумаченням взаємин. Раннє осмислення ролі лідера залишає в людини враження на все життя. А залежить воно від виховання в батьківській сім'ї.

Якщо ж сім'я має статус неповної, то всі ці закономірності психологічного становлення особистості змінюються, тому що один з батьків, будь-то мати чи батько, не може врахувати усіх нюансів виховання дитини. Тому психологічне здоров'я дитини у неповній сім'ї порушується, вона може бути занадто емоційною, тривожною, замкнутою та ін.

Переважає більшість психологічних та соціальних характеристик дітей, що переживають розлучення батьків, свідчить, на жаль, про негативний характер його наслідків для особистості дитини. Зокрема, відзначається високий рівень тривожності, властивий дітям, які пережили розлучення батьків. Це пов'язано з такими причинами: по-перше, тривожність дітей як реакція на об'єктивні труднощі функціонування неповної сім'ї; по-друге, особисті проблеми дітей як наслідок сімейного неблагополуччя. Перша умова включає наступні показники: тривога дитини через фінансові труднощі сім'ї, занепокоєння через здоров'я рідних, через конфліктні відносини між батьками. Загострене занепокоєння дітей, які пережили розлучення батьків, про здоров'я близьких пояснюється їхніми побоюваннями втратити єдиного батька, який залишився з ними. Це тривожне почуття формується в дітей розлученням вже на першому етапі розпаду сім'ї і супроводжує їх до знаходження повної соціальної і матеріальної самостійності. Логічно з'ясовано також наявність більш високої конфліктності відносин батьків у повних сім'ях і загасання конфліктів між батьками в родині після розлучення. Звідси – ослаблення тривожності дітей після розлучення з цього приводу і відносно високий рівень занепокоєння з цієї причини в дітей з повних сімей.

Друга група причин тривожності дітей зв'язана з їхніми особистісними проблемами. Дитячі страхи виявляються через переживання розбіжностей з батьками, а також через труднощі засвоєння шкільної програми. Розлучення у сім'ї значно підвищує частоту конфліктів дитини з батьками. Формується висока тривожність, зв'язана з необхідністю будувати відносини з кожним з батьків окремо, не вступати в конфлікт лояльності (тобто не демонструвати своїх переваг до того чи іншого з батьків). Розлучення батьків породжує в душі дитини ворожість до батька, який покинув його, а також і до матері, що дозволила батьку піти. Формується і виявляється в поведженні агресія стосовно обох батьків, особливо до матері, якій ставиться провина за відхід батька [2, с. 170–176].

Необхідно також звертати особливу увагу на підвищену уразливість хлопчиків у неповній сім'ї і наявність у них додаткових причин для тривожності. У зв'язку

з відсутністю в неповній сім'ї чоловічого еталона ідентифікації, самотня мати намагається компенсувати сину цей недолік зміною своєї батьківської ролі. Однак ця зміна стратегії відносин із сином приводить до драматичних результатів: жінка не в змозі сполучати материнську функцію любові, терпимості і теплоти з батьківською, заснованою на чоловічій повазі, вимогливості й авторитетності. У результаті хлопчик позбавляється не тільки батька, але і частково матері. Емоційний стан хлопчиків у неповній сім'ї більш низький, ніж дівчат, і пов'язаний з відчуттям особистісної ізоляції. Тому хлопчики в неповній сім'ї частіше відчують почуття самотності і труднощі в спілкуванні, ніж дівчата або діти з повних сімей [1, с. 145–153].

Таким чином, неповна сім'я потребує професійної підтримки соціального педагога/соціального працівника щодо виховання дітей з урахуванням соціальної ситуації їх розвитку у таких умовах та діагностики психічного розвитку дитини з неповної сім'ї. Остання містить у собі: усебічне психолого-педагогічне вивчення особистості дитини, системи відносин; аналіз мотиваційно-потребової сфери дитини і членів її сім'ї.

Література

1. Гірняк А. Інструментальна психодидактика: технологія проектування та експертиза модульно-розвивального підручника. *Психологія і суспільство*. 2005. № 2. С. 145–153.
2. Клімкіна Н. Проблеми формування культури родинного виховання підлітків в умовах неповної сім'ї. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Івано-Франківськ: Плай, 2008. С. 170–176.
3. Юрченко І. В. Функціонально неповна сім'я: характерні риси та проблеми. *Збірник наук. праць: філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ, 2008. С. 207–216.

AGRESJA U DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM I WCZESNOSZKOLNYM

Golczewska Joanna

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
w Chełmie (Polska)

Promotor – dr Bejger H.

Przemoc to jedno z największych zagrożeń dla zdrowia psychicznego, fizycznego dzieci oraz młodzieży. W ostatnich latach coraz częściej słyszy się o przypadkach agresji dzieci w szkole, zarówno w stosunku do innych uczniów, jak również i do nauczycieli. Sprzyja temu kryzys wartości autorytetów, a także osłabienie więzi rodzinnych czy też agresywne wzorce upowszechniane bądź promowane przez środki masowego przekazu. Aby stworzyć dzieciom i młodzieży warunki rozwoju w poczuciu bezpieczeństwa, w środowisku wolnym od przemocy, już dziś należy podejmować wszelkie działania, które będą powstrzymywać rosnącą falę przemocy i jednocześnie eliminować niepożądane zachowania. Dzieci które napastują, zazwyczaj mają dobre mniemanie o sobie, a agresję oceniają pozytywnie. Dzieci wybrane na ofiary są zazwyczaj w kontaktach społecznych nieśmiałe i osamotnione, mniej aktywne, z niską samooceną, często fizycznie różniące się od rówieśników (otyłość, okulary, kalectwo itd.). Brak zdecydowanych działań przeciwko przemocy w szkole ze strony kadry pedagogicznej sprzyja rozwojowi agresji wśród dzieci.

Brak ukierunkowania dziecka w rozwoju przyczynia się do tego, że na własną rękę poszukuje grup, w których dzieje się coś ciekawego. Potrzeba akceptacji, przynależności i możliwości zdobywania atrakcyjnych dóbr popycha dzieci do przyłączania się grup przestępczych czy stosujących agresję. Przemoc staje się narzędziem do uzyskania pozycji społecznej. Staje się świadectwem siły, atrakcyjności i skuteczności na tle innych. Dziecko, które doświadcza przemocy staje się społecznie wycofane. Wycofuje się zabaw z rówieśnikami, unika sytuacji publicznych, staje się apatyczne, małomówne, traci apetyt, gorzej śpi, jest niepewne i lękowe, wycofuje się z aktywności fizycznej i intelektualnej. Aby dotrzeć do źródła zmiany zachowania u dziecka należy stworzyć mu bezpieczne warunki do tego, by się otworzyło. Dziecko musi wiedzieć, że informacje, które trzyma w tajemnicy, nie obrócą się przeciwko niemu. Dzieci niejednokrotnie nie są pewne, czy rodzice na nich nie nakrzcą, nie wyśmieją za to, że nie poradziły sobie w sytuacji przemocy. Winią się, że same nie potrafiły uporać się z problemem. Agresja u dzieci nie jest zjawiskiem rzadkim – każdy jest w stanie podać przykład co najmniej jednego dziecka, które zachowuje się w sposób agresywny. I choć istnieje pewne przekonanie, że agresja u dzieci występuje tylko w przypadku chłopców, to nie jest do końca prawda. Zachowania agresywne przejawiają także dziewczynki.

Poprzez agresywne zachowanie dziecko próbuje sobie radzić z samym sobą i swoimi emocjami – agresję przejawiają już nawet bardzo małe dzieci. Nie należy tego traktować jako przejaw złości dziecka – dziecko jest agresywne nie dlatego, że chce, tylko dlatego, że nie potrafi sobie poradzić z dręczącymi go problemami. Agresja w przypadku dzieci jest częstym zjawiskiem i wcale nie musi znaczyć, że z agresywnego dziecka wyrośnie agresywny dorosły. Agresja u dzieci zdarza się często, bo dzieci jeszcze nie potrafią inaczej okazywać swoich emocji, w agresji widzą też możliwość zwrócenia na siebie uwagi, a bardzo często potrzebują przede wszystkim zainteresowania ze strony dorosłych i ich wsparcia. Agresja u dzieci przejawia się na różne sposoby. Jesper Juul zwraca uwagę na to, że agresja u dzieci niesie za sobą inny ładunek emocjonalny, niż to się wydaje dorosłym. Dziecko nie jest dojrzałe na tyle, by panować nad swoją złością. Warto też zdawać sobie sprawę z tego, że u dzieci, co prawda, bardzo często występują zachowania agresywne, ale nie pozostawiają one trwałego śladu na ich psychice. Agresja u dzieci przyczyny ma zupełnie inne niż w przypadku dorosłych. Kilkułatek w ten sposób dba o swój dobrostan psychiczny i zaznacza swoje granice – robi to w ten sposób, bo w inny zwyczajnie nie potrafi. Agresywne dziecko to problem – nie tylko dla domowników, ale też całego jego najbliższego otoczenia – negatywne skutki przebywania z agresywnym dzieckiem odczuwają też nauczyciele w szkole lub przedszkolu, a także inne dzieci i wszyscy, którzy są świadkami tego typu zachowania. Jak radzić sobie z agresją u dzieci?

Przede wszystkim nie starajmy się stłumić czy zabraniać dziecku wyrażania złości – hamowana w ten sposób agresja i tak znajdzie swoje ujście, a jej wybuch może być wtedy o wiele większy. W dodatku dziecko może zacząć kierować agresję nie na zewnątrz – jak wcześniej – tylko do wewnątrz. W ten sposób dziecko może stać się agresywne względem siebie, w skrajnych przypadkach mogą pojawić się też myśli samobójcze czy rozwinąć się depresja. Jester Juul wychodzi z założenia, że do takiego stanu dochodzi wtedy, gdy dziecko ma niską samoocenę i przestanie już próbować zwracać na siebie uwagę, bo dojdzie do wniosku, że to i tak na nic, bo nikogo nie interesuje. Nie warto tłumić emocji dziecka siłą, zamiast tego lepiej jest mu pomóc. Dziecko nie jest agresywne, żeby zrobić dorosłym na złość. Zamiast tego warto nauczyć je nazywać emocje i pokazać mu, że łączą

się one z konkretnym zachowaniem. Wskazywać mu też rozwiązania, z których może skorzystać, zamiast zachowywać się agresywnie. Należy wyjaśnić mu sytuację – wskazać, że, np. uderzył kolegę za to, że ten zaczął się bawić zabawką, którą bawić się miało ochotę to dziecko. Należy wyjaśnić dziecku że zrobił to dlatego, że był zły i wskazać mu rozwiązanie, które może zastosować w przyszłości – może poczekać na swoją kolej, poprosić o udostępnienie zabawki lub pobawić się nią razem z dzieckiem. Warto wytłumaczyć też dziecku, że tym, czego nie wolno robić w takich sytuacjach jest bicie innych dzieci – podkreślić, że to bolesne i nieprzyjemne oraz że takie zachowanie nie będzie tolerowane. Dziecko musi się nauczyć, że złość jest jak najbardziej naturalną emocją i nie należy się jej wstydzić. Nadal jednak nie wolno mu robić wszystkiego, na co ma ochotę pod wpływem złości. Należy pokazać dziecku, co może robić, jeśli chce rozładować swoje emocje – tupać, mazać po kartce czy na przykład rzucić misiem lub poduszką, nie w inną osobę i nie po to, by zrobić komuś krzywdę, a na przykład na łóżko czy o podłogę, by rozładować emocje. Dorośli muszą też przede wszystkim wykazać się cierpliwością, a dziecko potrzebuje czasu, by zacząć stosować się do tego typu reguł i nauczyć nowych zasad. Potrzebuje też czasu, by zacząć reagować w odpowiedni sposób także wtedy, gdy emocje zaczynają brać nad nim górę. Rodzice i nauczyciele powinni zadbać też o to, by dziecko miało odpowiednio wysoką samoocenę. Dziecko, które nie ma problemów z akceptacją samego siebie rzadziej jest agresywne, bo zna swoją wartość i nie musi odwoływać się do agresji, jako środka ekspresji. Jeśli problemy dziecka wydają się bardzo poważne lub po prostu rodzic nie jest pewien jak powinien postępować, by ulżyć swojemu dziecku i nauczyć je odpowiedniego zachowania, należy zgłosić się na konsultację do psychologa dziecięcego. Dziecku może przydać się profesjonalna pomoc, rodzicowi również. Nie można bowiem mówić o skutecznej terapii dzieci i młodzieży, bez pełnego wsparcia rodziny – dlatego poza terapią dla dziecka, przydaje się też terapia dla całej rodziny. Przyczyny agresji u dzieci mogą mieć różne podłoże. Dziecko może uczyć się agresywnego zachowania, bo obserwuje agresywnych dorosłych. Jeśli w domu rodzice często się ze sobą kłócą lub dziecko obserwuje przemoc domową – samo też będzie sięgać po agresję jako sposób na rozładowanie i rozwiązanie swoich problemów. Dziecko może też odczuwać frustrację i sięgać po agresywne zachowanie, by ją rozładować, jeśli nigdy nie czuje się dość dobrze, jeśli czuje ciągłą presję rodziców i najbliższego otoczenia, by być jak najlepszym i odnosić ciągłe sukcesy na każdym polu. Takie dziecko może nie czuć się bezpieczne i kochane, a to w połączeniu z zawyżonymi oczekiwaniami względem niego, może doprowadzać do wybuchów agresji. Stąd wniosek, że przyczyną agresji jest zaniedbanie na pewnym etapie wychowawczym. Agresję może powodować nie tylko ignorowanie dziecka i jego potrzeb – wtedy poprzez agresję będzie próbowało zwrócić na siebie uwagę rodziców – ale też coś, co Jesper Juul określa jako „nadmierne wychowanie” – czyli właśnie ciągła kontrola, zawyżone oczekiwania, ciągłe porady, upomnienia i pouczenia. Dziecko może być też agresywne, bo ma problemy – rozwód rodziców, pojawienie się na świecie młodszego rodzeństwa, choroba członka rodziny, czy problemy z rówieśnikami i w szkole – to wszystko budzi złość i frustrację, które znajdują ujście w agresji. Dlatego zamiast skupiać się na tym, że dziecko jest agresywne i rozmawiać o jego zachowaniu, warto skupić się na drugim z aspektów i spróbować zrozumieć, dlaczego jest agresywne i co budzi w nim tak skrajne emocje. Bywa tak, że problemy są nawarstwione i sięgają głębiej niż się wydaje – wtedy dziecku, jak i rodzicom, pomoże psychoterapia. Jeśli dziecko naśladuje zachowania rodziców, to by wyplenić agresję u dziecka, należy przede

wszystkim pozbyć się jej u siebie. A najlepiej pozbyć się problemu poprzez uzmysłowienie sobie, że istnieje i zrozumienie dlaczego istnieje. Przepracowanie go podczas terapii pomoże nie tylko rodzicowi, ale też i dziecku. Także dziecko warto zgłosić na terapię, by nauczyło się panować nad sobą i nazywać swoje emocje – tylko w ten sposób zrozumie, co się z nim dzieje i dlaczego reaguje w określony sposób. Terapia pomoże mu też radzić sobie ze złością i frustracją w sposób bezpieczny i akceptowalny społecznie, bez ryzyka wystąpienia „agresji do wewnątrz”, czyli efektu długotrwałego tłumienia agresji i poczucia ogólnej rezygnacji.

Bibliografia

1. *Agresja i przemoc w szkolnych działaniach profilaktycznych. Poradnik metodyczny dla nauczycieli*, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2005.
2. *Agresja w szkole: spojrzenie wieloaspektowe*, red. Andrzej Rejzner, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Warszawa 2004.
3. *Agresja wśród dzieci i młodzieży : perspektywa psychoedukacyjna*, red. A. Frączek, I. Pufal-Struzik, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 1996.
4. Biała M., *Problemy z zachowaniem dzieci i młodzieży*, Wyd. "Fraszka Edukacyjna", Warszawa 2006.

КІБЕРБУЛІНГ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Дворська Лілія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, Ніжин
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Борисюк С. О.

Проблема булінгу на сьогодні викликає все більшу стурбованість громадськості і вимагає вивчення в тому числі в рамках соціологічних досліджень в зв'язку з поширеністю даного явища і його небезпекою для фізичного і психічного здоров'я людей, та створює негативну тенденцію у всьому суспільстві. При цьому багато жертв цькування просто замовчують про те, що відбувається, навчальні заклади не надають розголосу подібні конфлікти, прагнучи зберегти свою репутацію, і випадки булінгу замовчуються, а особи, які не отримують опору в своїх агресивних діях починають відчувати більшу силу в собі і безкарність.

Проблему кібербулінгу висвітлили у своїх роботах О. Блискун, О. Дроздов, Р. Ковальські, О. Лапа, С. Лімбер, І. Лубенець, Л. Найдьонова, В. Ролінський, С. Стельмах, А. Чернякова та ін. Закон певним чином пропонує координацію інституцій з протидії булінгу – заклад освіти, його засновник (переважно орган місцевого самоврядування), органи Національної поліції України, Служби у справах дітей.

Таким чином, ми можемо констатувати, що **булінг (цькування)** – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Причини булінгу можуть бути різноманітні, проте вони мають певний спільний характер. Таким чином їх можна поділити на чотири групи:

- сімейні;
- особистісні;
- соціальні;
- вплив оточення.

Кібербулінг походить від англійського терміну «cyberbullying» і на сьогодні є актуальною і недооціненою проблемою сучасного століття, на яку тільки починають звертати увагу як вчені в Україні, так і за кордоном. Офіційно науковий термін «кібербулінг» був сформульований канадським педагогом Біллом Белсі. Це означає використання інформаційно-комунікаційних технологій для систематичної та наміреної ворожої поведінки особи чи групи осіб з метою завдати шкоди іншим.

Часто кібербулінг привертає увагу підлітків через можливість вийти за межі своєї справжньої особистості та створити віртуальний образ «себе». На сьогодні серед науковців виокремлюють такі причини застосування кібербулінгу: комплекс неповноцінності, заздрість, прагнення мати перевагу, невміння врегульовувати конфлікти, труднощі у сімейних стосунках, розвага, індивідуально-особистісні відмінності, помста, модифікація цінностей.

Аналізуючи сучасні дослідження ми можемо узагальнити основні форми прояву кібербулінгу, зокрема це: харрасмент (нападки, постійні виснажливі атаки, домагання), очорніння (зведення наклепів, обмолвлення), імперсонація (кетфішинг), фрейпінг, дисинг, виключення (відчуження, ізоляція) та остракізм, кіберсталкінг (кіберпереслідування), загрози фізичної розправи, хеппіслепінг, кіберсуїцид, гриферство, флеймінг, секстинг, тролінг.

Отже, потрібно вміти правильно побудувати роботу зі всіма сторонами, яких «торкається» кібербулінг. Робота має бути не просто злагоджена але і будуватись таким чином, щоб інформація, яку подає соціальний педагог була доступною для кожної зі сторін. Вони повинні бути ознайомлені зі всіма ризиками, які можливі та наслідками, які можуть чекати їх. Під час своєї роботи соціальний педагог може зустрітись з недовірою та протестами. Адже робота, яка проводиться є досить складною та тривалою. Потрібно також надати інформацію про дитячу гарячу лінію та координаційний центр з надання правової допомоги. Батьків сповістити про порядок подання заяв про випадки булінгу, а працівників освіти – про порядок дій у таких випадках.

Література

1. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6578/1/35.pdf> (дата звернення 17.03.2024).
2. Протидія булінгу у школі. Онлайн-курс про школу для вчителів / Громадська організація “Едюкейшнал Ера” (EdEra). 2020. URL: https://www.youtube.com/watch?v=eWlCjVeWKU&ab_channel=EdEra (дата звернення 15.04.2024).
3. Попередження та протидія кібербулінгу в дитячому середовищі України. Аналітичний огляд. Команда правозахисного департаменту ГО «Докудейз». URL: <http://bullyingstop.org.ua/news/antirejting-populyarnih-vidiv-kiberbulingu-v-ukrayini> (дата звернення 15.04.2024).

4. Кібербулінг: як захистити дитину? URL: <http://artefact.live/?p=720> (дата звернення 15.04.2024).

5. Єрмоленко Б. С. Насильство в мережі Інтернет. Кібербулінг. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід). Харків, 2020. 320 с.

ВОЛОНТЕРСЬКА РОБОТА З ДІТЬМИ В СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТАХ

Демчук Софія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Криловець М. Г.

Актуальність проблеми. У контексті війни діти стають однією з найбільш вразливих соціальних груп, які потребують допомоги та підтримки у різних аспектах їхнього життя, а соціальна робота з дітьми виступає однією з найважливіших сфер діяльності в галузі соціальної роботи. Беручи до уваги дітей та молодь з інвалідністю, які постійно є найбільш незахищеними категоріями населення, можна вважати, що вони потребують ще більшої уваги та підтримки у кризові періоди. Адже не всі державні установи, які працюють з даними групами, можуть надавати ефективну допомогу скрізь та кожному. Коли держава не може забезпечити усім необхідним потребуючі верстви населення, ключову роль у даній ситуації грає недержавний сектор. Благодійні фонди, громадські організації та місцеві ініціативи в наш час проводять грандіозну роботу, аби допомогти вразливим категоріям.

Виклад матеріалу. Волонтер (від лат. «voluntarius» – воля, бажання, від англ. «voluntary» – добровільний, доброволець, йти добровільно) – це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим [2, с. 7].

Волонтерство як суспільний феномен реалізується через здійснення волонтерами волонтерської діяльності. В той же час слід зазначити, що на сьогоднішній день, все частіше зустрічаються випадки синонімізації таких понять як «волонтерська діяльність», «добročинна діяльність», «благодійна діяльність» [1, с. 134].

У світовій практиці найголовнішою ознакою волонтерства є те, що волонтер частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок «згори») витрачає на здійснення діяльності, яка є корисною людям і суспільству загалом [3, с. 14].

У Записці Генерального секретаря ООН, адресованій Комісії соціального розвитку Економічної та соціальної ради ООН, виділено найважливіші риси волонтерства. Серед них – турбота про людей. Адже співчуття, моральна підтримка, допомога, піклування сприяють формуванню важливої для людського суспільства атмосфери – взаємопідтримки. Для соціально-педагогічної роботи це важливий ресурс, який допомагає створювати безпечне середовище для існування та розвитку кожного члена суспільства [5, с. 21].

Міжнародною експертною групою з питань волонтерства та соціального розвитку в 1999 р. були визначені три характерні особливості волонтерської діяльності: діяльність має бути неприбутковою; діяльність повинна бути добровільною, згідно з особистою волею індивідуума; діяльність повинна бути корисною кому-небудь, не

тільки волонтеру, або суспільству загалом. У межах цієї концепції експерти визначили наступні типи волонтерської діяльності взаємодопомога та самодопомога; філантропія та послуги іншим людям; участь або громадянський обов'язок; рекламно-пропагандистська діяльність або проведення кампаній [4, с. 57].

Тому після повномасштабного вторгнення громадська організація «ЧАС ДЛЯ НАС», яка діє при кафедрі соціальної педагогіки і соціальної роботи, не припиняла свою діяльність – був написаний проєкт «Вчимо доброті через казку», який реалізували студенти-волонтери спеціальності Соціальна робота, відвідуючи різні заклади, які працюють з дітьми та молоддю з інвалідністю, такі як Ніжинський територіальний центр соціального обслуговування, Ніжинський центр соціально-психологічної реабілітації, Ніжинський будинок інтернат, Соціальний гуртожиток та безпосередньо запрошували батьків, які мають дітей з інвалідністю до інклюзивної аудиторії, в якій постійно проводяться всі заходи у межах проєктів.

Метою даного проєкту було створення лялькового театру для розвитку та виховання доброти, толерантності, ввічливості, творчих здібностей дітей, формування моральних цінностей і орієнтирів особистості, подолання бар'єрів у спілкуванні, психологічної підтримки, забезпечення етичного, естетичного виховання через постановки казок для дітей, які перебувають у спеціалізованих закладах. Але коли почалось повномасштабне вторгнення та у нашому місті ще тривали активні бойові дії, попри все в травні 2022 року студенти-волонтери з нагоди Великодня показували виставу для відвідувачів Територіального центру соціального обслуговування.

Так, як робота в умовах військового стану показала, що особам з інвалідністю необхідна підтримка, особливо, коли була можливість поринути в казку, в арт-терапію та вивільнити свої негативні емоції, то вже в з нагоди Дня захисту дітей студенти-волонтери кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки долучились до організації та реалізації свята для дітей вразливих категорій: разом з ними проходили квести, брали участь у конкурсах, танцювали, співали, були аніматорами та робили все можливе, аби створити атмосферу свята у такий нелегкий час.

Безпосередньо, кожний проєкт містить в собі не тільки творчі майстер-класи, а й відвідування екскурсій, виставок, театру, кінотеатру та долучення до різних ініціатив, які відбуваються в нашому місті, що сприяє кращій соціалізації дітей всіх вразливих категорій. Студенти-волонтери в таких випадках виступають у ролі супроводжуючих осіб, організаторів, допомагають та забезпечують комфортне перебування дітей з інвалідністю.

Проєкт «Ми разом» мав на меті створення інклюзивного, доступного, розвиваючого середовища для дітей та молоді з особливими освітніми потребами, з інвалідністю, обдарованих, внутрішньо-переміщених, багатодітних, сиріт в Ніжинській громаді через спільні зустрічі задля адаптації, соціалізації, психоемоційної підтримки.

Також у межах цього проєкту була організована фотосесія та фотовиставка категорійних сімей, задля висвітлення їх у соціумі та прийнятті, яка відкривала Форум сімейних цінностей, організований кафедрою соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Висновок. Можна зазначити, що соціальна робота з дітьми в період військового конфлікту має важливе значення для забезпечення захисту та підтримки дітей, які зазнали травматичних подій. Оскільки війна є складною соціально-економічною та політичною кризою, вона призводить до погіршення психічного та фізичного

самопочуття дітей, включаючи травми, стрес та травматичні події, що можуть мати довготривалі наслідки.

Громадська організація «ЧАС ДЛЯ НАС» та студенти-волонтери кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи допомагають у соціалізації, адаптації, забезпечують соціально-психологічну підтримку та створюють безпечний простір для дітей різних категорій, зокрема дітям та молоді з інвалідністю, шляхом реалізації різних соціальних проєктів. Для студентів кафедри це неабиякий цінний практичний досвід, адже соціальна робота це не тільки про теорію.

Література

1. Безпалько О. В. Волонтерство: poradnik для організатора волонтерського руху в Україні. Київ: ВГЦ «Волонтер», 2001. 176 с.
2. Вашкович В. В., Рошканюк В. М., Манзюк В. В. Волонтерська діяльність у змісті соціальної функції держави: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 200 с.
3. Дружченко Т. П. Волонтерство в соціальній роботі: навч. посіб. Київ: Главник, 2006. 195 с.
4. Лях М. М. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посіб. Київ: Версо-04, 2012. 96 с.
5. Посібник волонтера / Т. О. Василенко, Я. В. Карабін, В. В. Лазур та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 88 с.

РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИНИ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ТА НАСЛІДКИ ВЖИВАННЯ

Єгоров Єгор

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Останіна Н. С.

Згідно з термінологією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), психоактивні речовини – це речовини, які при прийомі або введенні в організм людини впливають на психічні процеси, наприклад, на когнітивну або афективну сфери. Такими речовинами є тютюн, алкоголь, деякі ліки, токсичні речовини, наркотики. Усі перелічені речовини більшою чи меншою мірою впливають на мозок і психіку людини, її здатність тверезо мислити і відповідально діяти. Проте, найбільша небезпека психоактивних речовин, зокрема наркотиків, полягає в тому, що вони спричиняють *залежність*.

Психоактивні речовини (ПАР) – речовини, що спричиняють звикання та/або залежність за умов систематичного вживання, можна поділити на опіоїди, стимулятори, галюциногени, канабіноїди, снодійно-седативні речовини, інгалянти. ПАР можна вживати у різний спосіб, зокрема через куріння, ковтання, нюхання, внутрішньовенне та внутрішньом'язове введення [1, с. 328]. До *характерних ознак* синдрому залежності від ПАР відносять: сильне бажання чи почуття непереборної тяги до прийому ПАР; порушена здатність контролювати поведінку, пов'язану з прийомом ПАР; поява абстинентного стану, що виникає, коли прийом психоактивної речовини

зменшити або припинити; ознаки толерантності до дії психоактивної речовини, що проявляються в необхідності значного збільшення кількості речовини для досягнення бажаного ефекту; поглиненість уживанням ПАР, котра проявляється в тому, що заради прийому речовини людина повністю або частково відмовляється від важливих альтернативних задоволень і зацікавлень, чи витрачає багато часу на діяльність, необхідну для придбання й прийому речовини, а також на відновлення після її ефектів; вживання психоактивних речовин всупереч явним ознакам шкідливих наслідків для здоров'я, роботи/навчання, стосунків з друзями, членами родини тощо.

З метою проведення профілактичної роботи щодо формування залежності людини від ПАР слід враховувати і фактори, які сприяють появі процесу залежності, наприклад: *біологічні* (гени, з якими народжується людина, відіграють значну роль у формуванні залежності. Окрім того, мають значення стать, етнічна приналежність і наявність супутніх психічних захворювань: депресія, тривожні розлади тощо); *соціальні* (оточення людини, друзі, особливості сімейних стосунків, передусім дітей з батьками, економічне положення та загальний рівень добробуту, що впливають на ризики початку вживання наркотиків та формування залежності. Такі фактори, як фізичне, сексуальне і психологічне насильство, життя в умовах постійного стресу, утиски з боку сім'ї, можуть значно збільшити ймовірність початку вживання наркотиків і подальшої залежності від них); *еволюційні* (генетичні чинники і фактори навколишнього середовища взаємодіють з критичними етапами розвитку в житті людини та впливають на ризик появи психоактивної залежності. Вживання наркотиків у будь-якому віці може призвести до залежності, але, що раніше воно починається, то більша ймовірність переростання його у залежність).

Так, *вживання тютюну*, поряд із вживанням алкоголю, неправильним харчуванням та малорухливим способом життя, є одним з основних чинників, що спричиняють неінфекційні захворювання і передчасну смертність людини. Відомо, що куріння в підлітковому віці уповільнює темпи фізичного розвитку, ускладнює статеве дозрівання, негативно позначається на стані ще не зміцнілої серцево-судинної системи, легенів, інших систем організму. До того ж, куріння спричиняє багато різних захворювань та хвороб, таких як: хвороби дихальних шляхів та астма; онкологічні захворювання різних частин тіла та органів: ротової порожнини, гортані, стравоходу, трахеї, бронхів, легень, шлунку, підшлункової залози; коронарної хвороби серця; катаракта та сліпота, безпліддя, імпотенція та ін. Захворювання людини спричиняє не лише активне куріння: пасивні курці (які вдихають тютюновий дим поряд із курцем), також підпадають під ризик отримати одну із вищеперерахованих хвороб.

Вживання алкоголю найбільше впливає на мозок, пригнічуючи його функцію, поведінка людини при цьому залежить від вжитої дози. Серед чинників вживання алкогольних напоїв підлітки часто називали бажання підвищити гарний або виправити поганий настрій, відволіктися, полегшити спілкування з протилежною статтю, відчути себе дорослим і не відстати від однолітків. Інші мотиви включають «цікавість», «ось воно», «немає чим зайнятися», а також сімейні свята та урочистості. Більшість підлітків найчастіше вживають пиво та слабоалкогольні коктейлі, покладаючись на оманливу «легкість» напоїв. Однак пиво і слабоалкогольні напої викликають швидке звикання і не менш сильну залежність ніж міцні напої. Стала пристрасть частіше виникає у підлітків, чий друзі, родичі або батьки регулярно випивають. До ризиків, що пов'язані зі зловживанням алкоголю відносимо: неадекватне сприймання ситуації у стані сп'яніння,

нехтування заходами безпеки і як наслідок цього – травми, нещасні випадки, в тому числі у результаті дорожньо-транспортних пригод; незахищені статеві контакти, підвищений ризик стати об'єктом насильства, зокрема сексуального; стрімке формування залежності; гормональні розлади і безпліддя (до цього схильні як дівчата, так і хлопці).

Поступово виникає *наркотична залежність*, крок за кроком, часто непомітно для людини. За влучним висловом Семюела Джексона: «Пути звички є надто слабкими, аби їх можна було помітити до того моменту, коли вони стають надто міцними, щоб їх можна було розірвати». Серед виразних ознак залежності людини від наркотиків визначають: надмірно звужені або розширені зіниці незалежно від освітлення; стан незрозумілої збудженості або млявості; мова швидка, невиразна; майже повна відсутність, або, навпаки, надмірність міміки; різка зміна настрою, спалаху ворожості, дратівливості без будь-якої причини; провали в пам'яті, нездатність мислити логічно, пояснювати свої вчинки; безсоння і швидка стомлюваність, що змінюються незрозумілою енергійністю; невпевнена хитка хода; землистий колір обличчя, кола або мішки під очима; сліди уколів; частий нежить; специфічний запах від одягу та волосся.

Поряд можна помічати зміни поведінки: байдужість, втрата інтересів до колишніх захоплень, до навчання; прогули занять в навчальному закладі; відхід від колишніх друзів, поява нових (дивних з точки зору батьків); наростаюча прихованість, прагнення до усамітнення; поява брехливості; поява в розмові жаргонних слів і позитивних висловлювань щодо вживання наркотиків; постійний пошук грошей; зміна апетиту.

При організації роботи з подолання існуючих проблем серед учнівської молоді слід висвітлити й *наслідки вживання* ПАР. Залежність від наркотиків, алкоголю та інших психоактивних речовин призводить до негативних наслідків для майбутнього та загрожує здоров'ю життя учнів сьогодення, суспільству майбутнього, а також розповсюдження адиктивної поведінки [2, с. 303–324]. Вживання тютюну, поряд із вживанням алкоголю, неправильним харчуванням та малорухливим способом життя, є одним з основних чинників, що спричиняють неінфекційні захворювання і передчасну смертність населення. Куріння в підлітковому віці уповільнює темпи фізичного розвитку, ускладнює статеве дозрівання, негативно позначається на стані ще не зміцнілої серцево-судинної системи, легенів, інших систем організму.

Таким чином, з'являється потреба досліджувати причини та наслідки залежності учнівської молоді від психоактивних речовин, щоб надалі вирішити цю проблему. Формування життєвих навичок збереження здоров'я дає найкращі результати: це дозволяє учням сформуванню позитивну самооцінку і визначати позитивні цілі, успішно соціалізуватися в середовищі однолітків, не потрапляючи під їхній можливий негативний вплив і відстоюючи свої переконання. *Захисними чинниками*, що перешкоджають вживання учнівською молоддю психоактивних речовин, мають стати: міцна сім'я, залучення до життя сім'ї, увага до захоплень підлітка з боку батьків; успішний досвід навчання і спілкування у навчальному закладі; успішна соціалізація серед однолітків; добре сформовані життєві навички; поінформованість про наслідки вживання психоактивних речовин; забезпечення захисного фізичного середовища у навчальному закладі, у тому числі наявність охорони та чітких правил щодо заборони вживання психоактивних речовин на території навчального закладу; формування сприятливої загальношкільної атмосфери, що підтримує здорові стосунки між учнями і мотивує їх до здорового способу життя; розвиток в учнів знань про здоров'я, зокрема

чинників, які впливають на здоров'я, негативні наслідки вживання психоактивних речовин; формування і зміцнення в учнів позитивної самооцінки, позитивних життєвих цілей, установок і навичок.

Література

1. Максимова Н. Безпека життєдіяльності: соціально-психологічні аспекти алкоголізму та наркоманії. Київ: Либідь, 2006. 328 с.
2. Сердюк О. Соціальна робота з особами з наркотичною та алкогольною залежністю. *Соціальна робота в органах внутрішніх справ України: навч. посіб.* Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 303–324.
3. Сердюк О. Молодь та наркотики 2017: Науковий звіт за результатами соціологічного моніторингу розповсюдження наркотиків та інших форм залежності серед молоді м. Харкова: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 62 с.

РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Калініченко Олександр

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Хлеб'юк С. Р.

Проблема вихованості патріотичних почуттів підлітків є однією з найважливіших, оскільки від її вирішення залежить майбутнє нашої держави. Виховання патріотизму серед молоді в сучасних умовах вимагає комплексного підходу, що враховує активну участь учнів у цьому процесі педагогів позашкільця.

Саме на нинішньому етапі боротьби незалежної української держави, національно-патріотичне виховання учнівської молоді є провідним напрямком діяльності закладів позашкільної освіти, як важливий фактор впливу на формування національної свідомості. Позашкільна освіта є важливим чинником формування свідомості вихованців. Саме в цьому контексті виявляється значущість закладів позашкільної освіти, які є активним виховним середовищем для формування та зміцнення патріотичних почуттів підростаючого покоління. Кожний крок, пройдений вихованцем в системі позашкільної освіти, прокладає шлях до його глибокого розуміння та прийняття важливості власної країни в сучасному світі.

Патріотичне виховання молодого покоління в закладі позашкільної освіти – це цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, емоційний розвиток і поведінку вихованців з метою формування у них належних якостей. У вирішенні соціально-виховних завдань в роботі установи акцент робиться на використання різноманітних сучасних заходів для формування у дітей та підлітків моральних, естетичних та етичних суджень щодо власної поведінки та поведінки інших. Ці заходи спрямовані на активізацію внутрішніх переживань особистості, її ставлення до реальності, до людей, власної поведінки. Вони орієнтовані на використання засобів емоційного стимулювання, які органічно вплітаються в структуру виховної роботи.

Сьогодні серед виховних напрямів в закладі позашкільної освіти найбільш актуальними виступають: громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне, патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь [3].

Метою позашкільної освіти дітей та учнівської молоді є виховання дієвої особистості з розвиненою громадською свідомістю; становлення громадянина України, патріота своєї країни, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу, здатного виявляти національну гідність, орієнтуватися у своїх обов'язках і правах, цивілізовано відстоювати їх, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві [2].

Завдання закладів позашкільної освіти так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація була спрямована на виховування дітей та молодь у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності. Виконанню таких завдань сприяє гуманізація виховного процесу: співпраця педагогічних працівників закладу, вихованців та їх батьків, громадських організацій; упровадження інтерактивних методів; організація навчальної, пошукової, дослідницької діяльності; психолого-педагогічний супровід усіх видів діяльності вихованців; використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Складний процес патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти реалізується шляхом впровадження різноманітних методів та форм роботи, вибір яких залежить від змісту і завдань виховної роботи, вікових особливостей та врахування основних сфер діяльності учнів. Сьогодні виховні форми і методи базуються на українських народних традиціях та найкращих надбаннях вітчизняної та світової педагогіки та психології. Також нині збільшується увага до виховання засобами музейної та театральної педагогіки, волонтерської діяльності дітей та молоді, активізації їх громадянської позиції. Створюються реальні умови для втілення творчих здібностей вихованців у вияві патріотичних почуттів до своєї країни та її незламного народу.

В позашкільних закладах у дітей та підлітків патріотизм формується в процесі освіти, соціалізації і виховання. Для формування патріотизму важливо мати розуміння його сутності та змісту і креативність у використанні різних підходів та засобів для реалізації цієї мети. Серед основних особливостей організації позашкільної освіти можна виділити такі з них, як: взаємодія суб'єктів освітнього процесу; врахування вікових особливостей дітей; прогнозування рівня їх компетентностей; створення умов для самоосвіти, розвитку творчого потенціалу; забезпечення оптимального темпу і ритму; чергування різних видів діяльності; співробітництво і співтворчість тощо [4].

Заклади позашкільної освіти крім освітньої, виховної функції, виконують важливу соціальну місію, забезпечуючи психологічну підтримку та організовуючи змістовне дозвілля для дітей та підлітків, які мають особливі освітні потреби або перебувають у вразливому становищі. Позашкільні заклади можуть надавати індивідуалізовану підтримку та запроваджувати спеціалізовані програми для дітей з інвалідністю, дітей які потребують підтримки відповідно до їх життєвих обставин, а також для дітей з іншими особливостями у їх фізичному та соціальному розвитку. Крім того, ці заклади ефективно займаються патріотичним вихованням організовуючи військово-патріотичні заходи, благодійні, волонтерські акції тощо.

Ефективна співпраця учасників навчального процесу в позашкільному закладі освіти – ровесників, педагогів та партнерів з громадських організацій – сприяє: розвитку творчих здібностей та інтересів учнів; формуванню навичок самоаналізу, рефлексії та групової навчально-творчої взаємодії; розвитку вмінь взяти на себе відповідальність; усвідомленню сутності та важливості свого "громадянського включення"; вихованню комунікативної культури.

Саме за таких умов у позашкільному освітньому і соціокультурному просторі відбуваються процеси становлення громадянськості особистості, формування цінностей, практичне втілення громадянських поглядів і переконань. Розвиток громадянської активності сучасних дітей та підлітків сприяє формуванню в них відповідального ставлення до власної країни, розвитку демократичних цінностей, підвищення рівня правової культури, формування толерантного ставлення до інших людей, активну участь у громадському житті та формування навичок співпраці та ефективного взаємодії з оточуючим середовищем.

Узагальнюючи, можна сказати що патріотична вихованість дітей та підлітків яка здійснюється в закладах позашкільної освіти – це система заходів, спрямованих на формування в учнів почуття любові, поваги та відданості своїй країні, її історії, культурі, традиціям та цінностям, готовності захищати її незалежність і примножувати її здобутки. Результатом патріотичної вихованості учнівської молоді є сформованість у вихованців почуття патріотизму, національної свідомості, що проявляється особистістю в любові до свого народу, у повазі до українських традицій, у відчутті своєї належності до України, в усвідомленні спільності власної долі з долею Батьківщини, у досконалому опануванні української мови, та у бажанні захищати Україну [1].

Позашкільний заклад освіти є для кожної дитини осередком становлення патріота України. Педагог, керівник гуртка - це приклад громадянина, який любить свою країну, свій народ, готовий самовіддано працювати на розбудову і зміцнення країни як суверенної, незалежної, демократичної, правової держави, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Література

1. Ворона Л. І. Роль закладів позашкільної освіти у формуванні національної ідентичності вихованців. *Національна ідентичність як проблема науки й освіти: матеріали наук.-практ. конф.*, 12 бер. 2020 р. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С. 113–116.

2. Костенко Л. Д. Порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку позашкільної освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. 2021. № 194. С. 134–139.

3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527 (з урахуванням змін відповідно до наказу МОН від 23.06.2022 №586). URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view> (дата звернення: 01.05.2024).

4. Пустовіт Г. П. Патріотичне виховання у змісті позашкільної освіти: сьогодення і перспективи. *Релігія та соціум: міжнародний часопис*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. № 4 (20). С. 97–103.

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО У ФОРМУВАННІ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Клименко Леся

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Лісовець О. В.

Сучасні умови сьогодення для багатьох молодих людей актуалізували питання сім'ї, батьківства, планування, народження та виховання дітей, адже родина впродовж багатьох століть залишається одним з основних інститутів суспільства, розвиваючись та видозмінюючись разом із довіллям, відповідаючи на громадські потреби.

Дослідженню освітнього середовища та його впливу на ефективність професійної підготовки студентів присвячено праці багатьох науковців – як вітчизняних (І. Бех, Н. Гонтаровська, І. Ахновська, Є. Бондаревська, Л. Макар, М. Братко та ін.), так і зарубіжних (А. Бандура, Р. Бейкер, К. Левін, М. Хендмейтс, Дж. Гібсон). Окремо вивченням підготовки молоді до батьківства в умовах освітнього середовища університету займалися С. Красін, К. Федюшкіна, Л. Ребуха, Н. Островська, О. Смалько, О. Лещенко. Далі детальніше проаналізуємо особливості освітнього середовища ЗВО у популяризації сімейних цінностей, підготовці молоді до усвідомленого батьківства.

На сьогоднішній день сфері вищої освіти відводиться чільне місце у формуванні та відтворенні людського капіталу. Саме робота закладів вищої освіти спрямовується на формування у здобувачів знань, навичок, досвіду, здоров'я, таланту, якими в майбутньому можна буде оперувати у практичній діяльності. Так, відповідно до Закону України «Про освіту» метою вищої освіти є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [5]. Схарактеризувавши мету вищої освіти, можна окреслити основні її функції, які, у цілому, можна звести до двох: **відтворення** (культури, досвіду, діяльності людей) і **розвитку** (суспільства). Варто підкреслити, що головною *соціальною* функцією освіти є передача від покоління до покоління досвіду, накопиченого людством.

Під освітнім середовищем, на думку Л. Макара, варто розуміти частину соціокультурного простору, зону взаємодії освітніх систем, їх елементів, освітнього матеріалу і суб'єктів освітніх процесів [3].

О. Петрук, узагальнюючи наукові підходи до трактування поняття «освітнє середовище» пропонує розглядати такі його характерні ознаки:

- сукупність організаційно-педагогічних умов і факторів, які дозволяють здійснювати систему цілеспрямованих впливів на особистість майбутнього фахівця;
- певний (спеціально створений) спосіб організації навчання, що забезпечує студентів системою знань з обраної професії, стимулює їхню мотивацію до професійного розвитку та самоосвіти;

–спосіб взаємодії суб'єктів освітнього процесу, комплекс освітніх, виховних, соціально-педагогічних заходів, які створюють умови для професійного становлення особистості майбутнього фахівця, прояву та розвитку здібностей, удосконалення особистісних характеристик та якостей [4].

У контексті з'ясування ролі закладів вищої освіти у попередженні серед студентів явища свідомої бездітності шляхом їх підготовки до відповідального батьківства, слід зазначити, що на сьогодні серед здобувачів університетів існує інтерес до оволодіння знаннями з основних аспектів батьківства. Так, до прикладу, результати соціологічного дослідження становища молоді в Україні, проведеного у 2019 році Державним вищим навчальним закладом «Університет банківської справи», свідчать, що серед основних сімейних питань, з яких існує необхідність поглиблення знань молоді, є наступні: ведення сімейного бюджету (21,4 %), подолання сімейних конфліктів (18,2 %), партнерські стосунки в сім'ї (13,1 %) і готовність до подружнього життя (13,0 %). Для 45,9 % немає потреби в отриманні додаткових знань із сімейних питань.

Результати анкетування, проведеного серед студентів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, дають підстави стверджувати, що значна робота з популяризації сімейних цінностей проводиться соціально-психологічною службою університету (зокрема, 50,7 % відповідей респондентів свідчать про проведення регулярних консультативних бесід з питань родини); під час викладання окремих навчальних дисциплін (45,2 % опитаних підтверджують, що в межах ОК викладачами озвучуються окремі теми, пов'язані з різними аспектами функціонування родини; 27,6 % студентів вивчають вибірково освітню компоненту, а 8,6 % – мають нормативну дисципліну про родинне життя). Враховуючи показники, отримані в ході дослідження, а також аналізуючи наукові джерела з проблем підготовки молоді до батьківства, зауважимо, що зміст роботи ЗВО полягає у: обґрунтуванні цінності сім'ї та батьківства в житті людини; ; ознайомлення з основами батьківства; формування відповідального ставлення до виконання батьківських функцій; формування культури міжособистісної взаємодії між представниками чоловічої та жіночої статей; інформування про основні аспекти етики та психології батьківської поведінки; ознайомлення зі стилями батьківства [1]. Метою соціально-педагогічної роботи у закладах вищої освіти, на думку С. Красіна, має стати підготовка юнаків та дівчат до прийняття батьківської ролі, виховання усвідомленого, відповідального батьківства.

На думку авторів Л. Ребухи, Р. Брик, процес підготовки здобувачів до відповідального батьківства має забезпечуватися за рахунок реалізації таких компонентів [6]:

- 1) постановка мети та висування конкретних завдань педагогічної діяльності;
- 2) визначення змісту процесу формування відповідального батьківства, що включає різні види педагогічної діяльності, що реалізується з урахуванням соціокультурних, економічних та психологічних особливостей сучасного українського суспільства;
- 3) формування суб'єкт-суб'єктних взаємин викладачів та студентів під час виховної роботи, спрямованої на формування в студентській молоді відповідального ставлення до батьківства;
- 4) побудова культурно-педагогічного середовища ЗВО, що забезпечує особистісний розвиток студентів та їх активну взаємодію;

5) оцінка педагогічним колективом результатів діяльності, спрямованої на становлення та розвиток відповідального батьківства у студентської молоді.

О. Кузнєцова робить акцент на необхідності організації науково-методичної роботи з опанування педагогічними кадрами відповідних знань щодо підготовки здобувачів до шлюбно-сімейних відносин за таких умов: ціленаправленість, безперервність, націленість на комплексне пізнання внутрішнього світу та поведінки молоді на різних вікових етапах; направленість на практичну реалізацію основних положень педагогіки співробітництва та особистісної підтримки студентів в їх самоствердженні; опанування педагогами методами, формами та засобами духовно-морального виховання студентської молоді у навчальній та позанавчальній діяльності [2].

З огляду на вищевказане, розуміючи актуальність підготовки молоді до усвідомленого батьківства, як одного зі шляхів попередження явища свідомої бездітності, вважаємо, що в умовах сучасних змін заклади вищої освіти мають всі необхідні для цього ресурси та можливості. Так, загалом, університети забезпечують студентам доступ до актуальних інформаційних ресурсів у сфері психології, педагогіки, соціології та інших суміжних галузей, надають підтримку студентам – майбутнім батькам шляхом організації консультаційних зустрічей з сімейних питань, сприяють підвищенню рівня обізнаності молоді щодо основ сімейного виховання, мотивуючи їх стати усвідомленими батьками.

Література

1. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини (методичні матеріали). *Практична психологія та соціальна робота*. 2002, № 5. С. 36–49.
2. Кузнєцова О. В. Формування сімейних цінностей у студентів вищих навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Київ, 2015. 20 с.
3. Макар Л. М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 30. С. 229–236.
4. Петрук О. В. Педагогічне середовище ВВНЗ як умова розвитку професійної культури майбутніх фахівців з військової юстиції. *Інноваційна педагогіка. Загальна педагогіка та історія педагогіки*. Вип. 50. Т. 1. 2022. С. 22–27.
5. Про освіту: Закон України поточна редакція від 24.03.2024 №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 30.04.2024).
6. Ребуха Л. Формування у студентів закладів вищої освіти свідомого та відповідального ставлення до батьківської ролі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2022. С. 169–178.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Кузьменко Ірина

КЗ СОР «Путивльський педагогічний коледж імені С. В. Руднева», м. Путивль
Науковий керівник – спеціаліст II катег.,
викл. Костюк О. О.

Російсько-українська війна, що почалася у 2014 р. на Сході, а 24 лютого 2022 р. продовжилася повномасштабним вторгненням на територію України дала поштовх для розвитку соціальної активності молоді загалом та волонтерської діяльності.

До 24 лютого 2022 року російсько-українська війна у низці випадків помилково або односторонньо трактувалась як виключно внутрішньо українська проблема (громадянський конфлікт) або як конфлікт між Росією та Україною (російсько-українська війна) [1, с. 107]. Після повномасштабного вторгнення на територію України, погляд на ситуацію став чітким та однозначним у всьому світі. Багато людей починаючи, з 2014 року так чи інакше були дотичні до подій на Сході України та проявляли свою громадянську позицію різними шляхами. Деякі йшли добровольцями на фронт, хтось писав проекти та допомагав внутрішньо переміщеним особам, частина волонтерувала, допомагаючи як захисникам так і цивільним особам, що опинилися у складних життєвих обставинах у зв'язку з війною.

Орієнтація на майбутнє відображає перспективні сфери реалізації соціальних очікувань. Урахування загроз та викликів воєнного та післявоєнного стану при орієнтації молоді на майбутнє призводить до змін у ціннісних (освіта, робота та кар'єра, співпраця, служіння), соціальних (рівність, соціальна справедливість, національна ідентичність, патріотизм, допомога іншим), життєвих (життєстійкість, стратегічність, самоефективність, локус-контроль) та сімейних (шлюб, сім'я та батьківство) перспективах.

Молодь – це рушійна сила будь-якого суспільства. А. Гулевська-Черниш, визначає молодь, як «диференційовану соціальну групу, яка набуває рис соціальної спільноти та має специфічні соціально-психологічні, соціальні, культурні й інші особливості, у тому числі способу життя, перебуває у процесі соціалізації, має свій соціальний вік і відповідно до потреб часу має бути творцем або зачинателем нової соціальної та культурної реальності» [1, с. 105]. І. Шевель зазначає, що принциповим питанням при розгляді молоді у суспільстві є питання про молодь як суб'єкта і об'єкта суспільних перетворень. Вступаючи у життя молода людина є об'єктом впливу соціальних умов, сім'ї, інститутів освіти, а пізніше, в процесі дорослішання і переходу у більш зрілі фази розвитку починає сама суттєво впливати на суспільство. Молодь виступає суб'єктом, коли отримує здатність впливати на суспільство, використовуючи свій потенціал, разом з тим вона є об'єктом, оскільки на неї спрямований суспільний вплив.

Отже, молодь виступає об'єктом для суспільства і для самої себе. Молодь не є замкнутою соціальною групою, вона є системою, що саморозвивається і представляє собою відкриту соціальну систему, що включена в різноманітні взаємозв'язки та взаємодії, які існують в суспільстві [1, с. 105]. Зараз молодь виступає найактивнішою частиною суспільства, вирішуючи безліч складних питань пов'язаних із ситуаціями, що виникають через війну.

Сучасна молодь України дорослішає у суспільстві, яке чинить супротив повномасштабному вторгненню російської федерації. Зруйновано мирне життя дітей, підлітків, дорослих людей, поставлено під загрозу повноцінна життєдіяльність сімей, соціально-економічні засоби для щасливого та здорового зростання сучасної учнівської та студентської молоді. Російсько-українська війна призводить до значних втрат серед мирного населення, руйнування цілих міст і селищ, пошкодження та повне руйнування житлових будинків, закладів освіти та охорони здоров'я, установ соціального захисту та соціального обслуговування й надання соціальних послуг, руйнування підприємств й втрату робочих місць, погіршення рівня безробіття, збільшення великої кількості внутрішньо переміщених громадян та жінок з дітьми, що отримують прихисток в західних областях або за межами України. Війна завжди стає страшним викликом для молодого покоління, але вона не повинна скасувати прагнення молоді орієнтуватися на майбутнє. Критично важливим, є те, що молоді люди, які постраждали від війни повинні демонструвати життєстійкість та здатність до побудови планів на майбутнє. Розуміння впливу соціального виховання на поведінку молодих людей та їх ставлення до побудови майбутнього ускладнюється через відсутність прагматичної концептуальної моделі, яка розроблена для пояснення процесу формування соціальних очікувань й вимірювання їх складових. У зв'язку з цим посилюється увага до феномену соціальних очікувань та розуміння процесу їх формування в учнівської та студентської молоді, що є суттєво значущим для орієнтування на практичні аспекти дослідження цієї проблеми [3].

Також важливим стає врахування досвіду (набуття досвіду успішної адаптації до соціального середовища та можливостей для самовизначення й саморозвитку), що може позитивно впливати на реалізацію орієнтацій на майбутнє. Однак, зараз мало що відомо, про роль, яку в цьому досвіді підлітків й молодих людей можуть відігравати переживання негативного та позитивного досвіду. Так, переживання труднощів та викликів воєнного й післявоєнного періоду, внутрішнього переміщення та виїзду за межі України через побоювання стати жертвою воєнних дій та злочинів під час збройної агресії росії, спричиняють неприємні переживання, які зумовлюють тривожність та невпевненість у власних можливостях. Тоді як, сподівання на перемогу України, що ґрунтується на вірі в ЗСУ та єдності українського народу, породження надії на успішне відновлення зруйнованих та пошкоджених житлових будинків, закладів освіти та охорони здоров'я у післявоєнний період, забезпечують виникнення приємних переживань, які надають молодим людям більшої впевненості у власних зусиллях можливостях. У такому розумінні, очікування молоді можна представити як міру їх впевненості у власних зусиллях щодо досягнення бажаного результату відповідно до цільових орієнтацій. Молоде покоління унаслідок війни переживатиме психотравмувальний досвід, який безперечно впливатиме на їх подальше життя, що дозволить більше цінувати близьких людей, друзів та інші прості й звичні речі. Проте, це може бути можливим завдяки наявності процесу психологічної відновлюваності молоді людини («резильєнтність», «життєстійкість»), що забезпечить її подальше посттравматичне зростання. Психологічна відновлюваність дозволяє молодим людям здійснювати «добру адаптації при зіткненні із життєвими складнощами, травмою, трагедією, небезпеками або значним стресом» [5]. Її успішність цілком залежить від функціонування певних факторів відновлення:

- турбота та підтримка близького оточення та інших людей;

- здатність до складання реалістичних планів та докладання зусиль для їх утілення;

- позитивне самосприйняття, віра у власні сили та здібності;
- володіння навичками комунікації та вирішення проблем;
- здатність керувати сильними почуттями та імпульсами [5].

Домінуючим фактором, що генерує особистісне відновлення для молодшої людини є здатність до складання реалістичних планів та знаходження ресурсів для їх реалізації. Саме це визначає сенс життя, оскільки орієнтація на майбутнє спрямовує побудову власної «моделі майбутнього» з дотриманням певної мети, плануванням, аналізом шляхів й ресурсів для її виконання. Для вирішення означених проблем важливим є врахування динамічності соціальних очікувань щодо визначення орієнтацій на майбутнє та конструювання власної «моделі майбутнього». У зв'язку з цим прикметно, що динамічність соціальних очікувань може бути зумовлена певними факторами, серед яких:

- вплив сім'ї, однолітків, близького оточення та їх підтримка й ресурсні можливості;
- наявність позитивного досвіду проактивної поведінки;
- подолання негативного психотравматичного досвіду шляхом посттравматичного зростання та відновлення;
- набуття навичок, умінь, знань та компетенцій;
- ставлення до ціннісних принципів або переконання щодо вибору певних цінностей як норм поведінки;
- прояв індивідуально-особистісних рис характеру та здібностей особистості;
- становлення Я-образу підлітків (молодих людей) як результат їх адаптації до типових ситуацій життєдіяльності [4].

Отже, сукупність визначених факторів певним чином впливає як на те, що соціальне виховання виступає джерелом постановки мети та цільової орієнтації, так і на те, що їх зародження може цілком залежить від мети, а процес подальшої успішної реалізації повинен передбачати здійснення оцінки умов (віковий аспект: підлітковий та юнацький вік; гендерний аспект: чоловічі та жіночі очікування; середовищний аспект: міська, селищна та сільська територіальна громада. Орієнтація на майбутнє у молодих людей має певні показники перспективних сфер реалізації соціальних очікувань. Індикаторами особистісних й соціальних змін, до яких призводить орієнтація на майбутнє виступають ціннісні (освіта, робота та кар'єра, співпраця, служіння), соціальні (рівність, соціальна справедливість, національна ідентичність, патріотизм, допомога іншим), життєві (життєстійкість, стратегічність, самоефективність, locus-контроль) та сімейні (шлюб, сім'я, батьківство) перспективи в умовах адаптації підлітків та молоді під час воєнного та післявоєнного періоду. Крім того, здійснення моніторингу соціальних очікувань є доволі складною для оцінювання, оскільки має пряму кореляцію з умовами їх реалізації (віковий, гендерний, середовищний, регіональний аспекти виміру).

Література

1. Гай-Нижник П., Чупрій Л., Зверєва І., Безпалько О., Гулевська-Черниш А., Басюк Т., Алексеєнко Т., Бех І., Юрків Я. Російсько-українська війна: особливості розв'язання військово-політичного конфлікту на Сході і Півдні України за сучасних геополітичних умов. *Українознавство*. 2012. С. 103–121.

2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-е вид. / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
3. Молодь в умовах у війни: безпека і волонтерство (2022, 27 лютого). URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/5603/> (дата звернення: 04.03.2024).
4. Фролов П. Д., Крамаревич О. В. Соціальні очікування як чинник інноваційної активності особистості. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2011. Вип. 2. С. 255–269.
5. Шевель І. Світогляд сучасної української молоді. *Український інформаційний простір*. 2013. № 1 (1). С. 192–198.

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗВО

Левандовський Михайло

Денисюк Сергій

Бі Є

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин
Науковий керівник: канд. пед. наук,
доц. Качалова Т. В.

Адаптація як глобальна проблема є об'єктом вивчення різних наук і носить міждисциплінарний характер. Аналіз філософської, психологічної, соціологічної, педагогічної, соціально-педагогічної літератури показав, що сьогодні накопичено багато матеріалу з проблеми адаптації.

Спираючись на результати наукових досліджень, ми констатуємо, що поняття «адаптація» походить від латинського слова *adaptatio* – пристосування. Найважливіше завдання адаптаційного процесу - це проблема виживання людини, через пристосування потенцій організму індивіда з процесами природного і соціального середовища.

Відповідно цього визначення соціальна адаптація - це процес пристосування особистості до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграція особистостей соціальних груп, діяльність з оволодіння стабільними соціальними умовами, прийняття норм цінностей нового соціального середовища. Соціальна адаптація особистості має відношення до однієї з найскладніших проблем соціальної педагогіки, оскільки вона відображає не тільки стан людини, але й процес, під час якого індивід набуває рівновиваженої стійкості до впливу соціального середовища. Як соціально-педагогічна проблема соціальна адаптація є механізмом соціального виховання, цей процес є результатом адаптації всіх соціальних суб'єктів до умовного соціального середовища, що може здійснюватися активно або пасивно, тобто соціально-адаптаційний процес передбачає тільки це.

Сучасна наукова категорія «соціальна адаптація» є міждисциплінарною, адже, як показує теоретичний аналіз, не існує єдиного підходу до розрізнення видів та форм адаптації.

Наразі сучасні дослідники у сфері соціальної роботи визначають такий тип соціальної адаптації як соціально-педагогічна. На думку деяких дослідників, соціально-педагогічна адаптація - це різновид соціальної адаптації; позиція інших – соціально-педагогічна адаптація є родовим поняттям, що включає різні типи адаптації,

в тому числі соціальну; треті вважають, що соціальна адаптація та соціально-педагогічна адаптація - ці поняття тотожні. Так, М. Маслова стверджує, що соціально-педагогічна адаптація включає дидактичну, соціальну, соціально-психологічну та інші типи адаптації. Тобто соціально-педагогічна адаптація повинна розглядатися на педагогічному, соціальному, психофізіологічному, професійному, побутовому та інших рівнях, а на соціальному рівні розуміється взаємодія особистості з навколишнім середовищем, в якому існує особистість, засоби та відносини [3].

Зауважимо, що вищезазначені типи адаптації існують ізольовано і є частиною загальної структури процесу адаптації, які взаємно визначають і доповнюють один одного на різних рівнях адаптації, забезпечуючи інтегративний характер цього процесу.

Процес навчання у закладі вищої освіти (далі ЗВО) є особливим етапом для молоді людини, він пов'язаний не лише з новим досвідом, новими знаннями, здобуттям професійних навичок, а й з отриманням нових соціальних навичок, переглядом старих установок, уже здобутих знань, усвідомленням того які сфери потрібно розвивати тощо.

Соціальна адаптація/дезадаптація до нового освітнього середовища має неабиякий вплив на особистість студента. Тому викладачі ЗВО, особливо куратори академічних груп, звертають неабияку увагу на комфортне входження студентів до нового кола спілкування, до нової системи навчання, тобто сприяють соціальній адаптації студентів-першокурсників. Уникнення та ігнорування комфортної адаптації студентів викладачами може не лише завадити швидкому входженню до освітнього процесу, сприяти стресам, а й навіть спотворити професійні уявлення – знецінення студентами вибраної професії та вибраного шляху тощо.

Студентство, як особлива категорія молоді, характеризується не лише здобуттям професійних знань, умінь і навичок, а й також відзначається новими своєрідними умовами життя, побуту, праці, навчання, спілкування тощо. Тому часто однією з основних проблем адаптації студентів є невідповідність їх суб'єктивних очікувань і наявних умов реальної дійсності. Також виникає суперечність між інтелектуальним, творчим та особистісним потенціалом студента та можливостями їх реалізації у ВНЗ. Тому викладачам слід брати участь та супроводжувати студентів, сприяти безболісній та комфортній соціальній адаптації [4, с. 82–85].

Як нам відомо, кожен студент є унікальним, має свої індивідуально-психологічні особливості, а також відрізняється рівнем готовності до навчання в нових умовах. Відповідно, процес соціальної адаптації для кожного студента буде трішки відмінним [1, с. 17].

Зупинімось детальніше на особливостях соціальної адаптації студентів у ЗВО. У психологічній літературі виділяють такі форми адаптації студентів до освітнього середовища закладу вищої освіти:

1. Формальна форма – полягає у пізнавально-інформаційному пристосуванні до нового середовища. Тобто, у створенні нового паттерну навчання, відмінного до того, який був у школі. Зазвичай, студенти адаптуються до нової системи навчання протягом першого півріччя, рідше протягом першого курсу.

2. Соціально-психологічна форма – процес внутрішньогрупової інтеграції студентів, а також групова інтеграція студентської групи в цілому. Тобто, студент приймає норми та цінності нового соціального середовища, адаптується до нових форм соціальної взаємодії в студентській групі. Точних рамок соціально-психологічної

форми адаптації немає, студенти можуть як швидко та безболісно пройти її, так і довго звикати до нового соціального середовища.

3. Дидактична форма – полягає у проблемі підготовки до нових форм і методів навчання у ЗВО, що в першу чергу відображає інтелектуальні можливості студентів. На жаль, бувають випадки коли студенти відчуваючи власну незмогу до опанування цих форм і методів навчання починають прогулювати пари або, навіть, бажають покинути заклад вищої освіти [2, с. 6].

Висновок. Питання соціальної адаптації студента потрібно розглядати як процес його входження в нове соціальне та навчальне середовище, що полягає у засвоєнні та відтворенні соціальних норм і цінностей, що характерні даному середовищу, в прийнятті певних соціальних ролей. Цей процес є двостороннім, передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію усіх учасників процесу (студентів, викладачів, кураторів, адміністрації ЗВО тощо).

Варто зазначити, що адаптацію до нового освітнього середовища проходять усі студенти-першокурсники, однак часові межі адаптації, складність перебігу цього процесу є індивідуальними. Не всі фактори впливу на особистість студента у закладі вищої освіти сприяють успішній його адаптації.

Література

1. Дроздова І. П. Методика викладання, педагогіка та психологія вищої освіти: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2008. 142 с
2. Левківська Г. П. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: навч. посіб. Київ: Либідь, 2001. 128 с.
3. Маслова М. Г. Методи оцінки психологічних якостей офіцерів для визначення рівня готовності до управлінської діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки.* 2012. Вип. 27. С. 30–33.
4. Мирончук Н. М. Особливості адаптації студентів вищих навчальних закладів до змінених умов життєдіяльності. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб. Ін-т інновац. технол. і змісту освіти МОН України.* Київ, 2013. Вип. 79. С. 82–85.

РОЛЬ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ВИХОВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Мигуля Яна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Лісовець О. В.

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає особливої уваги до проблем екології, які є глобальними та зачіпають все людство. Масштабна екологічна безвідповідальність кожного із нас є основною причиною цієї ситуації. Щоб виправити це, важливо посилити зусилля та приділити більше уваги вихованню екологічної культури підростаючого покоління через шкільну та позашкільну освіту. Питання екологічного виховання висвітлювали такі вчені-класики як К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Русова. Різні аспекти проблеми екологічної освіти виховання екологічної

культури досліджували такі сучасні науковці: А. Волкова, Н. Горобаха, О. Захлебний, І. Зверев, Н. Кот, О. Кудрявцева, Н. Лисенко, О. Листопад, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Н. Рижова, Н. Яришева та ін. Проте збільшення ролі екології в освіті, екологічної культури та екологічного виховання в сучасних умовах залишає цю проблему і надалі актуальною, зокрема, потребує вивчення питання ролі позашкільної освіти у вихованні екологічної культури дітей.

Екологічна культура є похідною від дефініції «культура», оскільки «екологічна культура» є важливою складовою загальної культури людини, якій притаманне усвідомлення значення сучасної екологічної кризи у життєдіяльності та майбутньому онтогенезу людей. За своєю характеристикою екологічна культура виступає «кодексом поведінки», яким керується людство під час екологічної життєдіяльності та власної поведінки. Цей феномен увібрав в себе вироблені шляхи самореалізації людей в природному середовищі, здобутий життєвий досвід, духовні почуття та відношення до природи, комплекс знань, правил, норм, стереотипів поведінки людей в навколишньому довкіллі, вмінь і досвіду вирішування екологічних ситуацій, здатності передбачати ймовірні негативні наслідки людської діяльності в навколишньому середовищі та шукати оптимальні способи гармонізації взаємин людства та природи. Екологічну культуру характеризуємо як високий ступінь засвоєння людством системи екологічних знань, природоохоронної діяльності з високим рівнем формування індивідуальної екологічної свідомості й норм поведінки, рівнем досконалої взаємодії людини з природою.

Виховання екологічної культури повинно відбуватися з урахуванням індивідуальних, вікових, психологічних особливостей дітей. Досягнути належного ефекту при цьому можливо способом посилення сукупності виховного та розвивального впливу на особистість дитини [2].

Науковці наголошують, що ефективність розвитку екологічної культури забезпечуються способом наскрізної екологізації позашкільної діяльності. Виникає необхідність вдосконалення та насичення змісту освітнього процесу екологічним матеріалом та створення відповідних умов для виховання екологічної культури дітей. Виховання екологічної культури вихованців, що не може бути ефективним без врахування таких принципів як: практичної спрямованості, неперервності й послідовності, активності та свідомості, природовідповідності, міждисциплінарності. Реалізація цих принципів здійснюється в двох взаємопов'язаних педагогічних процесах: у процесі формування у вихованців знань і вмінь здійснювати природоохоронну роботу і в процесі застосування цих знань на практиці. Не менш важливим елементом є використання різних природоохоронних форм, методів та засобів:

- залучення вихованців до участі у екологічних, природоохоронних акціях, заходах різного рівня;
- проведення еколого-пізнавальних екскурсій до об'єктів природно-заповідного фонду;
- проведення працівниками установ природно-заповідного фонду виїзних занять на природоохоронну тематику;
- проходження вихованцями ЗПО літніх практик на базі ботанічних садів, зоологічних музеїв, еколого-натуралістичних центрів;
- підготовка вихованців ЗПО до участі в екологічних конкурсах;

– залучення вихованців ЗПО до упорядкування екологічних стежок та пам'ятних місць;

– залучення вихованців ЗПО до участі в екологічних гуртках, клубах, наукових об'єднаннях екологічного спрямування [1].

Ці заходи сприяють формуванню у дітей поваги до природи, усвідомленню важливості збереження різноманіття життя на Землі та розвитку практичних навичок для охорони природи. Вони також сприяють вихованню нового покоління екологічно свідомих громадян, які можуть приймати обґрунтовані рішення та діяти на користь навколишнього середовища.

Тому перед позашкільною освітою сьогодні стоять такі стратегічні завдання екологічної освіти як формування відповідального ставлення дитини до всього живого; пізнання природи, яке створює передумови для глобального мислення та екологічно обґрунтованих дій, спрямованих на конкретне природне середовище; розробка та впровадження моделей виховного процесу, де екологічна культура формується як морально-етична норма, в якій дитина не сумнівається; оптимізація змісту неперервної екологічної освіти, удосконалення форм і методів виховання, активне залучення дітей до природоохоронної роботи та формування мотивації для відповідального ставлення до природи та бажання її докладніше вивчати та збагачувати [3].

Таким чином, позашкільна освіта відіграє важливу роль у вихованні екологічної культури дітей на сучасному етапі. Вона допомагає вихованцям зрозуміти важливість збереження природи, розкриває перед ними причини та наслідки екологічних проблем, а також вчить конкретним способам їх вирішення.

Література

1. Аналіз профільної діяльності позашкільних еколого-натуралістичних закладів України. *Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді*. [Електронний ресурс]. URL: https://nenc.gov.ua/?page_id=9513 (дата звернення: 12.05.2024).

2. Захмарна К. П. Формування в учнів відповідального відношення до природи. *Початкова школа*. 2005. № 3. С. 10–13.

3. Товкун Н. І. Екологічне виховання в новому форматі освітнього простору сучасного закладу позашкільної освіти: методичний посібник з досвіду роботи. 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicnij-posibnik-z-dosvidu-roboti-roboti-ekologicne-vihovanna-v-novomu-formati-osvitnogo-prostoru-sucasnogo-zakladu-rozaskilnoi-osviti-237802.html> (дата звернення: 12.05.2024)

ВИВЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО ВИКОНАННЯ МАТЕРИНСЬКИХ ОBOB'ЯЗКІВ ДІВЧАТАМИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Пільчевська Леся

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Хлеб'юк С. Р.

Запорукою особистого щастя кожної людини є створення сім'ї та народження дітей. У сучасних соціокультурних умовах відбувається певне знецінення материнства, поширення його девіантних проявів. Важливою виховною проблемою сьогодення є формування у жіночої молоді усвідомленого ставлення до материнства.

Над актуальністю проблеми формування усвідомленого материнства серед учнівської молоді наголошують в своїх дослідженнях науковці різних галузей знання (І. Бех, Л. Гончар, Л. Канішевська, В. Кравець, В. Сухомлинський, В. Шахрай та ін.) [2; 3; 4; 5]. На необхідності здійснення профілактичних дій, спрямованих на запобігання майбутніх материнських девіацій, розвитку в учениць усвідомлення небезпеки раннього материнства заговорює увагу С. Аксьонова [1].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити тенденцію, яка відображає деформацію соціальних і моральних цінностей у свідомості молоді щодо шлюбу та створення сім'ї. Що стосується дівчат-з одного боку, спостерігається тенденція до раннього початку статевого життя, а з іншого – виявляється психологічна неготовність до створення сім'ї та усвідомленого виконання обов'язків щодо народження і виховання дітей.

Одним з напрямів роботи соціального педагога закладу середньої освіти з підготовки учнів до сімейного життя є формування в них адекватних уявлень про виконання ролі батьків. Особливо важливою є соціально-педагогічна робота з дівчатами у підготовці їх до усвідомленого материнства.

Для визначення готовності дівчат старшого підліткового віку до усвідомленого материнства і ризику появи девіацій у материнській поведінці, було проведено дослідження на базі Батуринської ЗОШ I-III ст. З цією метою нами розроблена анкета для дівчат-старшокласниць, запитання якої були спрямовані на вивчення поглядів дівчат на статеві відносини; з'ясування ставлення дівчат до сімейного життя, майбутнього материнства; усвідомлення проблем, пов'язаних з материнством, зокрема раннім; готовності дівчат доглядати та виховувати свою майбутню дитину тощо.

За даним дослідженням здійснювалося опитування дівчат щодо їх розуміння чинників створення успішної родини. Так, фундаментом для створення сім'ї та народження дитини дівчата-старшокласниці зазначили: роботу та стабільний дохід – 82,3 %; власне бажання мати дитину – 71,9 %; досягнення певного віку – 61,5 %; любов до дітей – 46,3 %; наявність знань щодо виховання дитини – 34,2 %; офіційно зареєстрований шлюб – 28,1%; здатність виховувати у підростаючого покоління моральні цінності – 10, 1%; життєвий досвід – 5,03 %.

Запропоновані на вибір найбільш значимі цінності розподілились серед дівчат наступним чином. Найбільше виборів отримала цінність «здоров'я» – 82,9 %;

створення сім'ї – 54,2 %; кохання – 41,9 %; народження та виховання дітей – 62,2 %; досягнення кар'єрного успіху – 57,8 %; матеріальний добробут – 13,2 %.

Для опитуваних народження дитини: це радість, щастя, особлива подія у житті – 61,5 %; нова можливість для реалізації себе у ролі жінки та матері – 16,8 %; обмеження для особистісної та професійної реалізації, перепона у саморозвитку 18,8 %.

Негативне ставлення до сучасного руху «childfree» (ідея добровільної бездітності) мають 75,2 % опитаних дівчат, адже вони вважають дітей продовження їх самих. А от 24,8 % здобувачки освіти виявили позитивне ставлення, оскільки схиляються до думки, що краще насолоджуватися особистим життям без зайвої відповідальності.

Щодо майбутніх планів, то 71,6 % опитаних дівчат планують народження дітей, 32,6 % дівчат планують це здійснити за певних обставин (досягнення певного віку, отримання освіти, матеріальне забезпечення), а от 27,4 % дівчат народження дітей в планах на майбутнє поки не мають.

Найкращим віком жінки для народження дитини, на думку дівчат є: 18–20 років – 33,4 %; вік 21–22 роки, вибрало 42,8 %; найбільше актуальним виявився вік 23–24 роки та 25 років і старше, його обрало 84,4 % та 87,5 % відповідно.

Стосовно розуміння поняття «батьківство» відповіді респонденток розподілились наступним чином: 50,6 % вкладають у це поняття турботу та піклування про дитину у період її безпорадності; 33,6 % дівчат розуміють батьківство, як злагоджену взаємодію батьків щодо створення сприятливих умов для розвитку та становлення особистості дитини і останні 7,4 % вважають, що батьківство передбачає присвячення більшості вільного часу дитині, що обмежує батьків займатися іншою цікавою діяльністю.

Для більш чіткого усвідомлення того, яким чином дівчата розширюють знання про материнство, їм було поставлено питання «Із яких джерел ти черпаєш інформацію про майбутню сім'ю та материнство», результати опитування наступні: батьки – 40,8 %; соціальні мережі 25 %; вчителі 10,5 %; телевізор 9,2 %; книги, журнали 6,5 %; однолітки 4,0 %.

43,2 % дівчат тлумачать сутність материнства, як піклування про фізичний стан дитини; для 19,5 % дівчат це, передусім, здійснення всеохоплюючої опіки над життєдіяльністю дитини; 15,7 % опитуваних здобувачок освіти схиляються до думки, що сутність материнства полягає у забезпеченні дитини безумовною любов'ю, емоційним теплом та ласкою, порадою у необхідний момент; 11,9 % здобувачок вбачають у цьому факт вагітності жінки та народження дитини; 9,2 % дівчини визначили материнство, як зайнятість господарськими справами, пранням та прасуванням пелюшок, доглядом за дитиною.

Для більшості опитуваних здобувачів освіти виконання батьківської ролі позитивно впливає на особистісний розвиток дорослої людини, сприяє появі нових можливостей для власного розвитку та самореалізації – 89,5 %, а 10,5 % дівчат впевнені, що виконання батьківської ролі є певним обмеженням для самореалізації.

Поряд з цим, 72,2 % дівчат вважають, що молоді необхідна попередня підготовка до реалізації батьківства, варто оволодіти певними знаннями та уміннями; а 25,8 % впевнені, що така підготовка зайва, адже досвід приходиться з народженням дитини.

Декілька анкетних питань стосувались статевої поведінки дівчат, адже вона може сприяти виникненню хвороб статевої сфери, ранній вагітності тощо. На запитання «Чи вважаєш ти достатніми свої знання про статеві стосунки?» отримано такі відповіді дівчат: «знання достатні» – 69,5 %; «знання недостатні» – 13,8 %; «важко сказати» –

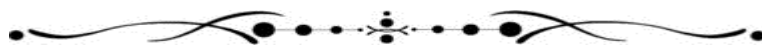
16,7 % опитаних дівчат. Трохи гірше дівчата оцінюють свої знання про безпечний секс: 63,9 % респондентів вважають такі знання достатніми, 11,1 % оцінюють знання як недостатні, при цьому 25 % дівчат не можуть дати оцінку таким знанням.

Відповіді дівчат на запитання про початок статевого життя є наступними: у віці 16-17 років 31,6 %, у віці 18-20 років 57,9 %, 21-23 роки обрало 7,9 % ; 2,6 % було важко обрати.

Таким чином, здійснений нами аналіз дозволяє дійти наступних висновків. Найголовнішими цінностями для дівчат виступають здоров'я, сім'я, кохання, народження і виховання дітей та кар'єра. Важливим фактом є прагнення молоді до створення сім'ї та народження дітей. Проведена діагностика засвідчила недостатній рівень сформованості ціннісного ставлення до материнства у дівчат підліткового віку. Бентежить ще й той факт, що дівчата не зацікавлені збагаченням свого внутрішнього світу. Соціально-педагогічна робота, як еволюційний процес не може стояти осторонь та має включатися у виховно-інформаційну роботу, задля формування в дівчат підліткового віку адекватних уявлень про створення сім'ї, виховання моральних цінностей та якостей, необхідних сучасним матерям в підготовці до усвідомленого материнства.

Література

1. Аксьонова С. Ю. Підліткове материнство: демографічний аспект проблеми. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2016. 184 с.
2. Гончар Л., Куркіна О. Теоретичні й практичні аспекти формування у дівчат-старшокласниць готовності до відповідального батьківства. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2020. Вип.34. Т. 2. С. 215-220.
3. Канішевська Л. В. Формування готовності до відповідального батьківства в старшокласників інтернатних закладів як науково-педагогічна проблема. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. пр. Бердянськ, 2021. Вип. 1. С. 171–184.
4. Кравець В. П. Підготовка школярів до виконання батьківських функцій: зарубіжний досвід. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 40. С. 10–18.
5. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Інноватика у вихованні*, 2020. Вип.11 (2). С. 48–55.

ВИХОВНІ ЗАХОДИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Рудя Марина

Національний університет

«Чернігівський колегіум» імені

Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Грищенко С. В.

Виховання підлітків наразі має бути орієнтоване на розвиток соціальності особистості, складниками якої є активність, мобільність, зрілість, адже в сучасних умовах воєнного стану в країні, вже не можна обмежитися лише засвоєнням людиною суспільно визнаних норм і правил та досвіду.

Дистанційні (або онлайн) технології є основою для взаємодії суб'єктів освітнього процесу як у змішаному навчанні, так і в дистанційному. В дистанційному навчанні

опосередкована взаємодія суб'єктів засобами онлайн-технологій є визначальною. Такий вид навчання визначено Законом України «Про освіту» (2017) як окрему форму здобуття освіти – дистанційну.

Дистанційне навчання – це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та здобувачів освіти на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі [6].

Необхідно зауважити, що у нових умовах розвитку нашого суспільства стає актуальним оновлення змісту і методів виховання з орієнтацією на самостійність та вільний розвиток особистості, формування активної життєвої позиції [9, с. 224].

Під час війни, існує нагальна необхідність переосмислення та впровадження системних заходів для посилення патріотичного виховання молоді. Створення справжнього громадянина України – патріота, який спирається на європейські, національні та професійні цінності, стає актуальним завданням [12, с. 139–140], це на насамперед обумовлено наявністю протиріч між існуючою системою виховання у спеціалізованих закладах освіти з військовим профілем та потребою відповідати соціальному замовленню щодо формування громадянина-патріота, національно свідомої особистості та майбутнього офіцера. Важливим є дослідження проблеми підвищення ефективності військово-патріотичного виховання юнаків та дівчат, що допоможе у переосмисленні почуття патріотизму, зміцненні країни та національної свідомості ліцеїстів [1, с. 4], що в свою чергу зміцнить національну стійкість.

Вказані обставини повною мірою знайшли своє підтвердження у Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки [10; 11], Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [8], Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян [7], де наголошується, що стрижнем системи виховання учнівської молоді є ідея патріотизму, що передбачає формування любові й готовності до захисту Батьківщини. Проблематика діяльності соціального педагога з формування ціннісних орієнтацій підлітків в ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою містить вивчення широкого спектру теоретичних та практичних питань педагогіки, соціальної педагогіки, соціальної роботи. Виховні заходи молоді старшого шкільного віку мають велике значення для соціалізації юнаків і дівчат військових ліцеїв, ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою [5, с. 12].

Необхідно зазначити, що з традиційних методів, які мають неабиякий виховний потенціал, в освітній діяльності доцільно застосовувати бесіди, диспути, лекції, семінари, роботу з книжкою та іншими джерелами знань, а також дослідницькі, пошукові, творчі, ігрові, ситуаційні тощо. Важливо пам'ятати про специфічні виховні (активні методи), які ґрунтуються на діалогізації [13], демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню критичного системного мислення, ініціативності, творчості. Прикладом може бути ряд виховних годин для ліцеїстів (10 клас) на тематику «Життя – найвища цінність людини».

3-поміж них науковці виокремлюють Storytelling, колективне генерування ідей (аналог «мозкового штурму»), шість кольорових капелюшків мислення, тренінг аксіологічний, етичні тренінги, проєктну діяльність, рольові, ділові, рефлексійні, організаційно-комунікаційні ігри, взаємонавчання, метод відкритої трибуни, круглий стіл, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, метод аналізу соціальних ситуацій морально-етичного характеру, створення проблемних ситуацій,

ситуацій успіху, аналіз конфліктів, моделей, стилів поведінки, демократичний діалог, виступ, дискусія, диспут, вебінар, прес-конференція, інтернет-конференція, громадські слухання, інтернет-технології, методики колективних творчих справ тощо. Результативні інформаційно-комунікаційні технології [2; 3; 4].

Висновки. Ціннісні орієнтації особистості є однією з найважливіших проблем, які мають бути присутніми в кожному з виховних заходів у освітніх закладах з підсиленою військово-фізичною підготовкою. Виховні заходи в умовах дистанційного навчання допомагають соціальним педагогам розвивати ментальні стратегії, що сприяють покращенню самопізнання, емоційного контролю та спілкування підлітків в контексті військової та фізичної підготовки. Особливо важливо приділяти увагу оптимізації процесу формування ціннісних орієнтацій підлітків у спеціалізованих освітніх закладах.

Література

1. Афанасьєв А. О. Педагогічні основи військово-патріотичного виховання військовослужбовців строкової служби Збройних сил України: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 266 с.
2. Бондаренко Н., Косянчук С. Проблематизація як атрактор удосконалення мовної освіти. *Digitalization and information society. Selected issues. Monograph 53. Ed. by A. Ostenda, T. Nestorenko.* Publishing House of University of Technology, Poland, Katowice, 2022. С. 161–184.
3. Бондаренко Н. В. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок.* 2019. № 7 (174). С. 130–135.
4. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Загальнонавчальні методи як дидактичний інструмент інтелектуалізації освіти. *Digital transformation of society: the oretical and applied approaches: Monograph 46 /* [ed. by M. Wierzbik-Strońska, O. Nestorenko]. Katowice: Publishing House of University of Technology, 2021. Рр. 82–97.
5. Грищенко С. В., Євглевський О. В. Соціально-педагогічний аспект соціалізації здобувачів освіти ліцеїв військового спрямування. *Тринадцяті Сіверянські соціально-психологічні читання: Матеріали Міжнародної наукової онлайн-конференції (25 листопада 2022 року, м. Чернігів).* За наук. ред. Л. М Завацької. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. Т.2. С. 12–17.
6. Дистанційна освіта. URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro>. (дата звернення: 20.05.2024).
7. Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 рр. Рішення Колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.05.2012 р., № 6/1-21 URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/>. (дата звернення: 20.05.2024).
8. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: Наказ МОН України від 16.06.2015 № 641. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/>. (дата звернення: 20.05.2024).
9. *Сергєєва Н.В.* Психолого-педагогічні методи дослідження ціннісно-орієнтованої активності підлітків. *Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року).* Київ: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2016. С. 224–235.

10. Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>. (дата звернення: 20.05.2024).

11. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр.: Указ Президента України від 13.10.2015 № 580/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>. (дата звернення: 20.05.2024).

12. Ягупов В. В., Єргідзей К. В. Система військово-патріотичного виховання ліцеїстів закладів спеціалізованої середньої освіти з військовим профілем. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 2020. Вип. 73. Том 2. С. 139–144.

13. Bondarenko N. V., Vaskovskaya E. E., Kosianchuk S. V. Dialogization as a resource of language learning in the context of updating traditional teaching methods. *Humanitarian Balkan Research*. 2021. 5, 1(11). Pp. 10–15.

«ПРОСТІР ДРУЖНІЙ ДО ДИТИНИ» ЯК ФОРМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ БО «КАРІТАС УКРАЇНИ»

Савченко Людмила

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – ст. викл. Зінченко Т. В.

Сучасне суспільство ставить перед собою завдання створення оптимальних умов для повноцінного розвитку дітей, забезпечуючи їм не лише якісну освіту, але і сприяючи соціальній взаємодії та вихованню в дусі толерантності та взаєморозуміння. У цьому контексті особливу роль відіграють громадські об'єднання, благодійні фонди та організації.

Виникнення та розвиток благодійності в Україні досліджують О. Донік, Т. Курінна, М. Лапіна, А. Нарядько, Р. Сербін. Державну політику у сфері благодійності в Україні аналізували у своїх роботах О. Ковтун, А. Андрющенко, І. Зверева, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Харабет, С. Харченко, Л. Хижняк, благодійність як інститут соціального захисту, соціальної роботи зустрічається в роботах М. Лукашевич, І. Зверевої, Г. Лактіонової [2, с. 33].

Понад 30 років в умовах функціонування однієї з найбільших міжнародних мереж благодійних організацій у Європі та Україні БО «Карітас України» отримують допомогу та підтримку різні категорії населення, зокрема й діти. Така форма соціалізації дітей в умовах громадської благодійної роботи як «Простір Дружній до Дитини» стає важливим інструментом формування соціальних навичок та цінностей серед наймолодших членів суспільства.

«Простір Дружній до Дитини» визначається як особливе оточуюче середовище, створене для підтримки дитини в її розвитку, соціалізації та навчанні. Цей концепт базується на принципах взаєморозуміння, підтримки та створення безпечного простору для вільного самовираження та творчості дітей. Громадські об'єднання, які прагнуть впровадити «Простір Дружній до Дитини», активно співпрацюють з родинами, школами та іншими освітніми установами для забезпечення всебічного розвитку дітей.

Один із основних аспектів діяльності «Простору Дружнього до Дитини» – це сприяння соціалізації дітей, тобто їхньому вступу в соціальний простір та освоєнню соціокультурних норм і цінностей. Громадські та благодійні організації в цьому контексті виступають важливим посередником, створюючи атмосферу взаємодії, у якій діти можуть навчатися, ефективно співпрацювати, розвивати комунікативні навички та усвідомлювати важливі аспекти колективної відповідальності. Його створення передбачає забезпечення безпечного простору для дітей, де вони матимуть змогу грати, відпочивати, корисно проводити дозвілля. Це також дає змогу їхнім батькам займатися деякими необхідними справами, поки їхні діти перебувають у безпечному місці де про них піклуються. Крім того, професійні працівники надають психосоціальну підтримку батькам та дітям, щоб дозволити пережити травмуючі події. Тому за основну мету «Простір Дружній до Дитини» ставить – підвищення психологічної стійкості дітей та їх батьків, а також сприяння покращенню стосунків між дітьми та однолітками, батьками чи опікунами та їхньою громадою. Цільовими групами стають діти від народження до 17 років, їх батьки / опікуни [1].

На сьогодні простори, дружні до дитини, надають соціально-психологічну та педагогічну допомогу дітям та їх батькам на території 8 областей України. Зокрема, Ніжинським відділенням БО «Карітас Чернігів» з 01.01.2024 по 01.05.2024 було проведено понад 321 групових занять, 16 індивідуальних занять, 28 індивідуальних консультацій для дітей та їх батьків. За 2024 рік «Простір Дружній до Дитини» відвідали понад 216 дітей, а також їх батьки. У стаціонарному осередку БО «Карітас Чернігів» заходи відбуваються чотири рази на тиждень. Також два рази на тиждень відбуваються виїзди малої мобільної команди в територіальні громади Ніжинського району. Заходи тривають півтори години.

У просторі для дітей проводилися заняття щодо активного розвитку соціальних навичок серед дітей. Діти, які брали участь у таких ініціативах, навчилися розв'язувати конфлікти, взаємодіяти з різними особистостями та будувати позитивні відносини в колективі. БО «Карітас Чернігів» також забезпечує психолого-педагогічний та соціальний супровід, що покращує доступ до альтернативних можливостей навчання та освітньої підтримки для дітей, здійснює стаціонарну та мобільну роботу в приймаючих громадах та притулках (шелтерах) для колективного проживання ВПО, а також проводилися загальні заходи (майстер-класи, тренінги тощо), які сприяють зміцненню довіри між громадою та залученню до простору дітей, які потребують допомоги [3].

«Простір Дружній до Дитини» також здатний стати ефективним інструментом підтримки родин у вихованні дітей. Він сприяє взаємодії батьків та надає їм інструменти для активної участі у житті та розвитку своїх дітей. Це сприяє зміцненню родинних зв'язків та формуванню позитивного виховного середовища. У просторі відбуваються різноманітні майстер-класи з різних видів арт-терапії (ізотерапія, фототерапія, пісочна терапія, фільмотерапія тощо). Ці заходи створюють можливості для соціальної взаємодії та співпраці дітей, що позитивно впливає на їх соціальний розвиток.

Альтернативна освіта дозволяє дітям досліджувати різні аспекти життя та світу, що сприяє їхньому загальному розвитку. Опанування нових навичок та підвищення інтересів позитивно впливає на академічні успіхи, оскільки діти можуть більше цікавитися шкільними предметами та взяти активну участь у навчальному процесі [1].

«Простір Дружній до Дитини» розкриває перед дітьми можливості для активної участі у громадському житті. Відповідні фахівці (соціальний працівник, соціальний педагог, психолог, аніматор) залучають дітей у різноманітні громадські заходи, проекти та заходи, що сприяють їхньому розвитку як громадян, активних учасників соціального процесу, вчать дітей долати буденні ризики, зустрічатися з іншими дітьми. Цей підхід сприяє формуванню в дітей відповідальності, громадянської свідомості та почуття приналежності до громадянського співтовариства. Одним із прикладів такого проекту є: реалізація для родин військовослужбовців серії зустрічей з цими сім'ями, які допомагали їм налагоджувати стосунки, як в середині сім'ї так і серед соціуму. При цих зустрічах родини мали спільні, як майстер класи, психологічні тренінги, так і роздільні заходи між батьками і дітьми [2].

Таким чином, можна наголосити, що «Простір Дружній до Дитини» є не лише формою соціалізації дітей, але й ключовим елементом виховання нового покоління, здатного ефективно взаємодіяти, співпрацювати та сприймати різноманітність соціального середовища, створює фундамент для майбутнього суспільства, де кожна дитина має можливість виростати в творчу, самовиражаючу та взаємоповажну особистість. «Простір Дружній до Дитини» має позитивний вплив на соціалізацію дітей в умовах громадського об'єднання.

Література

1. Карітас України. URL: <http://caritas.ua/karitas-v-ukrayini/> (дата звернення 17.04.2024).
2. Лапіна М. Д., Кузьміна О. Благодійна діяльність у сучасній Україні *Reporter of the priazovskyi state technical university*. Section: Socially-humanitarian sciences and public administration 2019. Issue 4. С. 31–36.
3. Розвиток благодійності в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodiynosti-v-ukraini> (дата звернення 17.04.2024).

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У ПРОФІЛАКТИЦІ ПІДЛІТКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Чжан Ігун

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. психол. наук,
доц. Щотка О. П.

В умовах воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває питання розбудови безпечного освітнього простору. Сучасні заклади освіти відіграють важливу роль у формуванні у здобувачів/здобувачок освіти ставлень та навичок, які потрібні для попередження та запобігання проявам насильства, налагодження конструктивного спілкування, розв'язання конфліктів мирним шляхом, досягнення порозуміння та взаємодії на шляху до встановлення миру та його подальшої розбудови. Діяльність працівника закладу освіти має реалізувати два суспільно значущі завдання: зменшити соціальну напруженість міжособистісних стосунків у колективі; сформувати новий досвід виходу з конфліктних ситуацій, відновлення здатності учасників/учасниць

освітнього процесу розуміти одне одного та домовлятися про прийнятні для них варіанти вирішення конфліктних ситуацій.

Враховуючи вимоги сучасного суспільного та освітнього простору, які висуваються до представників/представниць професій на кшталт «людина-людина», проблема комунікативної та конфліктологічної компетентності особистості, культури міжособистісного спілкування належить до однієї із важливих проблем сучасного суспільного розвитку. Особливого значення вона набуває у період воєнного стану, коли у суспільстві відбувається трансформація системи усталених ціннісних орієнтацій, змінюються пріоритети у виборі змісту діяльності зокрема, і способу життя особистості загалом. За таких умов інтерес до соціально - психологічних особливостей проявів агресивно-конфліктної поведінки особистості набуває особливої гостроти, зокрема до зростання агресивних тенденцій у підлітковому середовищі.

Сучасні підлітки відрізняються від однолітків попередніх поколінь низкою соціально-психологічних особливостей. Серед них дослідники виділяють підвищену конфліктність підлітків в умовах школи загалом та педагогічному процесі зокрема, у міжособистісному спілкуванні з однолітками, демонструючи девіантну та навіть делінквентну поведінку. Практика показує, що підлітки не вміють вирішувати конфлікти, які виникають, в їхніх конфліктах переважають деструктивні тенденції.

Особливості прояву конфлікту у підлітковому віці багато в чому залежать від типу конфлікту і групи, віку її учасників, їх особистісних якостей, індивідуального життєвого досвіду конфліктуючих сторін, від специфіки діяльності та спілкування в групі, від стилю управління нею. До позитивних результатів міжособистісних конфліктів зазвичай відносять: успішність спільної діяльності, стійкість міжособистісних зв'язків, адекватність взаєморозуміння і пізнання, задоволеність спілкуванням і результатами спільної діяльності.

Негативними результатами неефективних міжособистісних конфліктів можуть бути невиконання завдання, зниження продуктивності спільної діяльності, деформація і навіть розрив міжособистісних відносин. Наслідками міжособистісних конфліктів є негативні психічні стани суб'єктів взаємодії, зниження продуктивності індивідуальної діяльності.

Як свідчить аналіз педагогічної теорії та практичної діяльності закладів освіти ефективність професійно-педагогічного спілкування сучасного фахівця залежить, насамперед, від рівня сформованості його конфліктологічної компетентності.

В дослідженнях сучасних науковців представлено різні підходи до визначення поняття «конфліктологічна компетентність». Вітчизняні вчені визначають цей термін і як психологічну особливість особистості, і як інтегроване утворення, і як підсистему та т. і. Дослідженню поняття «конфліктологічна компетентність» приділили вагу в своїх наукових розвідках А. Гірник, Т. Дзюба, О. Климентьева, І. Козич, Л. Котлова, Н. Кошечко, Л. Мухіна, І. Тітаренко, С. Філь та інші. Т. Дзюба в своїх дослідженнях визначає конфліктологічну компетентність як вміння ефективно використовувати технології запобігання конфлікту та його подолання Такої ж думки притримується й А. Гірник. На інших аспектах конфліктологічної компетентності в своїх дослідженнях наголошує О. Климентьева. Вона вважає, що конфліктологічна компетентність є інтегрованим особистісним утворенням, яке відображає теоретичну підготовку та практичну готовність майбутнього фахівця до попередження та ефективного вирішення конфліктів, що значить готовність до здійснення безконфліктної професійної

діяльності посідає важливе місце в структурі професійної компетентності[3]. І. Козич аналізує конфліктологічну компетентність як одну із необхідних складових професійної компетентності. Доповнює цей висновок Л. Котлова. На її думку, конфліктологічна компетентність є різновидом як професійної компетентності так і соціальної компетентності. І. Тітаренко підкреслює, що конфліктологічна компетентність виступає «складовою професійної компетентності, оскільки її сформованість сприяє підвищенню якості та забезпеченню високої результативності професійної діяльності фахівця» [4].

Успішність взаємодії з підлітками працівника освіти залежить від знання вікової специфіки конфліктності та вибору адекватних способів та засобів роботи з ними.

Діяльність із запобігання конфлікту може вестися лише в межах, установлених: психологічними, моральними і правовими вимогами до управління людськими взаєминами. Причому така діяльність стає доцільною лише в тому випадку, якщо виникла реальна небезпека переростання особистих чи групових взаємин у руйнівні, деструктивні форми (наприклад, розрив особистих взаємин, розпад родини, руйнування групи).

Профілактикою конфлікту може бути вплив на ті соціально-психологічні явища, що можуть стати елементами структури майбутнього конфлікту, а також на його учасників і на використовувані ними ресурси. Профілактика конфліктів – це вид управлінської діяльності, що полягає у своєчасному розпізнаванні, усуненні чи послабленні конфліктогенних факторів і обмеженні таким чином можливістю їх виникнення чи деструктивного розв'язання в майбутньому. Це така організація життєдіяльності суб'єктів соціальної взаємодії, що виключає чи зводить до мінімуму ймовірність виникнення конфліктів між ними.

Успіх профілактики і попередження конфліктів визначається низкою передумов: знанням загальних принципів управління в організації та вмінням використовувати їх для аналізу конфліктних ситуацій; рівнем загальнотеоретичних знань про сутність конфлікту, його причини, види й етапи розвитку; глибиною аналізу на теоретичній основі конкретної перед конфліктної ситуації, що в кожному окремому випадку виявляється унікальною і потребує особливого комплексу методів і засобів її залагодження; мірою відповідності обраних методів коригування небезпечної ситуації, що виникла, її конкретного змісту; ця відповідність залежить не лише від глибини теоретичних знань можливих учасників конфлікту, але й від їхнього вміння використати свій досвід та інтуїцію. Знання чинників, які обумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, їх структуру та етапи розвитку дозволяє розробити комплекс методів, спрямованих на їх профілактику та формування у підлітків навичок досягнення позитивного результату.

Отже, особливості вікових характеристик конфліктності підлітків не втрачають своєї актуальності в сучасних умовах розвитку особистості, адже знання причин виникнення і розвитку конфліктності в підлітковому віці є необхідною складовою її профілактики та усунення. Така робота дозволяє не лише допомогти підлітку одержати знання про ефективні способи розв'язання конфліктів, але й надає інформацію про основні психологічні особливості, які зумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, про можливості саморегуляції у складних життєвих ситуаціях, здійснює цілеспрямований вплив на особистість з метою гармонізації її психічного та соціального життя.

Література

1. Большакова А. М. Развитие житейных способностей как фактор преодоления субъективной вычерпанности личностного потенциала. *Теория и практика современной психологии: сб. науч. работ Классического частного университета*. Запоріжжя, 2018. № 2. С. 103–109.
2. Борець Ю. В. Соціальна компетентність як інтегральна характеристика розвитку особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: сб. науч. работ Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Сєвєродонецьк, 2017. № 1 (42). С. 29–38.
3. Климентьева О. С. Конфліктологічна компетентність як складова професіоналізму майбутніх правоохоронців. *Педагогіка та психологія: сб. науч. работ. Харк. нац. пед. університет ім. Г. С. Сковороди*. 2015, № 51. С. 269–276.
4. Тітаренко І. І. Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців з реклами і зв'язків з громадськістю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2018. 350 с.

ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Шимко Христина

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – д-р пед. наук,
проф. Лісовець О. В.

У сучасному світі, де швидкість змін та розвитку безпрецедентна, важливою стає не тільки здатність адаптуватися до нових умов, але й мати необхідні знання, навички та цінності для досягнення успіху та задоволення в особистому та професійному житті. У цьому контексті, неформальна освіта, яка включає у себе різноманітні форми навчання поза стандартними шкільними стінами, здатна відігравати вирішальну роль у становленні та розвитку молоді особистості. Неформальна освіта відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному суспільстві, оскільки вона відкриває двері до навчання та розвитку поза стандартними навчальними програмами, адже саме вона, нерідко, є тим простором, де дитина має можливість розкрити свій потенціал, експериментувати з ідеями та думками та відчути себе активним учасником процесу власного навчання. Вона надає додаткові можливості для розвитку креативності, творчого мислення, а також соціальних навичок, які є невід'ємною частиною успішної адаптації до сучасного світу. Особливо важливою є її роль у стимулюванні інтелектуального та емоційного розвитку, формуванні критичного мислення, а також сприянні у вихованні цінностей та моральності.

Неформальна освіта – форма і процес особистісного, соціального та професійного становлення суб'єкта навчання, заснована на принципах добровільності, демократичності, опори на інтереси та потреби особистості. Специфічними характеристиками неформальної освіти є: децентралізація освітніх впливів, автономність центрів неформальної освіти, свідомість організації навчально-виховних впливів, особиста відповідальність учасників неформальної освіти, свобода самовираження й добровільність участі, практичність змісту, активність і рівність усіх учасників [2].

Основною ознакою неформальної освіти є відсутність єдиних, стандартизованих вимог до результатів навчальної діяльності. Ця сфера освітньої практики зазвичай зорієнтована на поповнення знань і умінь в області аматорських занять і захоплень з прагненням розширити культурний кругозір і набути знання та вміння, що необхідні в побуті, в сфері міжособистісного спілкування, для компетентної участі людини в різних видах соціально значущої діяльності [1].

Науковці виділяють три форми неформальної освіти:

- самоспрямоване навчання – охоплює елементи намірів та усвідомлення;
- випадкове навчання – це навчання, коли категорії намірів немає, але є усвідомлення, що процес отримання знань відбувся;
- усупільнення – не наявні категорії намірів та усвідомлення [3].

З урахуванням швидкого темпу змін у сучасному світі, де технології, комунікації та культура стають все більш глобальними та різноманітними, важливою стає задача не лише передавати знання, але й виховувати особистості, які здатні пристосуватися до непередбачуваних викликів майбутнього. У цьому контексті, дослідження впливу неформальної освіти на формування особистості дитини має вагомий значення, оскільки воно допомагає визначити та розкрити потенціал цього унікального типу навчання, розкриваючи можливості для створення гармонійно розвинутих та успішних індивідів.

Однією з найважливіших складових формування особистості є розвиток соціальних навичок. Участь у неформальній освіті, яка часто передбачає спільну діяльність у групах та взаємодію з різними людьми, сприяє розвитку таких важливих навичок, як співпраця, взаємодопомога, вміння слухати та розуміти інших, а також вміння працювати у команді. Ці навички не лише допомагають дитині взаємодіяти з іншими, але і роблять її більш адаптивною та успішною в соціальних ситуаціях. Неформальна освіта часто передбачає виконання різних ролей у групі або проекті. Це допомагає дітям розвивати вміння співпрацювати, приймати рішення та розвивати відповідальність. Крім того, вони мають можливість розкрити свій лідерський потенціал через організацію заходів, керівництво груповими діями або навіть підтримку товаришів у складних ситуаціях.

Участь у різноманітних неформальних заходах дає дітям можливість спілкуватися з однолітками з різних культур, релігійних та соціальних груп. Це сприяє розвитку толерантності, розумінню та поваги до різноманітності. Діти вчаться бачити схожість у різних культурах та відчувати себе частиною більшого, різноманітного світу.

Неформальна освіта також може значно сприяти розвитку творчого мислення дитини. Вона надає можливість для експериментування, вираження та реалізації ідей у різних сферах життя. Через участь у творчих проектах, мистецьких колективах, ролевих іграх та інших подібних заходах, дитина вчиться думати нестандартно, шукати рішення, розвивати уяву та креативність.

Неформальна освіта також має великий вплив на формування цінностей та переконань дитини. Вона допомагає розвивати критичне мислення, аналізувати ситуації та приймати свої власні рішення, що впливає на формування моральних цінностей та етики. Через участь у дискусіях, дебатах, розв'язанні конфліктних ситуацій та інших аналогічних активностях, дитина вчиться розуміти інші точки зору, бути толерантною та відкритою до різноманітності.

Отже, неформальна освіта відіграє важливу роль у формуванні особистості дитини. Вона сприяє розвитку соціальних навичок, творчого мислення, формуванню цінностей та переконань, а також підготовці до навчання у школі. Саме за допомогою неформальної освіти, діти отримують унікальну можливість експериментувати, взаємодіяти та розвивати свої індивідуальні потенціали, що сприяє саморозвитку та самопізнанню, які є важливими аспектами формування особистості.

Література

1. Одарченко В. І., Кузнецова О. В., Акімова О. М. Сучасні підходи організації неформальної освіти в процесі підготовки майбутніх вчителів у ЗВО. *Danish Scientific Journal (DSJ)*. Denmark, 2020. № 43. Vol. 3. С. 25–29.

2. Павлик Н. П. Неформальна освіта як сфера наукового пізнання. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2015. №2. С. 53–58.

3. Сліпич Ю. В. Професійний розвиток педагогів як психолого-педагогічна проблема. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія*. 2010. № 8 (174). С. 123–129.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ

Яременко Борис

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. Борисюк С. О.

Виховання в підлітків стійкої пізнавальної потреби, розвиток пізнавальних інтересів завжди були актуальними проблемами. Феномен пізнавальної активності як один із важливіших чинників навчання постійно привертає увагу і науковців, і методистів, і педагогів-практиків. Особливої уваги набуває вона сьогодні, у період національного відродження України, коли ринкові умови розвитку економіки, соціальні перетворення в суспільстві і самі обставини життя вимагають від людини міцних знань, ініціативи, поінформованості, конкурентоспроможності. Актуальність проблеми визначається й новими політичними і соціальними обставинами, за яких необхідно подбати про збереження та розвиток «золотого фонду» країни, який у майбутньому державотворчому процесі українського суспільства займе місце духовної, творчої та інтелектуальної еліти України.

Допомогти підлітку підготуватись до завтрашнього дня, дати досвід здобування нових знань й самовизначення в складних ситуаціях – саме про це повинні дбати заклади позашкільної освіти (ЗПО). Позашкільна освіта й виховання як педагогічне явище нерозривно пов'язана з культурою соціуму, потребує переосмислення, коригування концептуальних позицій, зокрема й у питаннях залучення підлітків до пізнавально-творчої діяльності, яка забезпечує широкі можливості для розкриття їх індивідуального хисту, самовизначення, самоактуалізації особистості. Нагальну увагу педагогів та психологів до проблеми пізнавального інтересу підлітків привертають й дослідження, які свідчать про помітне зниження активності пізнання в підлітків,

низький рівень допитливості й гальмування пізнавальних процесів, що зумовлює незадовільний рівень їх навчальних досягнень.

Під пізнавальною активністю психологи розуміють самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею в конкретних життєвих ситуаціях. Психологічною наукою встановлено ступені розвитку пізнавальних інтересів. Це – цікавість, допитливість, справді пізнавальний інтерес, теоретичний інтерес. Пізнавальний інтерес може бути ситуативним, що виникає у процесі виконання певної дії і згасає з її завершенням, та стійким, що є відносно постійною рисою особистості.

Пізнавальний інтерес – це вибіркова спрямованість особистості на пізнання певного об'єкту, явища, діяльності тощо. Предметом пізнавального інтересу для підлітків є не все, а лише те, що вони вважають необхідним, значимим, цінним, привабливим. Пізнавальна активність у підлітковому віці формується на фоні складних процесів особистісного зростання, які є запорукою подальшої самореалізації людини на життєвому шляху. Саме відсутність примусу, вільний вибір заняття, індивідуально-особистісний підхід у навчанні робить позашкільний заклад привабливим для підлітків.

Оскільки підлітковий вік є вирішальним етапом соціалізації особистості саме підлітки відчувають особливо гостру потребу в діяльності закладів позашкільної освіти. Так як у цьому віці важливу роль у становленні особистості відіграють насамперед ровесники і послаблюється педагогічний вплив сім'ї та школи на формування підлітка, а вимоги соціуму до підлітка не завжди співпадають з його потребами, то проблеми самореалізації особистості полягають у тому, аби максимально забезпечити рівновагу суспільних і особистісних інтересів підлітка, особливо в умовах розмитості ідейних орієнтирів суспільства, знецінення моральних норм, зміщення акцентів у рольових позиціях, руйнування самоусвідомлення. Зміни, які відбуваються на цій віковій стадії, є визначальними для подальшого шляху життєдіяльності особистості.

Сфера пізнавальних інтересів підлітків виходить за межі школи, набуває ознак пізнавальної самодіяльності – самостійного пошуку та набуття знань, формування корисних умінь і навичок. Вони надають перевагу пізнавальним заняттям, які відповідають їхнім інтересам, від яких вони отримують інтелектуальне задоволення.

Головною метою гуртків ЗПО є формування компетентностей особистості в процесі пізнавально-творчої діяльності. Важливим у гуртковій роботі з підлітками є урахування їх пізнавальних інтересів та можливостей, стану здоров'я й уподобань; орієнтація підлітків на особисту активність; забезпечення до них поваги і уваги; мотивація групової діяльності як соціально і особистісно значущої для кожного з них; посиленість завдань; самоаналіз підлітками результатів власної діяльності та набуття досвіду; індивідуальний підхід до оцінки педагогом ефективності його особистої участі в життєдіяльності гуртка, всього закладу, позитивний прогноз успіхів на перспективу. Нові звершення, неймовірні враження, а з ними й надзвичайно сильні емоції та відчуття мають вкрай позитивний вплив на самоствердження особистості вихованця.

Гурткова робота має бути максимально пристосованою до запитів і потреб підлітків, щоб забезпечувати їх психологічний комфорт, особистісну значимість. Підлітки конче потребують місця, де на них чекають, де б вони змогли відчутися особистостями, розслабитися від муштри, менторського тону, перевірити свої потенційні здібності. Адже вони стикаються з цілою низкою труднощів, зумовлених

нерозумінням дорослих, зокрема батьків (якщо вони є), ровесників, педагогів. Формування своєї автономності – це непростий період, коли підліток з усією своєю силою може кидати виклик і батькам, і педагогам, і світу. Зростає потреба бути іншим, не таким як оточуючі, формувати свій стиль, смак, заявляти про себе як про окрему особистість. Тому вони потребують цілеспрямованої педагогічної підтримки, стимулювання особистісного розвитку [2, с. 30].

Більшість підлітків вже усвідомлює взаємозв'язок успіхів із ставленням до навчання та праці, але є немало і таких, що пов'язують успіхи в навчанні та праці лише зі здібностями і тим самим недооцінюють роль особистих зусиль. Багато підлітків диференційовано ставляться до оцінки своїх можливостей в різних видах діяльності, прагнуть до компенсації низьких результатів в одній діяльності більш високими досягненнями в іншій.

Важливими умовами, які забезпечують повноцінний пізнавально-соціальний розвиток підлітків у гуртках ЗПО є: творчий, дослідницький характер педагогічного процесу; пріоритет виховання, що передбачає повноту інтелектуального життя і духовну єдність; взаємодія зі школою, сім'єю та громадськістю; діалог як засіб співтворчості, що максимально сприятиме наближенню педагогічного процесу до природи дитини; системний характер управління соціально-педагогічним процесом [3, с. 419].

Якщо підліток одного разу прийшов у гурток, навчився майструвати та конструювати своїми руками, танцювати, співати, малювати, зацікавився результатом своєї праці, полюбив певний вид творчої діяльності, то ця любов надовго. Далі підлітка приваблюють нові, більш складніші завдання й азарт участі у виставках, концертах, конкурсах, змаганнях, бо за цим обов'язково приходить успіх, радість перемоги, задоволення від результату своєї наполегливої праці. А якщо керівник гуртка до того ж зміг передати свою захопленість та любов до фахового напрямку гуртка, то це та ціль, яку кожен педагог-позашкільник вважає головною у своїй діяльності.

На пізнавальний інтерес підлітків впливають не тільки зміст навчального процесу в гуртку, а й усі компоненти методичної системи педагога (цілі навчального процесу, форми, засоби, методи навчання), стиль педагогічної діяльності керівника гуртка, які він обирає з урахуванням вікових особливостей підлітка. Пізнавальні інтереси є не лише заохоченням особистості до діяльності, а й важливою умовою її саморозвитку та самовдосконалення, оскільки саме вони забезпечують перехід від цікавості, що обумовлена новизною предмета чи явища, до допитливості, а від неї – до заглиблення у сутність процесів і, зрештою, до розв'язання проблемних завдань [4, с. 138].

Розвиток і зміцнення пізнавальних інтересів підлітків забезпечують: стимулювання їх активної розумової діяльності; організація навчального процесу з урахуванням рівня розвитку вихованців гуртка; створення в навчальному процесі сприятливої емоційної атмосфери; забезпечення спілкування підлітків між собою та з керівником гуртка у навчальному процесі.

Важливими умовами, за яких можливий повноцінний розвиток пізнавальних інтересів підлітків є наявність розвивального середовища для організації пізнавальної діяльності з добром необхідного обладнання і матеріалів та створення безризикового середовища для пізнання, у якому наявна позитивна, емоційно тепла атмосфера спілкування без негативного оцінювання дій підлітка та критичних зауважень щодо вибору ним об'єктів пізнання чи відповідних цьому дій. Це має бути середовище, де підліток може не боятися вільно висловлюватися, у будь-яку мить звернутися по

допомогу чи пораду. Педагоги з авторитарним стилем спілкування не тільки не розвивають пізнавальну активність дітей, а навпаки пригальмовують її [5, с. 16].

Успіх у діяльності – потужне джерело внутрішніх сил дитини, що народжує енергію для подолання труднощів та стимулює бажання пізнавати оточуюче, сприяє формуванню мотиву досягнення якісного результату.

Отже, найуспішнішим засобом розвитку стійких пізнавальних інтересів підлітків є індивідуальна та групова діяльність на заняттях гуртка ЗПО, яка має більше переваг над іншими засобами: зменшує напругу, сприяє сміливішому самовиявленню, самопізнанню, самоаналізу, самореалізації, самотворенню як особистості. Під впливом спеціально організованої гурткової роботи в вихованців гуртків підліткового віку відбувається підвищення пізнавальної мотивації, формування позитивної адекватної самооцінки разом з інтелектуальними, комунікативними, поведінковими якостями, усвідомлення підлітками необхідності постійного саморозвитку засобами активного включення в різні форми пізнавальної, творчої, соціальної діяльності, спираючись на власні інтереси, знання, уміння і віру у свої можливості.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості / Вибрані наукові праці: у 2 тт.: Т. 2. Чернівці: Букрек, 2015. 840 с.
2. Ковбасенко Л. І. Роль позашкільної освіти в оптимізації процесу формування у старшокласників потреби у навчанні впродовж життя. *Рідна школа*. 2010. № 10. С. 28–33.
3. Липецький О. П. Особливості формування пізнавальної самостійності підлітків у процесі дослідницької діяльності. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання НАПН України. Кіровоград, 2010. Вип. 14, кн. 2. С. 416–425.
4. Позашкільна освіта в Україні: навч. посіб. / Биковська О. В., Бут С. В., Дмитренко О. П. та ін. ; за ред. О. В. Биковської. Київ: ІВЦ АЛКОН, 2006. 224 с.
5. Пустовіт Г. П. Теорія пізнання як методологічна основа побудови змісту позашкільної освіти і виховання. *Рідна школа*. 2006. № 11. С. 3-6.

Наукове видання

Редактори

Лісовець Олег Васильович
Борисюк Світлана Олексіївна

**НАУКОВИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ**

*Збірник матеріалів
VIII Міжнародної науково-практичної конференції
21 травня 2024 року*

Технічний редактор – І. П. Борис

Видання друкується з оригінал-макету замовника.

Підписано до друку 30.05.2024 р.
Гарнітура Arial
Замовлення №

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 10,04
Ум. друк. арк. 10,92

Папір офсетний
Тираж 100 пр.

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А
(04631) 7–19–72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.